

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

VITA VALIUKIENĖ

**TARPKALBINIS MODALINIO BŪTINUMO
RELJEFIŠKUMAS: PRANCŪZŲ KALBOS
VEIKSMAŽODŽIAI *DEVOIR* ‘TURĖTI’,
FALLOIR ‘REIKĖTI’ IR JŲ ATITIKMENYS
LIETUVIŲ KALBOJE**

Daktaro disertacija
Humanitariniai mokslai, filologija (04H)

Vilnius, 2016 metai

Disertacija rengta 2010–2015 metais Vilniaus universitete.

Mokslinė vadovė:

Prof. habil. dr. Aurelija Usonienė (Vilniaus universitetas,
humanitariniai mokslai, filologija – 04H).

Padėkos žodis

Pirmiausia norėčiau nuoširdžiai padėkoti savo darbo vadovei prof. habil. dr. Aurelijai Usonienei už pasiūlytą įdomią temą, mokslines diskusijas ir vertingas pastabas rengiant disertaciją. Jūsų dėka susipažinau su įdomiu mokslo pasauliu ir jame sutvirtėjau, esu Jums dėkinga ir už nuoširdų rūpestį ne tik rašant disertaciją, už supratingumą, toleranciją – savo darbais ir pasirinkimais rodote akademinio gyvenimo pavyzdį.

Nuoširdžiai dėkoju visiems Anglų filologijos katedros kolegoms už palaikymą ir konstruktyvias pastabas. Esu labai dėkinga dr. Annai Ruskan, dr. Audronei Šolienai, taip pat visiems Romanų filologijos katedros kolegoms: prof. dr. Genovaitei Dručkutei, doc. dr. Vytautui Bikulčiui, doc. dr. Snieguolei Liberienei, doc. dr. Vilhelminai Vitkauskienei, Linai Perkauskytei, dokt. Vitalijai Kazlauskienei už nuolatinį domėjimąsi mano moksliniais darbais. Už rūpestį, padėtinimą ir vertingas pastabas esu be galo dėkinga savo Dėstytojai doc. dr. Irinai Mikalkevičienei. Už palaikymą taip pat norėčiau padėkoti Filologijos fakulteto mokslo reikalų prodekanei prof. dr. Reginai Rudaitytei bei visiems Vilniaus Prancūzų instituto prancūzų kalbos dėstytojams. Ačiū redaktorei Ramutei Bingelienei, kurios dėka tekstas tapo sklandesnis.

Esu be galo dėkinga savo šeimai: vyrui Mariui, sūnui Ryčiui ir dukrai Gabijai – už jų kantrybę ir supratimą, visokeriopą palaikymą. Dėkoju taip pat savo artimiesiems – Tėveliams, Sesės šeimai, Uošviams – ir visiems draugams.

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	6
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	8
1. ĮVADAS	11
2. MODALUMAS.....	20
2. 1. <i>Modalumo sąvoka: galimumas ir būtinumas</i>	20
2. 2. Modalumo tipai	22
2. 2. 1. Neepisteminis modalumas.....	23
2. 2. 2. Episteminis modalumas.....	26
2. 3. Prancūzų kalbos modalinių veiksmažodžių <i>devoir</i> ‘turėti’ ir <i>falloir</i> ‘reikėti’ mokslinių tyrimų apžvalga	31
3. TYRIMO KALBINĖ MEDŽIAGA IR METODAI	39
3. 1. Tekstynų lingvistika.....	39
3. 1. 1. Dvikalbis dvikryptis lygiagretusis tekstynas <i>CTL_{FR-LT-FR}</i>	41
3. 1. 2. Duomenų paieškos etapai ir duomenų atrankos kriterijai	45
3. 2. Tyrimo metodika	50
3. 3. Vertimo atitikmenų tipai	51
4. EPISTEMINĖS IR NEEPISTEMINĖS REIKŠMĖS NUSTATYMO KRITERIJAI	55
4. 1. Formalieji testai.....	55
4. 2. Subjekto specifikacija	57
4. 3. Komplementų tipas. Statyvinės ir nestatyvinės konstrukcijos	60
4. 4. Gramatinis laikas ir nuosaka	65
5. KIEKYBINĖ IR KOKYBINĖ PRANCŪZŲ KALBOS MODALINIO VEIKSMAŽODŽIO <i>DEVOIR</i> ‘TURĖTI’ ANALIZĖ.....	67
5. 1. Veiksmažodžio <i>devoir</i> nemodalinė reikšmė ‘būti skolingam’	67
5. 2. Modalinio veiksmažodžio <i>devoir</i> ‘turėti’ koreliacija su subjekto tipu.....	69
5. 2. 1. Neep- <i>devoir</i> ‘turėti’ reikšmės.....	69
5. 2. 2. Ep- <i>devoir</i> ‘turėti’ reikšmės.....	78
5. 3. Modalinio veiksmažodžio <i>devoir</i> ‘turėti’ komplementacija.....	83
5. 3. 1. Neep- <i>devoir</i> ‘turėti’ reikšmės.....	83
5. 3. 2. Ep- <i>devoir</i> ‘turėti’ reikšmės.....	86
5. 4. Gramatinių laikų koreliacija su <i>devoir</i> ‘turėti’ reikšmėmis.....	90
5. 4. 1. FUT <i>devoir</i> ‘turėti’ reikšmės.....	90
5. 4. 2. PS <i>devoir</i> ‘turėti’ reikšmės.....	96
5. 4. 3. IMPF ir PLQ <i>devoir</i> ‘turėti’ reikšmės	99

5. 4. 4. PC <i>devoir</i> ‘turėti’ reikšmės	101
5. 4. 5. CONDprs ir CONDp <i>devoir</i> ‘turėti’ reikšmės	104
5. 5. Modalinio veiksmažodžio <i>devoir</i> ‘turėti’ kiekybinė analizė prancūzų vertimo kalboje.....	108
6. PRANCŪZŲ KALBOS MODALINIO VEIKSMAŽODŽIO <i>DEVOIR</i> ‘TURĖTI’ VERTIMO Į LIETUVIŲ KALBĄ PARADIGMOS	111
6. 1. Neep- <i>devoir</i> ‘turėti’ atitikmenys lietuvių kalboje	111
6. 2. Ep- <i>devoir</i> ‘turėti’ atitikmenys lietuvių kalboje	120
7. KIEKYBINĖ IR KOKYBINĖ PRANCŪZŲ KALBOS MODALINIO VEIKSMAŽODŽIO <i>FALLOIR</i> ‘REIKĖTI’ ANALIZĖ	130
7. 1. Veiksmažodžio <i>falloir</i> nemodalinė reikšmė ‘būti būtinumui’	130
7. 2. Veiksmažodžio <i>falloir</i> ‘reikėti’ modalinė reikšmė ir jos vertimo į lietuvių kalbą paradigmos.....	132
8. KONSTRUKCIJŲ SU MODALINIAIS VEIKSMAŽODŽIAIS <i>DEVOIR</i> ‘TURĖTI’ IR <i>FALLOIR</i> ‘REIKĖTI’ MULTIFUNKCIONALUMAS.....	144
8. 1. Konstrukcijų <i>comme il se doit</i> ‘kaip privalu’, <i>comme il faut</i> ‘kaip reikia’ multifunkcionalumas	144
8. 2. Konstrukcijų <i>je dois dire (que)</i> ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir <i>(il) faut dire (que)</i> ‘reikia pasakyti, (kad)’ multifunkcionalumas.....	150
8. 3. Konstrukcijų su modaliniu veiksmažodžiu <i>falloir</i> ‘reikėti’ pragmatiškėjimas.....	171
9. IŠVADOS	178
DUOMENŲ ŠALTINIAI	202
PRIEDAI	203

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Modalinės būtinumo reikšmės (adaptuota pagal van der Auwera & Plungian (1998, 82) modelį).....	26
2 lentelė. Tekstyno $CTL_{FR-LT-FR}$ dydis	41
3 lentelė. Nulinė atitiktis: praleidimas vertime	52
4 lentelė. Nulinė atitiktis: įterpimas vertime.....	52
5 lentelė. Tiesioginė atitiktis	53
6 lentelė. Kompensuojamoji atitiktis	53
7 lentelė. Nemodalinio ir modalinio veiksmožodžio <i>devoir</i> dažnis (CTL_{FR-LT} (FR-orig))	67
8 lentelė. Neep- <i>devoir</i> ‘turėti’ koreliacija su subjekto tipu (CTL_{FR-LT} (FR-orig))	69
9 lentelė. Ep- <i>devoir</i> ‘turėti’ reikšmės koreliacija su subjekto tipu (CTL_{FR-LT} (FR-orig))	78
10 lentelė. <i>Devoir</i> ‘turėti’ reikšmių koreliacija su komplementų statyvumu vs nestatyvumu (CTL_{FR-LT} (FR-orig))	83
11 lentelė. Ep- <i>devoir</i> ‘turėti’ komplementų <i>verba cogitandi</i> dažnis (CTL_{FR-LT} (FR-orig))	87
12 lentelė. Tiesioginės nuosakos laikais vartojamo <i>devoir</i> ‘turėti’ neepisteminės ir episteminės reikšmės dažnis (CTL_{FR-LT} (FR-orig)).....	90
13 lentelė. Sąlyginės nuosakos laikais vartojamo <i>devoir</i> ‘turėti’ neepisteminės ir episteminės reikšmės dažnis (CTL_{FR-LT} (FR-orig)).....	104
14 lentelė. Tiesioginės ir sąlyginės nuosakų laikais vartojamo <i>devoir</i> ‘turėti’ neepisteminės ir episteminės reikšmės dažnis (CTL_{LT-FR} (FR-vert)).....	108
15 lentelė. Neep- <i>devoir</i> ‘turėti’ reikšmės koreliacija su subjekto tipu (CTL_{LT-FR} (FR-vert)).....	109

16 lentelė. Ep- <i>devoir</i> ‘turėti’ reikšmės koreliacija su subjekto tipu (CTL_{LT-FR} (FR-vert)).....	109
17 lentelė. <i>Devoir</i> ‘turėti’ reikšmių koreliacija su komplementų statyvumu vs nestatyvumu (CTL_{LT-FR} (FR-vert)).....	109
18 lentelė. Ep- <i>devoir</i> ‘turėti’ adverbialinių atitikmenų dažnis lietuvių vertimo kalboje (CTL_{FR-LT} (LT-vert)).....	122
19 lentelė. Lietuvių kalbos adverbialinių atitikmenų distribucija prancūzų vertimo kalboje (CTL_{LT-FR} (FR-vert))	128
20 lentelė. Nemodalinio ir modalinio veiksmažodžio <i>falloir</i> dažnis (CTL_{FR-LT} (FR-orig))	131
21 lentelė. Nemodalinio ir modalinio veiksmažodžio <i>falloir</i> dažnis (CTL_{LT-FR} (FR-vert)).....	132
22 lentelė. Absoliutus ir normalizuotas neep- <i>devoir</i> ‘turėti’ ir <i>falloir</i> ‘reikėti’ dažnis CTL_{FR-LT} (FR-orig) ir CTL_{LT-FR} (FR-vert).....	133
23 lentelė. Konstrukcijų <i>comme il se doit</i> ‘kaip privalu’, <i>comme il faut</i> ‘kaip reikia’ dažnis ir funkcijos (CTL_{LT-FR} (FR-vert)).....	145
24 lentelė. Konstrukcijų <i>comme il se doit</i> ‘kaip privalu’, <i>comme il faut</i> ‘kaip reikia’ dažnis ir funkcijos (CTL_{FR-LT} (FR-orig))	145
25 lentelė. Konstrukcijų <i>je dois dire</i> ‘turiu pasakyti’ ir (<i>il</i>) <i>faut dire</i> ‘reikia pasakyti’ sintaksinė distribucija (CTL_{FR-LT} (FR-orig))	153
26 lentelė. Struktūriniai konstrukcijos <i>je dois dire (que)</i> ‘turiu pasakyti, (kad)’ tipai ir jų distribucija (CTL_{FR-LT} (FR-orig)).....	153
27 lentelė. Struktūriniai konstrukcijos (<i>il</i>) <i>faut dire (que)</i> ‘reikia pasakyti, (kad)’ tipai ir jų distribucija (CTL_{FR-LT} (FR-orig)).....	154

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas. Vertimo atitikmenų klasifikacija pagal Johansson (2007, 23–26)	52
2 paveikslas. Neep- <i>devoir</i> ‘turėti’ atitikmenų distribucija lietuvių vertimo kalboje ($CTL_{FR-LT}(LT\text{-}vert)$)	112
3 paveikslas. Ep- <i>devoir</i> ‘turėti’ atitikmenų distribucija lietuvių vertimo kalboje ($CTL_{FR-LT}(LT\text{-}vert)$).....	121
4 paveikslas. <i>Falloir</i> ‘reikėti’ atitikmenų distribucija lietuvių vertimo kalboje ($CTL_{FR-LT}(LT\text{-}vert)$)	139

SANTRUMPŲ IR SIMBOLIŲ SĄRAŠAS

anim	gyvas subjektas
AP	būdvardinė frazė
CC	konkliuzinis kirtis
CONDp	sąlyginės nuosakos būtasis laikas
CONDprs	sąlyginės nuosakos esamasis laikas
CP	komplemento frazė
CT	tęsimasis kirtis
DAT	datyvas
DŽ	diskurso žymiklis
ep	episteminis
f	normalizuotas dažnis
FR	prancūzų kalba
FR-orig	prancūzų originalo kalbos tekstas
FR-vert	prancūzų vertimo kalbos tekstas
FUT	būsimasis paprastasis laikas
inanim	negyvas subjektas
IMPF	būtasis tęstinis laikas
INF	bendratis
LT	lietuvių kalba
LT-orig	lietuvių (originalo) kalbos tekstas
LT-vert	lietuvių (vertimo) kalbos tekstas
n	leksinio vieneto absoliutus pasikartojimų skaičius tekstyne
neep	neepisteminis
N	daiktavardis
NP	daiktavardinė frazė
p	antecedentas
PC	būtasis sudėtinis laikas
PLQ	būtasis baigtinis laikas

PRS	esamasis laikas
PS	būtais paprastasis
q	konsekventas
Ø	nulinė raiška
≡	atitikmuo
??	nerelevantiškas pasakymas
→	galima transformacija

1. ĮVADAS

Ilgą laiką Vakarų lingvistikoje, kaip teigia Sueuras (1981, 165), visus kalbos reiškinius buvo siekiama kruopščiai sisteminti, kategorizuoti, klasifikuoti, o bet kokia atsiradusi dviprasmybė lingvistui atrodydavo tarsi didžiausia nesėkmė. Tačiau pastaruoju metu lingvistai vis dažniau vartoja terminus *kontinuumas*, *sinergija*, *ko(n)tekstas*, *multifunkcionalumas*, *semantinis daugiabalsiškumas*, *funkcijų persiklojimas* ir pan. Tokia tendencija – atsisakyti griežto mokslinio pažinimo rezultatų kategorizavimo – sietina ne tik su tolydžio intensyvėjančiu žmogaus abstrakčiu mąstymu, bet ir su kalbų tyrimuose perversmą padariusiu tekstynų lingvistikos metodu. Pačią kalbą imta vis dažniau aiškinti kaip pertrūkių neturinčią visumą, o žodžius ar konstrukcijas – kaip daugiareikšmius ir multifunkcionalius kalbos vienetus.

Šiame darbe nekeliamas uždavinys persvarstyti veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ morfosintaksinį statusą ar aiškintis, kokią poziciją jie užima prancūzų kalbos modalumo raiškos sistemoje apskritai, – dėl plačios ir daugialypės šių kalbinių vienetų vartosenos apsiribojama jų reikšmių ir funkcijų analize. Pagrindinis dėmesys disertacijoje kreipiamas į tai, kokius modalinio būtinumo niuansus perteikia prancūzų kalbos veiksmažodžiai *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ prancūzų grožinės literatūros kūrinių kalboje ir kaip jais perteikiamas modalinio būtinumo fonas atsispindi lietuvių kalboje, kuri yra struktūriškai skirtinga. Disertacijoje siekiama įrodyti veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ multifunkcionalumą ir semantinį reljefiškumą, o šių vienetų kaip kontekstinių kintamųjų statusui patvirtinti pasitelkiama prancūzų grožinės literatūros tekstų ir jų vertimų į lietuvių kalbą raiškos analizė.

Darbo objektas – modaliniai prancūzų kalbos veiksmažodžiai *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’, jų reikšmės bei funkcijos grožinės literatūros tekstuose ir vertimo į lietuvių kalbą raiška. Iš visų modalinių būtinumą perteikiančių prancūzų kalbos veiksmažodžių ir veiksmažodinių konstrukcijų veiksmažodžiai *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ pasirinkti dėl dažniausios jų

vartosenos tiek sakytinėje, tiek rašytinėje kalboje (Roy 1976; Blanche-Benveniste 1990; Chu 2008).

Terminą modalinio būtinumo *reljefiškumas* pasiūlė prof. A. Usonienė. Pastaroji apibrėžtis geriau nei, pavyzdžiui, sąvoka *daugiareikšmiškumas* atspindi analizuojamųjų veiksmažodžių specifiką: *daugiareikšmiškumas* labiau akcentuoja skirtingas veiksmažodžių reikšmes, o *reljefiškumo* terminas pabrėžia veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ dinaminę reikšmių kaitą ir tų reikšmių netolygumą – varijuoti gali ir kalbėtojo įpareigojimo klausytojui laipsnis, ir pats požiūris į kalbamąjį dalyką: nuo tvirto įsitikinimo pranešamu dalyku iki abejonės ir pan.

Darbe tirama ir *devoir* ‘turėti’ bei *falloir* ‘reikėti’ raiška vertimų į lietuvių kalbą tekstuose, taip pat epizodiškai analizuojama ir lietuvių kalbos būtinumo lauko raiška, aktualizuojama verčiant šiuos prancūzų kalbos veiksmažodžius į lietuvių kalbą, bet nesiekama vertinti grožinės literatūros vertimo kokybės. Šioje studijoje *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ vertimu į lietuvių kalbą naudojamas kaip tyrimo įrankiu, atskleidžiančiu analizuojamųjų veiksmažodžių dinamišką reikšmių kaitą ir multifunkcionalumą.

Apibūdinant veiksmažodžius *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ šiame tyrime operuojama sąvoka *modalinis*, o ne *pagalbinis*, nes šie veiksmažodžiai yra išlaikę leksines reikšmes ir nėra visiškai sugramatiškėję. Kadangi prancūzų kalbos tyrėjų pozicija dėl aptariamųjų veiksmažodžių gramatikalizacijos laipsnio nėra vienoda, mokslinėje literatūroje sutinkama didelė terminų įvairovė: *modalinis pagalbinis* (pranc. *auxiliaire modal*), *pagalbinis veiksmažodis* (pranc. *verbe auxiliaire*), *pusiau pagalbinis* (pranc. *semi-auxiliaire*) ir kt. (plačiau apie tai žr. Chu 2008, 3).

Darbo tikslas ir uždaviniai

Pagrindinis šio darbo **tikslas** yra pasitelkus tekstynų lingvistikos metodą išanalizuoti prancūzų kalbos modalinių veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ reikšmes ir funkcijas sinchroniniu aspektu, išnagrinėti šių

veiksmažodžių kiekybinius bei kokybinius raiškos parametrus prancūzų (originalo) kalbos grožinės literatūros tekstuose ir ištirti jų lietuviškus atitikmenis. Kadangi vertimo tekstai padeda išsiaiškinti multifunkcionalių originalo kalbos vienetų reikšmes ir nuodugniau ištirti tų vienetų vartojimo kontekstus, bus analizuojama, kokius lietuvių kalbos vienetus ir konstrukcijas grožinės literatūros vertėjai dažniausiai pasirenka prancūzų kalbos veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ atitikmenimis. Šiuo darbu bus siekiama papildyti anksčiau atliktus lietuvių kalbos modalumo tyrimus (Šolienė 2013; Jasionytė-Mikučionienė 2014).

Uždaviniai:

1. Sudaryti grožinės literatūros dvikalbį dvikryptį lygiagretųjį tekstyną prancūzų ir lietuvių kalbomis.
2. Surinkti kiekybinius duomenis: asmenuojamąsias teigiamas tiesioginės ir sąlyginės nuosakų prancūzų kalbos veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ formas.
3. Patikrinti mokslinėje literatūroje postuluojamų episteminio ir neepisteminio modalinio būtinumo nustatymo kriterijų validumą prancūzų kalbos medžiagai.
4. Remiantis kiekybine ir kokybine analize išsiaiškinti, kokie veiksniai daro įtaką prancūzų kalbos modalinių veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ reikšmėms bei funkcijoms.
5. Išanalizuoti prancūzų kalbos modalinių veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ lietuviškų atitikmenų specifiką.
6. Ištirti *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ kaip konstituentų reikšmes įvairiose konstrukcijose ir išsiaiškinti tų konstrukcijų atliekamas funkcijas.

Darbo naujumas ir originalumas

Pastaraisiais dešimtmečiais pagausėję kontrastyviniai įvairių kalbų tyrimai leidžia geriau susipažinti su kitos kalbos specifika, susikurti modelius ar schemas, padedančius žmonėms iš kitų kultūrų geriau suprasti vieniems kitus ir efektyviai bendrauti. Pasaulyje intensyviai atliekami ir tekstynų lingvistika paremti kontrastyviniai modalumo tyrimai, peržiūros modalumo tipų klasifikacijos, tikslinamos apibrėžtys, nes modalumas, pasižymintis dideliu įvairialypiškumu, neretai trukdo tarpkalbinei ir tarpkultūrinei komunikacijai. Jau yra padaryta įdomių ir svarių tyrimų sugretinus anglų ir lietuvių kalbas (Usonienė 2004, 2006a, 2006b; Usonienė ir Šolienė 2010; Šolienė 2013), lietuvių ir vokiečių kalbas (Droessiger 2008), lietuvių, anglų ir olandų (Šinkūnienė ir van Olmen 2012) ir kt.

Du pagrindiniai modalinį būtinumą perteikiantys prancūzų kalbos veiksmažodžiai *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ taip pat ne kartą gretinti su kitose kalbose modalinį būtinumą koduojančiais vienetais. Įdomių rezultatų gauta įvairiais aspektais juos lyginant su anglų kalbos modaliniais veiksmažodžiais *must* ‘turėti’, *have to* ‘turėti’ ir kt. (Rivière 1984; Tasmowski & Dendale 1998; Larreya 2004), su rumunų *a trebui* ‘turėti’ (van Hecke 2007; Rossari *et al.* 2007), italų *dovere* ‘turėti’ (van Hecke 2007; Rocci 2000; Squartini 2004), ispanų *deber* ‘turėti’ (Squartini 2004), danų *måtte / skulle* ‘turėti’ (Herslund 2003), estų *pidama* ‘turėti’ (Narusk 2014; Treikelder 2014). Deja, tenka pripažinti, kad prancūzų kalbos veiksmažodžiai *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ bei jų lietuviški atitikmenys nėra tyrinėti jokių aspektu ir apskritai nėra nė vienos gretinamosios FR-LT ir LT-FR modalumo studijos, atliktos pasitelkus tekstynų lingvistikos metodą.

Taigi šiuo darbu siekiama sinchroniniu aspektu išanalizuoti dviejų prancūzų kalbos modalinių veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ reikšmių potencialą bei funkcijas prancūzų grožinės literatūros tekstuose ir ištirti jų raišką lietuvių kalboje.

Ginamieji teiginiai

1. Subjekto ir komplemento tipas yra du pagrindiniai veiksniai, lemiantys neepisteminę ir episteminę *devoir* ‘turėti’ reikšmę.
2. Būsimuoju paprastuoju laiku (FUT) vartojamas *devoir* ‘turėti’ sukuria tik neepisteminio būtinumo erdvę, o su kitais tiesioginės ir sąlyginės nuosakos laikais *devoir* ‘turėti’ gali perteikti episteminę ir neepisteminę reikšmę.
3. Paties kalbėtojo įsipareigojimo ar klausytojo įpareigojimo atlikti veiksmą (neepisteminio modalumo erdvė) ir autoriaus įsitikinimo pranešamuoju dalyku (episteminio modalumo erdvė) stiprumo laipsnis iš dalies priklauso nuo veiksmažodžio *devoir* ‘turėti’ gramatinio laiko.
4. Prancūzų kalbos veiksmažodis *devoir* ‘turėti’ patiria gramatikalizacijos procesą ir su *verba dicendi* sudaro pragmatiškėjančias konstrukcijas.
5. Beasmenis veiksmažodis *falloir* ‘reikėti’ turi savybę perteikti nemodalinę *būtinumo* / *stygiaus* ir modalinę *būtinumo* / *reikiamybės* reikšmę. Pastaroji kinta įgydama subjektyvių reikšmių: naujos modalinės reikšmės susidaro pragmatiškai žymėtuose ir tam tikruose struktūriniuose kontekstuose.
6. *Devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ lietuviškieji atitikmenys ir lietuvių (originalo) kalbos neepisteminio ir episteminio būtinumo lauko raiškos aktualizacijos atitikmenys su *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ patvirtina šių prancūzų kalbos veiksmažodžių vartojimo kontekstus, jų multifunkcionalumą ir semantinį reljefiškumą prancūzų grožinės literatūros kalboje.

Teorinė ir praktinė darbo reikšmė

Šiuo darbu siekiama išryškinti dviejų prancūzų kalbos veiksmažodžių – *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ – modalinio būtinumo reikšmių netolygumą ir multifunkcionalumą. Tuo pačiu siekiama prisidėti prie modalumo raiškos aprašo romanų ir baltų kalbose.

Tyrimo rezultatai galėtų būti naudingi studentams, besidomintiems kalbos mokslu, dėstytojams, rengiantiems teorinius kursus, mokslininkams, tyrinėjantiems modalumą, vertėjams, susiduriantiems darbe su tarpkalbine ir tarpkultūrine specifika.

Sudarytas dvikalbis dvikryptis lygiagretusis tekstynas, be abejonės, bus naudingas ir tolesniems ne tik su modalumu susijusiems tyrimams, ir rengiant mokymo priemones bei praktines užduotis lietuviams, besimokantiems prancūzų kaip svetimosios kalbos. Siekiant efektyvaus prancūzų kalbos mokymo svarbu supažindinti su abiejų – prancūzų ir lietuvių – kalbų, priklausančių skirtingoms šeimoms, specifika ir taisyklingais modeliais, nes jau ne kartą įsitikinta, jog nelabai perspektyvu sudarinėti klaidų sąrašus ar tiesiog vadovautis tik intuicija. Kadangi lygiagrečiajame tekстыne išryškėja ne tik pavienių žodžių, bet ir ištisu konstrukcijų reikšmės, o pastarosios sudaro didžiąją dalį sakininės ir rašytinės kalbos, tokio pobūdžio kalbinė medžiaga tampa nepakeičiamu informacijos šaltiniu norintiems išmokti realiai vartojamą kalbą.

Šis tekstynas gali efektyviai pasitarnauti ir leksikografijos mokslui, pavyzdžiui, rengiant dvikalbius žodynus. Tekstyno medžiaga yra naudinga ir tiems, kurie domisi meniniu vertimu.

Darbo apimtis ir struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, kuriame aprašomas darbo objektas, tikslas, uždaviniai, darbo naujumas ir aktualumas, ginamieji teiginiai, praktinė ir teorinė darbo reikšmė. Antrajame skyriuje trumpai aptariama modalumo samprata, apžvelgiamos neepisteminio ir episteminio modalumo laukų aprėptys bei pateikiama analizuojamųjų prancūzų kalbos veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ mokslinių tyrimų apžvalga. Tyrimo kalbinė medžiaga ir metodai aptariami trečiajame skyriuje, o ketvirtasis skyrius skirtas episteminio ir neepisteminio modalumo nustatymo kriterijų analizei.

Tiriamosios darbo dalys yra keturios. Penktajame skyriuje pateikiama kiekybinė ir kokybinė *devoir* ‘turėti’ reikšmių, rastų prancūzų (originalo) kalbos

medžiagoje, analizė bei šio veiksmažodžio reikšmių kiekybiniai rodikliai, gauti išanalizavus vertimo į prancūzų kalbą tekstus. Šeštajame skyriuje aiškinamos paradigmos, susiformavusios neepisteminį būtinumą turinčio *devoir* ‘turėti’ ir episteminį būtinumą perteikiančio *devoir* ‘turėti’ vertimo į lietuvių kalbą tekstuose. Kiekybiniai ir kokybiniai veiksmažodžio *falloir* ‘reikėti’ vartosenos parametrai atskleidžiami septintajame skyriuje, čia analizuojamos ir šio veiksmažodžio vertimo į lietuvių kalbą tendencijos. Aštuntasis skyrius skirtas aptarti prancūzų kalbos konstrukcijų su veiksmažodžiais *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ multifunkcionalumą ir gautus jų bazinės reikšmės silpnėjimo įrodymus.

Darbo gale pateikiamos išvados, tolimesnės numatomų tyrimų perspektyvos, literatūros sąrašas, tekstyno metaduomenys.

Disertacijoje yra 27 lentelės, 4 paveikslai.

Tipografiniai susitarimai

Visi iš tekstyno *CTL_{FR-LT-FR}* paimti pavyzdžiai pateikiami pasviruoju šriftu. Trumpinimo sumetimais disertacijoje nėra nurodomas visas pavyzdžio kodas, tik patikslinama, ar tai originalo, ar vertimo kalbos pavyzdys. Originalo kalbos pavyzdys pateikiamas pirmas, pridėdant trumpinį *orig*, paskui pateikiamas jo vertimas, atitinkamai pažymint *vert*, pavyzdžiui: FR-orig: – prancūzų (originalo) kalbos pavyzdys, LT-vert – lietuvių (vertimo) kalbos sakiny.

Visi kiti pavyzdžiai, paimti ne iš tekstyno *CTL_{FR-LT-FR}*, yra su atitinkamomis nuorodomis, kaip ir reikalaujama lingvistiniuose darbuose.

Autorės išversti sakiniai pateikiami viengubose kabutėse įprastu šriftu, sukurtų pavyzdžių autorystė įvardijama išnašose.

Darbo teorinėje ir tiriamosiose dalyse laikomasi vienodų pavyzdžių įforminimo principų.

Analizuojamuose pavyzdžiuose reikšminiai žodžiai ar konstrukcijos paryškunami, vienetai, padedantys įvertinti tiriamųjų veiksmažodžių vertes, yra pabraukiami.

I lietuvių kalbą išversti terminai pateikiami pasviruoju šriftu, skliausteliuose paliekant originalo kalbos terminą, pateikiamą taip pat kursyvu.

Apibrėžtys, pavadinimai, akcentuojami žodžiai ir žodžių junginiai išskiriami kursyvu.

Citatos iš lingvistinių darbų prancūzų ir anglų kalbomis yra išverstos autorės arba vertėjų, maloniai sutikusių padėti autorei. Originalo kalbos tekstas pateikiamas išnašose.

Nesistemingai, tačiau jei to reikia, reikšminiai žodžiai glosuojami laikantis Leipcigo glosavimo taisyklių (<http://www.eva.mpg.de/lingua/resources/glossing-rules.php>).

Darbo aprobavimas

Su darbu susiję teiginiai skelbti straipsniuose:

1. Les difficultés d'apprentissage du verbe français *devoir* chez l'apprenant lituanien. Analyse et solutions possibles. Darnioji daugiakalbystė. 2013/3, p. 98–110. Kaunas: VDU.
2. Prancūzų kalbos veiksmažodžio *devoir* 'turėti' semantinė funkcinė polifonija. Tarpkalbinė studija. *Kalbotyra*, 2013/65, p. 113–132. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
3. Prancūzų kalbos konstrukcijų su veiksmažodžiais *devoir* 'turėti', *falloir* 'reikėti' multifunkcionalumas: prancūzų – lietuvių kalbų tekstynų paremtas tyrimas. *Kalbotyra*, 2014/66, p. 143–172. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Disertacijos tema skaityti **pranešimai** konferencijose:

1. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Sustainable Multilingualism: Research, Studies, Culture“ 2013 m. rugsėjo 27–28 d. skaitytas pranešimas „Les difficultés d'apprentissage du verbe français *devoir* chez l'apprenant lituanien. Analyse et solutions possibles“ (Kauno Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva).

2. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Le mot dans la langue et dans le discours“ 2015 m. kovo 16–17 d. skaitytas pranešimas „La multifonctionnalité des constructions françaises avec les verbes *devoir* et *falloir*: étude basée sur un corpus français-lituanien“ (Balstogės universitetas, Lenkija).
3. Tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Darnioji daugiakalbystė: kalba, kultūra, visuomenė“ 2015 m. gegužės 29–30 d. skaitytas pranešimas „Prancūzų kalbos modalinio veiksmažodžio *devoir* ‘turėti’ atitikmenys lietuvių kalboje. Prancūzų – lietuvių kalbų tekstynu paremtas tyrimas“ (Kauno Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva).
4. Lježo universitete, Belgijoje 2015 m. spalio 21 d. disertacijos tema skaityta viešoji paskaita „Prancūzų kalbos veiksmažodžių *falloir* ‘reikėti’ ir *devoir* ‘turėti’ sinonimiškoji reikšmė ir jų vartojimo ypatumai“.

2. MODALUMAS

Šiame skyriuje aptariama modalumo samprata kalbotyroje ir aiškinami jo tipai. Tiriamos neepisteminio bei episteminio būtinumo laukų aprėptys.

2. 1. *Modalumo sąvoka: galimumas ir būtinumas*

Modalumui logikoje, filosofijoje ir kalbotyroje nuo seno teikiamas didelis dėmesys. Keturių polių logikos modelis – *būtinumas* (pranc. *la nécessité*), *galimumas* (pranc. *la possibilité*), *negalimumas* (pranc. *l'impossibilité*), *eventualumas* (pranc. *la contingence*) – atėjo dar iš Aristotelio (384–322 m. pr. Kr.) laikų (Douay 2003). Šalia Aristotelio *De Interpretatione* paminėtinas von Wrighto veikalas *An essay in modal logic* (1951), padaręs perversmą logikoje bei filosofijoje ir turėjęs didelės įtakos kalbotyros mokslui.

Siaurąja prasme logikos moksle teiginio modalumas suprantamas kaip jo logiškai galimas ir / arba būtinas teisingumas. Šiems dviem kertiniams modalumo conceptams – *galimumui* ir *būtinumui*, vadinamajam *kietajam branduoliui* (pranc. *noyau dur*), lingvistai pritaria ir jais vadovaujasi (Cervoni 1987, 73), tačiau šiandien kalbotyroje modalumas dėl tarpkalbinio įvairialypiškumo suvokiamas žymiai plačiau. Be *galimumo* ir *būtinumo*, kalbotyroje skiriami įvairūs tikimybės laipsniai, o pats modalumas traktuojamas kaip *gradacinis* reiškinys (angl. *scaliarization*) (Palmer 2001; Nuyts 2001).

Dėl skirtingai suvokiamų modalumo interpretacijos ribų, tarpkalbinių raiškos subtilybių šiandieninėje kalbotyroje susiduriama su įvairiais, net kontraversiškais modalumo tipų aiškinimais ir aprašais. Dažnai modalumą tyrinėjantys lingvistai siekia jį tvarkingai susisteminti į modalines kategorijas, vis įvesdami naujas apibrėžtis. Pasitaiko, kad tyrėjai bando paaiškinti paties modalumo turinį tiesiog išvardindami jo tipus, tačiau terminų proliferacija, vis didėjanti su atliekamų tyrimų įvairiomis kalbomis gausa, ne patikslina, o tik apsunkina paties reiškinio suvokimą (Šolienė 2013). Tad Meunier (1974, 8) visiškai teisus: kalbėti apie modalumą reikia preciziškai, priešingu atveju

galima susidurti su begale nesusipratimų¹. Van der Auwera ir Plungianas (1998, 80) jam antrina teigdami, kad iš tikrųjų „nėra nė vieno teisingo būdo“ aprašyti modalumą, todėl labai svarbu, kad tyrėjas aiškiai vartotų terminus².

Kalbiniai modalumo tyrimai, paremti modalinėmis *galimumo* ir *būtinumo* sąvokomis, kaip minėta, yra dažnas mokslininkų atspirties taškas, tačiau dėl siauro interpretavimo (Vion 2001, 216) ir kai kurių zonų (pavyzdžiui, *noro*) abstrahavimo sulaukia kritikos. Vis dėlto atsižvelgiant į kalbos moksle atliekamų tyrimų kiekį, paremtą *galimumo* ir *būtinumo* sąvokomis, reikia pripažinti, kad šie du konceptai turi tvirtą pagrindą modalumo analizėje. Kadangi aptariamasis reiškinytis yra daugialypis, būtent *būtinumas* ir / ar *galimumas*, du archetipiniai poliai, padeda išvengti painiavos siekiant apriboti tiriamąją zoną.

Kalbant apie *modalumo* sąvoką, šiame darbe bus remiamasi Papafragou (2000), Narrogo (2005), Usonienės (2004) modalumo apibrėžtimis. Tyrėjai šį konceptą sieja su propozicijos *faktyvumu* (pranc. *factivité*), t. y. su sakinio turinio santykiu su objektyviaja tikrove, su propozicijos, aprašančios įvykį, statusu.

Taigi modalumas žymi kalbamą situaciją kaip nepriklausančią tikrovei kalbamuoju momentu, pavyzdžiui:

- (1) *Paul doit dormir.* (Rossari *et al.* 2007, 2)
‘Paulius turi / privalo miegoti.’
‘Paulius tikriausiai miega.’

(1) pasakymas gali perteikti dvi skirtingas reikšmes: neepisteminę ir episteminę: neepisteminę tuo atveju, jei kalbėtojas, matydamas vėlyvu metu vaikščiojantį Paulių, pareiškia savo valią ir sako, kad šis *turi / privalo tokiu metu jau miegoti*, nes yra mažas ir įprastai tokiu metu miega; episteminę, jei kalbėtojas nemato, ieško Pauliaus, bet jo neranda, tada daro hipotetinę išvadą:

¹ Originalus tekstas: „Parler de *modalités*, sans plus de précision, c’est s’exposer à de graves malentendus“ (Meunier 1974, 8).

² Originalus tekstas: „Modality and its types can be defined and named in various ways. There is no one correct way. The only requirement is that one makes clear how one uses one’s term“ (van der Auwera & Plungian 1998, 80).

jis tikriausiai miega. Abiem atvejais žymiklis *doit* ‘turi, privalo’ / ‘tikriausiai’ perteikia situaciją kaip nefaktyvinę, t. y. kaip nepriklausančią tikrovei kalbamuojų momentu: miegojimas nėra tvirtinamas kaip objektyvaus tikrovės faktas, todėl situacija yra modaliai žymėta.

Neretai kalbotyroje modalumas apibrėžiamas kaip kategorija, kuria kalbantieji išsako požiūrį į sakinio turinį (Lyons 1978, 452; Le Querler 1996, 14). Dėl šios vertinamosios interpretacijos pasitaiko, kad tas požiūris į sakinio propozicinį turinį aiškinamas kaip subjektyvus (Palmer 1986, 2001). Pozicija, pagal kurią subjektyvumas suvokiamas kaip būtinas modalumo kriterijus, daugelio lingvistų kritikuojama. Pavyzdžiui, Ducrot’as (1993), Boye (2001), Douay (2003) ir kt. nuomone, toks apibūdinimas netinkamas, nes apskritai visą žmonių kalbinę veiklą galima traktuoti esant subjektyvią. Laikantis tokio požiūrio modalumas būtų suprantamas labai plačiai ir visa žmonių kalbinė produkcija būtų žymėta modalumo atžvilgiu. Pavyzdžiui, sakiniu *cette soupe est bonne* ‘ši sriuba yra skani’ patvirtinamas faktas, kad realiame pasaulyje yra patiekalas, kuris, valgančiojo nuomone, yra gardus (Le Querler 1996). Taigi ir šiame darbe etinis, estetinis vertinimas nebus priskiriamas modalumui.

Daug ginčų tarp tyrėjų kelia ne tik modalumo konceptas plačiąja prasme, bet ir pats semantinės veiksmazodžio modalumo zonos aprašas.

2.2. skyrelyje bus trumpai pateiktas modalumo tipų aprašas ir aptartas binarinis – neepisteminio ir episteminio modalumo – modelis, kuriuo remiantis tiriamosiose dalyse bus analizuojami prancūzų – originalo ir vertimo – kalbos pavyzdžiai.

2. 2. Modalumo tipai

Labiau akcentuojant modalinį *būtinumą* nei *galimumą* 2.2.1. skyrelyje aptariamos *neepisteminio modalinio būtinumo* lauko ribos, o 2.2.2. skyrelyje – *episteminio*.

2. 2. 1. Neepisteminis modalumas

Neretai lingvistikoje neepisteminio modalumo zonai priskiriamos *dinaminio* ir *deontinio modalumo* reikšmės. Tai vadinama *įvykių modalumu* (angl. *event modality*) (Palmer 2001) arba *šakniniu* (angl. *root*) (Coates 1983). Šiame darbe sąvoka *dinaminis* nebus operuojama, nes prancūzų lingvistikoje praktiškai nevartojamas ne tik Bentley (2003, 64) pasiūlytas jo vertimas į prancūzų kalbą *modalité dynamique*, bet ir pats konceptas – bent taip, kaip jis suprantamas tradiciškai, (Vold 2008, 74). Nors *dinaminio modalumo* įprasta nusakyti tam tikrą veiksmą ar situaciją, kurie yra būtini ar galimi dėl juos sąlygojančių išorinių aplinkybių, dėl agento gebėjimų ir noro (Palmer 1986; Nuyts 2001 ir kt.), ne tik prancūzų, bet ir apskritai mokslinėje literatūroje galima rasti įvairių nuomonių, kaip turi būti aiškinamas šis modalumo tipas. Pavyzdžiui, Lyonso (1978) teigimu, *deontinis*, o ne *dinaminis modalumas* apjungia intencijas, norą, volityvų poreikį, ketinimą. Gosselin'o (2000, 59), Laurendeau (2004) požiūris dar kitoks. Šie tyrėjai atskirai išskiria *noro* (pranc. *modalités bouliques* arba *volitives*) modalinę zoną, neįtraukdami jos nei į *dinaminį*, nei į *deontinį* domeną. Be to, jei prancūzų lingvistikoje ir kalbama apie *dinaminį modalumą*, tai jis dažniausiai siejamas su galimumą reiškiančiais veiksmažodžiais (pastarieji nėra šio darbo objektas) – dažniausiai su veiksmažodžio *pouvoir* 'galėti' perteikiama gebėjimo atlikti veiksmą reikšme, pavyzdžiui:

- (2) *Je peux soulever cette valise.* (Kronning 1996, 32)
'Aš galiu / pajėgiu pakelti šį lagaminą.'

Deontinis modalumas, anot Vold (2008, 73), įprastai nekelia tyrėjams abejonių, tačiau vis dėlto reikia pasakyti, kad mokslinėje lingvistinėje literatūroje ši modalumo atmaina suprantama taip pat toli gražu ne vienodai. Įprasčiausia lingvistikoje *deontinį modalumą* aiškinti kaip *leidimą* (pranc. *permission*), *įpareigojimą* (pranc. *obligation*), *draudimą* (pranc. *prohibition*). Iš esmės jis siejamas su žmonių valios aktais, kurie kyla dėl išorinių aplinkybių –

dažniausiai jie atsiranda dėl įvairių idėjų ar laikantis kolektyvinio elgesio normų (socialinių, moralinių, teisinių, religinių ir pan.) (Barbet 2012). Holvoetas, Judžentis (2004, 83) antrina šiai pozicijai ir teigia, kad nors pats terminas (gr. *tò déon* ‘pareiga’) išryškina būtent kolektyvinio elgesio normas, bendriausią deontinio modalumo pagrindą vis dėlto sudaro ne pačios normos, o (individualūs ar kolektyviniai) valios aktai. Dėmesio centre atsiduria predikatinė struktūra, kurioje yra nusakomas santykio tarp pagrindinio situacijos dalyvio ir kalbamo veiksmo ar proceso pobūdis (Usonienė 2004, 44). Predikatinė struktūra tampa modalumo zonos *daryti* (pranc. *faire*) sfera (Pottier 1983; Kronning 1996, 2001), taip pabrėžiamas situacijos aktualizacijos galimumas ar būtinumas. Lyonso (1978) žodžiais tariant, *deontinis modalumas* susijęs su moraliai atsakingų veikėjų vykdomų aktų būtinumu ar galimumu. Jis skiria *objektyvias deontines* ir *subjektyvias deontines* reikšmes. Lyonso nuomone, *subjektyvi deontinio modalumo* reikšmė susiklosto tada, kai subjekto nuomone, kas nors yra būtina ar galima daryti. Akstiną *objektyviam deontiniam modalumui* atsirasti duoda išoriniai veiksniai ar aplinkybės. Panašų skirstymą dar kiek anksčiau buvo siūlęs Sueuras (1975). Kalbėdamas apie *deontinio būtinumo* lauką jis skyrė du pogrupius: *ipareigojimą* (pranc. *obligation*), kurio šaltinis yra žmogus (*Pierre doit partir* ‘Pjeras turi išvykti’, nes Pjerą taip pasielgti verčia jo brolis), ir *būtinumas* (pranc. *nécessité*), kuris susiklosto dėl išorinių socialinio, religinio, politinio ir kt. pobūdžio aplinkybių (*Pierre doit partir* ‘Pjeras turi išvykti’, nes Pjeras turi dalyvauti posėdyje).

Pagal šaltinį, kuris paskatina subjektą elgtis vienaip ar kitaip, Kronningas (1996) *deontinį būtinumą* skirsto į du pogrupius: *deontinį teorinį* ir *deontinį praktinį*. Jo teigimu, *deontinio teorinio modalumo* šaltiniu gali būti teisinės normos, religiniai, socialiniai veiksniai, pavyzdžiui:

- (3) <...> *et Robert m'a dit qu'en tant que boy du commandant, tu étais un bon parti... Tu dois fonder une famille.* (Kronning 1996, 114)
 ‘<...> o Robertas man pasakė, kad tu kaip vado tarnas esi gera partija...
Turi sukurti šeimą.’

Deontiniam praktiniam modalumui tyrėjas priskiria teleologinį bruožą – būtinumo santykis atsiranda dėl tikslo ir priemonių, kurių ėmėsis subjektas pasiekia tai, ko nori. Kronningo (1996) manymu, pagrindinės *deontinio praktinio modalumo* prielaidos yra praktinio pobūdžio aplinkybės ir subjekto vidinis *noras* ir *intencija* (pranc. *volonté et intention*), kad veiksmas įvyktų:

- (4) *Pour atteindre le boulevard Montparnasse, j'ai dû me frayer un chemin à travers les couples dansants.* (Kronning 1996, 112)
'Norėdamas pasiekti Monparnaso bulvarą **turėjau prasiskinti kelią** pro šokančias poras.'

Tikslas: *Aš noriu pasiekti Monparnaso bulvarą.*

Priemonė: *Manau, kad nepasieksiu Monparnaso bulvaro, jei neprasiskinsiu kelio pro šokančias poras.*

Išvada: *Privalėjau prasibrauti pro šokančias poras.*

Šioje studijoje teorinės perskyros ašimi bus imami neepisteminio ir episteminio būtinumo laukai. Disertacijoje į neepisteminio modalumo lauką įeis *deontinis būtinumas* (tačiau nebus išskiriamos socialinės, religinės, teisinės ir kt. prielaidos) ir *nedeontinis būtinumas* (būtinumo šaltinis – įvairios praktinio pobūdžio aplinkybės), t. y. nuo situacijos dalyvio nepriklausančio būtinumo dvi atmainos bei nuo situacijos dalyvio priklausantis būtinumas. Šiame darbe dėmesys į subjekto elgesį nulėmusias prielaidas ir jų pobūdį bus kreipiamas dėmesys ne sistemingai, o tik tiek, kiek tai bus reikalinga pavienių pavyzdžių kokybinei analizei. Analizuojant neepisteminį modalumą perteikiančius prancūzų kalbos modalinius veiksmažodžius *devoir* 'turėti' ir *falloir* 'reikėti', atspirties tašku disertacijoje taps van der Auwers & Plungiano (1998, 82) pasiūlyto modelio (žr. 1 lentelę) neepisteminių reikšmių skirstymas, nes toks modelis jau sėkmingai taikytas daugelyje kontrastyvinių tyrimų (Depraetere & Reed 2006; Vinzerich 2007; Šolienė 2013; Narusk 2014 ir kt.). Tikėtina, tai padės išsiaiškinti *devoir* 'turėti' ir *falloir* 'reikėti' perteikiamą neepisteminių reikšmių netolygumą. Nuo subjekto priklausančių ir nepriklausančių (deontinių ir nedeontinių) reikšmių kiekybiniai duomenys galėtų tapti tolimesnių tyrimų tikslu.

1 lentelė. Modalinės būtinumo reikšmės (adaptuota pagal van der Auwera & Plungian (1998, 82) modelį)

Būtinumas (pranc. <i>nécessité</i>)			
Neepisteminis būtinumas (pranc. <i>nécessité non épistémique</i>)			Episteminis būtinumas (pranc. <i>nécessité épistémique</i>)
Nuo situacijos dalyvio priklausantis būtinumas (pranc. <i>nécessité interne au participant</i>)	Nuo situacijos dalyvio nepriklausantis būtinumas (pranc. <i>nécessité externe au participant</i>)		
	Nedeontinis būtinumas (pranc. <i>nécessité non déontique</i>)	Deontinis būtinumas (pranc. <i>nécessité déontique</i>)	

Gradacijos (pranc. *gradation*) ir skaliariškumo (pranc. *scalarité*) terminai mokslinėje literatūroje dažniau vartojami aptariant episteminį modalumą (Lyons 1978; Palmer 1986, 2001; Nuyts 2001; Rocci 2006 ir kt.), tačiau neepisteminė būtinumo lauko raiškos priemonių įvairovė prancūzų kalboje leidžia daryti prielaidą neepisteminio modalumo erdvę taip pat esant gradacinę. Kiek žinoma, prancūzų kalbotyroje studijų, aiškinančių neepisteminio būtinumo lauko raiškos priemonių semantinį netolygumą (kaip nevienodo laipsnio paties kalbėtojo įsipareigojimą ar klausytojo įpareigojimą atlikti veiksmą) nėra, todėl šiame darbe bus mėginama atskleisti neepisteminės *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ reikšmės bei vartojimo kontekstus, kuriuose realizuojamas šių veiksmažodžių perteikiamas silpnesnis ar stipresnis į(si)pareigojimas klausytojui atlikti veiksmą.

2. 2. 2. Episteminis modalumas

Kaip buvo paminėta ir pailiustruota (žr. 1 lentelę), kita binarinio modalumo modelio erdvė pagal van der Auwerą & Plungianą (1998, 82) yra episteminis būtinumas. Mokslinėje literatūroje *episteminis* (gr. *epistēmē* ‘žinios’) modalumas suprantamas kaip modalumas, susijęs su kalbėtojų turimomis žiniomis ir įsitikinimais apie pasaulį, su tuo, kaip jie vertina kalbamos propozicijos faktyvumą, ką jie mano arba spėja esant tiesą ar netiesą (von Wright 1963; Lyons 1978; Dendale 1994; Holvoet, Judžentis 2004 ir kt.). Episteminis modalumas apibūdina teiginius ir nurodo autoriaus propozicijos

santykio su tikrove vertinimą, kitaip tariant, kiek kalbama situacija atitinka tikrovę. Toks vertinimas yra skaliarinio pobūdžio: subjektas gali būti visiškai įsitikinęs, kad kalbama situacija yra tikra ir kad propozicija neatitinka tikrovės. Tokia yra modalumo zonos *būti* (pranc. *être*) sfera (Pottier 1983; Kronning 1996, 2001a). Perkinsas teigia, kad episteminiam modalumui atsirasti svarbios ne tiek žmonių turimos žinios, kiek tų žinių trūkumas (Perkins 1983, 10). Taigi episteminio modalumo esmė – kalbėtojo sprendžiamas santykis apie propozicijos ir objektyvios tikrovės atitikimą.

Pastaruoju metu kalbotyroje daug dėmesio skiriama aptarti episteminio modalumo ir evidencialumo sąsajas. Plačiąja prasme evidencialumas laikomas semantine funkcinė kategorija, kurios paskirtis yra nurodyti kognityvinį ir / arba komunikacinį autoriaus pasakymo pagrindą (Wiemer 2008, 5). Kai kurie tyrėjai šiuos du konceptus laiko atskiromis kategorijomis (Bybee *et al.* 1994; Holvoet 2009 ir kt.), kiti evidencialumą įtraukia į episteminio modalumo lauką (Palmer 1986). Evidencialumas susijęs su *įrodymais*, kuriais kalbėtojas grindžia savo teiginį, o episteminis modalumas *įvertina* kalbėtojo teiginį ir priskiria jam teisingumo vertę (de Haan 1999). Šiame darbe pasakymo pagrindimas, autoriaus nuoroda į žinių šaltinį bus analizuojama epizodiškai, nes pati evidencialumo kategorija nėra tyrimų objektas.

Remdamasis von Wrighto (1963) modalinės logikos teiginiais, Kronningas (1996) savo disertacijoje siūlo iš naujo įvertinti lingvistinę modalumo tyrimų tradiciją, užsidariusią savo konceptualioje erdvėje, kurioje įprasta skirti tik dvi modalumo atmainas: *deontinį* ir *episteminį* modalumą. Kronningo (1996, 2001a) manymu, operuoti tik tais dviem modaliniais dydžiais – tai subanalinti kalbinius reiškinius, toks supaprastinimas gali paskatinti klaidingą jų traktuotę. Išsamiai analizavęs *devoir* ‘turėti’ reikšmes, dalį jų jis priskiria prie *aletinių* (gr. *alethes* ‘tikras, patikimas’). Jo pastebėjimu, prancūzų kalboje yra nemažai atvejų, kai *devoir* ‘turėti’ reikšmė gali koduoti abstraktų, teorinį, stichinį ir savaiminį būtinumą. Tai nėra skatinamojo pobūdžio pasakymai, raginimai ar paties kalbėtojo valios pareiškimai, bet remiantis enciklopedinėmis žiniomis apie pasaulį daroma apibendrinamoji išvada apie subjekto ar objekto

būseną, kurią jis neginčijamai anksčiau ar vėliau patirs (Kronning 1996, 70). Deontinio modalumo pirmumui modalinėje erdvėje (Bybee *et al.* 1994; Auwera & Plungian 1998, Sheperd 1982, 316)³ ir klasikiniam modalumo kilmės teorijos modeliui (*deontinis modalumas* → *episteminis modalumas*) Kronningas (1996) pritaria, tačiau siūlo jį praplėsti: *deontinis modalumas* → *aletinis modalumas* → *episteminis modalumas*. Savo požiūrį jis grindžia tuo, kad klasikinėje lotynų ir senojoje prancūzų kalbose rasta labai mažai episteminės interpretacijos sakinių, kurie tyrėjų (pavyzdžiui, Bertocchi & Orlandini 2001) traktuojami labiau kaip neginčijamo būtinumo atvejai, turintys visuotinumą ir neišvengiamumo žymę, o ne kaip pasakymai, reiškiantys autoriaus abejojimą savo paties skelbiama mintimi. Dėl to, kad tokių atvejų natūralioje kalboje yra nedaug, jie nesulaukia didelio tyrėjų dėmesio. Visi bandymai apjungti *aletinio* ir *episteminio* modalumo tipus kalbotyroje grindžiami būtent tuo, kad riba tarp šių modalumų yra neryški (Palmer 1986; Papafragou 1998, 40)⁴.

Episteminį modalumą kaip gradacinį reiškinį, pasižymintį netolygiomis tikimybės vertėmis, dar anksčiau aprašė Lyonsas (1978). Episteminio modalumo savybę perteikti aukštą, vidutinį, žemą tikimybės laipsnį anglų kalboje vėliau akcentavo Palmeris (1986, 2001), Nuytsas (2001), Usonienė (2006a) ir kt. Le Querler (1996), tyrusi prancūzų kalbos modalumą, taip pat pateikia panašią trimatę skalę: subjektas gali būti tvirtai įsitikinęs arba labai abejoti pranešamu dalyku, o tarp šių dviejų polių esanti vertė perteikia kalbančiojo vidutinio laipsnio įsitikinimą. Veiksmažodis *devoir* ‘turėti’ atsiduria tvirto įsitikinimo zonoje, greta modalinių adverbialų *sans aucun doute* ‘be jokios abejonės’, *certainement* ‘tikrai’ (Le Querler 1996). Tiriamosiose darbo dalyse pavyzdžiai su *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ bus aptarti išsamiau, o šiame skyriuje konkrečiais pavyzdžiais tik pailiustruotas konkretus modalumo potipis, patikslintos neepisteminio ir episteminio būtinumo laukų ribos.

³ Originalus tekstas: „a particular modal form changes in meaning (with respect to deonticity or epistemicity) the direction of change will be from deontic to epistemic, not from epistemic to deontic“ (Shepherd 1982, 316).

⁴ Originalus tekstas: „since the boundaries of alethic and epistemic modal interpretations are often empirically hard to distinguish, there have been attempts at conflating the two types of modality. One line of argument has been to reduce alethic interpretations to epistemic interpretations“ (Papafragou 1998, 40).

Tiek neep-*devoir* ‘turėti’, tiek *falloir* ‘reikėti’ gali perteikti nuo situacijos dalyvio priklausantį būtinumą. (5) pavyzdyje neep-*devoir* ‘turėti’ koduoja nuo situacijos dalyvio priklausantį būtinumą, kuris susijęs su subjekto fiziologiniu trūkumu, o *falloir* ‘reikėti’ – labiau su vidiniu subjekto poreikiu, psichologiniu nusiteikimu (6 pavyzdys):

- (5) FR-orig: *Ses paroles sonnaient d’autant plus faux que, pour parvenir à extraire les sons de sa gorge, **elle devait à chaque mot projeter la tête vers l’avant.***
LT-vert: *Jos žodžiai skambėjo labai dirbtinai, mat norėdama iš savo gerklės išgauti garsus sulig kiekvienu žodžiu **ji turėjo stumtelėti į priekį galvą.***
- (6) FR-orig: *Je souffrais. **Il fallait que je parvienne à me calmer, à me recentrer.***
LT-vert: *Kentėjau. **Turėjau nusiraminti, susitelkti.***

(7) ir (8) pavyzdžiuose reiškiamas nedeontinis, nuo situacijos dalyvio nepriklausantis būtinumas: subjekto veiksmai priklauso nuo išorinių aplinkybių, atitinkamai susiklosčiusios įvykių padėties. Būtinumą atlikti veiksmą nulemia ne socialinio ar kitokios kolektyvinio elgesio normos ar subjekto vidinis noras, jo imanentinis trūkumas, bet susidariusi praktinio pobūdžio situacija priverčia subjektą ieškoti išeities ir atitinkamai pasielgti:

- (7) FR-orig: ***Nous devons aller chercher du bois dans la forêt; nous devons déblayer la neige.** Nous avons absolument besoin de... De deux paires de bottes chaudes et imperméables.*
LT-vert: ***Turime iš miško parsinešti malkų, nuvalyti sniegą.** Mums būtinai reikia... Dviejų porų šiltų neperšlampamų batų.*
- (8) FR-orig: *Nous avons de moins en moins de nourriture au Centre, **il fallait transformer le parc en jardin potager.***
LT-vert: *Centre maisto buvo vis mažiau, ir **parką mums teko paversti daržu.***

Deontinį modalumą galima pailiustruoti (9) ir (10) pavyzdžiais – tiesioginių valios aktų pasakymais:

- (9) FR-orig: ***Vous devez exécuter mes ordres!***
LT-vert: ***Jūs privalote vykdyti mano įsakymus!***
- (10) FR-orig: *Vous vous êtes baigné, **il faut payer la taxe!***
LT-vert: *Jūs maudėtės, todėl **reikia sumokėti mokesť!***

Kaip minėta, šiame darbe nuo subjekto priklausančios nedeontinės ir deontinės reikšmės kiekybiškai nebus tiriamos, tačiau esant poreikiui kokybinėje pavienių pavyzdžių analizėje į šį skirstymą bus atsižvelgiama.

Episteminio būtinumo pavyzdžiai taip pat nebus skirstomi pagal prielaidų, sukėlusių abejonę pranešamu dalyku, pobūdį. (11) sakinyje autoriaus abejonė subjekto emocine būsena kyla iš subjektyvaus numanymo, (12) pavyzdyje reiškiamas tvirtas įsitikinimas, grindžiamas loginiu samprotavimu. Jie abu bus traktuojami kaip episteminiai atvejai:

- (11) FR-orig: *Je sais pas... **Aziz doit être un petit peu amoureux de Maman.***
LT-vert: *Nežinau...**Azizas, ko gero, yra truputį įsimylėjęs mamą.***
- (12) FR-orig: ***Cette rue doit se terminer quelque part, toutes les rues se terminent, débouchent sur une place, sur une autre rue, dans les champs, dans la campagne <...>.***
LT-vert: ***Šita gatvė būtinai turi kur nors baigtis, juk visos gatvės baigiasi, išeina į aikštę, į kitą gatvę, į laukus, į užmiestį <...>.***

Išsamiau apie *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ perteikiamų reikšmių teorinį pagrindimą ir atliktus tyrimus žr. kitame skyrelyje.

2. 3. Prancūzų kalbos modalinių veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ mokslinių tyrimų apžvalga

Istorinė *devoir* ‘turėti’ raida paliesta daugelyje darbų (Barbet & Vettters 2006; Rossari *et al.* 2007; Barbet 2008, 2010), tačiau bene išsamiausiai diachroniniu aspektu šį prancūzų kalbos veiksmažodį analizavo Huot (1974) ir Kronningas (1990).

Huot (1974), atlikusi XVII a. prancūzų grožinės literatūros tekstuose užfiksuoto veiksmažodžio *devoir* ‘turėti’ sintaksinį-semantinį tyrimą ir palyginusi juose perteikiamas *devoir* ‘turėti’ reikšmes su reikšmėmis savo sukurtuose pavyzdžiuose, padarė išvadą, jog *devoir* ‘turėti’ yra du skirtingi veiksmažodžiai. Jos teigimu, koegzistuojančios *tikimybės* ir *i(si)pareigojimo-būtinumo* reikšmės pernelyg skirtingos, kad jas būtų galima priskirti vienam veiksmažodžiui⁵:

- (13) *Il doit travailler.* (Huot 1974, 40)
turėti.PRS.3SG dirbti.INF

Pasakymas gali turėti dvi reikšmes: a. *jis turi / privalo / yra priverstas dirbti*; b. *jis tikriausiai dirba*. Šių dviejų *devoir* ‘turėti’ reikšmių savarankiškumą kaip homoniminį santykį vėliau akcentavo ir Sueuras (1975, 1979, 1983) bei Florea (1989).

Kronningas (1990) veiksmažodį *devoir* ‘turėti’ tyrė iš gramatikalizacijos perspektyvos. Jis pritaria visuotinei nuomonei, kad prancūzų kalbos veiksmažodis *devoir* ‘turėti’ leksinę *skolos* ir deontinę reikšmes perėmė iš lotynų kalbos veiksmažodžio *debere* ‘turėti’, tačiau atsižvelgdamas į labai mažą epistemine reikšme pavartotų klasikinėje lotynų kalboje *debere* ‘turėti’ atvejų kiekį, daro prielaidą, kad FR *devoir* ‘turėti’ episteminė reikšmė yra ne lotynų kalbos reliktas, bet pačios prancūzų kalbos gramatikalizacijos proceso rezultatas (Kronning 1990, 350)⁶.

⁵ Huot (1974), kalbėdama apie *devoir* ‘turėti’ reikšmes, operuoja dviem sąvokomis *probabilité* ‘tikimybė’ ir *obligation-nécessité* ‘i(si)pareigojimas-būtinumas’.

⁶ Originalus tekstas: „<...> il se peut que l’interprétation épistémique ait occupé une position marginale en latin tardif, et que les locuteurs du français aient été obligés, les uns indépendamment des autres, de la réinventer“ (Kronning 1990, 305).

Reikia pasakyti, kad Huot (1974) ir Sueuras (1975, 1979, 1981) analizavo *devoir* ‘turėti’ remdamiesi ne realios FR vartosenos medžiaga, bet savo pačių sukurtais pavyzdžiais. Tačiau Kronningas (1988) analizei pasitelkė prancūzų originalo kalbos dokumentus – atlikęs *devoir* ‘turėti’ pagrindu sudarytų konstrukcijų *je dois dire que* ‘aš turiu pasakyti, kad’ loginį funkcinį tyrimą, jis akcentavo šios konstrukcijos, kaip diskurso dalių rišamojo elemento, funkciją. Vėliau jis tęsė šią tradiciją ir tiek sinchroninio, tiek diachroninio pobūdžio *devoir* ‘turėti’ tyrimams naudojo tik autentiškus šaltinius (Kronning 1990, 1993, 1996, 2001a, 2001b, 2002, 2003).

Prancūzų kalbotyroje atlikta palyginti daug darbų, lyginančių *devoir* ‘turėti’ su *pouvoir* ‘galėti’ (Sueur 1975, 1979, 1983; Desclés 2003; Vetters 2004, 2012; Barbet 2008, 2012 ir kt). Vettersas (2004, 664–665), nagrinėdamas prancūzų kalbos modalinį veiksmažodį *devoir* ‘turėti’ ir ieškodamas paralelių su kitu modaliniu veiksmažodžiu *pouvoir* ‘galėti’, siūlo skirti dar vieną reikšmę – *vidinio būtinumo / įsipareigojimo* (pranc. *auto-obligation*). Tokio modalumo reikšmę jis sieja su būtinumu, kurį lemia imanentinės, iš prigimties būdingos vidinės ar įgytos agento fizinės savybės. Priešingai nei Sueuras (1979, 101), kalbėjęs apie subjekto teigiamą savybę, paskatinančią subjektą imtis kokio nors veiksmo, Vettersas akcentuoja subjekto neigiamą savybę. Būtent subjekto neigiamą charakterio savybę, fiziologinę ypatybę, yda ar apskritai *vidinis trūkumas* (pranc. *défaut*) ir sukuria situaciją, kai subjektas yra paskatinamas imtis veiksmo, kylančio iš *neužgniaužiamo impulso* (pranc. *pulsion irrépressible*):

- (14) *La femme du gardien eut pitié d’eux et leur proposa du café. Ils acceptèrent. Prévoyant une nuit blanche Aldo en avala plusieurs. Il pouvait avaler une boisson brûlante tandis que **Anselme devait attendre** qu’elle tiédise.* (Vetters 2004, 665)
 ‘Sargo žmonai jų pagailo, ir ji jiems pasiūlė kavos. Jie sutiko. Žinodamas, kad jo laukia bemiegė naktis, Aldo išgėrė keletą puodelių. Jis galėjo gerti vos ne verdantį gėrimą, tuo tarpu **Anzelmas turėjo palaukti**, kol jis atvės.’

Episteminis-evidencinis *devoir* ‘turėti’ statusas aptartas daugelyje darbų. Ypatingai daug dėmesio šio veiksmažodžio evidencialumo įrodymams skyrė

Dendale'is (1993, 1994, 1999, 2000), Barbet (2012), Barbet & Saussure'as (2012), Vettersas (2012). Nuo XX a. pirmos pusės mokslinėje literatūroje aprašant *devoir* 'turėti' kaip evidencinį imtą vartoti įvairius terminus: *présomption* 'prielaida' (Brunot 1922, 505), *supposition* 'spėjimas' (Gougenheim 1938, 96; 1971, 194), *inférence* 'inferencija' (Tasmowski 1980, 44), *conjecture* 'numanymas' (Charaudeau 1992, 571) ir kt. Šiandieninėje kalbotyroje kai kurie lingvistai *devoir* 'turėti' laiko tik modaliniu (Sueur 1979, 1983; Le Querler 1996, 2001; Vetters 2004) arba pusiau evidenciniu-modaliniu (Kronning 1996, 2003). Polemika kyla dėl šio veiksmažodžio evidencinės ir episteminės reikšmių persipynimo, nors pastaruoju metu labiau linkstama pabrėžti evidencialumą (Dendale 1994; Tasmowski & Dendale 1994; Desclés & Guentchéva 2001; Dendale & Mulder 1996; Barbet & Saussure 2012; Saussure 2012). Įdomu tai, kad Rossari *et al.* (2007) skelbia, jog ne tik episteminuose, bet ir deontiniuose kontekstuose *devoir* 'turėti' pasižymi tik evidencine prigimtimi.

Lingvistikoje įrodyta, kad būtinumą reiškiantys modaliniai veiksmažodžiai linkę išrutulioti *evidencinę nuogirdos* (pranc. *oui-dire / information rapportée*) reikšmę (van der Auwera & Plugian 1998; de Haan 1999). Pavyzdžiui, olandų kalbos sakinyje *moeten* 'turėti', danų kalboje *skulle* 'turėti', vokiečių *sollen* 'turėti' gali reikšti ne tik paties subjekto numanymą (pranc. *inférence*), bet ir iš kitų šaltinių išgirstą informaciją, t. y. nuogirdą. Priešingai nei germanų kalbose, prancūzų kalbos veiksmažodis negali turėti tokios reikšmės. Vetterso (2012, 45) teigimu, atitinkamame prancūzų kalbos sakinyje *doit être* 'turi būti' negali koduoti nuogirdos reikšmės, įmanoma tik viena – inferencijos, pavyzdžiui:

- (15) *Het moet een goede film zijn.*
Cela doit être un bon film. (van der Auwera & Plungian 1998)
 'Turbūt tai geras filmas.'

Pasakymo autorius daro tokias išvadas remdamasis asmeniniu skoniu ir numanymu, kuriam susiformuoti galėjo padėti nuogirda: *daug girdėjau apie tą filmą* ar pan.

Prancūzų kalboje nuogirda gali būti reiškiamą *sąlygine nuosaka* (pranc. *conditionnel*) (Dendale 1993; Kronning 2001b, 2002) ir tai itin ryškus prancūzų spaudos bruožas (vadinamasis pranc. *conditionnel journalistique*), tačiau Haillet'o (1995, 207) ir Dendal'io (1999, 16) nuomone, veiksmažodis *devoir* 'turėti' neturi tokios savybės, t. y. net pavartotas sąlygine nuosaka jis neturi evidencinės nuogirdos reikšmės. Nuogirdos reikšmę šio veiksmažodžio sąlyginė nuosaka įgyja tik tada, kai būna pavartota su koku nors įterptiniu vienetu, pavyzdžiui, *selon* 'pasak', *d'après* 'pagal', kuris eksplacitiškai nurodo informacijos šaltinį (Vetters 2012, 45)⁷:

- (16) *Selon le constructeur, ce nouveau moteur devrait avoir une consommation de moins de 2 litres d'essence par 100 km.* (Vetters 2012, 45)
'Pasak inžinieriaus, šis naujas variklis šimtui kilometrų turėtų suvartoti benzino dviem litrais mažiau.'

Dendale'io (1994), Desclés'o & Guentchévos (2001) ir kitų autorių teigimu, *devoir* 'turėti' dažniausiai koduoja evidencinę numanymo reikšmę, kuriai susidaryti prielaidos gali būti labai nelygiavertės (loginis numanymas, tiesioginė percepcija ir pan.).

Ne mažiau ginčų tarp tyrėjų kyla dėl *devoir* 'turėti' koduojamos būsimąjo laiko reikšmės. Faktas, kad šis veiksmažodis gramatikalizacijos procese patyrė dinamišką reikšmių kaitą, suponuoja jo semantinę verčių reljefiškumą prancūzų kalboje. Hipotezė, kad modaliniai veiksmažodžiai, reiškiantys galimumą ir būtinumą, gramatiškėdami tampa laiko žymikliais (van der Auwera & Plungian 1998), prancūzų kalboje pasitvirtina, matyt, iš dalies. Tiesa, į ateitį projektuojamas veiksmas vidurinėsios epochos viduramžių prancūzų kalbos rašytinėje kalboje turėjo du raiškos būdus – paprastąjį būsimąjį laiką ir konstrukciją *devoir* 'turėti' + INF. Nuo XV a. tokių būsimajam laikui perteikti skirtų *devoir* 'turėti' + INF vartojimo atvejų randama vis mažiau ir mažiau, o jo vietą pamažu užima perifrastinė konstrukcija *aller* 'eiti' + INF,

⁷ Plačiau apie konstrukcijų su *selon* 'pasak' ir *devoir* 'turėti' reikšmes žr. Marque-Pucheu 2001, 85–101.

kuria koduojamas būsimas, į ateitį orientuotas veiksmas (Rossari *et al.* 2007)⁸. Būtent pastaroji konstrukcija šiandieninėje prancūzų kalboje būsimajam laikui reikšti vartojama dažniausiai (Buridant 2000, 354). Konstrukcija *devoir* ‘turėti’ + INF nepakankamai sugramatiškėjo, kad šiandien galėtų būti laikoma vienu iš perifrastinių būsimųjų laikų prancūzų kalboje (Kronning 1990, 1993, 1996), nors kai kurie tyrėjai (Fleischmann 1982, 145–148; de Haan 2004, 37–38) teigia, kad daugelį pasakymų, kuriuose *devoir* ‘turėti’ koduoja būsimąjo laiko atspalvį, galima parafrazuoti būsimąjo laiko konstrukcijomis.

Darbe laikomasi Barbet & Vetterso (2006), Barbet (2010), Vold (2008) pozicijos – savo argumentus jie grindžia Damourette'o & Pichon'o (1911–1940, V, 152) samprotavimais, kad pasakymai su projektuojamo į ateitį *devoir* ‘turėti’ veiksmais išreiškia neepisteminį būtinumą. Tyrėjų nuomone, pasakymai, kuriuose koduojamas į ateitį nukreiptas veiksmas, reiškia *susitarimą* (pranc. *une convention* arba *le convenu*) arba *programą* (angl. *schedule*) ir todėl visiškai pagrįstai gali būti priskirti būtent neepisteminio modalumo potipiui. Kadangi kiekvienas susitarimas reikalauja derinimosi prie tam tikro laiko, vietos aplinkybių ir įvairiausių sąlygų, kurios nėra visada malonios abiem komunikuojančioms pusėms, natūralu, kad taip susiklosčiusi situacija ar veiksmas tampa į(si)pareigojimu klausytojui atlikti veiksmą. Ir nors perifrazė su tikimybės adverbialais yra įmanoma, vis dėlto pasakymu sukuriamas neepisteminio modalumo atspalvis. Iliustruodami šią tendenciją Barbet & Vettersas (2006) pateikia tokį pavyzdį:

- (17) ***Jacques Chirac doit*** (*peut-être / sans doute*) ***rencontrer Tony Blair demain soir.*** (Barbet & Vetters 2006, 202)
Žakas Širakas rytoj vakare (turbūt / tikriausiai) **susitiks / turi susitikti** su Tониu Bleiru.’

Be abejonės, platesnė kalbinė aplinka padėtų labiau išsiaiškinti tyrėjų pateikto sakinio reikšmę – ar žurnalistas apie aukštų pareigūnų susitikimą kalba labiau kaip apie hipotetinę prielaidą, ar turėdamas įrodymų informuoja

⁸ Išsamiau apie *devoir* ‘turėti’ diachroniją ir senosios FR kalbos šaltinius žr. Rossari *et al.* (2007, 9–12).

Kitokio tipo *devoir* ‘turėti’ pavyzdžiai, perteikiantys būsimąjį veiksmą ir pasižymintys neišvengiamumo fonu (pranc. *futur de la destinée* ou *de la fatalité*), traktuojami kaip aletinio modalumo atvejai (Kronning 2001a; Vettors & Barbet 2006, 205), pavyzdžiui:

- Kaip buvo paminėta, panašaus tipo pasakymai nesusilaukia didelio tyrėjų dėmesio. Van der Auwera ir Plungianas (1998, 5) patikslina šią poziciją: tai, kas tikra logiškai ar analitiškai, tuo pat metu sudaro ir kalbančiojo tikrumą, ir todėl *tai lieka kalbančiojo tikrumu* (angl. *it remains the certainty of the speaker*). Jų nuomone, tikrumas ir santykinai aukštas tikimybės laipsnis prilygsta episteminiam būtinumui¹⁰.

⁹ Pavyzdys paimtas iš Kronningo (1996, 57).

36

probabilité) reikšmė. Prancūzų lingvistai (Huot 1974; Sueur 1975, 1979, 1983), kalbėdami apie tikimybę, kurią gali turėti *devoir* ‘turėti’, ją priešpriešina tik *tikrumo* (pranc. *certitude*) reikšmei, bet niuansų neanalizuoja. Kaip teigia Dendale’is (1994, 25–26), šiuo atveju prancūzų požiūris skiriasi nuo anglosaksiškos tradicijos tuo, kad pastarosiose studijose episteminiam žymikliui *must* ‘turėti’ priskiriamas ištis platus reikšmių spektras: *tikimybė* (pranc. *probabilité*), *įtikimumas / panašumas* (pranc. *vraisemblance*), *beveik visiškas tikrumas* (pranc. *quasi-certitude*), *loginis būtinumas* (pranc. *nécessité logique*) ir kt.

Episteminės *devoir* ‘turėti’ vertės skaliariškumas prancūzų kalbotyroje kiek dažniau aptariamas ir net pabrėžiamas analizuojant konstrukcijų porą: *doit être* ‘turi būti’ vs *devrait être* ‘turėtų būti’ (Rocci 2006; Tasmowski & Dendale 1994; Dendale 1999; Kronning 2001b). Šių vienetų gretinimas ir lyginimas su anglų kalbos episteminio būtinumo paradigmos nariais *should* ‘turėti’ vs *must* ‘turėti’ (Stone 1994), italų *deve* ‘turi’ vs *devrebbe* ‘turėtų’ vs *puo* ‘gali’ (Rocci 2006; Pietrandrea 2005) liudija *devoir* ‘turėti’ episteminių reikšmių reljefiškumą ir konteksto, kaip aplinkos, neutralizuojančios žodžio ar konstrukcijos daugiareikšmiškumą ir multifunkcionalumą, svarbą. Pasak Haillet’o (1997), kalbos vienetai būna mažiau polisemiški, jei kalba pasižymi laisva žodžių tvarka, ir atvirkščiai: jei kalbai būdinga griežta sakinio struktūra, tos kalbos žodžiai pasižymi dideliu daugiareikšmiškumu. Prancūzų kalbai galioja pastaroji taisyklė, ir prancūzų kalbos žodžiai yra labiau polisemiški nei, tarkime, anglų ar korėjiečių, todėl konteksto, kaip žodžio ar konstrukcijos daugiareikšmiškumo eliminijuojančios aplinkos, vaidmuo yra neginčytinas.

Mokslinėje literatūroje žymiai didesnis dėmesys skiriamas *devoir* ‘turėti’ nei *falloir* ‘reikėti’. *Devoir* ‘turėti’ analizuojamas iš gramatikalizacijos perspektyvos, aiškinamas jo evidencinis statusas, tiriamos jo pragmatinės funkcijos. *Devoir* ‘turėti’ daugiau lyginamas su galimumą perteikiančiu *pouvoir* ‘galėti’, o tyrimai, daryti lyginant su *falloir* ‘reikėti’, labai epizodiški ir išsamių gretinamųjų studijų, analizuojančių šiuos du modalinį būtinumą žyminčius prancūzų kalbos veiksmažodžius, kiek žinoma, nebuvo imtasi. Iš

svaresnių *falloir* ‘reikėti’ analizių galima paminėti Larreya (2004) veikalą, kuriame jis gretina anglų ir prancūzų kalbos modalinio būtinumo veiksmažodžius. Van Hecke (2007) tiria *falloir* ‘reikėti’ ir *devoir* ‘turėti’ neigiamas formas ir lygina juos su italų, rumunų kalbų neigiamomis būtinumo reikšmę turinčių veiksmažodžių *bisognare* ‘turėti poreikį’, *dovere* ‘turėti’, *avere* ‘turėti’ formomis ir daro išvadas apie prancūzų kalbos neigiamųjų *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ formų savybę dažniau nei kitose tiriamosiose romanų kalbose perteikti episteminę reikšmę. Analizuojant teorinę medžiagą pastebėta, kad tyrėjai daugiau dėmesio skiria ne *falloir* ‘reikėti’ konceptualiosios reikšmės ar funkcijų aprašui, bet jo, kaip įvairių konstrukcijų konstituento, įeinančio į tokius struktūrinius vienetus kaip *faire mieux de*, *valloir mieux*, ***falloir mieux*** ‘labiau derėti, labiau vertėti, labiau reikėti’ (Patard & van der Auwera [in print]), ***faudrait croire*** ‘reikia manyti’ (Rossari 2012), *(il) faut dire (que)*, ‘reikia pasakyti, (kad)’ (Pusch 2007), aiškinimui. Trys modalinės konstrukcijos – *faire mieux de*, *valloir mieux*, ***falloir mieux*** ‘labiau derėti, labiau vertėti, labiau reikėti’ – analizuojamos iš gramatikalizacijos perspektyvos, ***faudrait croire*** ‘reikia manyti’ prancūzų lingvistikoje pristatoma kaip evidencinė konstrukcija, turinti nuogirdos reikšmę, o *(il) faut dire (que)*, ‘reikia pasakyti, (kad)’ – kaip pragmatiškėjantis vienetas. Pastarojo vieneto reikšmės ir funkcijos bus analizuojamos ir šiame darbe.

Apskritai paėmus, germanų kalbose modalumas ir evidencialumas – kur kas labiau ištirtini kalbiniai reiškiniai, palyginti su prancūzų kalba (Barbet & Saussure 2012, 3). Viena vertus, tai rodo, kad aptariamųjų konceptų problematiškumas išlieka ir būtinai išsamesnės diachroninės, kontrastyvinės studijos, kita vertus, tai didina ir šio darbo aktualumą.

3. TYRIMO KALBINĖ MEDŽIAGA IR METODAI

Šiame skyriuje aptariami tekstyno kaip tyrimų empirinės medžiagos privalumai ir trūkumai, aprašomi šiam darbui sudaryto tekstyno *CTL_{FR-LT-FR}* kūrimo principai, darbo eiga, tekstų parinkimas, taip pat duomenų paieškos procesas ir jų atrankos kriterijai bei darbe taikomi tyrimo metodai.

3. 1. Tekstynų lingvistika

Nuo pat tekstynų¹¹ sudarinėjimo pradžios (1960) iki šių dienų požiūris į elektronines kalbinių duomenų sandaupos nėra vienareikšmis ir susilaukia kontraversiškų nuomonių. Pavyzdžiui, Scheeras (2004), kalbėdamas apie tekstynus sako, jog tai įrankis, *kuris rodo, bet neįrodo*. Jis kritikuoja tyrėjus už tai, kad jie, užuot tyrinėję bendro pobūdžio tendencijas ir jas analizavę, iš tekstynų traukia ir tiria nereikšmingas kalbines smulkmenas. Priešingai, Fillmore'as (1992) kalba apie tekstynų lingvistiką kaip apie labai pozityvų reiškinį, suteikiantį galimybę tirti realios kalbos vartoseną. Tekstynų lingvistiką jis priešina senajai tradicijai – *kalbotyrai krėsle* (pranc. *linguistique de fauteuil*), kai mokslininkas, neturėdamas autentiškų kalbinių duomenų, sumąsto problematiką ir bando ją aiškinti remdamasis tik savo intuicija. „Pasakyk, koks tavo tekstynas, ir aš pasakysiu, su kokia problematika susidursi“¹², teigia Charaudeau (2009). Problematika čia laikoma praktinių ir teorinių problemų visuma, kurią iš principo suponuoja pats tekstyno tipas.

Iš tikrųjų reikia pripažinti, kad kiekvienas tekstyno tipas turi savų privalumų ir trūkumų. *Lygiagrečiųjų tekstynų*, sudarytų iš tekstų originalo kalba ir jų vertimų, sulygiuotų pastraipos ar sakinio lygmeniu, privalumai yra neginčytini. Kaip ir kiti daugiakalbiai, pavyzdžiui, *palyginamieji* tekstynai, jie

¹¹ Tekstynų galima laikyti tam tikru būdu organizuotą tekstų sandaupą, pritaikytą kiekybinei ir (ar) kokybinei analizei ir paprastai saugomą elektroniniu formatu (Dalbera 2003).

¹² Originalus tekstas: „Dis-moi quel est ton corpus, je te dirai quelle est ta problématique“ (Charaudeau 2009).

gali būti skirti kalboms mokyti(s), vertimo ekvivalentams gauti, įvertinant ir kuriant automatinio vertimo sistemas (Rimkutė *et al.* 2006, 47). Be to, tai efektyvus įrankis leksemų vartosenai tirti, terminams ir terminologinėms kolokacijoms išgauti, nes jie atskleidžia net ir po formos ir turinio panašumu slypinčias leksemų vartosenos skirtynes (plačiau apie tekstynų tipus ir jų pritaikymą žr. Marcinkevičienė 2000, 2001, 2002; Dalbera 2002; Rimkutė *et al.* 2006; Prochasson 2009).

Pirmuoju lygiagrečiuoju tekstynu laikomas 1799 m. Egipte prancūzų rastas *Rozetės akmuo* (pranc. *pierre de Rosette*). 1822 m. egiptologui Champollion'ui pavyko iššifruoti senovės egiptiečių hieroglifais parašytą tekstą, nes šalia buvo pateiktas ir pažodinis vertimas graikų kalba, ir demotinis raštas – 2-ajame prieš mūsų erą amžiuje parašytas dokumentas nebūtų suprastas, jei ne greta esantys paraleliniai tekstai (Prochasson 2009, 4).

Lygiagretieji tekstynai, be abejonės, susilaukia ir kritikos, o dažniausi argumentai yra susiję su vertimo problemomis. Vertėjai stengiasi žūtbūt nenutolti nuo originalo teksto (pranc. *document source*) ir todėl vertimo, arba tikslinė, kalba (pranc. *langue cible*) tampa pažodinė ir nenatūrali. Bandoma išversti absoliučiai viską, dažnai nepaisoma ir kalbų genetinių skirčių. Tokį rezultatą, kai kiekvienam originalo teksto žodžiui surandamas vertimo atitikmuo, Langé ir Gaussier (1995) vadina *kvizibijekcija* (pranc. *quasi-bijection*). Šį matematinį terminą jie vartoja dokumento originalo kalbos sintaksinei ir semantinei impregnacijai tikslinėje kalboje įvardinti.

Nepaisant šių paminėtų trūkumų, tekstynai yra tikslus kalbos tyrimo įrankis, nes didelės apimties autentiška kalbinė medžiaga leidžia tyrėjui tirti realią, o ne idealizuotai dirbtinę kalbos vartoseną, gauti patikimus rezultatus ir objektyviai vertinti kalboje vykstančius procesus, nes „[i]š konteksto išryškėjanti reikšmė niekaip kitaip nepasimato, kaip tik iš didelio kiekio vartosenos pavyzdžių“ (Marcinkevičienė 2001, 48).

Kaip rodo įvairūs tekstynais remiantis atliekami tyrimai, galima ne tik registruoti ir inventorizuoti statistinius kalbinių reiškinių rodiklius, vertinti jų pokyčius, bet ir analizuoti įvairių procesų priežastis.

3. 1. 1. Dvikalbis dvikryptis lygiagretusis tekstynas $CTL_{FR-LT-FR}$

Šiam tarpkalbiniam tyrimui, kuriuo siekiama išanalizuoti prancūzų kalbos veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ reikšmes ir funkcijas grožinės literatūros tekstuose bei ištirti jų lietuviškus atitikmenis, buvo būtina turėti reprezentatyvią empirinių duomenų bazę. Šiuo tikslu iš prancūzų grožinės literatūros kūrinių (originalo kalbos) ir jų vertimų į lietuvių kalbą ir iš lietuvių grožinės literatūros tekstų (originalo kalbos) ir jų vertimų į prancūzų kalbą sudarytas *dvikryptis lygiagretusis tekstynas*. Disertacijoje ši elektroninių duomenų bazė bus įvardijama santrumpa $CTL_{FR-LT-FR}$ (pranc. *Corpus des Textes Littéraires*). *Lygiagrečiojo tekstyno* terminas bus vartojamas siekiant pabrėžti originalo kalbos teksto ir jo vertimo sulgydavimą sakinio lygmeniu.

2 lentelėje pateikiamas tekstyno $CTL_{FR-LT-FR}$ dydis (iš viso – 2 642 158 žodžių).

2 lentelė. Tekstyno $CTL_{FR-LT-FR}$ dydis

Patekstynio pavadinimas	Originalas Žodžių sk.	Vertimas Žodžių sk.	Iš viso žodžių	Eilučių sk.
CTL_{FR-LT}	1 230 942	910 910	2 141 852	105 104
CTL_{LT-FR}	196 442	303 864	500 306	22 239

Tekstyno $CTL_{FR-LT-FR}$ prancūziškoji dalis darbe bus vadinama patekstyniu CTL_{FR-LT} (FR tekstai originalo kalba ir jų LT vertimai), o lietuviškojo – CTL_{LT-FR} (LT tekstai originalo kalba ir jų FR vertimai). Abiejų patekstynių metaduomenys (kūrinio pavadinimas, autorius, vertėjas, leidybos vieta, metai bei kūrinio trumpinys patekstyne) pateikti 1 ir 2 prieduose.

Tekstynas $CTL_{FR-LT-FR}$ buvo iš dalies sudarytas vykdant projektą „Tekstynais paremta lingvistinė modalumo raiškos analizė prancūzų ir lietuvių kalbose; kiekybiniai parametrai“¹³.

¹³ Tekstynas $CTL_{FR-LT-FR}$ buvo sudarytas 2007–2013 m. gavus paramą iš Ekonomikos augimo veiksmų programos, siekiant įgyvendinti 1 prioriteto „Ūkio konkurencingumui ir ekonomikos augimui skirti moksliniai tyrimai ir technologinė plėtra“ uždavinį – padidinti mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros veiklos aktyvumą privačiame sektoriuje. Įgyvendinimo priemonės pavadinimas – VP2-1.3-ŪM-05-K „Inočekiai LT“, o projekto pavadinimas – „Tekstynais paremta lingvistinė modalumo raiškos analizė prancūzų ir lietuvių kalbose; kiekybiniai parametrai“. Projektinės veiklos vykdymo laikotarpis: 2012-12-01–2013-04-31.

CTL_{FR-LT} patekstinio dalį (1 priedas) sudaro 32 kūriniai: 30 baigtinių romanų, 1 romano ištrauka (Nr. 16) ir apsakymų rinkinys (Nr. 21). Romanai neskirstomi pagal žanrą, į patekstinį CTL_{FR-LT} sudėta filosofinio, autobiografinio, istorinio ir kt. pobūdžio romanų. Yra 7 atvejai, kai įtrauktos vieno autoriaus kelios knygos (Ph. Besson keturios knygos – Nr. 4, Nr. 5, Nr. 6, Nr. 7; A. Ernaux du kūriniai – Nr. 11, Nr. 12; M. Fermine du romanai – Nr. 13, Nr. 14; L. Gounelle du romanai – Nr. 16, Nr. 17; A. Kristof apsakymų rinkinys – Nr. 21 ir romano trilogijos „Storas sąsiuvinis“ trys dalys – Nr. 22, Nr. 23, Nr. 24; A. Maalouf du romanai Nr. 25, Nr. 26; E. E. Schmitt dvi knygos – Nr. 29, Nr. 30). Dėl šitos priežasties autorių skaičius (21) mažesnis nei kūinių skaičius (32). Pagal lytį autorių pasiskirstymas yra toks: 11 moterų, 10 vyrų.

Disertacijoje CTL_{FR-LT} patekstynis bus įvardijamas ne frankofoniškos, bet prancūzų grožinės literatūros patekstyniu.

Vertėjų į LT skaičius nėra labai gausus – 13, iš jų 11 moterų, 2 vyrai. Didžiąją dalį kūinių (14) iš prancūzų į lietuvių kalbą vertė S. Banionytė-Gervienė. Turint omeny šios vertėjos kompetentingumą, toks faktas negali pakenkti tekstyno reprezentatyvumui, priešingai, tik padidinti jo vertę. Kiti vertėjai yra taip pat patyrę ir profesionalūs, pavyzdžiui, L. Perkauskytė, E. Sabaliauskaitė, V. Vitkauskienė, V. Bikulčius ir kt. Knygų parašymo laikotarpis apima 63 metus (1947–2010 m.). Šios epochos pats ankstyviausias kūrinys yra A. Camus „Maras“ (1947), o naujausias L. Gounelle „Dievas visada keliauja incognito“ (2010).

Palyginti su CTL_{FR-LT} patekstyniu, CTL_{LT-FR} patekstynis (2 priedas) yra ryškiai mažesnis. Pagrindinė nevienodų proporcijų priežastis yra ta, kad iš lietuvių kalbos į prancūzų yra išversta mažiau kūinių nei iš prancūzų į lietuvių kalbą. CTL_{LT-FR} patekstinio dalį sudaro 2 ištisi romanai (Nr. 2, Nr. 11), dvi romanų ištraukos (Nr. 14, Nr. 16), 1 pasaka (Nr. 19) ir 22 novelės. Iš viso tekstų yra 27, o lietuvių autorių skaičius – 23 (iš jų – 18 vyrų ir 5 moterys). 7 vertėjai yra lietuviai, o 9 – prancūzai, 5 kūinius vertė du vertėjai (prancūzas ir lietuvis, pavyzdžiui, Nr. 1, Nr. 23 – G. ir L. Salfati, Nr. 2 – D. Yoccoz-Neugnot ir G. Kačinskienė, Nr. 9 – A. Melkūnaitė ir L. Muhleisen, Nr. 19 – B. Lipšienė ir

B. Heidt). Be jokios abejonės, tokia vertimo strategija užtikrina ne tik pačių kūrinių vertimo, bet ir viso tekstyno kokybę. Visi lietuviški tekstai į prancūzų kalbą yra versti spinduliniu būdu, tik vienas lietuvių romanas (Nr. 2) yra verstas į prancūzų ne tiesiogiai iš lietuvių, bet per tarpinę – rusų – kalbą. Grandininio metodu verstas minėtasis kūrinys įtrauktas į tekstyną dėl jau anksčiau paminėtos priežasties: vertimų iš lietuvių kalbos į prancūzų kalbą atliekama žymiai mažiau nei iš prancūzų į lietuvių, todėl į vertimo būdą nebuvo kreipiamas dėmesys.

Į CTL_{LT-FR} patekstinį įtraukti lietuviški tekstai datuojami nuo XX a. pradžios iki XXI a. pradžios.

Pagal publikavimo tipą visi kūriniai gauti spausdintu variantu, išskyrus Nr. 6, Nr. 7, Nr. 8, Nr. 14 ir Nr. 16, kuriuos vertėjai maloniai sutiko atsiųsti elektronine versija.

Tekstyno $CTL_{FR-LT-FR}$ dalių disproporciją kaip trūkumą kompensuoja jo kokybė. Pirminiame etape automatinio būdu lygiuoti tekstai vėliau buvo peržiūrėti sakinio lygmeniu ir rankiniu būdu pašalinti visi aptikti netikslumai. Tekstynas nėra nei lemuotas, nei anotuotas, tačiau šią elektroninių duomenų bazę galima traktuoti kaip novatorišką reiškinių FR–LT / LT–FR kalbų kontrastyvinėse studijose, nes iki šiol, kiek žinoma, Lietuvoje nebuvo kaupiami dvikrypčiai FR–LT / LT–FR tekstynai (arba apie jų buvimą nebuvo viešai skelbiama).

Didžioji $CTL_{FR-LT-FR}$ tekstyno šaltinių dalis buvo spausdinti, jie buvo prieinami popieriniu pavidalu, todėl tokius tekstus reikėjo suskaitmeninti. Nors skaitmeninimas yra ilgas procesas, tačiau nebuvo kitokių galimybių gauti elektroninių tekstų. Grožinės literatūros tekstai buvo nuskenuoti, iš .pdf elektroninio formato konvertuoti į .doc formatą ir sulygiuoti pasakiniui naudojant *ABBYY Aligner* programinę įrangą. Sulygiuoti tekstai buvo išsaugoti .text formatu. Gauti tarpiniai rezultatai. Kiekvienam atskiram dokumentui buvo sukurtas pavadinimas, sudarytas iš numerio, autoriaus pavardės, kūrinio pavadinimo trumpinio (keturių pirmųjų kūrinio raidžių), nurodoma, ar tai originalas ar vertimas, ir kalba, pavyzdžiui: 9CamusPestOrigFr arba 10KondrotasRūkeTradFr.

Siekdama pagerinti sulygiagretinto tekstyno kokybę, darbo autorė atliko visų tekstyną sudarančių tekstų patikrą rankiniu būdu: buvo teisingai sudėlioti kirčiai, diakritiniai, skyrybos ženklai, patikrintos sakinių ribos, įtraukti trūkstami ar pašalinti nereikalingi segmentai ir pan. Tekstyno kokybė pagerėjo ir apimtis pastebimai padidėjo. Kadangi tiriamųjų kalbinių vienetų reikšmėms nustatyti dažnai reikėjo ne vieno sakinio, bet kelių sakinių konteksto, buvo būtina turėti tvarkingą tekstyną. Jei, tarkime, prieš ir po analizei reikalingo kalbinio vieneto einantys sakiniai būtų neįtraukti į tekstyną, neteisingai suformatuoti ir pan., tai dažnai būtų tekę atsisakyti to vieneto analizės, ir toks faktas neabejotinai būtų lėmęs reikšmingai mažesnę tiriamųjų vienetų skaičių.

Grožiniai literatūros tekstai tekstyno sudarymui buvo pasirinkti neatsitiktinai. Kadangi disertacijos tyrimo objektas yra prancūzų kalbos modalinių veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ funkcinis-semantinis aprašas, reikėjo ne specialiojo ar kurios nors vienos mokslo krypties empirinių duomenų kaupimo, bet bendrinės kalbos vartosenos duomenų bazės. Sakytinės kalbos tekstynas, be abejonės, būtų buvęs idealus variantas, bet kadangi jam sukurti reikia daugiau laiko sąnaudų ir sudėtingesnių techninių priemonių, buvo imtasi prancūzų grožinės literatūros kūrinių ir jų vertimo į LT (ir atvirkščiai) kaupimo.

Tačiau būtent grožinis literatūros tekstas labiau nei kuris kitas rašytinis autentiškas tekstas fiksuoja žodžio istorinę ir socialinę įvairovę, atskleidžia jo semantinį daugiabalsiškumą, pasižymi registrų ir šnekos aktų gausa, todėl yra artimas sakytinei kalbai. „Artumas šnekamajai kalbai – žodžio gyvumo požymis“, rašė lietuvių stilistas J. Pikčilingis (1971, 151). Panašios nuomonės laikosi ir Peytard’as. Jo manymu, „skaityti literatūrinį tekstą – tai stengtis suvokti pačius intensyviausius kalbos judesius“¹⁴ (Peytard 1982, 102). Ir J. Jablonskis (1936) literatūrinę kalbą laikė ne kalbininkų konstruktu, o pačios tautos ir mokančių jos kalbą rašytojų sukurtu produktu, todėl siūlė visiems iš jos pavyzdžių mokytis. Kadangi grožinė kalba remiasi visa bendrinės kalbos (ir

¹⁴ Originalus tekstas: „<...> lire le texte littéraire c’est chercher à percevoir les mouvements mêmes du langage là où ils sont les plus forts“ (Peytard 1982, 102).

tarmių) leksika, ji tampa artima šnekamajai kalbai ir tautosakai – ji ir gyva, ir taisyklinga ir ir turtinga.

3. 1. 2. Duomenų paieškos etapai ir duomenų atrankos kriterijai

Siekiant ištirti prancūzų kalbos veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ modalinio būtinumo reikšmių ir funkcijų potencialą, kaip minėta, pirmiausia buvo sukurtas dvikryptis lygiagretusis tekstynas $CTL_{FR-LT-FR}$. Duomenų atrankos darbas vyko keliais etapais. Pirmajame *duomenų rinkimo* etape iš CTL_{FR-LT} (FR-orig) ir CTL_{LT-FR} (FR-vert) patekstynių buvo surastos visos tiesioginei nuosakai (pranc. *indicatif*) priklausančių esamojo (pranc. *présent*), būtojo tęstinio (pranc. *imparfait*), būtojo paprastojo (pranc. *passé simple*), būtojo sudėtinio (pranc. *passé composé*), būtojo baigtinio (pranc. *plus-que-parfait*), būsimosios paprastojo (pranc. *futur simple*) laikų teigiamosios ir neigiamosios *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ asmenuojamosios formos. Išrinkti visi šių veiksmažodžių sąlyginės nuosakos (pranc. *conditionnel*) esamojo (pranc. *conditionnel présent*) ir būtojo (pranc. *conditionnel passé*) laikų vartosenos atvejai. Toks paieškos būdas pasirodė paprasčiausias surasti ir susisteminti visoms asmenuojamosioms veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ formoms.

Tiriamųjų vienetų paieška buvo atliekama naudojant programinį įrankį *Notepad*⁺⁺. Paieška buvo atliekama taip: atskirai iš kiekvieno prancūzų kalbos kūrinio, įeinančio į CTL_{FR-LT} (FR-orig) patekstynio sudėtį, ir iš kūrinio, išversto iš lietuvių kalbos į prancūzų kalbą, įeinančio į CTL_{LT-FR} (FR-vert) patekstynio sudėtį, automatiniu būdu buvo surandami sakiniai su *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ paminėtų laikų ir nuosakų asmenuojamosiomis formomis. Tarkime, siekiant surasti 21 numeriu pažymėtoje knygoje iš patekstynio CTL_{FR-LT} (FR-orig) esamojo laiko vienaskaitos 3-iojo asmens *doit* formas, reikėjo paspausti komandą *search* ‘ieškoti’ ir kompiuterio ekrano apačioje išsiskleisdavo sunumeruotų sakinių sąrašas su analizuojamais vienetais (vienoje eilutėje vienas sakinytis):

FR(originalai) 21KristofCestFrLtn_fr.txt

(19) Line 163: *Cette rue **doit** se terminer quelque part, l'infini n'existe pas, toutes les rues se terminent, elles débouchent sur une place, sur une autre rue.*

(20) Line 486: *Il **doit** ressembler à beaucoup d'autres.*

Kaip buvo paminėta, sudarant $CTL_{FR-LT-FR}$ tekstyną, kiekvienam kūriniiui buvo priskiriamas kodas. Norint surasti lietuvišką *doit* atitikmenį, patekstinio CTL_{FR-LT} (FR-vert) lietuviškoje dalyje – šiuo atveju 21 numeryje – rankiniu būdu reikėjo ieškoti 163 ir 486 eilučių numerių, su kuriais susietas lietuviškas atitikmuo. Tada rankiniu būdu kiekvienam prancūzų kalbos originalo pavyzdžiui buvo priskiriamas vertimo sakinyss lietuvių kalba ir taip archyvuojamos sakinių FR-orig – LT-vert poros. Pavyzdžiui:

(19a) FR-orig: Line 163 *Cette rue **doit** se terminer quelque part, l'infini n'existe pas, toutes les rues se terminent, elles débouchent sur une place, sur une autre rue.*
LT-vert: Line 163 *Juk šita gatvė **turi** kur nors baigtis, begalybės nėra, visos gatvės baigiasi, išeina į aikštę ar į kitą gatvę.*

(20a) FR-orig: Line 486 *Il **doit** ressembler à beaucoup d'autres.*
LT-vert: Line 486 ***Tikriausiai** jis panašus į daugelį kitų.*

Jei iš vieno sakinio konteksto būdavo neįmanoma įvertinti analizuojamo vieneto reikšmės, nuspręsti apie subjekto *gyvumą / valingumą* (angl. *animacy*), įvertinti apskritai kontekstinės situacijos ir pan., būdavo ištraukiamas didesnis teksto fragmentas. Pavyzdžiui, (20a) FR sakinyje yra neaišku, ar įvardis *il* 'jis' reiškia žmogų ar daiktą, tada buvo ieškoma rankiniu būdu prieš tai einančio sakinio – 485 numeriu pažymėtos eilutės. Tokiu atveju būdavo surandamos naujos sakinių poros:

- (20b) FR-orig: Line 485 *Je ne sais pas ce qui se passe avec **mon téléphone**.*
 Line 486 *Il doit ressembler à beaucoup d'autres.*
 LT-vert: Line 485 *Nežinau, kas darosi mano **telefonui**.*
 Line 486 *Tikriausiai **jis** panašus į daugelį kitų.*

Antrajame duomenų valymo etape buvo eliminuotos nereikalingos konstrukcijos. Į analizuojamą medžiagą neištrauktos pasyvinės formos *être dû* à ‘būti priežastimi’ atvejai, pavyzdžiui:

- (21) FR-orig: *Deuxième fait: **le décès est dû au choc** consécutif à la chute dans le fleuve.*
 LT-vert: *Antras faktas: **mirtis ištiko nuo smūgio** krintant į upę.*

$CTL_{FR-LT-FR}$ pasitaikė atvejų, kad net pasitelkus kelių sakinių kontekstą būdavo sunku įvertinti analizuojamo vieneto reikšmę. Iš analizuojamos duomenų bazės buvo pašalinti tokie sakiniai, kuriuose propozicija kalbiškai nėra aiškiai išreikšta. Pavyzdžiui:

- (22) FR-orig: *Il fut, il put, **il dut**, Il fit,*
 būti.PS.3SG galėti.PS.3SG turėti.PS.3SG. Daryti.PS.3SG,
il dit, il admit.
 sakyti.PS.3SG, sutikti.PS.3SG
 LT-vert: *Jis melavo ir apgaudinėjo.*

- (23) FR-orig: *Eh bien, justement, tu vois... **il faut**... je voulais que tu saches... le chien était très vieux, tu sais...*
 LT-vert: *Matai, aš kaip tik... supranti... **reikia**... aš norėjau, kad tu žinotum... šuo buvo labai senas...*

Iš sukaupytų empirinių duomenų buvo taip pat pašalinti daiktavardžio *le devoir* ‘pareiga’ atvejai. Pavyzdžiui:

- (24) FR-orig: *Parce que la peste devenait ainsi **le devoir** de quelques-uns, elle apparut réellement pour ce qu'elle était, c'est-à-dire l'affaire de tous.*
 LT-vert: *Taigi tapęs kai kurių žmonių **pareiga**, maras pasirodė, kas iš tiesų esąs, tai yra visų reikalas.*

Antroji priežastis, dėl kurios šiame darbe nebus tiriamos neigiamosios analizuojamųjų veiksmažodžių reikšmės, yra ta, kad neigiamųjų formų reikšmė labai jautriai susijusi su kontekstu ir tik pats pasakymo autorius galėtų tiksliai pasakyti savo intenciją (van de Hecke 2007). Be to, *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ reikšmė priklauso nuo to, kokių gramatinių laiku šie veiksmažodžiai yra vartojami (van de Hecke 2007)¹⁵. Tarkime, van de Hecke (2007, 169) savo tyrime akcentuoja tiesioginės nuosakos esamuojų (toliau tekste PRS) ir būtuojų tėtinių (toliau tekste IMPF) laikais vartojamo *devoir* ‘turėti’ neigiamųjų formų polinkį perteikti neepisteminį būtinumą, o būtuojų sudėtinių laiku (toliau tekste PC) vartojamą *devoir* ‘turėti’ savybę žymėti episteminį modalumą.

Van de Hecke teiginiui apie konteksto svarbą galima pritarti ir pridurti, kad tik iš 5–10 sakinių aplinkos galima nuspręsti apie interpretacijos tipą, tačiau gramatinio laiko įtaka neigiamoms formoms kvestionuojama. Atidžiai apsvarsčius kontekstą, toliau pateikiamame pavyzdyje, kur *devoir* ‘turėti’ pavartotas PC laiku, labiau jaučiamas autoriaus siekis perteikti neepisteminio būtinumo *nebūti maloniam* reikšmę, o ne abejonę subjekto elgesiu:

(26) FR-orig: *Vous êtes deux?*

Boris a cru entendre de la déception dans la voix de cet homme providentiel. Le genre de dépit qu'éprouve celui qui toise une femme dans un bar depuis quelques minutes et qui, au moment de l'aborder, voit le chum de la belle solitaire sortir des toilettes.

Boris n'a pas dû être aimable.

turėti.NEG.PC.3SG būti.INF malonus.ADJ.M

Ça vous pose un problème, si on est deux?

LT-vert: *Jūs ten dviese?*

Borisas tarėsi šio tarsio dangaus siūsto vyro balse išgirdęs nusivylimą. Maždaug tokį, kokį jaučia tas, kuris bare kelias minutes nužiūrinėja moterį ir tuo metu, kai užkalbina vienišą gražuolę, pamato josios draugužį, išeinantį iš tualetų.

Borisas neprivalėjo būti malonus.

Jums nepatinka, kad mes dviese?

¹⁵ Panašią pastabą apie veiksmažodžio *pouvoir* ‘galėti’ neigimą *ne pas pouvoir* ‘negalėti’ daro ir Vetttersas (2004, 670).

Visos tekstyno $CTL_{FR-LT-FR}$ asmenuojamosios neigiamosios *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ formos yra surinktos ir suklasifikuotos, tačiau jų tyrimas (gramatinio laiko įtakos episteminiam / neepisteminiam modalumui patikrinimas, eventualus būtinumo / galimumo kodavimas ir pan.) ir atitikmenų analizė lietuvių kalboje yra numatyta tolimesniems tyrimams – šiame darbe bus apsiribota tik teigiamųjų *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ formų tyrimu.

Ketvirtajame *reikšmių nustatymo* etape buvo išskirtos episteminės ir neepisteminės *devoir* ‘turėti’ veiksmazodžio interpretacijos. Nustatant reikšmes buvo kreipiamas dėmesys į tokius veiksnius: a) gramatinę asmens formą ir subjekto valingumą; b) komplemento tipą; c) gramatinį laiką. Kodėl buvo atsižvelgiama būtent į šiuos parametrus bus aiškinama atskirai (žr. 4.2., 4.3., 4.4.).

3. 2. Tyrimo metodika

Darbe taikoma kompleksinė tyrimo metodika. Darbas yra *sinchroninio* pobūdžio. Analizė paremta tekstynų lingvistikos principu. Disertacijoje taikomas *analitinis aprašomasis* metodas. Studijoje atsisakoma atomistinio redukcionistinio požiūrio į žodį kaip į vienalytį vienetą, invariantišką konteksto atžvilgiu. Analizuojami kalbos vienetai apsvarstomi visapusiškai, t. y. aiškinantis kiekvieną atvejį yra vadovaujamosi *generalizuotos kontekstinės polisemijos* (pranc. *polysémie contextuelle généralisée*) principu (PCP) (Gosselin 2005). Kreipiamas dėmesys ne tik į analizuojamo kalbinio vieneto formą ir reikšmę, kuri yra daugialypė, bet taip pat ir į kontekstą kaip į kintančios poliseminių žymiklių interakcijos erdvę. Izomorfinis vienetas, atsidūręs tam tikroje kalbinėje aplinkoje, įgauna vis kitokią skaliarinę vertę. Konteksto vaidmuo (angl. *context dependence*) laikomas labai svarbiu veiksniu, lemiančiu modalinio veiksmazodžio vertę ir atliekančiu filtro funkciją išgryninant reikšmę, o analizuojamų veiksmazodžių asmenuojamosios formos traktuojamos kaip kontekstiniai kintamieji (pranc. *variables contextuelles*).

Šiame darbe prancūzų kalbos modaliniai veiksmazodžiai *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ yra nagrinėjami ne tik semantiniu lygmeniu, bet taip pat

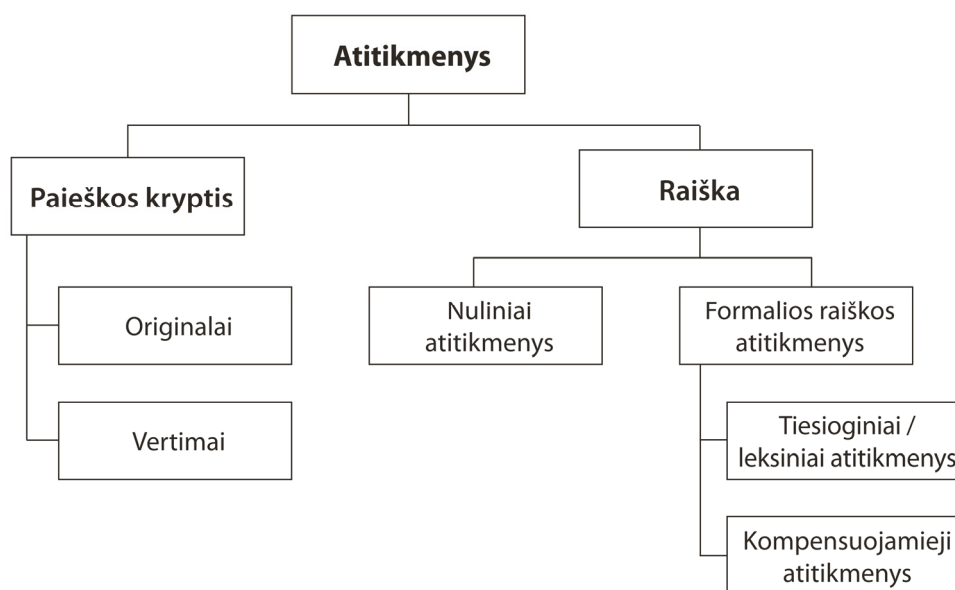
atsižvelgiama ir į sakinių tipą: tiesioginiai-konstatuojamieji sakiniai, klausiamieji, skatinamieji. Analizuojami pavyzdžiai vertinami ne tik kaip teoriniai kalbos vienetai, bet ir kaip realių kalbos vartojimo atvejai kintančiame kontekste. Darbe laikomasi prancūzų lingvistinės tradicijos pozicijos, kurioje pragmatika yra integruota į semantiką (pranc. *pragmatique intégrée*). Ši prancūzų kalbotyros tradicija remiasi *argumentacine logika* (pranc. *logique argumentative*), kurios pagrindiniai postulatai yra tokie: kalbos funkcija ne tik reprezentacinė deskriptyvinė, bet ir komunikacinė (pranc. *conception ascriptyviste*); pasakymo reikšmė priklauso nuo sakymo tikslo, t. y. norint suprasti pasakymą, reikia visų pirma suprasti to sakymo aplinkybes¹⁶ (Ducrot 1980). Šiame darbe analizuojamų vienetų funkciniam-semantiniam įvertinimui bus svarbi kompleksinė įvairių parametų sąveika.

3. 3. Vertimo atitikmenų tipai

Analizuojant *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ lietuviškuosius atitikmenis darbe bus laikomasi Johanssono (2007) klasifikacijos ir vadovaujamasi jos esminiais principais. Vertimo atitikmenis Johanssonas (2007) siūlo skirstyti pagal ieškomo žodžio kalbą, t. y. paieškos kryptį. Paskui, suradus paralelinius žodžio variantus tekste, juos skirstyti į *nulinius* atitikmenis ir *formaliuosius*. Formaliuosius atitikmenis tyrėjas skaido dar į *tiesioginius (leksinius)* ir *kompensuojamuosius*. Tiesa, Johanssonas (2003) dar anksčiau atkreipė dėmesį į modalinių veiksmažodžių raiškos įvairovę skirtingose kalbose, todėl apie kalbų ekvivalentiškumo reiškinių kalba labai atsargiai ir gretinant kalbas siūlo labai gerai įvertinti kiekvienos kalbos specifiką.

¹⁶ Originalus tekstas: „<...> le sens d’un énoncé est une image de son énonciation“ (Ducrot 1980, 34).

1 paveikslas. Vertimo atitikmenų klasifikacija pagal Johansson (2007, 23–26)

Ši klasifikacija iliustruojama pavyzdžiais iš tekstyno $CTL_{FR-LT-FR}$ (žr. 3–6 lenteles).

3 lentelė. Nulinė atitiktis: praleidimas vertime

Originalo tekstas	Vertimas (ø)
<i>Elle devait encore avoir la tête ailleurs.</i>	<i>Mintimis ji buvo kažkur toli.</i>
<i>Il doit interrompre son récit pour ne pas sangloter.</i>	<i>Jis nutyla, kad nepradėtų raudoti.</i>

Prancūzų (originalo) kalbos pavyzdžiuose episteminis ir neepisteminis būtinumas, reiškiamas veiksmažodžiu *devoir* ‘turėti’, vertime į lietuvių kalbą neturi funkcinio-semantinio atitikmens. Lietuviškuose sakiniuose modalumo fonas pradingsta, pasakymai tampa nežymėti modalumo atžvilgiu ir mintis pateikiama kaip faktas.

4 lentelė. Nulinė atitiktis: įterpimas vertime

Originalo tekstas (ø)	Vertimas
<i>Ne žmogus žmogų teisia, o Ponadievas.</i>	<i>Ce n'est pas l'homme qui doit juger l'homme, c'est Dieu.</i>
<i>Buvau vienas pats ir sprendžiau apie viską iš savo paties patyrimo.</i>	<i>J'étais seul et je devais prendre toutes les décisions en partant de ma propre expérience.</i>

Prancūzų kalbos vertime pridedami papildomi vienetai: vertimo tekste įterpiamos modalinio veiksmažodžio *devoir* ‘turėti’ formos, suteikiančios pasakymams modalumo atspalvį.

5 lentelė. Tiesioginė atitiktis

Originalo tekstas	Vertimas
<i>Chaque individu doit avoir sa propre vie.</i>	Kiekvienas individas turi turėti savo gyvenimą.
<i>Patrankų gausmas – ne angelų choras: reikia leistis į rūsius.</i>	<i>Le chant des canons n'est pas le chœur des anges: il faut descendre dans les caves.</i>

Originalo kalbos dalys verčiamos į kitą kalbą tomis pačiomis kalbos dalimis. Vertime išlaikomas turinio ir funkcijos ekvivalentiškumas originalo kalbos požiūriu. 5 lentelėje matyti, kad originalo pavyzdžiuose asmenuojamoji FR *devoir* ‘turėti’ forma *doit* ir LT *reikia* verčiami veiksmažodine strategija ir funkcinis-semantinis būtinumo laukas iš vienos kalbos į kitą „perkeliamas“ labai tiksliai.

6 lentelė. Kompensuojamoji atitiktis

Originalo tekstas	Vertimas
<i>Il doit être onze heures.</i>	<i>Apie vienuolika.</i>
<i>Tai ką man daryti?... – visai nupuolusiu balsu paklausė Vaitkus.</i>	<i>Qu'est-ce que je dois faire maintenant? demanda Vaitkus d'une voix lasse.</i>
<i>Elle doit avoir des péchés sur la conscience.</i>	<i>Tikriausiai jos sąžinę slegia nuodėmės.</i>

Kompensuojamoji atitiktis – tai originalo teksto leksinio vieneto pakeitimas vertimo tekste kitos rūšies leksiniu vienetu ar kita raiška nepanaikinant funkcinės-semantinės pranešimo reikšmės. Galima kalbėti apie kalbos dalių transpoziciją, bet ne reikšmės ar funkcijos anuliavimą. Tarkim, prancūzų originalo pavyzdžiuose veiksmažodžio *devoir* ‘turėti’ vertime į lietuvių kalbą reikšmę ir funkciją perima dalelytė *apie* ir adverbialas *tikriausiai*, lietuvių kalboje turintis savybę perteikti episteminį modalumą. Lietuvių kalbos originale gali nebūti eksplicitinės būtinumo raiškos priemonių, tačiau klausimu

perteikiama neepisteminis būtinumas: *tai ką man **reikia** daryti?* / *tai ką aš **turiu** daryti?* Prancūzų kalbos vertime įterpiamas ***je dois faire*** ‘aš turiu daryti’, tačiau aptariamą strategiją negalima laikyti įterpimu vertime, nes šis neepisteminio modalumo raiškos būdas susikuria tik dėl prancūzų kalbos struktūrinių ypatumų.

4. EPISTEMINĖS IR NEEPISTEMINĖS REIKŠMĖS NUSTATYMO KRITERIJAI

Ketvirtajame *duomenų apdorojimo* etape buvo išskirtos neepisteminės ir episteminės analizuojamo FR modalinio veiksmazodžio *devoir* ‘turėti’ reikšmės. Nustatant reikšmes, šalia formaliųjų testų taikymo buvo kreipiamas dėmesys į tokius veiksnius: a) subjekto specifikaciją – gramatinę asmens formą ir subjekto valingumą; b) komplemento tipą; c) gramatinį laiką.

4. 1. Formalieji testai

Pasakymo neepisteminį ir episteminį modalumą galima patikrinti formaliaisiais testais. Anglų kalboje neepisteminę būtinumo interpretaciją patvirtina perifrazė *it is necessarily the case...* ‘turi būti taip, kad...’ (Palmer 2001). Lietuvių kalbos sakinį *Toks papuošalas labai brangus*¹⁷, galima perfrazuoti paverčiant jį „episteminį modalumą reiškiančio aukštesniojo predikato valdomu šalutiniu daiktavardžiu sakiniu“ (27 sakiny), įterpiant įvairius modalinius žodžius, pavyzdžiui, *galbūt* (28 sakiny), kiek rečiau – modalinį veiksmazodį:

(27) ***Įmanoma**, kad toks papuošalas labai brangus.*

(28) *Toks papuošalas **galbūt** labai brangus.*

Prancūzų kalbotyroje episteminei veiksmazodžio reikšmei nustatyti siūloma sakinio perifrazė su *il est possible que* ‘gali būti, kad’, *il se peut que* ‘įmanoma, kad’ ir kt. arba su episteminiais adverbialais *peut-être* ‘tikriausiai’, *probablement* ‘turbūt’ ir kt. (Huot 1974; Kronning 2001a, 68; Barbet 2008, 3), pavyzdžiui:

¹⁷ Pavyzdys ir jo perifrazė iš Holvoet & Judžentis (2004, 80–81).

- (29) *Marlyse se retourne, grogne, se rendort. J'ai dû la heurter de mon coude.*
Marlyse se retourne, grogne, se rendort. Je l'ai probablement heurtée de mon coude. (Kronning 2001a, 67–68)
 ‘Marlizė atsisuka, suniurzga, vėl užmiega. Turbūt aš ją užkliudžiau alkūne.’

Nustatant PC *devoir* ‘turėti’ reikšmes, siūloma pasinaudoti komple-mento su perfektinės bendraties forma perifrāze arba perifrāze su adverbialu *vraisemblablement* ‘turbūt’ (Huot 1974). Pavyzdžiui, jei (30) sakinį galima transformuoti į (30a) arba (30b), pasakymas perteiks episteminę interpretaciją:

- (30) *L'ingénieur a dû établir un rapport.* (Huot 1974, 48)
 ‘Inžinierius turėjo parašyti ataskaitą.’
- (30a) *L'ingénieur doit avoir établi un rapport.*
 ‘Inžinierius turi būti parašęs ataskaitą.’
- (30b) *L'ingénieur a vraisemblablement établi un rapport.*
 ‘Inžinierius turbūt parašė ataskaitą.’

Panašus testas taikytinas nustatant, kokia reikšmė vartojamas *devoir* ‘turėti’ būtuojų tęstiniu laiku (toliau tekste PLQ) (plačiau apie tai žr. Huot 1974, 48).

Neepisteminei *devoir* ‘turėti’ interpretacijai nustatyti siūloma sakinio transformacija su negimininiu įvardžiu *le* ‘tai’ (Dubois 1969; Huot 1974; Kronning 1996; Barbet 2008; Vettters 2012):

- (31) *Tu dois faire tes devoirs! → Tu le dois!* (Vettters 2012, 36)
 ‘Tu turi / privalai paruošti namų darbus!’ → ‘Tu **tai** turi / tu privalai **tai** padaryti!’

Šis testas neįmanomas, jei *devoir* ‘turėti’ reiškia episteminę modalumą:

- (32) *Luc doit être malade. → ?? Luc le doit.* (Vettters 2012, 36)
 ‘Lukas turbūt serga.’ → ?? ‘Lukas **tai** privalo / turi daryti.’

Jei sintaksinėje struktūroje *devoir* ‘turėti’ turi *toninį kirtį* (pranc. *accent tonique*), t. y. jei eina sakinio gale, vadinasi, jis žymi įpareigojimą ir yra neepisteminio modalumo žymiklis (Huot 1974).

- (33) *Il fait ce qu’il doit* [CC]. (Huot 1974, 90)
‘Jis daro tai, **ką privalo**.’

Kronningas (1996) pritaria šiai Huot (1974) minčiai, tik jis vartoja kitą terminą – *konkliuzinis kirtis* (CC) (pranc. *accent conclusif*), kuris sakinyje atlieka pabrėžiamąją funkciją. *Tęsimasis kirtis* (CT) (pranc. *accent continuatif*) niekada neturi pabrėžiamosios funkcijos ir gali padėti nustatyti *devoir* ‘turėti’ episteminės reikšmės interpretaciją (plačiau apie tai žr. Kronning 1996):

- (34) *Il a dû* [CT], *il y a très longtemps, vingt ans, sinon davantage, recevoir une décharge de fusil. Je compte sept...non, huit cicatrices du même genre, en arc-en-ciel.* (Kronning 1996, 70)
‘Labai seniai, prieš dvidešimt ar daugiau metų, į jį, **ko gero**, buvo keletą kartų šauta. Matau septynis... ne, aštuonis tokius pat puslankio forma išsidėsčiusius randus.’

Devoir ‘turėti’ reikšmės bus svarstomos remiantis formaliaisiais testais ir kitais kriterijais, kurie aiškinami 4.2., 4.3. ir 4.4. skyreliuose.

4. 2. Subjekto specifikacija

Kadangi predikatinių žodžių reikšmėje implikuojami ir situacijos aktantai ar jų ypatybės, „nustatant predikatinių žodžių reikšmių santykius esminiais kriterijais reikia laikyti veiksmo subjektą, objektą ir kitus aktantus ir veiksmo ypatybes“ (Gudavičius 2013, 76). Todėl identifikuojant *devoir* ‘turėti’ reikšmes, dėmesys pirmiausia ir buvo kreipiamas į sakinio subjekto specifikaciją, t. y. gramatinę asmens formą bei valingumą.

Atliktų romanų ir germanų kalbų studijų (Dubois 1969; Benveniste 1966; Huot 1974; Coates 1983; Heine 1995; Šolienė 2013) rezultatai rodo, kad sakiniai su 1-ojo ir 2-ojo vienaskaitos ir daugiskaitos asmenimis beveik visada sukuria neepisteminio modalumo erdvę, pavyzdžiui:

- (35) *Nous devons effectuer ce travail.* $\equiv$ *Il faut que nous effectuions ce travail.* (Huot 1974, 39)
'Mes turime padaryti šią darbą.' $\equiv$ 'Reikia, kad mes padarytumėme šį darbą.'

Veiksniu prancūzų kalbos sakinyje taip pat gali eiti nežymimasis asmeninis įvardis *on*. Dažniausiai jis pakeičia įvardį *nous* 'mes', todėl su šiuo įvardžiu paprastai sukuriamas neepisteminė sakinio interpretacija (Dubois 1969). Huot (1974, 40–41) tikslina šį teiginį: *on* tam tikromis aplinkybėmis gali būti bet kurio kito asmeninio įvardžio (*je* 'aš', *tu* 'tu', *vous* 'jūs', *il* 'jis', *elle* 'ji', *ils* 'jie', *elles* 'jos') substitutas, todėl kategoriško teigimo apie šimtaprocentinę *on* koreliaciją su neepistemine sakinio reikšme daryti negalima. Ji pritaria Dubois (1969) pozicijai, kad yra didesnė tikimybė, jog veiksmažodis *devoir* 'turėti' dažniau įgaus neepisteminio modalumo žymę su subjekto nežymimojo įvardžio *on* reikšme *nous* 'mes' (36 pavyzdys), bet ne tada, kai *on* turi reikšmę *quelqu'un* 'kas nors' (37 pavyzdys):

- (36) *On doit attendre.* $\equiv$ *Nous devons attendre.* $\equiv$ *Il faut que nous attendions.* (Huot 1974, 40)
'Turime palaukti.' $\equiv$ 'Mes turime palaukti.' $\equiv$ 'Mums reikia palaukti.'
- (37) *On doit préparer quelque chose.* $\equiv$ *Quelqu'un doit préparer quelque chose.* $\equiv$ *Il est vraisemblable que quelqu'un prépare quelque chose.* (Huot 1974, 40)
'Tikriausiai gaminamas maistas.' $\equiv$ 'Tikriausiai kas nors gamina maistą.' $\equiv$ 'Tikėtina, kad kas nors gamina maistą.'

Prancūzų mokslinėje literatūroje aptariama žymimųjų (*le, la, les*) ir nežymimųjų artikelių (*un, une, des*) galima įtaka sakinio interpretacijai. Huot (1974, 39) teigimu, lemiamos reikšmės šis veiksnys neturėtų turėti. Tyrėja atkreipia dėmesį, kad, pavyzdžiui, *generiniuose pasakymuose*¹⁸, kuriuose gali būti vartojamas abiejų tipų artikelis, dažniausiai sukuriamas neepisteminė erdvė,

¹⁸ Generiniai pasakymai yra universalumu, visuotinumu pasižymintys sakiniai, neturintys konkrečios laiko, erdvės referencijos. Įprastai jais pasakoma tai, kas būdinga tam tikros rūšies, kategorijos atstovui apskritai. Dažniausiai skiriami apibūdinantys teiginiai (angl. *characterizing statements*) ir rūšies referencija (angl. *kind reference*). Išsamiau apie generinius pasakymus žr. Orlandini (1990), Holvoet & Tamulionienė (2006).

be to, didelę įtaką šiai interpretacijai turi įvairūs kiti veiksnio modifikatoriai: *chaque* ‘kiekvienas’, *tous* ‘visi’, *aucun* ‘nei vienas’, dažnumo prieveiksmius *toujours* ‘visada’, *jamais* ‘niekada’ ir pan.

Dar vienas aptariamas mokslinėje literatūroje kriterijus, galintis daryti įtaką sakinio episteminėi ar neepisteminėi interpretacijai, yra subjekto gyvumas / valingumas. Anglų kalbos moksliniuose tyrimuose dažnai pabrėžiama episteminio modalumo sąsaja su anglų kalbos egzistenciniu *there* ir formalioju veiksmiu *this / it* (Coates 1983; Bybee *et al.* 1994; Heine 1995). Prancūzų kalbos mokslinėse studijose akcentuojama, jog tarp parodomųjų beasmenių įvardžių – paprastųjų *ce, ça* ‘tai’ bei sudėtinių formų *ceci, cela* ‘tai’ – ir beasmenio įvardžio *il*, atliekančių formaliųjų veiksmių funkciją, esama koreliacijos su episteminio modalumo erdve (Huot 1974, 64; Tasmowski 1980; Rooryck 1989, 194).

Vis dėlto autentiškos medžiagos tyrimų rezultatai rodo, kad tarp anglų ar prancūzų kalbų formalaus veiksnio ir episteminės sakinio interpretacijos griežtos koreliacijos nesama (Chu 2008; Mari 2015). Minimose kalbose atsargiai reikėtų vertinti pasakymus su subjekto poziciją užimančiais formaliaisiais veiksniais, nes juose gali būti ne koduojamas autoriaus spėjimas ar numanymas dėl susidariusios įvykių padėties ir pan., bet reiškiamas labai aiškus valios aktas:

- (38) ***There must be a solution to this problem on my desk tomorrow morning!***
Il doit y avoir une solution à ce problème sur ma table pour demain matin! (Mari 2015, 58)
‘Kad rytoj ryte ant mano stalo būtų pateiktas sprendimas!’

Prancūzų kalbą tyrusi Chu (2008) savo ruožtu pateikia FR pavyzdį:

- (39) ***Il doit y avoir un accident.*** (Chu 2008, 85)
‘**Turi būti** avarija.’

Anot Chu (2008), (39) pasakymą galima suprasti dvejopai. Gali būti, kad iš susidariusios didelės automobilių spūsties ar besimėtančių ant kelio nuolaužų vairuotojas spėja, kad kelyje galėjo nutikti avarija. Pasakymas tada turėtų episteminės reikšmės interpretaciją. Kitas galimas neepisteminio būtinumo

atvejais: kino režisierius technikams surinka šitą sakinį. Darbininkai tuoj pat turi sukurti situaciją, imituojančią nelaimingą atsitikimą, kaip to griežtai reikalauja filmo scenarijus.

Dubois (1969) teigia, kad gyvas veiksnys koreliuoja išskirtinai su neepistemine reikšme. Kitų tyrėjų (Huot 1974; Holvoet 2009) pozicija mažiau kategoriška.

Darbe į subjekto specifikaciją bus kreipiamas dėmesys, o duomenys apie tai, kaip koreliuos asmuo ir kokią įtaką neepisteminiai ir episteminiai *devoir* 'turėti' interpretacijai turės subjekto valingumas, bus pateikti tiriamojoje darbo dalyje (žr. 5.2. skyrelį).

4. 3. Komplementų tipas. Statyvinės ir nestatyvinės konstrukcijos

Lingvistikoje teigiama, kad modalinė veiksmažodžių interpretacija priklauso nuo jų komplemento semantikos. Postuluojama, kad statyviniai komplementai dažniausiai esti episteminio modalumo, o neepisteminio – nestatyviniai (Coates 1983; Fachinetti 2003; Šolienė 2013). Siekiant nustatyti *devoir* 'turėti' episteminės ar neepisteminės interpretacijos tipą, šiame darbe bus patikrintas ir šio veiksmažodžio bei jo komplementais einančių statyvų ir nestatyvų koreliacijos klausimas.

Prancūzų kalboje statyvais dažnai būna konstrukcijos *être* 'būti' + AP, NP ir *avoir* 'turėti' + NP, kurios, jungdamosi su *devoir* 'turėti', sukuria tikimybės foną. *Elektroniniame Prancūzų kalbos žodyne* (pranc. *Trésor de la langue française informatisé*, toliau tekste *TLFi*) nurodoma, kad su *devoir* 'turėti' šio tipo struktūriniai vienetai praktiškai visada sukuria tikimybės atspalvį, kai autorius siekia apytiksliai nusakyti laiką, amžių, dydį, kiekį ir pan.

- (40) ***Je devais avoir à peu près quatorze ans lorsque je fis connaissance avec „l'horreur“.*** (Kronning 1996, 88)
'Man buvo maždaug keturiolika metų, kai supratau, kas yra „siaubas“.'

Kalbant apie apytikrius dydžius, pavartotos statyvinės konstrukcijos *être* ‘būti’ + AP, NP ir *avoir* ‘turėti’ + NP prancūzų kalboje *devoir* ‘turėti’ ir italų *dovere* ‘turėti’ atlieka *aproksimatoriaus* funkciją (pranc. *estimation approximative*) ir neepisteminė reikšmė galimà tik perkeltine prasme vartojamuose arba stipriai intonaciškai išreikštuose pasakymuose:

- (41) ***Devono essere le cinque! Se no, sono finito!***
Ça doit être cinq heures! Autrement je suis perdu! (Rocci 2000, 255)
‘**Turi būti penkios valandos! Priešingu atveju, aš žlugęs!**’

Apytikriai reiškiant dydžius neepisteminė *devoir* ‘turėti’ reikšmė gali būti koduojama *anankastiniuose pasakymuose* (pranc. *énoncés anankastiques*), t. y. tokiuose pasakymuose, kuriuose reiškiama neišvengiamai būtina sąlyga kitam veiksmui įvykti ar įvykdyti (von Wright 1963, 10; Kronning 2001a, 79)¹⁹:

- (42) ***Les candidats doivent avoir moins de 52 ans au moment de la nomination.*** (Kronning 2001a, 79)
‘Paskyrimo metu kandidatai turi būti jaunesni nei 52 metų.’

Pastarojo (42) teiginio tikslas yra pasakyti, kad yra neišvengiamai būtina sąlyga *kandidatai turi / privalo būti jaunesni nei 52 metų*, kurios įvykdymas yra nekvestionuojamas. Neįvykdžius tos sąlygos, bus negalima įgyvendinti kito veiksmo – *kandidatų paskyrimo į postą*.

Apskritai identifikuoti statyvinę ir nestatyvinę konstrukciją nėra lengva. Lietuvių kalboje šį klausimą analizavo ir jų skirstymą aprašė Usonienė (1988). Pavyzdžiui, lietuviškas junginys *būti* + AP gali koduoti deontinę ar dinaminę vertę. Kaip tyrėja nurodo, (43) pavyzdyje koduojama būdo savybė – gebėjimas *būti mandagiam*, o (44) atveju – autoriaus reiškiama abejonė apie subjekto būseną *būti užmigusiam*.

- (43) *Jis gali būti mandagus.* (Usonienė 1988, 115)

- (44) *Jis gali būti jau užmiges.*

¹⁹ Kaip konstatuoja Conte (1992, 200), pirmą kartą būdvardį *anankastinis* (gr. *anankastikós*) pavartojo Aristotelis, išvedęs jį iš žodžio *anánke* (gr. *būtinumas*), tačiau graikų filosofas jį vartojo kita prasme nei von Wrightas (1963).

Verba cogitandi priklausymas statyvams kalbotyroje jau plačiai aptartas. Vendleris (1957, 152) atkreipė dėmesį, kad pasakyme ***He is thinking about Jones*** ‘jis galvoja apie Džonsą’ reiškiamas procesas, o ***He thinks that Jones is a rascal*** ‘jis mano, kad Džonsas yra niekšas’ reiškiamą būseną. Parsonsas (1990), analizavęs anglų kalbos veiksmažodžius *to think* ‘galvoti’ ir *to understand* ‘suprasti’, teigia, kad šie veiksmažodžiai yra statyvai. Martin (2008) laikosi kitokios nuomonės ir teigia, kad prancūzų kalbos veiksmažodis *penser* ‘galvoti’ yra aktyvaus mentalinio veiksmo veiksmažodis. Ji pateikia tokius pavyzdžius, kuriuose *penser* ‘galvoti’ žymi aktyvų reflektavimo procesą, o ne reiškia *būti susidariusiam nuomonę tam tikru klausimu*:

(45) ***Je suis en train de penser au cadeau pour Jean.*** (Martin 2008, 73)
 ‘Šiuo metu **galvoju**, kokią dovaną galėčiau nupirkti Žanui.’

(46) ***Penser à son cadeau, je l’ai fait. Mais je n’ai rien trouvé.*** (Martin 2008, 73)
 ‘**Mąščiau**, kokią dovaną jam galėčiau nupirkti. Bet nieko neradau.’

Kiekybiniai duomenys, kokį modalumo tipą – episteminį ar neepisteminį – *devoir* ‘turėti’ su komplementais *verba cogitandi* perteikia prancūzų (originalo) kalbos pavyzdžiuose, bus pateikti tiriamojoje darbo dalyje (žr. 5.3.2. skyrelį).

Apskritai paėmus, yra nemažai FR veiksmažodžių, dėl kurių priskyrimo statyvams tyrėjai nesutaria. Pavyzdžiui, *ressembler* ‘būti panašiam’. Atrodytų, tai veiksmažodis, reiškiantis būseną, tačiau prancūzų lingvistikoje jis priskiriamas prie nestatyvų. Nors jis ir atitinka kelis statyvų formaliuosius kriterijus, pavyzdžiui, nevartojimas pasyvine forma (?? *Il a été ressemblé à*) ir liepiamąja forma (?? *Ressemble!*), tačiau Martin (2008) pateikia pavyzdį, kuris atrodo visiškai įtikinamas. Martin (2008) argumentas svarus: *ressembler* ‘būti panašiam’ koduoja ne vieną būseną, bet daug trumpalaikių būsenų, kurios sukuria dinamišką situaciją:

- (47) *Il était en train de ressembler de plus en plus à son père.* (Martin 2008, 72)
'Jis vis labiau ir labiau darėsi panašus į savo tėvą.'

Pasakytina, kad atsargiai reikėtų vertinti ir komplementą *sentir*, kuris prancūzų kalboje gali būti ir statyvas, ir nestatyvas. *Sentir* gali būti dinaminis veiksmažodis, reiškiantis aktyvų sąmoningą subjekto veiksmą *uostyti, užuosti* arba būseną *jausti* (plačiau apie *sentir* reikšmes žr. Theissen (2011)).

Skonį, pomėgį nusakančių veiksmažodžių *aimer* 'mėgti', *adorer* 'dievinti', *admirer* 'žavėtis' priskyrimą nestatyvams Kelling (2003) argumentuoja pavyzdžiu, kuris iliustruoja neįmanomą jų junglumą su tęstinio veiksmo veiklo konstrukcija *être en train de*. Prancūzų kalbotyroje veiksmažodžio junglumas su vienetu *être en train de* yra pagrindinis žymiklis, rodantis veiksmažodžio nestatyvumą (plačiau apie formaliuosius testus ir statyvo vs nestatyvo nustatymą prancūzų kalboje žr. Riegel 1985, 66; Martin 2008, 72–73):

- (48) ??*Les enfants sont en train d'admirer la littérature du Moyen Age.*
(Kelling 2003)
??'Vaikai yra besižavintys viduramžių literatūra.'

Martin (2008) pozicija nėra tokia kategoriška, nes *admirer* 'žavėtis' gali reikšti aktyvų mentalinį procesą, o ne tik būseną. (49) pavyzdyje kalbamuoju momentu vaikai iniciatyviai susidomėję vienu konkrečiu kūrinio, o ne apskritai mėgstantys Viduramžių literatūrą.

- (49) *Les enfants sont en train d'admirer un grand poème du Moyen Age avec la stagiaire. Regarde comme ils sont absorbés.* (Martin 2008, 73)
'Vaikai su stažuotoja susižavėję skaito garsią Viduramžių poemą. Pažiūrėk, kaip jie įnikę į skaitymą.'

Bendrai paėmus, prancūzų kalboje statyvumo ir nestatyvumo koreliacija su modalinio veiksmažodžio reikšme atrodo kiek mažiau ryškesnė nei anglų kalboje. Pavyzdžiui, pasakymas *il doit dormir en ce moment* 'jis turi dabar

miegoti' gali turėti dvi interpretacijas: 1. *jis turi / privalo dabar miegoti*; 2. *jis tikriausiai dabar miega*. Prancūzų kalbos veiksmažodis *dormir* 'miegoti' yra nestatyvas. Anglų kalbos veiksmažodžio *to sleep* 'miegoti' ir lietuviškojo *miegoti* nestatyvumą tyrinėjo Usonienė (1988). Anglų kalboje *he must sleep* 'jis privalo miegoti' galima viena – privalėjimo / būtinumo atlikti tą veiksmą – reikšmė. Jei *must* 'turėti' jungiasi su nestatyvu *to sleep* 'miegoti', tada pasakyme sukuriamas neepistemiškumo fonas. Jei autoriaus intencija yra reikšti abejonę apie miegančiojo subjekto būseną, tada bus vartojama konstrukcija *he must be asleep* 'jis tikriausiai užmigęs': modalinis veiksmažodis *must* 'turėti' su komplementu sudaro statyvinę konstrukciją *be asleep* 'būti užmigusiam'. Jei autorius siektų pabrėžti numanomą besitęsiantį miegojimo procesą, jis vartotų progresyvinę konstrukciją *he must be sleeping* 'jis tikriausiai miega' (Chuquet & Paillard 1989, 110). Prancūzų kalboje miegančiojo būseną taip pat gali žymėti *devoir* 'turėti' jungdamasis su statyvine konstrukcija *s'être endormi* 'būti užmigusiam', o besitęsiantį veiksmą – konstrukcija *il doit être en train de dormir* 'šiuo metu jis miega'. Kadangi prancūzų kalboje progresyvinę konstrukcija *être en train de*, palyginti su anglų kalboje tęstinio veiksmo žymikliu *be + -ing*, yra mažiau sugramatiškėjusi²⁰, prancūzų kalboje tęstinio veiksmo žymėjimas yra dar dažnas – tuo tikslu pasitelkiami laikorieveiksmai, pavyzdžiui, *en ce moment* 'šiuo metu, dabar', vartojamas kartu su nestatyvais, sukuria, kaip ir konstrukcija *être en train de + INF*, kalbamuoju metu besitęsiantį veiksmą (Pusch 2003a).

(50) *John is singing.*

Jean est en train de chanter. ≡ Jean chante, en ce moment. (Pusch 2003a, 502)

'Žanas dabar dainuoja.'

Taigi PRS *devoir* 'turėti', prisijungdamas ne tik nestatyvų komplementą, bet ir laiko žymiklį *en ce moment* 'šiuo metu, dabar', gali koduoti episteminę

²⁰ Plačiau apie FR struktūrinio vieneto *être en train de* vietą gramatikalizacijos procese žr. Heine (2002), Marchello-Nizia (2006), Do-Hurinville (2007).

reikšmę ir žymėti numanomą subjekto atliekamą veiksmą (Pusch 2003a), nors pasakymas gali turėti episteminę reikšmę netgi be eksPLICITINIO laiko žymiklio (žr. (1) pavyzdį, paimtą iš Rossari *et al.* (2007, 2)).

Tai, kad komplementų koreliacijos su episteminė ir neepisteminė reikšmė klausimas lieka aktualus, liudija vis atnaujinamos mokslinės diskusijos. 7–8 dešimtmetyje prancūzų mokslinėje literatūroje postuluota mintis (Dubois 1969; Huot 1974), kad modaliniai veiksmažodžiai *devoir* ‘turėti’ ar *pouvoir* ‘galėti’ negali koduoti kitokios nei episteminės reikšmės, jei jo komplementas yra beasmenis veiksmažodis, žymintis gamtines sąlygas (pavyzdžiui, *pleuvoir* ‘lyti’, *tonner* ‘griūsti’, *bruiner* ‘dulksnoti’ ir kt.), šiuolaikinėje kalbotyroje yra kvestionuojama. Chu (2008) siūlo nedaryti vienareikšmių išvadų, o nustatant kiekvieną veiksmažodžio *devoir* ‘turėti’ (ir apskritai modalinio veiksmažodžio) reikšmę apsvarstyti visus įmanomus parametrus.

Kaip matyti, modalinei veiksmažodžio reikšmei identifikuoti yra būtinas ne vieno, bet visų įmanomų veiksmų įvertinimas. Svarbu ne tik atsižvelgti į lingvistikoje formuluojamus reikšmės nustatymo parametrus, bet ir neužmiršti analizuojamos kalbos specifikos ir konkrečios kontekstinės situacijos.

4. 4. Gramatinis laikas ir nuosaka

Darbo autorės žiniomis, neepisteminės ir episteminės *devoir* ‘turėti’ reikšmės koreliaciją su gramatiniu laiku ir nuosaka tyrė tik Huot (1974). Tyrėjos teigimu, gramatinis laikas ar nuosaka nėra pagrindinis veiksnys, lemiantis epistemine ar neepisteminę šio veiksmažodžio interpretaciją, bet savo klasifikacijoje, nepateikdama paaiškinimų ir savo poziciją iliustruojančių autentiškos prancūzų kalbos vartojimo pavyzdžių, ji priskiria *devoir* ‘turėti’, vartojamą būtoju paprastuoju laiku (toliau tekste PS), išskirtinai prie neepisteminės būtinumo erdvės. Tokia pat tyrėjos nuomonė ir dėl būsimuoju paprastuoju laiku (toliau tekste FUT) vartojamo *devoir* ‘turėti’. Anot Huot, nors ir jungdamasis su statyvine konstrukcija, FUT *devoir* ‘turėti’ negali sukurti tikimybės fono:

- (51) ??*Jean devra être le fils de Monsieur X.* (Huot 1974, 64)
??‘Žanas turės / privalės būti Pono X sūnumi.’

Sąlyginės nuosakos būtuojų laiku (toliau tekste CONDp) vartojamas *devoir* ‘turėti’ traktuojamas kaip išskirtinai kuriantis neepisteminį būtinumo lauką (Huot 1974, 48).

Dėl tiesioginės nuosakos gramatinių laikų (PRS, IMPF, PLQ, PC) ir sąlyginės nuosakos esamojo laiko (toliau tekste CONDprs) Huot pozicija tokia: *devoir* ‘turėti’ gali sukurti būtinumo ir tikimybės laukus, interpretacija priklauso nuo veiksmazodžio komplemento ir kitų veiksnių (pavyzdžiui, adverbialų ir kt.).

Kronningo tyrimų rezultatai nerodo kurios nors modalinės erdvės simetrinių ryšių su konkrečiu gramatiniu laiku ar nuosaka. Jis tik prieštarauja Huot teiginiui, kad PS *devoir* ‘turėti’ gali būti tik neepisteminio modalumo perteikėjas (Kronning 1996, 119). Kroningas savo poziciją grindžia tuo, kad PS yra populiarus laikas grožinėje literatūroje, padedantis autoriui interpretuoti įvykius, veikėjų psichologines būsenas, fizinės charakteristikas, spėti apie subjekto veiklą ar poelgį tam tikru momentu ir pan., todėl galintis perteikti episteminį būtinumą:

- (52) *Il dut dormir un peu, car il ne vit pas le ciel blanchir.* (Kronning 1996, 119)
‘Jis tikriausiai prisnūdo, nes nepamatė brėkštančio ryto.’

Šie prancūzų kalbos tyrėjų analizių rezultatai bus patikrinti remiantis prancūzų grožinės literatūros (originalo kalbos) pavyzdžiais. Tiriamojoje darbo dalyje bus kiekybiškai ir kokybiškai patikrinta, ar yra pagrįsta teigti, jog esama koreliacijos tarp tiesioginės / sąlyginės nuosakų ir neepisteminės ar episteminės *devoir* ‘turėti’ reikšmės, paaiškintas, koks gramatinio laiko ir nuosakos vaidmuo kuriant vieną ar kitą modalumo lauką.

5. KIEKYBINĖ IR KOKYBINĖ PRANCŪZŲ KALBOS MODALINIO VEIKSMAŽODŽIO *DEVOIR* ‘TURĖTI’ ANALIZĖ

Siekiant pateikti kuo išsamesnį prancūzų kalbos modalinio veiksmažodžio *devoir* ‘turėti’ reikšmių ir funkcijų aprašą, pirmiausia 5.1. skyrelyje bus išanalizuoti *devoir* ‘būti skolingam’ pavyzdžiai, kuriuose aptariamasis veiksmažodis perteikia nemodalinę – *skolos* – reikšmę. Remiantis klasikiniu modalumo kilmės teorijos modeliu, deontinė veiksmažodžio reikšmė yra išsirutuliojusi iš nemodalinės (Sheperd 1982; Marchello-Nizia 2006 ir kt.). Tikėtina, kad ši trumpa *devoir* ‘būti skolingam’ kokybinė ir kiekybinė pavyzdžių analizė padės geriau suprasti pagrindinę – *neepisteminio būtinumo* – *devoir* ‘turėti’ reikšmę prancūzų grožinės literatūros tekstuose. Šios reikšmės tyrimų rezultatai išsamiai aprašyti skyreliuose 5.2.1., 5.3.1., 5.4., 5.5.

5. 1. Veiksmažodžio *devoir* nemodalinė reikšmė ‘būti skolingam’

Žvelgiant iš diachroninės perspektyvos, prancūzų kalbos veiksmažodis *devoir* ‘turėti’ patiria gramatikalizacijos²¹ procesą ir šiuolaikinėje prancūzų kalboje jis užima tarpinę padėtį tarp leksinių ir gramatinių modalumo raiškos priemonių (Vetters 2012, 32). Tai patvirtina patekstynio CTL_{FR-LT} medžiagos statistiniai duomenys (žr. 7 lentelę). 65 *devoir* atvejai koduoja leksinę *skolos* reikšmę, 1 654 pavyzdžiuose *devoir* ‘turėti’ žymi modalinį būtinumą.

7 lentelė. Nemodalinio ir modalinio veiksmažodžio *devoir* dažnis (CTL_{FR-LT} (FR-orig))

Nemodalinis <i>vs</i> modalinis <i>devoir</i>		n	%
Nemodalinis <i>devoir</i> ‘būti skolingam’	Teigiamosios formos	61	94
	Neigiamosios formos	4	6
Iš viso:		65	100
Modalinis <i>devoir</i> ‘turėti’	Teigiamosios formos	1 502	91
	Neigiamosios formos	152	9
Iš viso:		1 654	100

²¹ Gramatiškėjimu, arba gramatikalizacija, laikomas toks procesas, kai į tam tikrą morfosintaksinį kontekstą patekę leksiniai vienetai įgyja gramatinę funkciją ir ilgainiui tampa gramatinių kategorijų (laiko, nuosakos, modalumo, veiklo ar kt.) žymikliais (Marcello-Nizia 2006, 43).

Būti skolingam žmogui tam tikrą pinigų sumą yra bazinė *devoir* nemodalinė reikšmė (TLFi) (53 pavyzdys), tačiau išanalizuota medžiaga atskleidė, kad *devoir* žymi dažniau ne finansinį išsiskolinimą konkrečiam asmeniui, o moralinį į(si)pareigojimą, padėką ar dėkingumą abstrakčiomis sąvokomis žymimiems reiškiniams (54 pavyzdys) (pastarojo tipo pavyzdžių rasta 42 atvejai iš 65):

- (53) FR-orig: ***Tu dois mille dollars au plus beau de la bande.***
 LT-vert: ***Tu skolinga tūkstantį dolerių gaujos gražuoliukui.***
- (54) FR-orig: *Vraiment, les mariages de raison ne devraient jamais perdre de vue ce qu'ils doivent, précisément, à la raison.*
 LT-vert: *Vedusieji iš išskaičiavimo tikrai niekada neturėtų užmiršti to, už ką ir privalo dėkoti ne kam kitam, o išskaičiavimui.*

Jau lotynų kalboje pastebėta leksinės *debere* ‘būti skolingam’ reikšmės platėjimas ir skolos reikšmės perkėlimas į socialinių santykių sferą. Skolos reikšmės abstraktėjimo priežastys sietinos su veiksmazodžio *debere* sintaksiniu mobilumu sakinyje, jo vartojimu veikiančios ir neveikiančios rūšies konstrukcijose, su galėjimu neįvardinti konkretaus subjekto ar recipiento (Rossari *et al.* 2007, 10). Prancūzų kalboje *devoir* leksinės reikšmės nevienalytiškumą patvirtina įvairūs struktūriniai konstrukcijų tipai: *devoir qqch à qqn*, *devoir à qqn de + INF*, *devoir à qqch + INF*, koduojantys plačiąja prasme *būti skolingam* reikšmę (TLFi). Leksinė *devoir* reikšmė ‘būti skolingam’ artima neepisteminiam būtinumo *devoir* ‘turėti’ laukui:

- (55) FR-orig: *Elle place le chapeau sur le chignon bas. Se voir si pâle renforce sa frayeur. Elle va s'y rendre. Elle le doit. Elle lui doit.*
 LT-vert: *Marta užsideda skrybėlę ant žemai į kuodą susuktų plaukų. Pamačiusi tokį išblyškusį savo veidą, dar labiau susijaudina. Ji būtinai nueis. Privalo nueiti. Privalo dėl jo.*

Prancūzų (originalo) kalbos (55) sakinio *elle lui doit* pažodinis vertimas būtų ‘ji jam skolinga’, tačiau, kaip matyti, vertėjas į lietuvių kalbą renkasi veiksmazodį *privalo*. Vertėjo pasirinkimą galbūt būtų galima aiškinti siekiu ir vertime išsaugoti originalo tekste du kartus pavartotą tą patį veiksmazodį ir tą

pačią formą, tačiau faktas, kad tekstyne $CTL_{FR-LT-FR}$ užfiksuotas ne vienas toks atvejis, rodo leksinės *devoir* ‘būti skolingam’ ir neepisteminės būtinumo reikšmės *devoir* ‘turėti’ ribų neryškumą.

Užfiksuotas statistinis nemodalinės *skolos* ir modalinės *devoir* ‘turėti’ reikšmių santykis rodo pastarosios dominavimą šiuolaikinės prancūzų grožinės literatūros tekstuose. Tai vienas iš argumentų, grindžiančių teiginį apie *devoir* ‘turėti’ modalinės reikšmės platėjimą.

5. 2. Modalinio veiksmazodžio *devoir* ‘turėti’ koreliacija su subjekto tipu

Šiame skyriuje pateikiami koreliacijos tarp prancūzų kalbos veiksmazodžio *devoir* ‘turėti’ subjekto ir modalinės būtinumo reikšmės (neepisteminės ir episteminės) kiekybinės ir kokybinės analizės duomenys. Specifikuojant subjektą bus aptarta gramatinis asmuo ir subjekto valingumas. Prancūzų kalbos modalinis veiksmazodis *devoir* ‘turėti’ yra išplėtojęs keleriopo pobūdžio neepisteminį būtinumą: deontinį ir nedeontinį (dvi nuo situacijos dalyvio nepriklausančias atmainas) ir tokį, kuris priklauso nuo situacijos dalyvio. Šioje tyrimo dalyje bus atlikta kokybinė subjekto koreliacinių ryšių su neepisteminės interpretacijos tipu(ais) analizė.

5. 2. 1. Neep-*devoir* ‘turėti’ reikšmės

Išanalizuota medžiaga atskleidė, kad neepisteminė *devoir* ‘turėti’ reikšmė labiau koreliuoja su 1 ir 2-uoju asmenimis nei su 3-uoju, ir tai sudaro 60 % visų patekstyne CTL_{FR-LT} rastų atvejų (žr. 8 lentelę):

8 lentelė. Neep-*devoir* ‘turėti’ koreliacija su subjekto tipu (CTL_{FR-LT} (FR-orig))

Subjekto tipas	Neep- <i>devoir</i> ‘turėti’	
	n	%
1 asmuo	79	9
2 asmuo	451	51
3 asmuo (<i>anim</i> + <i>inanim</i>)	349 (299 + 50)	40
Iš viso:	879	100

Šią koreliaciją galima būtų paaiškinti tuo, kad 1 ir 2-uoju asmenimis perteikiami įvairūs tiesioginiai valios raiškos aktai. Tekstyno pavyzdžių analizė patvirtino, kad 1-uoju asmeniu *devoir* ‘turėti’ dažnai vartojamas prašymuose. Kalbamuoju momentu adresatas mandagiai raginamas atlikti veiksmą:

- (56) FR-orig: ***Je dois vous demander de partir.***
LT-vert: ***Turiu Jūsų paprašyti išeiti.***

Analizuotoje medžiagoje užfiksuota daugiau atvejų, kuriuose 1-uoju asmeniu vartojamas *devoir* ‘turėti’ reiškia valios aktus, koduojančius *priekaištavimo* ir *iššūkio* reikšmę (pranc. *reproche* et *défi*) (Roulet 1980; Kronning 1996). Iš toliau pateikiamų (57) ir (58) pavyzdžių matyti, kad užduodamas klausimą subjektas reiškia susierzinimą ir nekantrumą, bet atsakymo nelaukia (plačiau apie aptariamų klausimų tipą žr. Tasmowski & Dendale 1994). Pasak Roulet’o (1980), iš tokių pasakymų galima suprasti, kad subjektas nebe pirmą kartą bendrauja su pašnekovu(ais), o šis (šie) žino apie kalbamą nemalonią situaciją. (57) ir (58) pasakymai nėra socialiai taikūs ir tai eksplicitiškai rodo kontekstinė leksika (*d’un ton exaspéré* ‘aštriu tonu’, *rappeler* ‘priminti’, *répéter* ‘kartoti’, *ni ...ni...* ‘nei...nei...’, *combien de fois* ‘kiek sykių’):

- (57) FR-orig: *Pouvez-vous, puisque vous montez, arroser les fleurs du palier? me dit-elle d’un ton exaspéré. **Dois-je le rappeler?***
LT-vert: *Kadangi jau lipate, gal galėtumėte palaistyti gėles laiptų aikštelėje? – sako ji man aštriu tonu. **Turiu tai priminti?***
- (58) FR-orig: *Tu n’es ni une servante, ni une dame de compagnie, combien de fois **devrai-je le répéter?***
LT-vert: *Tu ne tarnaitė ir ne palydos dama, kiek sykių **turėsiu kartoti?***

Iš ką tik aptartų pavyzdžių matyti, kad modalumo šaltinis yra 1-uoju asmeniu reiškiamas subjektas, jo vidinės neigiamos savybės (*susierzinimas*, *nekantrumas*) paskatina atitinkamą elgesį: būtinumą papriekaištauti adresatui.

Išanalizuota medžiaga atskleidė, kad 1-ojo asmens subjekto poelgius ir veiksmus dažnai nulemia ne jo charakterio ar fiziologinės savybės apskritai, bet

imanentiniai trūkumai, kuriuos jis pripažįsta, bet negali ar nenori kontroliuoti. (59) ir (60) pasakymuose *je dois* ‘aš turiu’ galima pakeisti konstrukcija *j’ai besoin* ‘aš turiu poreikį’: *j’ai besoin de faire la bûche au moins huit heures* ‘jaučiu poreikį pradrybsoti mažiausiai aštuonias valandas’ arba *j’ai besoin d’être seul quand j’écris* ‘kai rašau, jaučiu poreikį būti vienas’. Substitucija rodo, kad subjektas nori pasakyti: *aš esu toks, koks esu, ir todėl taip elgiuosi* (turiu miegoti aštuonias valandas, nes kitaip negalėsiu nieko daryti; jei rašau, turiu būti vienas):

- (59) FR-orig: *Je tais le fait que, en dépit de mon âge avancé et alors qu'il est bien connu que les vieux dorment peu, **je dois faire la bûche pendant au moins huit heures pour pouvoir appréhender le monde avec discernement.***
 LT-vert: *Nutyliau faktą, kad, nepaisant mano senyvo amžiaus – nors ir puikiai žinoma, jog seni mažai miega – **turiu pradrybsoti mažiausiai aštuonias valandas, kad galėčiau aiškiu protu sučiuopti pasaulį.***
- (60) FR-orig: *En effet, Mère, **je dois être absolument seul quand j’écris. J’ai besoin de silence et de solitude.***
 LT-vert: *Iš tiesų, Motin, **rašydamas turiu būti visiškai vienas. Man reikia tylos ir vienatvės.***

Analizuojamoje medžiagoje rasta pavyzdžių, kai subjektas nepajėgia kontroliuoti veiksmų dėl staiga netikėtai atsiradusių fiziologinių sutrikimų, todėl jam tenka atitinkamai pasielgti. (61) pavyzdyje yra koduojama nuo subjekto priklausantis būtinumas, tačiau pats veiksmas subjekto nekontroliuojamas:

- (61) FR-orig: *Mes yeux, ma bouche, ma gorge étaient brûlants. J’avais le vertige, **j’ai dû m’asseoir.***
 LT-vert: *Akys, lūpos, gerklė degė. Mane suėmė svaigulys, **teko atsisėsti.***

Reikia pasakyti, kad panašaus tipo pavyzdžių analizuotoje medžiagoje nėra daug, dar mažiau užfiksuota atvejų, kur subjektas kontroliuoja savo neigiamas vidines (o gal apsimestines) savybes, bet jų sąmoningai neatsisako, nes tai tai tampa akstinu tolimesniems veiksams:

- (62) FR-orig: ***Je dois garder la fureur, l'énervement. Avec ça, je peux continuer à marcher.***
LT-vert: ***Privalau būti piktas, susinervinęs. Tik taip pajėgiu eiti toliau.***

Analizuotoje medžiagoje pasitaikė atvejų, kur nelengva nuspręsti, ar atliekamo veiksmo būtinumas kyla dėl paties subjekto vidinių savybių, ar toms savybėms atsirasti padeda išoriniai veiksniai, kurių skatinamas subjektas atitinkamai ir elgiasi.

Pažymėtina, kad išoriniai veiksniai, lemiantys 1-ojo subjekto elgesį ir veiksmus, gali būti ir įvairios praktinio pobūdžio aplinkybės – jos neretai eksplicitiškai paaiškina atliekamo veiksmo ar elgesio pagrindą. (63) pavyzdyje priežasties *car* ‘nes, kadangi’, (64) *sinon* ‘priešingu atveju’ žymikliai paryškina subjekto atliekamo veiksmo motyvą. Aplinkybės yra netikėtos ir nemalonios:

- (63) FR-orig: ***Je dus amarrer ma gondole aux barreaux d'une fenêtre, car le quai était inondé.***
LT-vert: ***Gavau pririšti savo gondolą prie lango virbų, nes krantinė buvo apsemta.***
- (64) FR-orig: ***Ensuite, il se réveille et tire à nouveau sur sa corde – nous avons dû l'attacher, sinon il se blesse contre le grillage.***
LT-vert: ***Po kurio laiko pabunda ir toliau blaškosi plėšdamas virvę – teko jį surišti, nes susižeisdavo į grotas.***

Kaip matyti, subjektą atitinkamai pasielgti verčia netikėtai susiklosčiusi įvykių padėtis (gamtos sąlygos (63 pavyzdys), neprognozuojamas ligonio elgesys (64 pavyzdys)) arba išankstinis susitarimas (65 pavyzdys). Tiesa, pastaruoju atveju galima įžvelgti subjektui primestą iš šalies, bet iš anksto apgalvotą veiksmų programą (tai rodo konkretūs laiko ir vietos žymikliai), todėl tikėtina, kad veiksmai, kuriuos subjektui reikės atlikti, nėra tokie nelaukti kaip (63–64) sakiniuose:

- (65) FR-orig: ***Je dois aller chercher Sarah au centre de loisirs à 17 h 30 et la garder à la maison en attendant que Lila vienne la récupérer.***
LT-vert: ***17 val. 30 min. turiu nueiti Saros į laisvalaikio centrą ir prižiūrėti ją namie, kol dukters ateina pasiimti Lila.***

Kadangi *devoir* ‘turėti’ turi savybę perteikti tokį veiksmo būtinumą, kuris yra iš anksto apgalvotas ir suplanuotas, tai tampa lyg savotiška *programa* (angl. *schedule*) ar *susitarimu* (pranc. *une convention* arba *le convenu*), natūralu, kad šis veiksmožodis nevartojamas dialoginėje spontaniškoje kalboje (Larreya 2004). Tarkime, kalbamuoju momentu kvietime ar pasiūlyme visiškai nerelevantiškai skambėtų *nous devons* ‘mes turime’, o pasakymas su *il faut* ‘reikia’ atrodytų natūralus ir visiškai įtikinamas (apie tai dar bus kartą užsiminta 7.2. skyrelyje).

(66) ??*Nous devons déjeuner ensemble un de ces jours!* (Larreya 2004, 749)
 ??‘Vieną kurią nors dieną privalome kartu papietauti!’

(67) *Il faut qu'on déjeune ensemble un de ces jours!* (Larreya 2004, 749)
 ‘Reikia kurią nors dieną kartu papietauti!’

Be to, taip yra dar ir todėl, kad, kaip minėta, *devoir* ‘turėti’ vartojamas labiau oficialiuose ir iš anksto parengtuose kalbėjimo kontekstuose, o asmeninio įvardžio vartojimas ir į konkretų subjektą nukreiptas įpareigojimas atlikti veiksmą pasakymą darytų kategorišką, netinkamą kvietime kalbamuoju momentu.

Prancūzų (originalo) kalbos pavyzdžių analizė parodė, kad 1-ojo asmens veiksmą ar poelgį gali grįsti kolektyvinės moralės ar socialinės normos pagrindas, tačiau tai nėra dominuojanti tendencija. (68) pavyzdyje subjekto veiksmą – *projekto stebėjimą* – lemia jo dabartinės pareigos:

(68) FR-orig: *En tant que responsable de la mission, je dois pour l'instant veiller à la gestion des projets en cours.*
 LT-vert: *Kol esu atsakingas už šią misiją, privalau stebėti visų vykdomų projektų eigą ir ją kontroliuoti.*

Rasta ir tokių sangražinės veiksmožodžio *se devoir de* + INF vartosenos 1-uoju asmeniu atvejų, kuriuose reiškiama įgimta ar įgyta subjekto vidinė nuostata paklusti savo moraliniams įsitikinimams. Tikėtina, kad su sangražine

forma koreliuoja ir kiti asmenys, tačiau patekstyne buvo užfiksuoti tik 9 1-ojo asmens vartosenos atvejai. (69) ir (70) pavyzdžiai patvirtina – subjekto elgesio paskatos šaltinis yra *l'honneur* ‘garbė’, *la superstition* ‘prietaringumas’:

- (69) FR-orig: *Qu'elle soit ma femme dans la réalité ou seulement dans les apparences, mon honneur s'est attaché à elle et **je me dois de le préserver**.*
LT-vert: *Ar ji būtų mano žmona iš tikrųjų, ar tik apsimestinai, su ja susijusi mano garbė ir **aš privalau ją saugoti**.*
- (70) FR-orig: *Par un certain sens de l'honneur, et peut-être aussi par superstition, je me devais de lui dire la vérité ; que j'enveloppai toutefois de prudents conditionnels <...>.*
LT-vert: *Skatinamas garbės supratimo, o gal ir prietaringumo, turėjau pasakyti jam teisybę, bet vis dėlto įvyniojau ją į atsargius sąlyginumus <...>.*

Pasakymus su 2-ojo asmens *devoir* ‘turėti’ formomis, kai kalbėtojas reiškia savo valią, Kronningas (1996) vadina *deontiniais deklaratyvais*. Anot Anscombe'o (1980), tai netiesioginiai valios reiškimo aktai, kuriais įvardijama ne pats aktas, o tai, kaip jį galima būtų įgyvendinti ir kuriais siekiama daryti įtaką adresanto valiai ar veiklai²². 2-ojo asmens pasakymuose Roulet'as (1980, 219), priešingai, išvelgia eksplicitiškai išreikštą reikalavimo reikšmę (pranc. *valeur explicite de requête*), kurios pagrindas dažniausiai yra socialinės taisyklės, kolektyvinio elgesio normos. Subjektas kategoriškai reiškia savo valią, todėl pasakymai pasižymi griežtu tonu:

- (71) FR-orig: *Dites donc, aussi longtemps que votre contrat n'est pas terminé, **vous devez m'obéir!***
LT-vert: *Kol jūsų sutartis nesibaigusi, **jūs privalote man paklusti!***
- (72) FR-orig: ***Tu dois apprendre à te plier** aux habitudes du pays qui t'accueille, même si elles ne te plaisent pas.*
LT-vert: ***Privalai prisitaikyti** prie krašto, kuriame gyveni, papročių, kad ir kaip jie tau nepatiktų.*

²² Originalus tekstas: „<...> ne désigne pas un acte, mais un mécanisme y menant“ (Anscombe 1980, 87).

Išanalizuota medžiaga patvirtino Larreya (2004) pastebėjimą, kad *devoir* ‘turėti’ dažniau vartojamas siekiant sukurti iškilmingą ir oficialų pasakymo toną, o *falloir* ‘reikėti’ – tada, kai tarp pašnekovų susiklostę artimi santykiai. Iš pateikiamų pavyzdžių matyti, kad šie veiksmažodžiai vartojami skirtinguose kontekstuose, nors subjekto intencija yra panaši: (73) pavyzdyje yra primenama apie tai, kad bajorui privalu laikytis pareigų, o (74) subjektas atvirauja ir teigia, esą adresatui būtina žinoti apie jo intymų gyvenimą:

- (73) FR-orig: *C'est une loi pour tous et surtout pour les gentilshommes, et **vous devez savoir** cela mieux que tout autre, monsieur, de tenir ce qu'on a promis.*
 LT-vert: *Kiekvieno pareiga tesėti duotą žodį, ypač bajoro, ir **jūs tai privalote žinoti** geriau nei kas nors kitas.*
- (74) FR-orig: *En admettant que je devienne un jour votre maîtresse, **il faut que vous sachiez** que j'ai eu d'autres amants que vous.*
 LT-vert: *Sakykim, kada nors tapsiu jūsų meilužė, todėl **jūs turite žinoti**, kad esu turėjusi ir kitų meilužių, ne tik jus.*

Su 2-uoju asmeniu CONDprs *devoir* ‘turėti’ sukuria kiek švelnesius pasakymus, ir tokį efektą kuria ne tik sąlyginė nuosaka, bet ir pasakymais perteikiamas turinys – praktinio pobūdžio patarimai, formuluojami ne kaip griežtos taisyklės ar instrukcijos. Preskriptyvinio pobūdžio sąlyginės nuosakos *devoir* ‘turėti’ kalbotyroje žymi *hipotetinį apodiktišką deontinį modalumą* (pranc. *la modalité hypothético-apodictico-déontique*) (Kronning 1996, 110) arba *distalinį modalumą* (pranc. *la modalité distale*) (Wertheimer 1972; Sweetser 1990). Pavyzdžiui:

- (75) FR-orig: ***Vous devriez vous abstenir de boire de l'alcool.***
 LT-vert: ***Turétumėte susilaikyti** nuo alkoholio.*
- (76) FR-orig: ***La nuit, tu devrais dormir.***
 LT-vert: ***Naktimis turėtum miegoti.***

Įvaizdžiui grėsmingi šnekos aktai (angl. *face threatening act*) su modaliniais veiksmažodžiais, vartojamais sąlygine nuosaka, tampa „socialiai taikesniais“ pasakymais (Kronning 1996, 110). Dendale’is panašaus tipo sakinius traktuoja kaip sušvelnintus deontinio modalumo atvejus (Dendale 1999, 14).

Analizuotoje medžiagoje rasta nedaug atvejų, kai 3-iojo asmens pavartotos *devoir* ‘turėti’ formos kuria deontinę reikšmę. Tokiuose pasakymuose nėra tiesioginio valios akto vykdytojo, bet matyti, kad adresantas socialinėje hierarchijoje visada stovi aukščiau, yra viršesnis už adresatą autoritetu arba savo patyrimu:

- (77) FR-orig: *Votre fille a la coqueluche et la rougeole. Elle doit garder le lit pendant plusieurs semaines.*
LT-vert: *Jūsų duktė serga kokliušu ir tymais. Keletą savaičių turės gulėti lovoj.*

Devoir ‘turėti’ su 3-iojo asmens subjektu pavyzdžių rasta visuotinumu pasižyminčiose struktūrose (78 pavyzdys), tačiau reikia pasakyti, kad vis dėlto dominuoja tie atvejai, kur subjekto atliekamo veiksmo būtinumas yra susiklosčiusių aplinkybių pasekmė. Veiksmas atliekamas daugiau mažiau geranoriško susitarimo pagrindu (79) arba aplinkybėms pasikeitus į blogesnę pusę (80 pavyzdyje priešpriešos jungtukas *mais* ‘bet’ paryškina situacijos pablogėjimą):

- (78) FR-orig: *Les féodaux doivent disparaître.*
LT-vert: *Feodalai turi išnykti.*
- (79) FR-orig: *Quand il y a des soirées, elle doit rester tard pour aider à servir et à faire la vaisselle.*
LT-vert: *Kai vyksta vakarai, ji turi dirbti iki vėlumos, padėti aptarnauti klientus ir suplauti indus.*
- (80) FR-orig: *Aqua et Olga étaient les plus grandes, mais maintenant elles devaient partager les jouets avec Natacha et le petit dernier, Igor, aux pommettes aussi saillantes que son père.*
LT-vert: *Akva ir Olga buvo vyriausios, bet dabar joms teko dalytis žaislais su Nataša ir mažuoju Igoriu, kurio skruostikauliai tokie pat išsišovę kaip tėvo.*

Kalbant apie 3-iojo asmens *devoir* ‘turėti’ nevalingą subjektą reikia pasakyti, kad tokių pavyzdžių rasta nedaug. Tai yra įvairaus pobūdžio taisyklės, instrukcijos, nurodymai. (81) ir (82) pavyzdžiuose veiksniai yra *la composition* ‘rašinys’, *la pensée* ‘mintis’, o preskriptyvinį pasakymų pobūdį eksplisitiškai patvirtina leksika (*une règle* ‘taisyklė’, *une contrainte* ‘apribojimas’):

- (81) FR-orig: *Pour décider si c'est „Bien“ ou „Pas bien“, nous avons une règle très simple: la composition **doit être vraie**.*
 LT-vert: *Nuspręsti, ar darbas vertintinas „Gera“, ar „Negera“, turime labai paprastą taisyklę: rašinys **privalo būti tikroviškas**.*
- (82) FR-orig: *Mais comme j'ai un gros côté japonais, j'ai ajouté une contrainte: cette pensée profonde **doit être formulée** sous la forme d'un petit poème à la japonaise: d'un hokku (trois vers) ou d'un tanka (cinq vers).*
 LT-vert: *Tačiau, kadangi mano meilė Japonijai didžiulė, sugalvojau pasunkinti: gili mintis **turi būti suformuluota** kaip trumpas japoniškas eilėraštis: haiku (trys eilutės) arba tanka (penkios eilutės).*

Mokslinėje literatūroje sutinkamas teiginys, kad nevalingas subjektas su *devoir* ‘turėti’ retai sukuria neepisteminę interpretaciją, pasitvirtino. Tekstyne nerasta nė vieno atvejo, kurio struktūrinis modelis būtų toks: parodomasis įvardis *cela, ça, ceci, ce, il* ‘tai’ + *devoir* ‘turėti’, išskyrus 5 sakinius, kuriuose *ça* įvardija gyvą subjektą (duomenų lentelėse jie priskirti prie 3-iojo asmens *anim*):

- (83) FR-orig: *Quand je pense que **c'est ça** [ces crétins] **qui doit payer** nos retraites, pince-moi.*
 LT-vert: *Ir kai pagalvoju, kad **jie** [tie stuobriai] **paskui mums mokės pensijas**, aš išvis tyliu.*

Išanalizuota (CTL_{FR-LT} (FR-orig)) patekstinio medžiaga patvirtino kalbotyroje vyraujančią požiūrį, kad neepisteminė *devoir* ‘turėti’ reikšmė labiau koreliuoja su 1-uoju ir 2-uoju asmenimis nei su 3-uoju. Šią disproporciją nulemia 2-uoju asmeniu reiškiami valios aktai, todėl 2-ojo asmens koreliacija su neepisteminiu būtinumu yra stipriausiai išreikšta. 1-ojo ir 3-iojo asmens

stipriausias ryšys susikuria su nedeontiniu, nuo situacijos dalyvio nepriklausančiu, praktinio pobūdžio būtinumu. Nuo situacijos dalyvio priklausančią būtinumą *devoir* ‘turėti’ yra menkai išplėtojęs, išskyrus tuos atvejus, kur 1-ojo asmens poelgius ir veiksmus nulemia jo charakterio ar fiziniai imanentiniai trūkumai.

5. 2. 2. Ep-*devoir* ‘turėti’ reikšmės

Episteminės *devoir* ‘turėti’ reikšmės koreliacija su 3-uoju asmeniu yra dominuojanti (žr. 9 lentelę) ir sudaro 83 % visų episteminės interpretacijos atvejų. 1-asis ir 2-asis asmenys (kartu sudėjus) sudaro 17 %.

9 lentelė. Ep-*devoir* ‘turėti’ koreliacija su subjekto tipu (CTL_{FR-LT} (FR-orig))

Subjekto tipas	Ep- <i>devoir</i> ‘turėti’	
	n	%
1 asmuo	45	7
2 asmuo	63	10
3 asmuo (<i>anim</i> + <i>inanim</i>)	515 (402 + 113)	83
Iš viso:	623	100

Analizuotoje medžiagoje nerasta daug atvejų, kur *devoir* ‘turėti’ su 1-ojo asmens subjektu sukuria episteminio būtinumo erdvę, tačiau užfiksuoti atvejai paliudija, jog tokios galimybės esama. Abejodamas (*je ne sais pas* ‘nežinau’), bet remdamasis savo pojūčiais (*avec les cheveux trempés, de l'eau dégoulinant par moments sur mon visage* ‘plaukai šlapi, veidu varva vanduo’) (84) pavyzdyje subjektas pateikia tikėtiną išvadą apie savo fizinį atrodymą:

(84) FR-orig: *Je ne sais pas...*

Je devais avoir piètre
turėti.IMPF.1SG turėti.INF apgailėtinas.ADJ.SG.F
allure avec les cheveux trempés, de l'eau
išvaizda.N.SG.F
dégoulinant par moments sur mon visage.

LT-vert: *Nežinau... Turbūt atrodžiau apgailėtinai – plaukai šlapi, veidu varva vanduo.*

(85) pavyzdyje pasakymu *je dois avoir aussi quelques raideurs à l'âme* ‘matyt, siela taip pat dar šiek tiek sustingusi’ subjektas vertina savo moralinę būseną. Jis daro tokią išvadą, pateikdamas tai kaip fizinio trūkumo (mikčiojimo) pasekmę, pats trūkumas, savo ruožtu, yra atsiradęs dėl skaudžios patirties. Nors pavyzdyje nėra leksikos, eksplicitiškai reiškiančios abejojimą, tačiau dvejonė skelbiama mintimi jaučiama (tą rodo ir daugtaškis):

- (85) FR-orig: *Je n'en parle pas encore sans balbutier*
je dois avoir aussi quelques
 turėti.PRS.1SG turėti.INF taip pat.ADV keletas.DET.PL
raideurs à l'âme...
 kietumas.N.PL.M
 LT-vert: *Apie tai tebekalbu mikčiodamas, **matyt, siela taip pat dar šiek tiek sustingusi...***

Išanalizuoti pavyzdžiai atskleidė, kad tarp 1-uojų asmeniu pavartotų *devoir* ‘turėti’ atvejų dominuoja pasakymai, kuriuose išsakomos savikritiškos pastabos apie savo fizines ar moralines savybes:

- (86) FR-orig: *Quelle est la durée de vie de la pile? **Je devais être le premier client** de toute l'histoire de Cartier à poser une telle question.*
 LT-vert: *Kiek laiko veikia baterija? **Turbūt buvau pirmas klientas** per visą Cartier istoriją, besiteiraujantis tokio dalyko.*

Episteminė *devoir* ‘turėti’ interpretacija su 2-uojų asmeniu reta. Kai kurie pasakymai praneša labai panašius dalykus, tik kai kur pirma pateikiamos priežastys (87 pavyzdys) ir padaroma išvada, o kitur, atvirkščiai, pirma pateikiama išvada, o paskui aiškinamos priežastys (88 pavyzdys). Pasakymų struktūra subjekto įsitikinimo kalbamuoju dalyku laipsniui įtakos daryti neturėtų (Dendale & de Mulder 1996), nors esama kitokių nuomonių (plačiau apie dedukcinio ir abdukcinio samprotavimo tipų įtaką epistemei interpretacijai žr. Desclés & Guentchéva 2001):

- (87) FR-orig: *Tu as fait tout ce chemin à pied,*
tu dois être fatigué.
 turėti.PRS.2SG būti.INF pavargęs.ADJ.SG.M
 LT-vert: *Visą keliąėjai pėsčias, pavargai.*
- (88) FR-orig: *Je lui ai montré sa chambre, je lui ai dit: „Tu dois être fatiguée. Tu as fait un long voyage. Repose-toi.“*
 LT-vert: *Parodžiau jai jos kambarį ir pasakiau: „Tu tikriausiai pavargusi. Kelionė buvo ilga. Ilsėkis“.*

Analizuotoje medžiagoje rasta klausiamųjų sakinių, kur subjektas viliasi iš pašnekovo sulaukti pritarimo ir patvirtinimo (pranc. *la demande de confirmation*). Remdamasis Huot (1974, 90) pozicija, Kronningas (1996) šiuos ilokucinius pasakymus priskiria episteminio modalumo erdvei (plačiau apie tai žr. Kronning 1993). Adresanto abejones dėl adresato žinojimo paryškina abejojamosios dalelytės *non? hein? ‘ar ne?’*. Sunku pasakyti, ar šie *klausiamieji žymikliai* (pranc. *le tag interrogatif* (Lyons 1978, 282)) gali nulemti sakinio episteminę interpretaciją, nes analizuotoje medžiagoje panašaus tipo pasakymuose rastos tik *devoir* ‘turėti’ komplementais einančios statyvinės konstrukcijos, propozicijoje pranešančios apie subjekto tariamą žinojimą koku nors klausimu, jo psichologinę būseną ar išvaizdą:

- (89) FR-orig: *Mais vous qui nous connaissez par cœur, mieux que nous ne nous connaissons nous-mêmes peut-être,*
vous devez bien avoir
 turėti.PRS.2PL iš tikrųjų.ADV turėti.INF
***une opinion** sur ce qui se passe dans ce café, non?*
 nuomonė.N.SG.F
 LT-vert: *Juk **jūs**, pažįstantis mus kaip savo penkis pirštus, gal net geriau, nei mes patys save, **tikriausiai turite nuomonę** apie tai, kas vyksta šioje kavinėje, ar ne?*
- (90) FR-orig: *Tu dois bien savoir des histoires*
 turėti.PRS.2SG iš tikrųjų.ADV žinoti.INF istorija.N.PL.F
drôles, Joseph, non ?
 LT-vert: ***Juk žinai smagių istorijų, Žozefai, ar ne?***

Išanalizuota tekstyno medžiaga parodė, kad stipriausia koreliacija yra tarp 3-iojo asmens valingo subjekto ir *devoir* ‘turėti’ episteminės interpretacijos.

- (91) FR-orig: *Léo Bertina est incroyablement jeune. C'est cela qui me frappe en premier, sa jeunesse. **Il devrait avoir mon âge, celui de Luca. Il paraît avoir vingt ans à peine.***
LT-vert: *Leo Bertina neįtikėtinai jaunas. Jo jaunystė pirmiausia ir krinta man į akis. **Jis turėtų būti mano arba Lukos metų. O atrodo vos dvidešimties.***
- (92) FR-orig: *Elle est très sympa mais **elle a dû apprendre son métier sur le terrain, pendant la guerre du Golfe ou les invasions turques, je sais pas...***
LT-vert: *Ji labai maloni, bet **savo amato tikriausiai išmoko tiesiog dirbdama per Persų įlankos karą ar turkų invaziją, nežinau...***

Debatai tarp tyrėjų dėl episteminės *devoir* ‘turėti’ tikimybės laipsnio netyla. Yra nuomonių (Kartunnen 1972), kad subjekto, besiremiančio tiesiogine percepcija (tiesioginiais vizualiniais, audialiniais, jutiminiais žymikliais), abejonė mažesnė nei to, kuris išvadas daro neturėdamas tiesioginės prieigos prie šaltinio. Pasakymo šaltinio prigimtis neturi įtakos pasakymo stiprumui (von Fintel & Gillies (2008); cituota iš Mari 2015).

Kalbant apie 3-iojo asmens nevalingą *devoir* ‘turėti’ subjektą reikia pasakyti, kad atvejų, kai jis yra konkrečiai įvardintas, rasta nedaug:

- (93) FR-orig: *La pièce était presque aussi vaste que l'appartement dans lequel je vivais à l'année; atmosphère calfeutrée, moquette épaisse au sol, boiserie tropicales au mur, porte vitrée à petits carreaux dont la poignée sculptée **devait coûter** aussi cher que mon billet d'avion.*
LT-vert: *Kambarys buvo beveik tokio pat didumo kaip mano butas, uždaras, išklotas tankia kilimine danga, tropinių medžių plokštėmis apmuštos sienos, mažais kvadrateliais ištiklintos durys, kurių drožta rankena, **ko gero, kainavo** tiek pat, kiek mano lėktuvo bilietas.*
- (94) FR-orig: *Le robinet coulait toujours. La baignoire **devait être pleine. Il fallait arrêter l'eau.***
LT-vert: *Iš krano vis dar tebetekėjo vanduo. Vonia **turėjo būti pilna vandens. Reikėjo sustabdyti vandenį.***

Analizuojamose medžiagoje dominuoja atvejai, kai formaliai *devoir* ‘turėti’ veiksnio vietą užima parodomieji įvardžiai: sudėtinės *ceci, cela* ir paprastosios formos *ça, ce*, beasmenis įvardis *il* ‘tai’. (95) pavyzdyje parodomasis įvardis *ça* atlieka tekstinės anaforos funkciją. Veikėjas daro hipotetinę prielaidą remdamasis tuo, ką pats tiesiogiai mato, – akimis perbėga ir mintyse išvardija išmėtytus daiktus, o (96) pavyzdyje subjektas, vado-vaudamasis bendromis žiniomis ir asmeniniu patyrimu apie kasdienio gyvenimo rūpesčius bei smulkmenas, logiškai samprotauja ir daro apibendrinamąją išvadą.

(95) FR-orig: *Ses vêtements sur le dossier du fauteuil... Ses livres, sa bouteille d'eau, son carnet, ses lunettes, ses boucles d'oreilles... Tout cela **devait** bien **signifier** quelque chose, mais je ne voyais plus tellement quoi.*

LT-vert: *Drabužiai ant fotelio atlošo... Jos knygos, vandens butelis, jos užrašų knygelė, jos akiniai, jos auskarai... Visa tai **turėjo turėti** kažkokią prasmę, bet aš nesuvokiau kokią.*

(96) FR-orig: *Je m'asseyais sur un banc, à côté des vieux et des femmes avec des enfants en bas âge. J'attendais l'heure de reprendre le Bicou à l'école maternelle. Ça **devait être la vie**.*

LT-vert: *Atsisėdaviau ant suolo šalia senių ir moterų su vyresnio amžiaus vaikais. Laukdaviau, kada ateis laikas atsiimti Bikū iš darželio. Tai **turbūt ir buvo gyvenimas**.*

Beasmenėse konstrukcijose *il doit être / il doit y avoir* ‘turi būti’, *il doit rester* ‘turi likti’, kur *il* tėra formalusis veiksnys, taip pat nerasta nė vieno atvejo, kur būtų sukurta neepisteminė erdvė:

(97) FR-orig: ***Il devait lui rester** beaucoup de fromage dans la bouche, et certainement du pain, car il a vraiment eu du mal.*

LT-vert: *Burnoje **turbūt buvo likę** daug sūrio ir, žinoma, duonos, nes jam sunkiai sekėsi kalbėti.*

(98) FR-orig: ***Il doit y avoir quelque chose** qui m'empêche d'écrire.*

LT-vert: ***Čia slypi kažkas**, kas man neleidžia rašyti.*

Apibendrinant reikia pasakyti, kad episteminės būtinumo *devoir* ‘turėti’ reikšmė koreliuoja su 3-iuoju asmeniu ir būtent tokia koreliacija dominuoja (žr. 9 lentelę). Galima teigti, jog nustatytas šimtaprocentinis ryšys tarp formalaus veiksnio ir *devoir* ‘turėti’ episteminės interpretacijos. Taigi šie tyrimo kiekybiniai duomenys patvirtina kalbotyroje postuluojamą episteminės erdvės ir 3-iojo asmens koreliacinio ryšio stiprumą, kaip ir 1-ojo bei 2-ojo asmenų silpnesnes sąsajas su episteminį būtinumą perteikiančia *devoir* ‘turėti’ reikšme.

5. 3. Modalinio veiksmazodžio *devoir* ‘turėti’ komplementacija

Šiame skyriuje apžvelgiami prancūzų kalbos modalinio veiksmazodžio *devoir* ‘turėti’ komplementų tipai apsvarstant jų statyvumą ir nestatyvumą.

5. 3. 1. Neep-*devoir* ‘turėti’ reikšmės

Išanalizuota patekstinio CTL_{FR-LT} medžiaga patvirtino, kad neepisteminė *devoir* ‘turėti’ reikšmė labiau koreliuoja su nestatyvinėmis konstrukcijomis: 782 atvejais, arba 89 %, iš 879 *devoir* ‘turėti’ komplementais eina nestatyvai; komplementai statyvai sudaro nereikšmingą dalį – 97 atvejai, arba 11 %. Episteminė *devoir* ‘turėti’ interpretacija didžiąja dalimi priklauso nuo komplemento statyvumo: iš tiriamojoje medžiagoje rastų 623 episteminės *devoir* ‘turėti’ reikšmės atvejų net 511 atvejų, arba 82 %, sudaro statyvinės konstrukcijos, 112 (arba 18 %) – nestatyvinės konstrukcijos (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. *Devoir* ‘turėti’ reikšmių koreliacija su komplementų statyvumu vs nestatyvumu (CTL_{FR-LT} (FR-orig))

<i>Devoir</i> ‘turėti’ reikšmė	Nestatyvinė konstrukcija		Statyvinė konstrukcija		Iš viso (n)
	n	%	n	%	
Neepisteminė	782	89	97	11	879
Episteminė	112	18	511	82	623

Kalbant apie neepisteminę *devoir* ‘turėti’ interpretaciją, reikia pasakyti, kad komplementais 142 kartus rasti judėjimo veiksmazodžiai. Dažniausiai

pasikartojantys yra *partir* ‘išvykti’ (23), *aller* ‘eiti’ (14), *s’en aller* ‘išeiti’ (12), *se rendre* ‘nuvykti’ (5), *sortir* ‘išeiti’ (4), *descendre* ‘nusileisti’ (4), *conduire* ‘nuvežti’ (3) ir kt. Huot (1974, 83) teigimu, jei nėra kokių nors ypatingų žymiklių, *devoir* ‘turėti’ komplementais einantys judėjimo veiksmožodžiai yra linkę dažniau sukurti episteminio būtinumo erdvę. Reikia pripažinti, kad neturint platesnio aplinkybinio konteksto tokia interpretacija visiškai galima, nes veiksmo projekcija į ateitį suponuoja tikimybės, netikrumo lauką. Analizuojami prancūzų kalbos pavyzdžiai buvo duoti įvertinti 8 frankofonams²³. Apklaustieji informantai vienbalsiai teigė, kad be aplinkybinės situacijos įvertinimo jokių būdu neįmanoma nustatyti vienos kurios nors dominuojančios reikšmės. Respondentų nuomone, (99) pavyzdys gali turėti ir episteminę, ir neepisteminę reikšmę:

- (99) *Jean doit venir.*
 ‘Žanas tikriausiai ateis.’
 ‘Žanas turi / privalo ateiti.’²⁴

(100) pavyzdyje *devoir* ‘turėti’ su dinaminiu veiksmožodžiu *aller* ‘eiti’ sukuria neepisteminio modalumo erdvę: nepalankiai susiklosčiusios išorinės aplinkybės (uždarytos parduotuvės ir kioskai) priverčia subjektą ieškoti sprendimo. Abejonę dėl galimo veiksmo neatlikimo pasakyme neutralizuoja eksplicitinis vietos žymiklis *jusqu’à la gare* ‘ligi stoties’.

- (100) FR-orig: *Lucas sort de la maison pour acheter un paquet de cigarettes. Tous les magasins, toutes les boutiques sont fermées. **Lucas doit aller jusqu’à la gare.***
 LT-vert: *Lukas išeina iš namų nusipirkti pakelio cigarečių. Visos parduotuvės ir kioskai uždaryti. **Lukui tenka kulniuoti ligi stoties.***

²³ Darbo autorė dėkinga Prancūzų instituto Vilniuje prancūzų kalbos dėstytojams Benoît Frachon, Maxime Garreau, Damien Deborne, Edith Cappe de Baillon, Gabrielle Jacquet, Francis Robichaud, Caroline Goldie, Michaël Morez maloniai sutikusiems aptarti analizuojamus darbe prancūzų kalbos pavyzdžius.

²⁴ Pavyzdys sugalvotas darbo autorės – V. V.

Labai dažnai *devoir* ‘turėti’ su judėjimo veiksmažodžiais vartojamas iš anksto apgalvotame scenarijuje. (101) pavyzdyje subjektas visiškai įsitikinęs tuo, kad jo veiksmas bus atliktas – *jis privalo važiuoti traukiniu, jis važiuos traukiniu*, nes toks yra išankstinis susitarimas ir dvejonių dėl atliekamo veiksmo nėra:

(101) FR-orig: *On lui propose de l'emmener à la gare, à n'importe quelle gare du Nord. Il secoue la tête derechef. Non, merci. **Je dois prendre le train.** J'ai écrit des lettres. A ma mère. A ma femme aussi. J'ai écrit que j'arriverai par le train de 8 heures du soir.*

LT-vert: *Žmonės siūlosi nuvežti jį į stotį, į bet kokią Šiaurės stotį. Senis vėl papurto galvą. Ne, ačiū. **Turiu važiuoti traukiniu.** Aš parašiau laiškus. Savo motinai. Ir žmonai. Parašiau, kad atvažiuosiu traukiniu aštuntą valandą vakaro.*

Neapibūdinti *devoir* ‘turėti’ vartosenos su statyvinėmis konstrukcijomis interpretacijos rasta mažiau, tačiau turimi pavyzdžiai liudija apie įmanomus ir tokius koreliacinius ryšius. (102) pavyzdyje jaučiamas pačios motinos įsipareigojimas pasirūpinti savo vaiku atliekant kasdienes veiksmus; kita vertus, tokį jos elgesį lemia visuomenėje nusistovėjusios nuostatos, kaip turi elgtis geros motinos:

(102) FR-orig: ***Je dois être avant tout une vraie mère,** me précipiter dans la chambre du Bicou dès son réveil, vérifier la couche-culotte scrupuleusement, renifler, préparer la sortie en poussette mais doucement, rythme de l'enfant d'abord.*

LT-vert: *Visų pirmiausia **aš privalau būti tikra motina,** įpulti į Bikū kambarį vos tik jam atsibudus, kruopščiai patikrinti paketą kelnytėse, pauostyti, paruošti pasivaikščiojimui vežimėlį, bet švelniai, vaiko ritmu, svarbiausia.*

(103) pavyzdyje *Pjeras turi būti / turi likti atsibudęs*, nes turi tikslą. Subjektas privalo išlaikyti reikiamą būseną, nes antraip negalės atlikti suplanuotų veiksmų, kuriems akcentuoti eksplicitiškai nurodomi du tikslo žymikliai *pour* ‘tam, kad’ su šalutiniais tikslo sakiniais:

- (103) FR-orig: *Pierre **doit rester éveillé** pour les attendre et pour s'occuper d'eux [les morts] quand ils reviendront, quand ils se réveilleront.*
 LT-vert: *Pjeras **turi budėti**, ju [mirusiuju] laukti ir rūpintis jais, kai sugrįš, kai atsibus.*

5. 3. 2. Ep-*devoir* 'turėti' reikšmės

Analizuotoje medžiagoje dažniausiai ep-*devoir* 'turėti' komplementais einančios statyvinės konstrukcijos buvo tokio struktūrinio tipo: *être* 'būti' + NP (104 pavyzdys), *être* 'būti' + AP (105 pavyzdys) ir *avoir* 'turėti' + NP (106 pavyzdys):

- (104) FR-orig: *Je songe: à quoi ressemblent les fonds de l'Arno ? A rien, sans doute. On ne doit rien voir, les eaux sont tellement boueuses, opaques.*

Ce **doit** **être**
 tai.PRON.DEM.NEU turėti.PRS.3SG būti.INF
une **nuit** **noire.**
 ART.INDF.SG.F naktis.N.SG.F juodas.ADJ.SG.F

- LT-vert: *Aš mąstau: į ką panašios Arno gelmės? Be abejonės, į nieką. Veikiausiai ten juoda naktis.*

- (105) FR-orig: *Faites très attention,*

les **vents** **doivent** **être**
 ART.DEF.PL vėjas.N.PL.M turėti.PRS.3PL būti.INF
mauvais.
 blogas.ADJ.PL.M

- LT-vert: *Būkite labai atsargus, turbūt pūs nepalankūs vėjai*

- (106) FR-orig: *Pourquoi est-ce que l'inspecteur sanitaire a envoyé tous les garçons chez le coiffeur?*

Pour qu'il leur rase la tête, je suppose.

Ils **doivent** **avoir**
 jie.PRON.PERS.PL.M turėti.PRS.3PL turėti.INF
des **poux.**
 ART.INDF.PL utėlė.N.PL.M

- LT-vert: *Kodėl sanitarijos inspektorius nusiuntė visus berniukus pas kirpėją?
 Kad nuskustų galvas. Matyt, turėjo utėlių.*

Reikia pasakyti, kad patekstyne CTL_{FR-LT} buvo užfiksuota nemažai episteminės *devoir* ‘turėti’ reikšmės atvejų su *verba cogitandi* komplementais.

11 lentelė. Ep-*devoir* ‘turėti’ komplementų *verba cogitandi* dažnis (CTL_{FR-LT} (FR-orig))

FR <i>verba cogitandi</i>	n
<i>penser</i> ‘galvoti’	18
<i>croire</i> ‘manyti’	11
<i>estimer</i> ‘vertinti’	5
<i>imaginer</i> ‘įsivaizduoti’	4
<i>songer</i> ‘mąstyti’	3
<i>se dire</i> ‘sakyti sau pačiam’	3
<i>réfléchir</i> ‘mąstyti’	3
<i>considérer</i> ‘svarstyti’	2
Iš viso:	49

Išanalizuoti FR pavyzdžiai parodė, kad episteminės *devoir* ‘turėti’ reikšmės komplementai su mentaliniais veiksmažodžiais žymi ne aktyvų reflektavimo procesą, o reiškia *būti susidariusiam nuomonę tam tikru klausimu*. Šie duomenys patvirtina anksčiau atliktų prancūzų (Dubois 1969; Huot 1974) ir kitų kalbų, pavyzdžiui, italų (Stage 2002; Rocci 2000) tyrimų rezultatus. Iš (108) ir (109) pasakymų matyti, kad subjektui nereikia kalbamuoju metu svarstyti ar iš naujo priimti sprendimą kaip tam tikro mąstymo proceso rezultatą, nes jis jau turi susidaręs nuomonę apie pranešamą dalyką ir tas įsitikinimas yra tvirtas. Aukštą įsitikinimo laipsnį (107) pavyzdyje patvirtina inferencija, kuri paremta perceptine informacija, o (108) sakinyje – prieš tai einantis sakiny su *il est certain* ‘jis yra tikras’, kuris lyg pratęsia subjekto samprotavimą apie motinos elgesį.

(107) FR-orig: *Je connais ce pas ; c'est celui de Pierre Arthens <...> qui, à la manière dont il plisse les yeux quand il se tient sur le seuil de mon logis, doit penser que je vis dans une grotte obscure <...>.*

LT-vert: *Pažįstu šiuos žingsnius; tai Pjeras Artenas <...> kuris, spėju iš to, kaip primerkia akis, stovėdamas ant mano būsto slenksčio, veikiausiai mano, kad aš gyvenu tamsiame urve <...>.*

(108) FR-orig: *Il [Arthur]est certain, en revanche, que c'est la mère qui a eu l'idée d'une telle séance. **Elle devait estimer** qu'il s'agissait là d'un des passages obligés du plus jeune âge, d'un de ces rites auxquels il était impensable d'échapper, dans les „bonnes familles“.*

LT-vert: *Užtat jis [Artūras] tikras, kad mintis nusifotografuoti kilo motinai. **Turbūt ji pamanė**, jog baigėsi vienas iš tų jauniausiojo amžiaus tarpsnių ir reikia atlikti vieną iš tų ritualų, nuo kurių „geros šeimos“ negali išsisukti.*

Patekstyne CTL_{FR-LT} rastas tik vienas atvejis su *verba cogitandi* (žr. 11 lentelę), kuriame *penser* ‘galvoti’ reiškia ne būseną, kaip mentalinės veiklos rezultatą, bet kaip aktyvų mentalinį procesą kalbamuoju momentu:

(109) FR-orig: *Qu'est-ce qui a pu lui arriver? Ils ne disent rien dans La Repubblica. Il n'est même pas mentionné „décès accidentel“. Qu'est-ce que **je dois penser**?*

LT-vert: *Kas jam galėjo atsitikti? La Repubblica apie tai neužsimena. Net nerašoma „žuvo per nelaimingą atsitikimą“. Ką **turiu galvoti**?*

Atveju, kai *devoir* ‘turėti’, vartojamas su nestatyvais, sukuria episteminę reikšmę, rasta daug mažiau. (110) pavyzdyje *ep-devoir* ‘turėti’ komplementas *installer* ‘pritaisyti’ reiškia subjekto fizinę veiklą, (111) pavyzdyje komplementas *boire* ‘gerti’ taip pat reiškia veikėjo sąmoningą veiksmą. Viena vertus, aptariamuose sakiniuose jaučiamas tvirtas autoriaus įsitikinimas pranešamų ir logiškai grindžiamų argumentų tiesa (*une fois pour toutes* ‘vieną kartą ir visiems laikams’ (110 pavyzdys); žinojimo šaltinis, paremtas tiesioginiu matymu *vu l'ambiance* ‘sprendžiant iš aplinkos’ (111 pavyzdys)); kita vertus, pasakymuose eksplacitiškai reiškiami netikrumo ir abejojimo žymikliai: (110) neapibrėžta laiko referencija *au commencement du monde* ‘pasaulio sukūrimo pradžioje’, t. y. *kadaise*, (111) pavyzdyje esantis daugtaškis:

(110) FR-orig: ***La vieille Phillis**, qui est si près de ses dollars, **a dû installer** cette sonnerie une fois pour toutes, au commencement du monde, et elle se figure que les choses demeureront en l'état jusqu'à sa mort.*

LT-vert: ***Senoji Filisė**, baisiausiai taupanti savo dolerius, **tikriausiai pritaísė** šitą varpelį neatmenamais laikais ir įsivaizduoja, kad viskas taip ir liks iki pat jos mirties.*

- (111) FR-orig: *Vu l'ambiance, **il doit le** [le sang] **boire** sur place...*
LT-vert: *Sprendžiant iš aplinkos, **tikriausiai** čia pat jį [kraują] ir **išgėrė**...*

CTL_{FR-LT} patekstinio pavyzdžiai patvirtino, kad *devoir* 'turėti', jungdamasis su tęstinio veiksmo veiksmo žymikliu *être en train de* + INF, visada sukuria episteminio būtinumo erdvę. Jungdamasis su dinamišką veiksmą žyminčiu veiksmazodžiu, vienetas *être en train de* sukuria būsenos, kurioje subjektas dalyvauja, erdvę (iš viso patekstyne CTL_{FR-LT} užfiksuoti 22 tokie atvejai):

- (112) FR-orig: *Aide-moi! – Silence. **Il doit être en train de déjeuner**.*
LT-vert: *Gelbėk! – Tyla. **Matyt, jis pusryčiauja**.*
- (113) FR-orig: *Elle n'a pas répondu, **elle devait être en train de faire la vaisselle**.*
LT-vert: *Ji neatsišaukė, **matyt, virtuvėje plovė indus**.*

(112)–(113) pavyzdžiuose matyti, kad vadovaudamasis tiesiogine audialine percepcija (*silence* 'tyla'; *elle n'a pas répondu* 'ji neatsakė') autorius spėja, ką veikė ar turėjo veikti sąlygiškai trumpą laiką jo vertinamas subjektas.

Išanalizuota patekstinio CTL_{FR-LT} medžiaga patvirtino, kad episteminė *devoir* 'turėti' reikšmė didžiaja dalimi priklauso nuo komplemento statyvumo, o neepisteminė – nuo komplemento nestatyvumo. Iš aptartų FR pavyzdžių matyti, kad *devoir* 'turėti' modalinei būtinumo reikšmei identifikuoti yra būtinas ne tik pačių komplementų reikšmės nustatymas konkrečiame kontekste, bet ir visų kitų įmanomų veiksmų įvertinimas.

5. 4. Gramatinių laikų koreliacija su *devoir* ‘turėti’ reikšmėmis

Kiekybiniai tiesioginės nuosakos laikų koreliacijos su *devoir* ‘turėti’ reikšmėmis duomenys (absoliutus ir dažnis procentais) pateikiami 12 lentelėje. Išanalizuota medžiaga parodė, kad neep-*devoir* ‘turėti’ reikšmė koreliuoja su visais tiesioginės nuosakos laikais. Kad *devoir* ‘turėti’, vartojamas būsimuoju paprastuoju laiku, perteikia išskirtinai neepisteminį būtinumą, patvirtins 5.4.1. skyrelyje aptariama kiekybinė bei kokybinė FUT *devoir* ‘turėti’ reikšmių analizė. Kitais tiesioginės nuosakos laikais (PS, IMPF, PLQ, PC) vartojamo *devoir* ‘turėti’ reikšmės bus analizuojamos 5.4.2., 5.4.3. ir 5.4.4. skyreliuose. Sąlyginės nuosakų laikų (CONDprs, CONDp) kiekybinė koreliacija su neep-*devoir* ‘turėti’ ir ep-*devoir* ‘turėti’ reikšmėmis bei kokybinė jų analizė pristatoma 5.4.5. skyrelyje.

12 lentelė. Tiesioginės nuosakos laikais vartojamo *devoir* ‘turėti’ neepisteminės ir episteminės reikšmės dažnis ($CTL_{FR-LT}(FR-orig)$)

Asmenuojamosios teigiamos <i>devoir</i> ‘turėti’ formos	Neepisteminė reikšmė		Episteminė reikšmė	
	n	%	n	%
PRS	407	57	164	29
IMPF	136	19	231	41
PC	53	7	93	16
PS	50	7	11	2
FUT	50	7	0	0
PLQ	21	3	70	12
Iš viso:	717	100	569	100

5. 4. 1. FUT *devoir* ‘turėti’ reikšmės

Neepisteminė FUT *devoir* ‘turėti’ reikšmė siejama su FUT laiko geneze prancūzų kalboje (Maingueneau 1999; Stage 2002; Celle 1997). FUT laikas prancūzų kalboje išsirutuliojo iš lotynų kalbos perifrastinės konstrukcijos, sudarytos iš veiksmažodžio bendraties ir PRS *habere* ‘turėti’ formų. Toks struktūrinis vienetas, atsiradęs apie 3 a., turėjo tik modalines reikšmes.

Prancūzų kalbos FUT 1-ojo vienaskaitos asmens forma *je chanter-ai* ‘aš dainuosiu’ – tai sugramatiškėjusios lotynų kalbos konstrukcijos *cantare hábeo* ‘dainuoti turiu / privalau’ rezultatas (*cantare hábeo* → *cantar-áyyo* → *chanter-ai*) (Fleischmann 1982; Marchello-Nizia & Picoche 1989).

Nors toks rudimentinis FUT *être* ‘būti’ vis dar vartojamas prancūzų teisiniame diskurse valios aktams reikšti (Cornu 1990, 271), tačiau jau matyti tendencija, kad jo funkciją perima FUT / PRS *devoir* ‘turėti’ arba kitas įpareigojimą perteikiantis FR veiksmažodis (pavyzdžiui, *incomber* ‘būti pareiga’). Toks reiškinyss rodo, jog FUT *devoir* ‘turėti’ koduoja ne spėjimą ar abejojimą ateityje (i)vykti turėsiančių teisinių veiksmų realizacija, bet deontinį būtinumą (Stage 2002). Teisinis veiksmų aiškinimas vartojant *devoir* ‘turėti’ tiesioginio klausytojo suvokiamas kaip įsakmi, liepiamajai nuosakai artima forma. Lingvistikoje liepiamoji nuosaka yra laikoma deontinės sistemos erdve, nes tokiuose pasakymuose valios aktu subjektas, kuris yra ir kalbėjimo situacijos dalyvis, yra įpareigojamas ar paskatinamas atlikti tam tikrą veiksmą (Holvoet, Judžentis 2004).

Didžioji patekstyne CTL_{FR-LT} rastų FUT *devoir* ‘turėti’ atvejų dalis yra kreipiniai į 2-ąjį asmenį. Tiesiogiai kreipdamasis į adresatą adresantas skatina situacijos dalyvį veikti, jį įpareigoja imtis konkrečių veiksmų. Dialoginėse situacijose matyti, kad adresantas savo patyrimu ar autoritetu visada yra viršesnis už adresatą arba stovi aukščiau socialinėje hierarchijoje. Tokia adresanto pozicija suteikia teisę duoti adresatui nurodymus ir taip apriboti jo veiksmus ((114) pavyzdyje priešpriešos jungtukas *mais* ‘bet’, eksPLICITINIS laiko reiškinys *à onze heures au plus tard* ‘vėliausiai iki vienuoliktos valandos’ neutralizuoja adresato galimybę pasirinkti; (115) pavyzdyje adresantas primena pašnekovei apie ištekėjusios moters, įsipareigojusios priesaika, elgesį):

- (114) FR-orig: *Ici, tu seras entièrement libre, mais tu devras rentrer le soir à onze heures au plus tard.*
 LT-vert: *Čia tu būsi visiškai laisvas, bet vakarais **turėsi grįžti iki vienuoliktos valandos**.*

- (115) FR-orig: *Toi, tu devras suivre ton mari, tu lui auras juré obéissance devant le maire et le curé.*
 LT-vert: ***O tau reikės sekti iš paskos, nes mero ir klebono akivaizdoje būsi prisiekus jam paklusti.***

1-uojų asmeniu vartojamas FUT veiksmožodis prancūzų kalboje dažniausiai žymi pasižadėjimą ką nors atlikti, norą, ketinimą (Silletti 2012). Iš tiesų (116) pavyzdyje neapibrėžtas laiko žymiklis *une fois, plus tard* ‘kada nors, vėliau’ sudaro neapibrėžtumo įspūdį, tačiau žymikliai *je sais* ‘aš žinau’ ir *forcément* ‘būtinai’ prisideda kuriant veiksmo, kuris neišvengiamai įvyks, įspūdį. Subjektas projektuoja poelgį kaip būtinumą ateityje ir neabejoja savo veiksmų realizacija. (117) pavyzdyje subjektas apsisprendęs laikytis įsipareigojimo: *aš tai turėsiu padaryti / aš tai padarysiu*. Abejonės pasakyme nėra. Pasakymas *gali būti, kad laikysiuosi pažado* atrodytų nerelevantiškas.

- (116) FR-orig: *Je pense que je ne fais rien de bien à rester là, et je sais aussi que **je devrai me lever forcément une fois, plus tard.***
 LT-vert: *Manau, kad šis kiūtojimas namuose nieko gero neduoda, ir žinau, jog kada nors, vėliau, būtinai **turėsiu atsikelti.***
- (117) FR-orig: ***Je devrai respecter** mon engagement.*
 LT-vert: ***Turėsiu laikytis** savo pažado.*

Pavyzdžiuose su 3-uoju asmeniu nėra tiesioginio valios akto vykdytojo, tačiau Gougenheimo (1938) teigimu, pasakymuose, kuriuose *devoir* ‘turėti’ vartojamas FUT laiku, įmanoma tik viena – neepisteminio būtinumo – reikšmė:

- (118) FR-orig: *Et elle, **elle devra se contenter** de cette formule énigmatique. Après tout, je ne suis pas là pour étaler ma vie, ni pour justifier mon passé. Je n'ai pas de comptes à rendre. Les comptes, je les ai déjà rendus.*
 LT-vert: ***Jai teks pasitenkinti** šia mįslinga formuluote. Šiaip ar taip, neketinu iškloti viso savo gyvenimo nei teisintis dėl praeities. Niekam neprivalau duoti ataskaitos. Savo ataskaitas aš jau atidaviau.*

- (119) FR-orig: *Toutefois, avant de programmer une splénectomie, ils veulent épuiser tous les possibles et indiquent que **Thomas devra se soumettre** à une corticothérapie brève mais intensive, le fameux bolus.*
- LT-vert: *Tačiau prieš planuodami splenektomiją, jie nori išbandyti viską, todėl **Tomui reikėsia taikyti** trumpą, bet labai intensyvią kortikoterapiją, garsųjį boliusą.*

Pateiktuose (118) ir (119) pavyzdžiuose FUT *devoir* ‘turėti’ komplemento semantika (*se contenter* ‘pasitenkinti’, *se soumettre* ‘atsiduoti, paklusti’) susijusi su veiksmo atlikimo neišvengiamumu. Kituose su 3-iuoju asmeniu užfiksuotuose FUT *devoir* ‘turėti’ atvejuose rasti komplementai – *subir* ‘išverti’, *supporter* ‘pakelti’, *se plier* ‘pasiduoti’, *se soumettre* ‘paklusti kam nors’ – kuria suplanuotų gyvenimo scenarijų įspūdį ir rodo, kad veiksmo patyrėjai neišvengiamai turi patirti tai, kas numatyta, tad abejonės pranešamu dalyku nėra.

- (120) *Notre ami est absent :*
il aura encore sa
 jis.PRON.PERS.SGM turėti.FUT.3SG dar.ADV savo.PRON.POSS.SGF
migraine. (*Le petit Grevisse* 2005, 190)
 migrena.N.SGF
 ‘Mūsų draugo nėra: **jam vėl tikriausiai migrena.**’
- (121) *On sonne à la porte.*
Ce sera le
 tai.PRON.DEM.NEU būti.FUT.3SG ART.DEF.SGM
plombier. (Stage 2002)
 santechnikas.N.SGM
 ‘Kažkas skambina i duris. **Tai bus / tikriausiai santechnikas.**’

²⁵ Squartini (2001) tokias konstrukcijas su FUT veiksmazodžiais *avoir* ‘turėti’ ir *être* ‘būti’ laiko evidenciniais žymikliais.

Lingvistai (Rocci 2000; Stage 2002) pritaria, kad šiuolaikinėje prancūzų kalboje tokios konstrukcijos sakiniai vartojami labai retai, nes tai pasenę prancūzų kalbos struktūriniai vienetai tikimybei reikšti. *CTL_{FR-LT}* patekstyne, sudarytame iš prancūzų grožinės literatūros kūrinių (originalo kalba), nerastas nė vienas panašaus tipo atvejis, kuriame *ce sera* ‘tai bus’ būtų koduojama abejonė pranešamu dalyku. Kitame elektroninių duomenų archyve *ATL_{FR-LT}*²⁶ rasti 9 tokie pavyzdžiai. Šis faktas padeda patvirtinti Rocci (2000); Stage (2002) keliamą hipotezę: pristatomoji konstrukcija *ce sera* ‘tai bus’ yra pasenusi prancūziškos leksikos samplaika tikimybei reikšti. Tą gerai iliustruoja ir pavyzdys iš *ATL_{FR-LT}*:

- (122) *Le soir, en rentrant, la servante de M. Bonard lui remit deux lettres. „Monsieur le sous-lieutenant Blanc-Bec <...> “. **Ce sera une lettre de femme**, pensa-t-il: elle était sur de très beau papier et d'un caractère fort soigné. (Stendhal, Lucien Leuwen, 1834) Vakare, kai jis grįžo namo, pono Bonaro tarnaitė įteikė jam du laiškus. „Ponas jaunesnysis leitenante Pienburni <...> “. „**Tai moters laiškas**“, – pagalvojo jis, pamatęs rūpestingai nudailintą rašyseną ir labai gražų popierių.²⁷*

Spėjimui ir abejojamam dalykui žymėti prancūzų kalboje vis dažniau pasirenkamas veiksmazodis *devoir* ‘turėti’, vartojamas tiesioginės nuosakos (*il doit être* ‘turi būti’) arba sąlyginės nuosakos (*il devrait être* ‘turėtų būti’) esamuju laiku (Rocci 2000; Stage 2002, 2003). Pasakymai su FUT *devoir* ‘turėti’ (*Il devra être onze heures* ‘turės būti vienuolika valandų’) ir FUT *être* ‘būti’ (*Ce sera onze heures* ‘tai bus vienuolika valandų’) aptariamajame kontekste yra visiškai nevalidūs:

²⁶ Pranc. *Archive des Textes Littéraires* – taip vadinamas lygiagretusis tekstynas, sudarytas iš XIX a. vid.–XIX a. pab. parašytų grožinės prancūzų literatūros kūrinių (originalo kalba) ir jų vertimų į lietuvių kalbą. Ši duomenų bazė archyvu vadinama todėl, kad jame šio darbo autorės V. V. sukaupti duomenys rankiniu būdu nebuvo peržiūrėti ir todėl jo duomenimis tolimesnėje analizėje bus naudojamosi tik epizodiškai.

²⁷ Vertimas D. Čebelio.

- (123) *Il doit être onze heures.*²⁸
Il devrait être onze heures.
??Il devra être onze heures.
??Ce sera onze heures.
 ‘Turėtų būti vienuoliktą valandą.’

Ką tik aptarta prancūzų kalbos situacija skiriasi nuo kitų romanų kalbų. Atlikti kai kurių šios šeimos kalbų tyrimai (Rocci 2000; Stage 2002, 2003) rodo, kad italų ir ispanų kalbose FUT gali koduoti episteminę reikšmę. Tokį skirtumą lemia nevienodas FUT sugramatiškėjimo laipsnis romanų kalbose:

- (124) *Saranno le quattro.*
Il doit être quatre heures. (Vet 2003, 234)
 ‘Turėtų / turi būti keturios valandos / tikriausiai yra keturios valandos.’

(124) pavyzdys rodo, kad italų kalboje veiksmazodžio *essere* ‘būti’ būsimojo paprastojo laiko daugiskaitos forma *saranno* ‘bus’ visiškai tinka nusakyti autoriaus apytikriam spėjimui apie esamą valandą, o prancūzų kalboje šią vietą tendencingai yra linkusios užimti PRS / CONDprs *devoir* ‘turėti’ formos. Viena vertus, pastarasis faktas patvirtina, kad FUT *devoir* ‘turėti’ linkęs neperteikti episteminės reikšmės; kita vertus, PRS / CONDprs *devoir* ‘turėti’ vartojimas vietoj veiksmazodžių *avoir* ‘turėti’ ir *être* ‘būti’ rodo eventualų episteminės *devoir* ‘turėti’ reikšmės plitimą ir didesnę įsitvirtinimą prancūzų kalbos vartosenoje.

Atlikta prancūzų (originalo) kalbos pavyzdžių analizė patvirtino Huot (1974) poziciją apie FUT *devoir* ‘turėti’ neepisteminės reikšmės kodavimą prancūzų grožinės literatūros kalboje. Patekstinio CTL_{FR-LT} ir kitos duomenų bazės ATL_{FR-LT} medžiaga patikslino, kad episteminį būtinumą reiškusios pristatomosios konstrukcijos su FUT *avoir* ‘turėti’ ir FUT *être* ‘būti’ yra pasenę prancūzų kalbos vartosenos vienetai. Tai, kad asmens (rečiau daikto ar reiškinių) identifikavimo raiškoje jų poziciją užima PRS / CONDprs *devoir*

²⁸ Pavyzdys sugalvotas autorės – V. V., jis aptartas su frankofonais informantais. Pastarieji pritaria tokiai interpretacijai.

‘turėti’ veiksmazodis, rodo pastarojo veiksmazodžio episteminės reikšmės plitimą rancūzų kalboje. Tokie tyrimo duomenys dar kartą patvirtina, jog *devoir* ‘turėti’ modalinė reikšmė platėja. Turint omeny, kad šis reiškiny sietinas su gramatikalizacijos reiškiniu, galima teigti, jog prancūzų kalbos veiksmazodis *devoir* ‘turėti’ patiria gramatikalizacijos procesą.

5. 4. 2. PS *devoir* ‘turėti’ reikšmės

Prancūzų kalbos veiksmazodį *devoir* ‘turėti’ analizavusi Huot teigia, kad vartojamas būtuju paprastuoju laiku (PS) jis negali perteikti episteminės reikšmės (Huot 1974, 47). Patekstinio *CTL_{FR-LT}* medžiagoje užfiksuota 11 *devoir* ‘turėti’ episteminio būtinumo atvejų (žr. 12 lentelę).

PS laikas prancūzų kalbotyroje tradiciškai laikomas aprašomuoju objektyviuoju laiku, nesusijusiu su ankstesne situacija jokiais anaforinėmis jungtimis (Vuillaume 1998). PS laiku vartojamo veiksmazodžio koduojamas veiksmas tarsi užsidaro savo erdvėje, atsiriboja nuo to, koks veiksmas buvo prieš tai. PS laikas implikuoja progresinį žvilgsnį, užtikrinantį pasakojimo raidą. Anot Guillaume’o (1990, 213), tai varomoji naratyvinio tęstinumo jėga, niekad negrįžtanti atgal²⁹. Viena vertus, būtent tokia reikšmės interpretacija galima bent iš dalies paaiškinti Huot (1974) poziciją ir tą faktą, kad patekstyne *CTL_{FR-LT}* buvo rasta daugiau PS laiku vartojamų *devoir* ‘turėti’ neepisteminių reikšmių nei episteminių PS *devoir* ‘turėti’ interpretacijų. Kita vertus, neepisteminio PS *devoir* ‘turėti’ jungimosi su komplementais statyvais užfiksuota nebuvo: visi komplementai buvo nestatyvai (50 atvejų), o veiksnys – valingas subjektas.

Tradiciškai, kaip jau buvo minėta, PS laikomas objektyviuoju laiku, tačiau šiuolaikinėje prancūzų kalbotyroje vis dažniau pasitaiko pasisakymų, kad PS atliekama laiko funkcija gali būti ir kitokia: jis vartojamas ir subjektyviai įvykių, būsenų interpretacijai žymėti (Tahara 2000; Nølke & Olsen 2003). Prancūzų

²⁹ Originalus tekstas: „<...> porteur d’un mouvement de consécution narrative qui ne revient pas en arrière“ (Guillaume 1990, 213).

kalbos vartosenoje randama atvejų, kai pasakotojas, aprašinėjantis veiksmus PS laiku, nelieta, nuošalyje, kaip yra įprasta, nuošalyje, bet dalyvauja reikšdamas ir savo nuomonę. Subjektyvumą, suprantamą kaip pasakotojo savirefleksiją, gali rodyti nepilni sakiniai, inversiniai klausimai, modalumą koduojantys žymikliai. Kadangi šio tyrimo empirinė medžiaga yra grožinės literatūros tekstai, atrodytų, logiška, kad autorius vertina veiksmus, įvykius, subjektų psichologines būsenas, fizinį aspektą, o ne tik išdėsto objektyvią veiksmų, įvykių seką. Taip esti ir (125)–(127) pavyzdžiuose, kai autorius vartoja PS *devoir* ‘turėti’ savo abejonėms dėl trumpalaikės subjekto vidinės būsenos reikšti:

- (125) FR-orig: *Je baissai la tête autant que possible, ce qui me conféra une apparence d'humilité dont ma **supérieure** **dut** **être** viršininkė.N.SG turėti.PS.3SG būti.INF **satisfaite**. patenkinta.ADJ.SGF*
 LT-vert: *Kiek tik įmanoma nuleidau galvą, o tai suteikė man nusižeminusios išvaizdą ir **turėjo labai patikti** mano **viršininkei**.*
- (126) FR-orig: *Une petite fille arriva en courant vers les convives, prête à leur annoncer la nouvelle qu'ils attendaient; **leurs regards durent l'intimider**, car elle rougit, se cacha le visage, et se contenta d'un mot murmuré à l'oreille de Gérios, avant de s'enfuir.*
 LT-vert: *Prie svečių atbėgo mergaitė, ruošdamasi pranešti naujieną, kurios jie laukė, bet **turbūt susidrovėjo jų žvilgsnių**, nes paraudo, užsidengė veidą rankomis ir, šnibžtelėjusi Džerijui į ausį vieną žodį, nubėgo.*
- (127) FR-orig: ***Sylvie dut sentir** que le moment était venu de l'aider un peu.
Et?*
 LT-vert: ***Silvija, rodės, pajuto**, kad atėjo metas jam truputį padėti.
Ir kas tada?*

(125) pavyzdyje subjektas, vadovaudamasis savo patirtimi grįstomis žiniomis apie viršininkės charakterį, daro vertinamąją išvadą apie jos būseną,

kurią sukėlė jo netikėta, nusižeminimą rodanti išvaizda, ir šiuo atveju subjektas įsitikinęs tuo, ką sako. (126) atveju pasakotojas spėja, kad mergaitės būseną galėjo sutrikdyti dėl įkyrių svečių žvilgsnių, o (127) pavyzdyje subjekto vidinę būseną autorius vertina remdamasis jo tolimesniais veiksmais (pokalbio palaikymu). Visais trim atvejais reiškiamas autoriaus vertinimas apie momentinę subjekto vidinę būseną. Lietuviškame pavyzdžių vertime būsenų trumpalaikiškumą rodo perfektyvinės veiksmažodžių formos *susidrovėjo, pajuto*.

Patekstyne CTL_{FR-LT} rasta PS *devoir* ‘turėti’ pavyzdžių be veiksnio – visais atvejais praleistas 3-iojo asmens įvardis *il* ‘jis’. Toks prancūzų kalbos sakinio struktūros suardymas suteikia pasakymui papildomos ekspresijos, be to, tai dar kartą parodo, kad vartodamas *devoir* ‘turėti’ PS laiku su komplementu statyvu pasakotojas gali subjektyviai interpretuoti įvykius ar būsenas:

- (128) FR-orig: ***Dut le trouver très naïf***
 turėti.PS.3SG jis.PRON.GEN rasti.INF labai.ADV
 naivus.ADJ.SGM
 LT-vert: ***Jis, matyt, pasirodė jai labai naivus.***

Lietuvių kalbos tikimybės adverbialas *matyt* (129) pavyzdyje į prancūzų kalbą išverstas PS laiko forma *dut* ‘turėjo’. Tiesa, patekstyne CTL_{LT-FR} (FR-vert) rasti tik du atvejai, kai episteminio būtinumo adverbialai išversti *devoir* ‘turėti’ PS forma, ir du atvejai, kai asmenuojamoji PS *devoir* ‘turėti’ forma *dut* ‘turėjo’ prancūzų (vertimo) kalboje koduoja episteminį būtinumą. Nors ir neženklius, tačiau tai vis dėlto yra rodiklis, kad veiksmažodis PS *devoir* ‘turėti’ prancūzų kalboje turi savybę perteikti episteminę reikšmę ir padeda paryškinti autoriaus spėjimą apie subjekto trumpalaikę būseną:

- (129) LT-orig: *Žiūrėdama į mane, matyt, pati pajuto troškulį ir, stebėdamasi dėl to, nes ką tik buvo gėrusi, pasisėmė pilną kvortą.*
 FR-vert: *En me regardant, elle dut se mettre à avoir soif, elle aussi; étonnée – elle venait de boire – elle puisa un quart entier pour elle-même.*

Apibendrinant, PS *devoir* ‘turėti’ reikšmių analizę, galima sakyti, kad prancūzų kalbos modalinis veiksmažodis *devoir* ‘turėti’, vartojamas PS laiku dažniau funkcionuoja kaip neepisteminio būtinumo žymiklis. Šią interpretaciją, matyt, galima iš dalies susieti su pagrindine PS laiko objektyviaja deskriptyvine reikšme, tačiau vis dėlto labiau tikėtina, kad *devoir* ‘turėti’ reikšmės tipą nulemia ir tokie veiksniai kaip komplementas bei subjekto specifikacija. Išanalizuota tekstyno *CTL_{FR-LT-FR}* empirinė medžiaga parodė, kad episteminės reikšmės PS laiku vartojamų *devoir* ‘turėti’ atvejų rasta mažiau nei neepisteminių, bet tokio tipo pavyzdžiai rodo, jog PS prancūzų kalboje gali būti vartojamas ir kaip subjektyvus laikas. Be to, prancūzų grožinės literatūros (originalo kalbos) pavyzdžių analizė galėtų paneigti Huot (1974), tyrusios daugiausia savo sukurtus pavyzdžius, poziciją, kad *devoir* ‘turėti’ apskritai neturi savybės koduoti episteminės būtinumo reikšmės ir patvirtinti PS *devoir* ‘turėti’ savybę koduoti autoriaus spėjimą apie netikėtai susidariusią trumpalaikę subjekto vidinę (emocinę ar fiziologinę) būseną.

5. 4. 3. IMPF ir PLQ *devoir* ‘turėti’ reikšmės

Episteminės būtinumo IMPF ir PLQ *devoir* ‘turėti’ reikšmės dominavimo analizuojamuose grožinės literatūros tekstuose buvo galima šiek tiek tikėtis, nes apskritai IMPF ir PLQ laikais asmenuojami FR veiksmažodžiai dažniau vartojami vadinamajame antraeiliam plane (pranc. *l’arrière-plan*), taip siekiant atskleisti subjektų psichologines būsenas, aprašyti fizinę jų išvaizdą, papildomai interpretuoti įvykius, paminėtus pirmajame plane (pranc. *le premier plan*). Įprastai pirmajame plane praeityje vykusiems veiksams plėtoti ir išryškinti (pranc. *mettre en relief*) vartojami perfektyvo laikai PC ir PS (Weinrich 1989, 129). IMPF ir PLQ esmė yra žymėti statiską procesų, kuriuos jie apibūdina, charakterį ir konvertuoti įvykius į būsenas (PC, PS, priešingai, būsenas pakeičia į įvykius) (Gosselin 2005). Todėl logiška, kad šie laikai sutinkami autoriaus poziciją reiškiančiuose situacijos aprašymuose, subjektų charakteristikoje, daiktų apibūdinimuose:

- (130) FR-orig: *Cheveux longs, peau d'adolescent, **chemise** blanche froissée mais extrêmement élégante, **qui avait dû appartenir** à une autre génération que la sienne et était chiffée L.R. en lettres bâtons, jean troué, nez droit, regard franc, très mince et... dans quelques années... très beau...*
- LT-vert: *Ilgi plaukai, paauglio oda, suglamžyti, bet labai elegantiškai balti **marškiniai**, kurie, **matyt, priklausė** kitai kartai ir buvo su inicialais L. R., skylėti džinsai, tiesi nosis, nuoširdus žvilgsnis, labai lieknas ir... po kelerių metų... tikrai labai gražus...*

Dobrea (2011, 26) teigia, kad IMPF laiku yra dažniau vartojami veiksmoždziai, reiškiantys būsenas.³⁰ Atrodo logiška, kad jungdamasis su statyvais IMPF *devoir* ‘turėti’ dar labiau padeda atskleisti subjekto psichologinę būseną, aprašyti fizinę išvaizdą, gamtos reiškinius ir pan.

(131) pavyzdyje autorius vartoja PS laiką pristatydamas momentišškai trunkantį veiksma (*de longues secondes **passèrent*** ‘praslinko / praėjo ilgos sekundės’), savo įsivaizdavimą apie praėjusį laiką (***semblèrent** des heures* ‘pasirodė kaip valandos’), staiga sukilusius savo jausmus (*je **sentai*** ‘pajutau’), o IMPF *devoir* ‘turėti’ su komplementu *haïr* ‘nekęsti’ daro spėjamąją išvadą apie susidariusią subjekto būseną:

- (131) FR-orig: *De longues secondes **passèrent** qui me **semblèrent** des heures. Je **sentai** un embarras croissant s'emparer de lui. **Il devait me haïr.***
- LT-vert: ***Slinko** ilgos sekundės – jos man **atrodė** lyg valandos. **Mačiau**, kad jis jaučiasi vis nesmagiau. **Turbūt manęs nekętė.***

Prancūzų kalbotyroje IMPF ir PLQ laikai dažnai dar vadinami anaforiniais (Berthonneau & Kleiber 1993). Anot šios teorijos šalininkų, jie nėra autonomiški ir negali savarankiškai funkcionuoti, jų antecedentu turi būti implicitiškai ar eksplicitiškai reiškiamą situaciją.

Pastebėta ir tai, kad bevardės giminės parodomieji įvardžiai *ça*, *ce*, *cela*, *ceci* ‘tai’, vartojami su IMPF laiko *devoir* ‘turėti’ ir komplementu statyvu,

³⁰ Originalus tekstas: „<...> l'imparfait se combine facilement avec les verbes d'état“ (Dobrea 2011, 26).

dažnai reziuumuoja prieš tai aptariamą situaciją. Parodomųjų beasmenės giminės įvardžių *ça, ce, cela, ceci* ‘tai’ kaip formalijų veiksmių vartojimas su modaliniu veiksmazodžiu (tokių atvejų rasta 48) yra dažnas episteminio būtinumo erdvės sukūrimo pagrindas (apie tai buvo kalbėta skyrelyje 5.2.2. skyrelyje):

- (132) FR-orig: *Deux jours dans le froid, ça avait transformé mon père. Je ne le reconnaissais plus. Il arrivait même à se moquer de lui. **Ça devait être une des vertus de la congélation.***
 LT-vert: *Dvi dienos šaltyje pakeitė tėvą. Nebepažinau jo. Jis netgi įstengė šaipytis iš savęs. **Tai greičiausiai vienas iš sušalimo privalumų.***

5. 4. 4. PC *devoir* ‘turėti’ reikšmės

Nors būtasis sudėtinis laikas laikomas pirmojo plano laiku, žyminčiu įvykių aprašymą, tačiau išanalizuota medžiaga atskleidė, kad PC *devoir* ‘turėti’ prancūzų (originalo) kalbos grožinės literatūros tekstuose dažniau perteikia episteminį būtinumą. Autorius dažniau reiškia abejonę dėl subjekto poelgio ar atliktų veiksmų praeityje nei dėl jo išgyventos trumpalaikės psichologinės būsenos, žinojimo ir pan. Reikia pasakyti, kad retai kada būdavo galima spręsti apie PC *devoir* ‘turėti’ vertes iš vieno sakinio, ne visada ir komplementas padėdavo identifikuoti sakinio interpretaciją, pavyzdžiui, galimos dvi (133) sakinio reikšmės: a. neepisteminė: *jam teko / reikėjo ją nešti ant nugaros*; b. episteminė: *jis tikriausiai ją nešė ant nugaros*:

- (133) FR-orig: ***Il** **a dû** **la***
 Jis.PRON.PERS.3SG.M turėti.PC.3SG ji.PRON.GEN
***porter** sur son dos...*
 nešti ant nugaros...

Pasitaikydavo, kad tik iš 5–10 sakinių pastraipos būdavo galima nuspręsti apie PC *devoir* ‘turėti’ modalinės reikšmės tipą, todėl kiekvienu atveju buvo aiškinamasi, koks yra platesnis kontekstas. Prancūzų (originalo) kalbos pavyzdžiai patvirtino lingvistų postuluojamą mintį, kad modaliniai

veiksmažodžiai esti labai jautrūs kontekstinei situacijai (pranc. *expressions sensibles au contexte*) (Huot 1974; Mari 2015; Gosselin 2000). Pavyzdžiui, (134) ir (135) atvejais *devoir* ‘turėti’ yra vartojamas PC laiku, vienoda komplementacija (*s'embaucher* ‘įsidarbinti’), tačiau (134) atveju eksplicitiškai pagrindžiamas atlikto veiksmo būtinumas ir veiksmai konkretizuojamas (aiškinamos išorinės aplinkybės, kodėl tėvui reikėjo įsidarbinti, eksplicitiškai reiškiamas darbo vieta – *un chantier de construction de la basse Seine* ‘Senos žemupys’), o (135) atveju autorius reiškia abejonę (kurią paryškina eksplikitinis žymiklis *je ne sais plus* ‘nežinau’, konkrečios vietos neįvardijimas *quelque part* ‘kažkur’, spėlionės apie tikėtina galimą subjekto įsidarbinimą sustiprina ir jungtukas *ou* ‘arba’ sakinių gale esantys daugtaškiai):

(134) FR-orig: *Le monde nous abandonnait. Le café-épicerie de la Vallée ne rapportait pas plus qu'une paye d'ouvrier. **Mon père a dû s'embaucher** sur un chantier de construction de la basse Seine. Il travaillait dans l'eau avec des grandes bottes. Ma mère tenait seule le commerce dans la journée.*

LT-vert: *Žmonės mus paliko. Kavinė-bakalėjos parduotuvėlė Slėnyje atnešdavo ne daugiau pelno, kaip darbininko atlyginimas. **Tėvas turėjo įsidarbinti statybose Senos žemupyje. Jis dirbdavo vandenyje, su aukštais guminiais batais. Dienos metu motina prekavo viena.***

(135) FR-orig: *Je ne lui demanderai jamais d'où vient son argent. Je ne sais plus... **Elle a dû s'embaucher** quelque part... Ou quelque'un l'aidait...*

LT-vert: *Niekada neklausiu, iš kur ji ima pinigų. Nežinau... **Ji bus kažkur įsidarbinusi...** Gal kas jai padeda...*

Panašus ir (136) pavyzdys. Veiksmažodžio *devoir* ‘turėti’ komplementas yra nestatyvas *prendre* ‘imti’, tačiau įvertinus visą kontekstinę situaciją pasakyme PC *devoir* ‘turėti’ koduoja episteminę reikšmę (episteminę reikšmę paryškina ir nežymimasis įvardis *quelqu'un* ‘kažkas’ bei sakinio gale esantis daugtaškis):

- (136) FR-orig: *Il devait être bien distrait et négligent, ce soldat, pour avoir perdu tous ces objets indispensables à un militaire. Le policier dit :
Il ne les a pas perdus. Ils lui ont été volés après sa mort.
Pourtant, **quelqu'un** **a** **dû**
kažkas.PRON.INDEF.SG.M turėti.PC.3SG
prendre ce **fusil**,
imti.INF šis.PRON.DEM.SG.M šautuvas.N.SG.M
ces cartouches, ces grenades...*
- LT-vert: *Tikriausiai tas kareivis buvo labai išsiblaškęs ir nerūpestingas, jei pametė daiktus, būtinus kariškiui.
Policininkas sako:
Jis jų nepametė. Po jo mirties juos kažkas pavogė.
Ir kažkas paėmė jo šautuvą, šovinius ir granatas...*

Tekstyno medžiaga atskleidė, kad PC *devoir* ‘turėti’ dažniau jungiasi su nestatyvinėmis nei statyvinėmis konstrukcijomis, tačiau pasakymuose perteikiama episteminė reikšmė. Pavyzdžiuose autorius abejoja dėl subjekto veiksmo ar poelgio, o ne dėl jo išgyventos būsenos. Išanalizavus PC *devoir* ‘turėti’ atvejus galima padaryti išvadą: nors PC yra pirmojo plano laikas, žymintis įvykių aprašymą, *devoir* ‘turėti’ interpretacijai tai neturi reikšmės.

Šio darbo analizė galėtų patvirtinti kitą hipotezę: Chuquet & Paillard'o (1989) teigimu, spontaniškoje šnekamojoje prancūzų kalboje *il a dû* ‘jis turėjo’ vis dažniau vartojamas epistemine reikšme, o neepisteminei interpretacijai perteikti pasitelkiama veiksmažodžio *falloir* ‘reikėti’ PC forma *il a fallu qu'il...* ‘reikėjo, kad jis...’. Patekstyne buvo užfiksuota 14 neepisteminių *il a dû* ‘jis turėjo’ reikšmės pavyzdžių ir 18 *il a fallu qu'il* ‘reikėjo, kad jis’ pavyzdžių. Anot Chuquet & Paillard'o (1989), autorius rečiau renkasi veiksmažodį PC neep-*devoir* ‘turėti’ nei PC *falloir* ‘reikėti’ siekdamas išvengti dviprasmybės, todėl įpareigojimas adresatui veikti ar pasielgti perteikiamas pasitelkus būtent pastarąjį. Kita vertus, šią tendenciją galima aiškinti kaip *devoir* ‘turėti’ episteminės reikšmės difuziją ir veiksmažodžio bazinės vertės silpnėjimą.

5. 4. 5. CONDprs ir CONDp *devoir* ‘turėti’ reikšmės

Sąlyginės nuosakos esamuju (CONDprs) ir būtuju (CONDp) laikais vartojamo neep/ep-*devoir* ‘turėti’ dažnis CTL_{FR-LT} (FR-orig) pateikiamas 13 lentelėje. Analizuotos medžiagos rezultatai parodė, kad neepisteminė COND *devoir* ‘turėti’ reikšmė dominuoja, tačiau neperteikia išskirtinai neepisteminio būtinumo, kaip kad savo tyrime nurodo Huot (1974). Šiame skyrelyje bus trumpai aptarta sąlyginės nuosakos laikų koreliacija su neepistemine ir epistemine *devoir* ‘turėti’ reikšme.

13 lentelė. Sąlyginės nuosakos laikais vartojamo *devoir* ‘turėti’ neepisteminės ir episteminės reikšmės dažnis (CTL_{FR-LT} (FR-orig))

Asmenuojamosios teigiamos <i>devoir</i> ‘turėti’ formos	Neepisteminė reikšmė		Episteminė reikšmė	
	n	%	n	%
CONDprs	114	70	22	41
CONDp	48	30	32	59
Iš viso:	162	100	54	100

Skyrelyje 5.2.1. buvo aptarta, kad 2-ojo asmens CONDprs *devoir* ‘turėti’ formos suteikia valios aktams (liepimui, prašymui, komandai ir pan.) mandagumo ir atsargumo atspalvį. Pasakymai su CONDprs *devoir* ‘turėti’ tampa švelnesni (pranc. *atténué*) nei su *devoir* ‘turėti’, vartojamu PRS. Anot Foullioux (2003), pranešimo funkcija visais atvejais išlieka ta pati, tik atsargesnę strategiją kalbėtojas pasirenka ketindamas kurti ar išlaikyti savo teigiamą etosą ir pasiekti didesnę įtikinamumą pranešamu dalyku. Tyrėja priduria, kad vartojant sąlyginę nuosaką siekiama, jog pasakymas atrodytų ne toks stiprus, bet jokių būdu nenorima padaryti jį silpnesnį³¹.

Analizuojamoje medžiagoje, kartu sudėjus dviejų laikų PRS ir FUT 2-uoju vienaskaitos ir daugiskaitos asmeniu vartojamas *devoir* ‘turėti’ formas, buvo rasti 86 tokios vartosenos atvejai, o CONDprs *devoir* ‘turėti’ – 98. Galima

³¹ Originalus tekstas: „<...> Il s'agit bien, en effet, de faire paraître „moins forte“ une expression linguistique, mais non de la rendre moins forte“ (Foullioux 2003, 115).

daryti prielaidą, kad prancūzų (originalo) kalbos grožinės literatūros tekstuose mandagesni pasakymai vartojami dažniau nei kategoriški liepimai, komandos ir pan. Pastarąją išvalgą, be abejo, reikėtų dar patikrinti ir ją būtų galima panaudoti psicholingvistinėje studijoje apie kalbančiojo įvaizdžio kūrimą.

Kadangi valios aktų su *devoir* ‘turėti’ buvo rasta daugiausia, natūralu, kad neepisteminė interpretacija statistiškai reikšmingesnė nei episteminė. 2-ojo asmens neep-*devoir* ‘turėti’ formos buvo pailiustruotos (75) ir (76) pavyzdžiais, o 3-iojo ir 1-ojo asmens *devoir* ‘turėti’ CONDprs formų neepisteminį semantinį lauką galėtų paliudyti šie patekstinio *CTL_{FR-LT}* sakiniai:

- (137) FR-orig: *Tu es là, à te vautrer dans le passé comme un cochon dans sa souc alors que c'est le présent qui devrait t'accabler.*
LT-vert: *Tu nesiliauji, vis knaisiojiesi po praeitį kaip paršelis kiaulidėje, nors tave **turėtų slėgti dabartis**.*

Jei kalbamuoju momentu subjekto veiksmai traktuojami kaip nepadorūs ir tuo pat metu rekomenduojamas tinkamas dabartinei situacijai subjekto elgesys, *devoir* ‘turėti’ CONDprs perteikia neepisteminio būtinumo reikšmę. (137) pavyzdyje griežtumo atspalvį pasakymui suteikia galicistinė konstrukcija *c'est... qui*, kuri, anot Huot (1974), sukuria toną, panašų į valios aktą. (138) pavyzdyje eksplicitiškai reiškiamas laiko momentas *maintenant* ‘dabar’ bei aiškus tikslo formulavimas *pour suivre le plan* ‘pagal planą’ kuria apgalvoto scenarijaus, kurį 1-ojo asmens subjektui teks įgyvendinti, įspūdį:

- (138) FR-orig: *Pour suivre le plan, dit Monsieur Brul, **je devrais maintenant** vous **interroger** sur votre travail d'écolier et vos études.*
LT-vert: *Pagal planą, – tarė ponas Briulis, – **dabar turėčiau išklausinėti** jus apie darbą mokykloje ir studijas.*

Konstrukciją *il devrait y avoir* ‘turėtų būti’ dažnai galima rasti argumentacinio pobūdžio tekstuose. Pasak Eggso (1994, 88), Tasmowski & Dendale'io (1994, 51), CONDprs *devoir* ‘turėti’ padeda kurti teksto argumentavimo strategiją. Šių tyrėjų nuomone, šalia šio kalbinio vieneto neretai

eina tokie adverbialai kaip *normalement* ‘paprastai’, *en toute logique* ‘remiantis logika’ *en principe* ‘iš principo’, kurie daro tekstą logiškesnį ir sustiprina autoriaus reiškiamą požiūrį, išvados jėgą. Tekstyne *CTL_{FR-LT-FR}* su ką tik paminėtais adverbialais pavyzdžių nebuvo rasta, bet tai, kad *il devrait y avoir* ‘turėtų būti’ sutinkami argumentacinio samprotavimo tekstuose, galima patvirtinti ir pailiustruoti prancūzų (originalo) kalbos sakiniais:

- (139) FR-orig: *Puisqu'il y a l'analphabétisme, **il devrait y avoir** l'anarythmétisme pour parler du drame particulier aux gens de mon espèce.*
 LT-vert: *Kadangi yra analfabetų, **matyt, yra ir anaritmetikų**, – tai ypatingas ir dramatiškas žmonių tipas, kuriam ir priklauso.*
- (140) FR-orig: *Remarque, ça prouve déjà que ce ne sont pas des maladies, ni la vie, ni la mort, ni la foi, ni toi. Ce qui est plutôt une bonne nouvelle. Pourtant, dans un livre aussi sérieux, **il devrait y avoir des réponses** aux questions les plus sérieuses, non ?*
 LT-vert: *Įsidėmėk, tai jau įrodymas, kad nei gyvenimas, nei mirtis, nei tikėjimas, nei tu – ne ligos. Ir tai, sakyčiau, gera naujiena. Tačiau tokioje rimtoje knygoje **turėtų būti atsakymai** į svarbiausius klausimus, argi ne?*

Sakinioose koduojamas priežasties – padarinio santykis: (139) *jei yra analfabetų, turėtų būti ir anaritmetikų* ir (140) *jei šita knyga rimta, joje turėtų būti atsakymai į rimtus klausimus*.

Pasakymai, kuriuose jaučiamas autoriaus abejojimas dėl galimos subjekto psichologinės būsenos, statistiškai analizuotoje medžiagoje gausiausi.

- (141) FR-orig: *Je dis „rassurer“, mais, au fond, **elle devrait être** sacrement **inquiète**.*
 LT-vert: *Sakau „lengviau“, bet širdies gilumoje **jai tikriausiai** velniškai **sunku**.*

Kaip buvo užsiminta skyrelio pradžioje, Huot (1974) teigia, kad *CONDp devoir* ‘turėti’ perteikia išskirtinai neepisteminį būtinumą. Galima sutikti su šia

nuomone tuo atveju, jei adresantas priekaištauja adresatui už tai, ką šiam reikėjo padaryti, bet nebuvo padaryta:

- (142) FR-orig: ***Vous auriez dû nous réveiller, Grand-Mère!***
LT-vert: ***Reikėjo mus pažadinti, Senele!***

- (143) FR-orig: ***Tu aurais dû mettre les flûtes à champagne.***
LT-vert: ***Reikėjo pastatyti šampano taures.***

(144) ir (145) pavyzdžiuose matyti, kad subjektas nei priekaištauja, nei įpareigoja adresatą ką nors atlikti, o reiškia savo požiūrį apie kalbamąjį dalyką. Reiškiamas autoriaus spėjimas, kokia turėjo ar galėjo būti subjekto reakcija (144) ar įvykių padėtis (145) susiklosčius atitinkamoms aplinkybėms, tačiau tai neįvyko.

- (144) FR-orig: ***Il aurait dû être fâché parce qu'il soutenait l'équipe française mais au lieu de ça, il a dit: „Quel joueur!“ en se passant une main sur le front.***
LT-vert: ***Jis turėjo supykti, nes palaikė prancūzus, tačiau užuot tai daręs, perbraukdamas ranka per kaktą pratarė: „Tai bent žaidėjas!“***

- (145) FR-orig: ***À première vue, en tout cas, la maladie aurait dû s'étendre.***
LT-vert: ***Šiaip ar taip, iš pirmo žvilgsnio liga tarsi turėjo išplisti.***

Sąlyginės nuosakos laikų asmenuojamosios teigiamosios *devoir* ‘turėti’ formos dažniau koduoja neepisteminį būtinumą, kuris sietinas su 2-uosiu asmeniu reiškiamais sušvelnintais valios aktais. Išanalizuota medžiaga galėtų paneigti Huot (1974) poziciją, kad CONDp negali žymėti autoriaus abejonės pranešamu dalyku. Prancūzų (originalo) grožinės literatūros pavyzdžiai paliudijo, kad CONDp *devoir* ‘turėti’ reiškia didelę tikimybę, kuri turėjo susidaryti, bet nebuvo realizuota.

5. 5. Modalinio veiksmožodžio *devoir* ‘turėti’ kiekybinė analizė prancūzų vertimo kalboje

Siekiant patikrinti mokslinėje literatūroje postuluojamų episteminio ir neepisteminio modalinio būtinumo nustatymo kriterijų validumą prancūzų kalbos medžiagai ir patvirtinti prancūzų kalbos *devoir* ‘turėti’ perteikiamas reikšmes originalo kalboje, buvo išanalizuoti ir prancūzų vertimo kalboje CTL_{LT-FR} (FR-vert) rasti *devoir* ‘turėti’ atvejai.

Prancūzų vertimo kalbos pavyzdžiuose užfiksuoti 268 neep-*devoir* ‘turėti’ ir ep-*devoir* ‘turėti’ vartosenos atvejai. Didesnė jų dalis yra neep-*devoir* ‘turėti’ interpretacijos pavyzdžiai (219 atvejai, arba 82 %), o episteminio būtinumo atvejų – 49 pasikartojimai, arba 18 %. Reikšmei identifikuoti buvo taikomi formalūs testai ir kriterijai, aprašyti 4 skyriuje.

Tirta medžiaga patvirtino FUT neep-*devoir* ‘turėti’ absoliučią koreliaciją su neepistemine reikšme ir PS *devoir* ‘turėti’ įmanomą episteminę reikšmę.

14 lentelė. Tiesioginės ir sąlyginės nuosakų laikais vartojamo *devoir* ‘turėti’ neepisteminės ir episteminės reikšmės dažnis (CTL_{LT-FR} (FR-vert))

Asmenuojamosios teigiamos <i>devoir</i> ‘turėti’ formos	Neepisteminė reikšmė		Episteminė reikšmė	
	n	%	n	%
PRS	87	40	12	25
IMPF	52	23	10	21
PC	10	5	6	12
PS	11	5	2	4
FUT	10	5	0	0
PLQ	8	4	4	8
CONDprs	22	10	8	16
CONDp	19	8	7	14
Iš viso:	219	100	49	100

1-ojo ir 2-ojo asmenų koreliacija su neepistemine reikšme gana ryški: šie asmenys sudaro 69 % visų atvejų, 31 % sudaro trečiasis asmuo (sudėjus veiksniumi einančius gyvus ir negyvus subjektus) (žr. 15 lentelę):

15 lentelė. Neep-*devoir* ‘turėti’ reikšmės koreliacija su subjekto tipu (CTL_{LT-FR} (FR-vert))

Subjekto tipas	Neep- <i>devoir</i> ‘turėti’	
	n	%
1 asmuo	42	19
2 asmuo	109	50
3 asmuo (<i>anim</i> + <i>inanim</i>)	68 (58 + 10)	31
Iš viso:	219	100

Ep-*devoir* ‘turėti’ pavyzdžiai iš prancūzų (vertimo) kalbos nėra gausūs, tačiau matyti, kad stipresnė koreliacija yra su 3-uoju asmeniu (78 %) nei su 1-uoju ir 2-uoju kartu sudėjus (22%) (žr. 16 lentelę):

16 lentelė. Ep-*devoir* ‘turėti’ reikšmės koreliacija su subjekto tipu (CTL_{LT-FR} (FR-vert))

Subjekto tipas	Ep- <i>devoir</i> ‘turėti’	
	n	%
1 asmuo	5	10
2 asmuo	6	12
3 asmuo (<i>anim</i> + <i>inanim</i>)	38 (29 + 9)	78
Iš viso:	49	100

Šie prancūzų (vertimo) kalbos pavyzdžiai patvirtino neep-*devoir* ‘turėti’ stipresnius ryšius su komplementais einančiomis nestatyvinėmis konstrukcijomis (85 %) nei su statyvinėmis (15 %). Ep-*devoir* ‘turėti’ erdvė dažniau sukurama tada, kai komplementu prisijungiama statyvinė konstrukcija (61 %) nei nestatyvinė (39 %) (žr. 17 lentelę):

17 lentelė. *Devoir* ‘turėti’ reikšmių koreliacija su komplementų statyvumu vs nestatyvumu (CTL_{LT-FR} (FR-vert))

<i>Devoir</i> ‘turėti’ reikšmė	Statyvinė konstrukcija		Nestatyvinė konstrukcija		Iš viso (n)
	n	%	n	%	
Neepisteminė	32	15	187	85	219
Episteminė	30	61	19	39	49

Patekstyne CTL_{LT-FR} (FR-vert) *devoir* ‘turėti’ rasti duomenys kiekybiškai nėra labai reikšmingi, tačiau patvirtina prancūzų (originalo) kalbos tekstuose užfiksuotų ep-*devoir* ‘turėti’ ir neep-*devoir* ‘turėti’ aptartą koreliacinių ryšių su subjekto ir komplemento tipu problematiką. Reikšmės koreliacija su gramatiniu laiku pasitvirtina iš dalies. Pasitvirtino FUT *devoir* ‘turėti’ absoliuti koreliacija su neepisteminė interpretacija bei galimybė perteikti PS / CONDp *devoir* ‘turėti’ episteminę reikšmę. Prancūzų (vertimo) kalboje IMPF / PC / PLQ *devoir* ‘turėti’ sukuria dažniau neepisteminio modalumo foną nei episteminio, priešingai nei originalo kalboje. Neturint didesnių empirinių duomenų sunku nustatyti tokios tendencijos priežastis, tačiau galima numanyti, kad neepisteminės reikšmės dominavimui įtakos galėtų turėti lietuvių grožinės literatūros tekstų pobūdis.

6. PRANCŪZŲ KALBOS MODALINIO VEIKSMAŽODŽIO *DEVOIR* ‘TURĖTI’ VERTIMO Į LIETUVIŲ KALBĄ PARADIGMOS

6. 1. Neep-*devoir* ‘turėti’ atitikmenys lietuvių kalboje

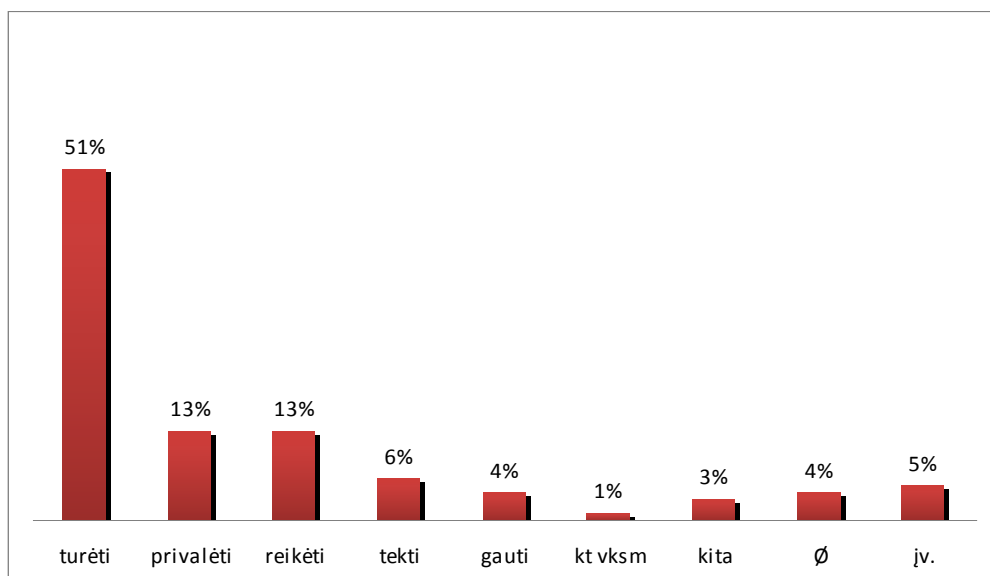
Dviejų lingvistinių sistemų – originalaus teksto ir jo vertimo – tiesioginis sugretinimas padeda atskleisti ne tik panašumus ir skirtumus, išryškinti kalbų specifiką, bet ir leidžia geriau suvokti vieną ar kitą kalbą kaip sistemą apskritai (Wandruszka 1969) ir labai praverčia vertimo teorijai bei praktikai (Jäkel 2003). Be to, vertimas neretai atsako ir į teorinius lingvistinius klausimus, nes vertimo tekstai dažniausiai būna aiškesni, vienareikšmiškesni už originalus, labiau atitinkantys gramatines normas negu originalo kalbos tekstai (Rimkutė, Kovalevskaitė, Daudaravičius 2006, 48).

Kadangi šiame darbe nagrinėjami prancūzų kalbos veiksmažodžiai *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ pasižymi semantiniu reljefiškumu, jų vertimo į lietuvių kalbą analizės buvo imtasi turint tikslą išgryninti ir geriau suprasti tiriamųjų veiksmažodžių koduojamas reikšmes, jomis perteikiamą būtinumo stiprumo laipsnį, analizuojamų veiksmažodžių vartojimo kontekstus prancūzų originalo kalboje.

Ištyrus FR neep-*devoir* ‘turėti’ asmenuojamųjų teigiamųjų formų vertimą į LT buvo nustatyta, kad grožinės literatūros vertėjai dažniausiai renkasi veiksmažodinę strategiją ir tiesioginius funkcinius-semantinius vertimo atitikmenis. 51 % *devoir* ‘turėti’ atitikmenų lietuvių (vertimo) kalboje sudaro asmenuojamojo veiksmažodžio *turėti* formos, o *privalėti* ir *reikėti* vartojimo pasiskirstymas lygus 13 %. Veiksmažodžiai *tekti* ir *gauti* sudaro panašią procentinę dalį – atitinkamai 6 % ir 4 %. Kiti veiksmažodžiai ir veiksmažodinės konstrukcijos, perteikiantys modalinį būtinumą, yra gana reti (1 %). Kompensuojamieji funkciniai-semantiniai atitikmenys (2 paveiksle pažymėta *kita*, į kurią įeina imperatyvas ir praleidimas vertime – formalioji nulinė raidė)

perteikiant FR *neep-devoir* ‘turėti’ modalumo lauką lietuvių (vertimo) kalboje sudaro 3 % visų užfiksuotų atvejų. Modaliai nežymėti lietuvių (vertimo) kalboje tampa 4 % *neep-devoir* ‘turėti’ atvejų (funkcinė nulinė raiška), 5 % – kitokie grožinės literatūros vertėjų sprendimai: būtinumą koduojanti leksika, įvairios sintaksinės variacijos (iš viso *neep-devoir* ‘turėti’ 879 atvejų).

2 paveikslas. *Neep-devoir* ‘turėti’ atitikmenų distribucija lietuvių vertimo kalboje ($CTL_{FR-LT}(LT\text{-}vert)$)

Trumpai tariant, tyrimo medžiaga parodė, kad verčiant prancūzų kalbos veiksmažodį *neep-devoir* ‘turėti’ į lietuvių kalbą dažniausiai išlaikomas ne tik funkcinis-semantinis, bet ir formalusis ekvivalentiškumas. Būtų sunku vienareikšmiškai sieti *neep-devoir* ‘turėti’ perteikiamą į(si)pareigojimo atlikti veiksmą stiprumo laipsnį su konkrečiu gramatiniu laiku, tačiau lietuvių kalbos atitikmenų analizė vis dėlto paliudijo kontekstus, kuriuose šiuo veiksmažodžiu perteikiamas į(si)pareigojimo laipsnis kalbėtojo atžvilgiu yra stipresnis, o kuriuose – silpnesnis. Lietuvių kalbos atitikmenų analizė patvirtino 5.4.1. skyrelyje aptartą būsimuoju paprastuoju laiku vartojamą *neep-devoir* ‘turėti’ reikšmę: FUT *neep-devoir* ‘turėti’ perteikia tik stipraus laipsnio įpareigojimą klausytojo atžvilgiu, o veiksmo patyrėjai besąlygiškai turi padaryti tai, kas numatyta.

(146)–(151) pavyzdžiais iliustruojama FUT neep-*devoir* ‘turėti’ būtinumo lauko raiškos priemonių įvairovė lietuvių kalboje ir jomis perteikiamas atliktino veiksmo būtinumas. Panašaus tipo pavyzdžiuose veiksmo neišvengiamumo įspūdį beveik visada paryškina tikslo šalutiniai sakiniai, eksPLICITINIAI laiko žymikliai, leksika, susijusi su į(si)pareigojimu, šaukiamoji intonacija (FUT neep-*devoir* ‘turėti’ reikšmių analizė išsamiai aptarta 5.4.1. skyrelyje):

- (146) FR-orig: *Je t'enverrai mes instructions. **Tu devras les suivre à la lettre**.*
 LT-vert: *Atsiųsiu nurodymus. **Turėsi viską tiksliai įvykdyti**.*
- (147) FR-orig: *Ici commence l'interminable théorie de tes devoirs stériles. **Tu devras être irréprochable**, pour cette seule raison que c'est la moindre des choses. Etre irréprochable ne te rapportera rien d'autre que d'être irréprochable, ce qui n'est ni une fierté ni encore moins une volupté.*
 LT-vert: *O tada ateina eilė tavo bevaisėms pareigoms. **Tu privalėsi būti nepriekaištinga** dėl vienintelės priežasties, tai yra mažiausias reikalavimas. Nepriekaištingumas tau nieko neduos, išskyrus nepriekaištingumą, o tai nesuteiks nei didybės, nei juo labiau palaimos.*
- (148) FR-orig: ***Tu devras t'instruire** juste ce qu'il faut pour occuper pleinement ta place.*
 LT-vert: ***Tau reikės išsilavinti** tiek, kiek reikia, kad galėtum deramai užimti savo vietą.*
- (149) FR-orig: ***Tu devras attendre** au moins vingt minutes pour récupérer ta carte bleue.*
 LT-vert: ***Tau teks laukti** mažiausiai dvidešimt minučių, kol galėsi atgauti banko kortelę.*
- (150) FR-orig: *Qu'est-ce que vous entendez par „s'engager sur la vie“? Silence.
Tu devras respecter ton engagement.*
 LT-vert: *Ką turite omenyje, sakydamas, kad turiu „prisiėkti gyvybę“?
 Tyla.
Gausi laikytis savo pažado.*

- (151) FR-orig: ***Tu devras exécuter mes ordres!***
 LT-vert: ***Tu vykdysi mano įsakymus!***

Lietuviškų vertimo į prancūzų kalbą (CTL_{LT-FR} (LT-orig)) pavyzdžių analizė taip pat patvirtino FUT neep-*devoir* ‘turėti’ vartojimo kontekstus. Griežtą klausytojo įpareigojimą koduojančios lietuvių kalbos būtinumo raiškos konstrukcijos grožinės literatūros vertėjų dažniausiai „perkeliamos“ į FUT neep-*devoir* ‘turėti’ aprėptį. Lietuvių (originalo) kalbos (152) sakinyje būtinumo išpūdį sustiprina ir subjekto pasirinkimo galimybę neutralizuoja žymiklis *vien*, prancūzų (vertimo) kalbos sakinyje ribojanti pasirinkimą konstrukcija *ne....que* ‘vien, tiktai’:

- (152) LT-orig: *Naminė cholera, – tarė Albas ir, žiūrėdamas Butkui į krūtinę, tęsė: – Kuri laiką **reikės valgyt vien** avižinę sriubą.*
 FR-vert: *C'est le cholera domestique, dit Albas et, le regard fixé sur la poitrine de Butkus, il poursuivit: pendant quelque temps, **vous ne devrez manger que** de la soupe d'avoine.*

Ar gramatinis laikas, veiksmažodžių semantika, sintaksinės variacijos daro įtaką valios aktų imperatyvumo laipsniui, prancūzų kalbos tyrėjai neturi vieningos nuomonės. Riegelio *et al.* (1994) manymu, būsimasis paprastasis laikas yra mažiau kategoriškas nei liepiamioji nuosaka. Steno (1964) pozicija kitokia: pačia įsakmiausia ir griežčiausia forma jis laiko būsimąjį paprastąjį laiką ir siūlo štai tokią imperatyvių pasakymų hierarchiją (nuo stipriausios iki silpniausios formos):

Futur catégorique: ‘būsimasis kategoriškas’: *Tu le feras!* / *Tu vas le faire!* ‘Tu tai padarysi!’

Falloir ‘reikėti’: *Il faut le faire!* ‘Reikia tai padaryti!’

Devoir ‘turėti’: *Tu dois le faire!* ‘Tu turi / privalai tai padaryti!’

Impératif ‘imperatyvas’: *Fais-le!* ‘Padaryk tai!’

Suggestif ‘būsimasis įtaigus’: *Tu le feras?* ‘Tu tai padarysi?’

Iš originalo teksto ir vertimo atitikmenų analizės nėra lengva nuspręsti, kuriuo – paprastuoju būsimuoju ar esamuoju laiku – vartojamas neep-*devoir* ‘turėti’ perteikia stipresnę klausytojo įpareigojimo reikšmę. Prancūzų (originalo) kalbos PRS neep-*devoir* ‘turėti’ lietuvių kalbos atitikmenys yra labai panašūs į ką tik aptartas FUT neep-*devoir* ‘turėti’ reikšmes lietuvių (originalo) kalboje, vartojimo kontekstai taip pat artimi. Dažniausiai perteikiama nuo subjekto nepriklausomas būtinumas, lemiamu veiksmiu tampa išorinis faktorius subjekto poelgiams ir veiksams.

PRS neep-*devoir* reikšmė išamiai aptarta 5.2.1. skyrelyje, o (153)–(158) pavyzdžiais iliustruojamos PRS neep-*devoir* ‘turėti’ raiškos priemonių variacijos lietuvių (vertimo) kalboje: (153)–(155) pavyzdžiai yra tiesioginiai funkciniai-semantiniai atitikmenys, (156)–(158) atvejai – yra kompensuojamieji funkciniai-semantiniai:

- (153) FR-orig: *Tu dois t'instruire et t'enrichir si tu veux vivre pour toi-même.*
 LT-vert: *Turi gauti išsilavinimą ir praturtėti, jei nori gyventi dėl savęs.*
- (154) FR-orig: *Aurélia, je te confie une mission de la plus haute importance: tu es préposée à la logistique. Cela veut dire que tu dois compter nos bagages et reconnaître chaque pièce de façon à pouvoir dire s'il, manque quelque chose.*
 LT-vert: *Aurelija, aš tau patikiu labai svarbią užduotį: būsi atsakinga už logistiką. Tu privalai suskaičiuoti lagaminus ir ryšulius, įsidėmėti kiekvieną ir žiūrėti, kad niekas nedingtų.*
- (155) FR-orig: *Maintenant, et cela rejoint ce que l'on se disait tout à l'heure, tu dois apprendre à mieux communiquer avec les autres.*
 LT-vert: *Dabar, kaip ką tik išsiaiškinome, tau reikia išmokti lengviau bendrauti su kitais.*
- (156) FR-orig: *Et toi, tu dois dormir, pour grandir.*
 LT-vert: *O tu miegok, kitaip neužaugsi.*

- (157) FR-orig: *Prends un taxi et, pendant le trajet, **tu dois prendre le contre-pied** de TOUT ce que te dira le chauffeur.*
 LT-vert: *Sėsk į taksi ir, kol važiuosi, **prieštarauk** VISKAM, ką sakys vairuotojas.*
- (158) FR-orig: ***Tu dois le soigner.***
 LT-vert: ***Tavo pareiga** juo pasirūpinti.*

Rasti neep-*devoir* ‘turėti’ vertimo į lietuvių kalbą pavyzdžiai CTL_{FR-LT} (LT-vert) ir lietuvių kalbos į prancūzų kalbą vertimo CTL_{LT-FR} (FR-vert) duomenys leidžia pritarti Steno (1964) pozicijai, kad imperatyvesnį išpūdį pasakyme sukuria būsimasis paprastasis laikas nei esamasis. Pastarąją išvalgą patvirtina keli faktai. Pirma, 5.4.1. skyrelyje, remiantis kiekybine ir kokybine analize, buvo įrodyta, kad prancūzų (originalo) kalboje FUT neep-*devoir* ‘turėti’ koduoja tik neepistemiškumą (žr. 12 lentelę). Šitą faktą patvirtina ir prancūzų (vertimo) kalbos pavyzdžių analizė (žr. 14 lentelę). Tyrimas parodė, kad PRS *devoir* ‘turėti’ perteikia ne tik neepisteminį (žr. 12 ir 14 lenteles ir 5.2.1. skyrelyje PRS neep-*devoir* ‘turėti’ (56)–(60), (62), (65), (68), (71)–(73), (77)–(79), (81)–(83) pavyzdžių analizę), bet ir episteminį būtinumą (žr. 12 ir 14 lenteles ir 5.2.2. skyrelyje padarytą PRS ep-*devoir* ‘turėti’ pavyzdžių (85), (87)–(90), (98) analizę). Antra, faktas, kad FUT neep-*devoir* ‘turėti’ verčiamas į lietuvių kalbą tik būsimuoju laiku ir vartojamas išskirtinai kategoriškuose kontekstuose, o PRS neep-*devoir* ‘turėti’ lietuvių vertimo kalboje gali būti realizuojamas sąlygine nuosaka (žr. (159) ir (160) pavyzdžius) rodo, kad PRS neep-*devoir* ‘turėti’ gali perteikti ne tik griežtą įsakymą, komandą, bet taip pat ir mandagų siūlymą, kvietimą, patarimą. Šią situaciją paprastai sukuria PRS neep-*devoir* ‘turėti’ su percepciniais komplementais *comprendre* ‘suprasti’, *savoir* ‘žinoti’ ir pan., kurie dažniau perteikia episteminio būtinumo lauką (aptarta 5.3.2. skyrelyje).

- (159) FR-orig: ***Tu dois comprendre** à quel point ça a été une épreuve, y compris pour moi!*
 LT-vert: ***Turėtum suprasti**, koks baisus tai buvo išbandymas, taip pat ir man!*

- (160) FR-orig: *Tu me sembles fatigué, lui dit-il, **tu dois tout de même savoir** que je suis de retour.*
 LT-vert: *Tu man atrodai pavargęs, – tarė jis, – **bet vis tiek turėtum žinoti**, kad aš sugrižau.*

(159) ir (160) pavyzdžių lietuviški atitikmenys prilygsta sąlygine nuosaka reiškiamų valios aktų vertimams į lietuvių kalbą (161 pavyzdys). Vertimas sąlygine nuosaka parodo, kad PRS neep-*devoir* ‘turėti’ tam tikrose situacijose panašus į sąlygine nuosaka pavartotą neep-*devoir* ‘turėti’ ir gali žymėti nekategorišką, silpno imperatyvumo liepimą ar mandagų kvietimą, pasiūlymą adresatui *suprasti, pagalvoti, apsvarstyti, pamąstyti* ir pan. Vadinas, įpareigojimas klausytojui, perteikiamas PRS neep-*devoir* ‘turėti’, varijuoja savo stiprumu. Nevienodo laipsniškumo reikšmės rodo neepisteminį lauką esant gradacinio pobūdžio ir liudija apie PRS *devoir* ‘turėti’ reikšmių reljefiškumą.

- (161) FR-orig: *„Mais à quoi sert la grammaire? a-t-il demandé“. „Vous devriez le savoir“, a répondu madame-je-suis-pourtant-payée-pour-vous-enseigner.*
 LT-vert: *„O kam reikalinga gramatika?“, – paklausė jis. „**Jūs turėtumėt tai žinoti**“, – atsakė ponė kuriai-vis-dėlto-moka-už-tai-kad-mus-mokyti.*

Pavyzdžių analizė atskleidė, kad versdami CONDprs neep-*devoir* ‘turėti’ į lietuvių kalbą vertėjai dažniausiai renkasi sąlyginės nuosakos formas arba išlaiko tiesioginį funkcinį-semantinį žymiklį (asmenuojamąją ‘turėti’ formą) (161), arba jo atsisako (162), arba švelnina pasakymus žodžiais *geriau, verčiau* (163), arba vartoja veiksmažodžius *derėti, vertėti* (164), (165):

- (162) FR-orig: ***Vous devriez aller** au foyer, lui dis-je comme à l'accoutumée, il va faire froid cette nuit.*
 LT-vert: ***Keliautumėte** į nakvynės namus, – įprastai sakau jam, – šiandakt bus šalta.*
- (163) FR-orig: ***Tu devrais réfléchir** à la qualité de ta contribution à l'effort de guerre.*
 LT-vert: ***Geriau pagalvotum**, kaip galėtum daugiau prisidėti prie pergalės.*

- (164) FR-orig: *C'est ici que **vous devriez vivre...***
LT-vert: *Jums **derėtų apsigyventi čia...***

- (165) FR-orig: ***Tu devrais écrire à Dieu.***
LT-vert: ***Vertėtų parašyti Dievui.***

Būtaisiais laikais vartojamo neep-*devoir* 'turėti' perteikiamų būtinumo reikšmių stiprumas šioje studijoje nebuvo nustatytas, tačiau vertimo į lietuvių kalbą atitikmenys atskleidė neep-*devoir* 'turėti' platų lietuvių (originalo) kalbos būtinumo raiškos priemonių vartojimo spektrą ir kontekstus. Pavyzdžiui, patekstinio *CTL_{FR-LT}* pavyzdžių su neep-*devoir* 'turėti' vertimo į LT atvejų tyrimas patvirtino lietuvių kalbos medžiagą tyrinėjusių Jasionytės (2009), Usonienės ir Jasionytės (2010) studijų rezultatus, kad lietuvių kalbos veiksmožodžiai *gauti*, *tekti* koduoja tokį būtinumą, kai už susiklosčiusią situaciją veikėjas nėra atsakingas, o jam reikia atlikti ar išgyventi tai, kas priklauso nuo išorinių aplinkybių.

- (166) FR-orig: ***Nous devons** aussi de plus en plus souvent **descendre dans** la cave à cause des alertées, et cela se passait presque toujours la nuit.*

LT-vert: *Be to, vis dažniau **gaudavome leistis** į rūšį dėl oro pavoju, kurie beveik visada kildavo naktį.*

- (167) FR-orig: *Clara titube, elle glisse sur ses talons hauts. **Lucas doit presque la porter.** Dans sa chambre, elle tombe sur le lit, elle tremble.*

LT-vert: *Klara svirduliuoja, slydinėja ant aukštų kulnų. **Lukui tenka ją beveik nešti nešti.** Savo kambaryje ji krinta ant lovos, dreba.*

Atliktos lietuvių (vertimo) kalbos analizės rezultatai patvirtino Jasionytės-Mikučionienės (2014) išvadas, kad *gauti* ir *tekti* dominuoja būtojo ir esamojo laiko kontekstuose. Galima sutikti su tyrėjos išvadomis, kad šių veiksmožodžių būtojo laiko formos žymi atliktą veiksmą arba veiksmą, kuris truko tam tikrą laiką (Jasionytė-Mikučionienė 2014, 80):

- (168) FR-orig: ***Ils durent attendre dix minutes** avant que quelqu'un sorte du bâtiment.*
 LT-vert: ***Teko palaukti dešimt minučių**, kol kažkas išėjo iš pastato.*

Tiriamajoje medžiagoje užfiksuota, kad lietuvių (originalo) kalboje nekantrumą ir susierzinimą reiškiančiuose klausimuose labai dažnai praleidžiamas modalinis veiksmažodis, o verčiant į prancūzų kalbą jis aktualizuojamas kaip *devoir* ‘turėti’:

- (169) LT-orig: *Galop, o kam mudviem su Meižiu tampytis?*
 FR-vert: *En fin de compte, Meižis et moi, pourquoi **devons-nous perdre** notre temps?*
- (170) LT-orig: *O kur man dabar dėtis, ką?*
 FR-vert: *Où **dois-je me mettre** maintenant, où?*

Lietuviškame (169) pavyzdyje nekantrumo ir susierzinimo atspalvis perteikiamas dalelyte *galop* ir neigiamai konotuotu veiksmažodžiu *tampytis*, kitame (170) atvejuje nekantrumą paryškina klausiamasis žodelis *ką*. LT klausimas gali neturėti susierzinimo emocinio atspalvio, tačiau FR vertime *devoir* ‘turėti’ dažnai aktualizuoja lietuvių kalbos būtinumo lauką. Daugiausia *devoir* ‘turėti’ įterpimo į prancūzų (vertimo) kalbą atvejų rasta sakiniuose, kurių propozicija žymi neigiamai konototą situaciją. (171), (172) pavyzdžiuose neigiamą atspalvį turi veiksmažodžiai *įsirežti*, *klampoti*. Pastarieji reiškia tai, kad subjektui reikia dėti daug fizinių pastangų atlikti veiksmą ir pasiekti norimą rezultatą.

- (171) LT-orig: *Gerokai įsirežė Juza, kol iškėlė saulėn nublyškusias ir ilgas karklo šaknis.*
 FR-vert: ***Youza dut ahaner un bon coup** avant d'étaler à la lumière du jour les longues racines pâles.*
- (172) LT-orig: *Sargybiniai balsu keikėsi, klampodami tuos porą trejetą kilometrų nuo perrūdijusios siauruko bėgių atšakos.*
 FR-vert: *Les gardiens juraient à voix haute, **car ils devaient se frayer un chemin** durant les six kilomètres depuis l'intersection des rails étroits et rouillés.*

Neepisteminį modalumą žyminčiam prancūzų kalbos veiksmažodžiui *devoir* ‘turėti’ artimiausias atitikmuo rumunų kalboje yra *a trebui* ‘turėti’. Šis vienas veiksmažodis turi savybę perteikti reikšmes, kurios yra koduojamos dviem FR veiksmažodžiais neep-*devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’, todėl jis ir būna dažniausias šių dviejų FR veiksmažodžių atitikmuo rumunų vertimo kalboje (Rossari *et al.* 2007, 8–9). Tai, kad neep-*devoir* ‘turėti’ verčiamas į lietuvių kalbą pasitelkiant platų būtinumo raiškos potencialą visų pirma rodo lietuvių kalbos priemonių gausą neepisteminiam būtinumui žymėti; kita vertus, šis faktas rodo ir neep-*devoir* ‘turėti’ reikšmių reljefiškumą. Ir tiesioginiai funkciniai-semantiniai, ir kompensuojamieji funkciniai-semantiniai atitikmenys rodo, kad neep-*devoir* ‘turėti’ aprėpia įvairaus stiprumo laipsnio būtinumą.

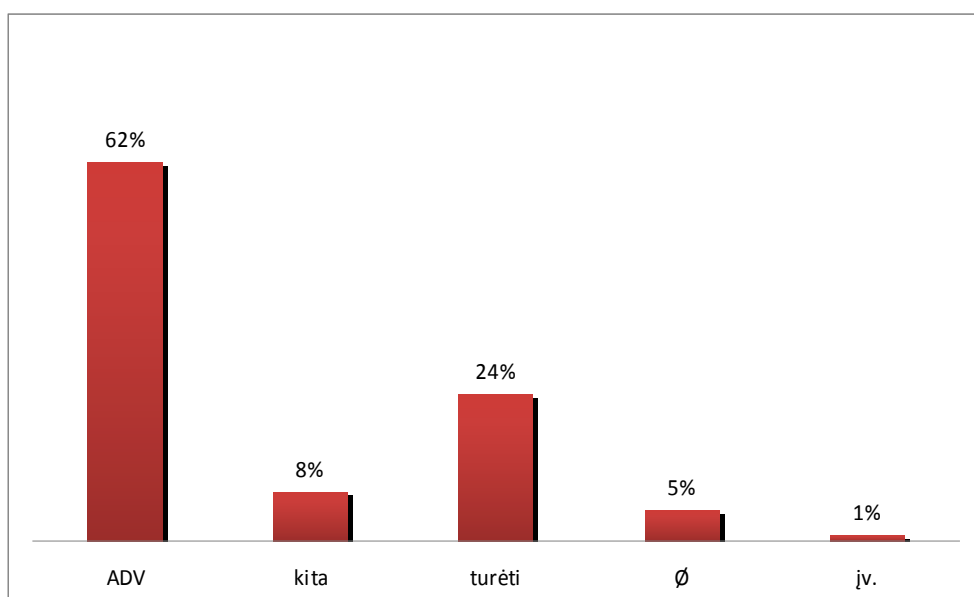
Nors Le Querler (1996) pastebi, kad pasakymo jėga, įsakmumo stiprumas priklauso ne nuo vartojamo laiko ir net ne nuo veiksmažodžio semantikos, bet nuo santykių pobūdžio, kurie yra susiklostę ar besiklostantys tarp kalbančiųjų, ir pasakymo kategoriškumą geriausiai atskleidžia prozodika, mimika, gestai, vis dėlto šiuo tyrimu nustatyta, kad pati stipriausia būtinumo / įpareigojimo atlikti veiksmą reikšmė perteikiama FUT neep-*devoir* ‘turėti’ forma. Užfiksuota PRS neep-*devoir* ‘turėti’ būtinumo raiška lietuvių (originalo) kalboje patvirtina šiuo laiku reiškiamą įvairaus stiprumo kalbėtojo valią: įpareigojimo atlikti veiksmą stiprumas gali varijuoti nuo įsakmės komandos iki rekomendacinio pobūdžio pastabų (gebėjimo *suprasti*, *pagalvoti*, *suvokti* ir pan.). Mandagius siūlymus kalbėtojas reiškia vartodamas CONDprs neep-*devoir* ‘turėti’, jų atitikmenys paliudija platų raiškos spektrą mandagiems valios aktams reikšti lietuvių kalboje. Būtaisiais laikais vartojamo neep-*devoir* ‘turėti’ lietuviškų atitikmenų analizė patvirtino ankstesnių būtinumo raiškos tyrimų lietuvių kalboje rezultatus.

6. 2. Ep-*devoir* ‘turėti’ atitikmenys lietuvių kalboje

Vertimo analizės rezultatai parodė, kad didžioji ep-*devoir* ‘turėti’ asmenuojamųjų teigiamųjų formų dalis į lietuvių kalbą yra išversta kompensuojamaisiais funkciniais-semantiniais atitikmenimis ir tai sudaro 70 %

visų atvejų. Į šį skaičių įeina 62 % episteminių adverbialų ir 8 % kitų atvejų (3 paveiksle nurodama pavadinimu *kita*, 8 % sudaro nežymimieji įvardžiai, tikslinamosios dalelytės ir pan.). Tiesioginis funkcinis-semantinis lietuvių kalbos atitikmuo *turėti* sudaro mažesnę dalį (24 %). 5 % *ep-devoir* ‘turėti’ atitikmenų lietuvių (vertimo) kalboje tampa modaliai nežymėti, įvairūs vertėjų sprendimai sudaro 1 % (iš viso užfiksuoti 629 *ep-devoir* ‘turėti’ atvejai).

3 paveikslas. *Ep-devoir* ‘turėti’ atitikmenų distribucija lietuvių vertimo kalboje (CTL_{FR-LT} (LT-vert))

Kaip minėta, didžiąją dalį (392 atvejai iš 629, arba 62 %) *ep-devoir* ‘turėti’ vertimo į lietuvių kalbą atitikmenų sudaro įvairūs adverbialai. Šiame darbe jie traktuojami kaip kompensuojamieji funkciniai-semantiniai vienetai (pagal Johansson (2007) klasifikaciją), tačiau remiantis Šolienės (2013) tyrimo ir šio darbo rezultatais, ateityje, matyt, juos vertėtų vertinti kaip tiesioginius funkcinis-semantinius atitikmenis. 18 lentelėje pateikiamas *ep-devoir* ‘turėti’ adverbialinių atitikmenų dažnis lietuvių (vertimo) kalboje CTL_{FR-LT} (LT-vert).

18 lentelė. Ep-*devoir* ‘turėti’ adverbialinių atitikmenų dažnis lietuvių (vertimo) kalboje *CTL_{FR-LT}* (LT-vert)

LT adverbialas	n	%	LT adverbialas	n	%
<i>tikriausiai</i>	154	39	<i>gal(būt)</i>	3	1
<i>turbūt</i>	92	23	<i>(labai) tikėtina</i>	3	1
<i>matyt(i)</i>	37	9	<i>aiškiai</i>	3	1
<i>veikiausiai</i>	31	8	<i>žinoma</i>	2	0,5
<i>ko gero</i>	27	7	<i>rasi</i>	2	0,5
<i>greičiausiai</i>	21	5	<i>akivaizdžiai</i>	2	0,5
<i>regis</i>	7	2	<i>bene</i>	1	0,2
<i>rodės</i>	6	2	<i>tikrai</i>	1	0,2

Tyrimo rezultatai parodė, kad pirmoji pozicija tenka *tikriausiai* – kaip ep-*devoir* ‘turėti’ atitikmuo lietuvių kalboje, jis sudaro 39 %.

- (173) FR-orig: ***Ma cellule devait être une buanderie autrefois, sa porte et sa fenêtre donnent sur la cour.***
 LT-vert: ***Mano kameroje kitados tikriausiai buvo skalbykla, jos durys ir langas išeina į kiemą.***

Prie dominuojančių episteminio būtinumo adverbialų dar galima priskirti *turbūt* (23 %). Mokomajame *Prancūzų kalbos žodyne* (2009) nurodoma, kad *devoir* ‘turėti’, žymintis tikimybę, hipotezę, į lietuvių kalbą yra verčiamas dalelyte *turbūt*. Ankstesniame *Prancūzų kalbos žodyne* (1992) pateikiamas FR pavyzdys ir jo vertimas į lietuvių kalbą: *cela doit être vrai* ‘tai, **tur būt**, teisybė’. Paminėtame kontekste ne tik rašyba, bet ir pati apibrėžtis *dalelytė* yra taisytina, nes šis žymiklis yra episteminio būtinumo adverbialas, rodantis kalbėtojo įsitikinimo laipsnį pranešamu dalyku (darbe laikomasi A. Smetonos ir A. Usonienės (2012) funkcinės-semantinės adverbialų klasės apibrėžties).

Bendrai susumavus *tikriausiai* ir *turbūt* sudaro 62 % visų adverbialinių atitikmenų (iš viso adverbialinių atitikmenų rasti 392 atvejai). Šio tyrimo rezultatai panašūs į Šolienės (2013) tyrimo rezultatus, rodančius, kad anglų kalbos ep-*must* ‘turėti’ į LT dažniausiai verčiamas *tikriausiai*, *matyt(i)*, *turbūt*. Šio darbo rezultatai parodė, kad *matyt(i)* nėra labai dažnai pasikartojantis episteminio būtinumo žymiklis lietuvių (vertimo) kalboje verčiant iš prancūzų

kalbos (9 %). *Veikiausiai, ko gero, greičiausiai* vartojami panašiomis proporcijomis. Kiti adverbialai (*labai*) *tikėtina, aiškiai, žinoma, akivaizdžiai, tikrai* yra kiekybiškai dar mažiau reikšmingi.

Lietuvių vertimo kalboje užfiksuoti ne tik episteminiai būtinumo, bet ir episteminiai galimumo žymikliai *regis, rodės, gal, gal(būt), rasi, bene* (klasifikacija pagal Usonienę (2006a, 2006b), Šolienę (2013)). Kaip atitikmenys, pastarieji nėra kiekybiškai svarūs, tačiau šis faktas dar kartą patvirtina Šolienės (2013) tyrimo rezultatus, kad lietuvių kalboje tikimybės laipsniai nėra griežtai skirstomi. Atitikmenų analizė taip pat paliudijo, kad pats ep-*devoir* ‘turėti’ apima nevienodo stiprumo vertes. Faktas, kad episteminiai galimumo žymikliai *regis, rodės, gal, gal(būt), rasi, bene* yra tik IMPF laiku vartojamo ep-*devoir* ‘turėti’ atitikmenys lietuvių kalboje, leidžia spręsti apie šiuo laiku vartojamo ep-*devoir* ‘turėti’ savybę perteikti silpnesnį autoriaus įsitikinimą pranešamu dalyku nei kitais būtojo plano gramatiniais laikais:

(174) FR-orig: *Il ne dormait plus à la maison tous les soirs. C'est qu'il avait besoin de calme pour corriger ses dictées...Il ne sillonnait plus le pays avec nous tous les dimanches à la recherche d'un nouveau vide-greniers. C'est qu'**il devait en avoir un peu marre de nos cochonneries...***

LT-vert: *Jis jau nemiegodavo kiekvieną vakarą namie. Gal jam reikėjo ramybės taisant diktantus... Jis jau nevaikštinėdavo su mumis kiekvieną sekmadienį po apylinkes ir neieškodavo naujo sendaikčių turgaus. **Gal jam jau buvo per akis mūsų kvailysčių...***

(175) FR-orig: *Je ne m'en souviens pas très bien mais **ton papa devait porter** le même tee-shirt blanc...*

LT-vert: *Gerau nebepprisimenu... **Regis, tavo tėvas nešiojo** tokius pat baltus marškinėlius...*

Šiai įžvalgai patvirtinti svarbus kitas faktas: lietuvių kalbos veiksmažodis *galėti*, kaip ep-*devoir* ‘turėti’ ekvivalentas, taip pat buvo užfiksuotas tik pavartotas IMPF laiku. Tekstyno duomenimis, veiksmažodis *galėti* nėra karto nepavartotas kaip kitų būtujų laikų – PS ar PC – ep-*devoir* ‘turėti’ atitikmuo.

- (176) FR-orig: *Charles se battait avec **une essoreuse à salade qui devait dater des années yé-yé.***
LT-vert: *Šarlis grūmėsi **su salotų džiovintuvu, kuris galėjo būti dar iš hipių laikų.***

Ep-*devoir* ‘turėti’ reikšmių reljefiškumą liudija ir prancūzų kalbos tyrėjų poleminės diskusijos mokslinėje literatūroje.

Anot Caron'o *et al.* (1989, 119), ep-*devoir* ‘turėti’ ir *pouvoir* ‘galėti’ kaita pranešimo esmės visiškai nepakeičia. Mari (2015) pozicija kitokia. Jos teigimu, prancūzų kalbos vartotojas turėtų rinktis ep-*devoir* ‘turėti’ tada, kai turi daugiau eksPLICITINIŲ prielaidų ir patikimesnių šaltinių (vizualinių, audialinių) savo išvadoms formuluoti, nes veiksmazodis ep-*devoir* ‘turėti’ kuria stipresnį įsitikinimo tuo, ką kalbėtojas sako, įspūdį nei ep-*pouvoir* ‘galėti’. LT atitikmenys rodo, kad vertėjai taip pat ne visada kreipia dėmesį į šį rodiklį. FR (177) pavyzdyje subjektas mato, kad *tolumoje spindi bokštas*, tačiau LT sakinyje vertėjas renkasi veiksmazodį *galėti*, reiškiantį silpnesnį episteminės tikimybės laipsnį:

- (177) FR-orig: *La tour brillait au loin à la manière d'un cône de cristal. **II devait être 22 heures.***
LT-vert: *Tolumoje lyg krištolinis kūgis spindėjo bokštas. **Galėjo būti dešimta vakaro.***

5.4.4. skyrelyje buvo aptarta, kad neturint platesnio kalbinio konteksto yra sunkoka nustatyti PC laiku vartojamo *devoir* ‘turėti’ reikšmę, o siekdamas išvengti pasakymo ambivalentiškumo, neepisteminiam modalumui reikšti prancūzų kalbos vartotojas vis dažniau renkasi veiksmazodį *falloir* ‘reikėti’. Šis faktas patvirtina du svarbius dalykus: viena vertus, episteminio lauko plėtimasis rodo *devoir* ‘turėti’ veiksmazodžio gramatiškėjimą ir konceptualiosios būtinumo vertės silpnėjimą, kita vertus, *devoir* ‘turėti’ koduojamas reikšmių ambivalentiškumas (PC ep-*devoir* ‘turėti’ artumas neep-*devoir* ‘turėti’) liudija ep-*devoir* ‘turėti’ perteikiamą stiprų autoriaus įsitikinimo skelbiama mintimi laipsnį. Pastarąją pastabą patvirtina ep-*devoir* ‘turėti’ vertimo atitikmenys

lietuvių kalboje. Tiriamoji medžiaga parodė, kad tik PC ep-*devoir* ‘turėti’ atitikmenimis pasirenkami stipraus įsitikinimo laipsnio lietuvių kalbos adverbialai *žinoma, aiškiai, tikrai*:

(178) FR-orig: *Elle est encore enfermée dans la chambre avec cette poupée ridicule qui*

a dû coûter une fortune,
turėti.PC.3SG kainuoti.INF turtas.N.SG.F
à lui tenir d'interminables discours!

LT-vert: *Ji vėl užsidariusi kambaryje su ta kvaila lėle, kuri, **žinoma**, kainavo aukso kalnus, ir plepa jai visokius niekus!*

(179) FR-orig: **Elle a dû en**
ji.PRON.PERS.3SG.F turėti.PC.3SG apie tai.PRON.GEN

entendre des mensonges.
klausyti.INF ART. DEF.PL melas.N.PL.M

LT-vert: ***Ji tikrai prisiklausė daugybės melų.***

Verčiant PC ep-*devoir* ‘turėti’, jo praleidimo vertime į lietuvių kalbą atvejai yra dažnai pasitaikantis reiškinys. Skelbiama mintis tampa nežymėta modalumo atžvilgiu, pasakymai (180)–(181) tampa teiginiais ir tai suteikia aukštą įsitikinimo laipsnį reiškiamu dalyku:

(180) FR-orig: *Lui, il voit ça, que je suis désespérée, mortifiée.*

Il a dû en
jis.PRON.PERS.3SG.M turėti.PC.3SG tai.PRON.GEN
voir d'autres, pourtant.
matyti.INF kiti.PRON.INFEF.PL tačiau.CONJ
C'est un habitué du malheur.

LT-vert: *Inspektorius pastebi, kad aš suglumusi, pažeminta. Bet juk **jis matė nemaža tokių žmonių.** Tad yra pripratus prie nelaimių.*

(181) FR-orig: *Tu ne vois pas mes lunettes de soleil ?*

J'ai dû les poser quelque
turėti.PC.1SG jie.PRON dėti.INF koks.PRON.INDEF
part.
vieta.N.SG.FM

LT-vert: *Nematai mano akinių nuo saulės? **Aš juos čia kažkur pasidėjau.***

Kalbėdama apie ep-*devoir* ‘turėti’ atitikmenis rumunų kalboje Rossari *et al* (2007) nepatikslinka, kokia raiška vyrauja šioje kalboje, tik pateikia pavyzdžių su adverbialu *probabil că* ‘tikriausiai, kad’, manymo veiksmažodžiu *cred că* ‘manau, kad’ ir patikslinka, kad *a trebui* ‘turėti’ retai kada būna episteminis atitikmuo. Verčiant FR ep-*devoir* ‘turėti’ į estų kalbą dominuoja adverbialinė strategija (Narusk 2014). Šio veiksmažodžio atitikmenimis grožinės literatūros tekstuose dažniausiai vartojami adverbialai *ilmselt* ‘matyt’, *vist* ‘tikriausiai’, *nāhtavasti* ‘greičiausiai’. Autorė jų vartojimo dažnumą sieja su teksto tipu (grožinė literatūra ir negrožinė) ir gramatiniu ep-*devoir* ‘turėti’ laiku. Užfiksuota absoliuti *ilmselt* koreliacija su IMPF ep-*devoir* ‘turėti’, o *vist* – su PRS ep-*devoir* ‘turėti’.

Šio darbo autorė patikrino ir FR ep-*devoir* ‘turėti’ gramatinio laiko bei LT adverbialinių atitikmenų ryšius. Vyraujančių koreliacinių ryšių tendencijos nenustatyta. Pavyzdžiui, PRS ep-*devoir* ‘turėti’ adverbialinių atitikmenų rasta 119. Iš jų yra *tikriausiai* (58), *turbūt* (23), *matyt(i)* (15), *veikiausiai* (10), *ko gero* (7), *greičiausiai* (6). PS ep-*devoir* ‘turėti’ rasta 11 atvejų, iš jų 8 yra išversti adverbialais, o jų pasiskirstymas yra toks: *tikriausiai* (2), *rodės* (2), *turbūt* (1), *matyt* (1), *veikiausiai* (1), *ko gero* (1). Tiesa, tam tikrą pastabą būtų galima formuluoti apie autoriaus stipraus įsitikinimo laipsnio adverbialus *akivaizdžiai*, *žinoma*, *aiškiai*, *tikrai*, *labai tikėtina*. Nors statistiškai negausūs, šie adverbialai visada yra tik PC vartojamo ep-*devoir* ‘turėti’ atitikmenys lietuvių kalboje.

Išanalizuota medžiaga atskleidė, kad modaliai nežymėtais sakiniiais lietuvių kalboje tampa dažniausiai taip pat PC ep-*devoir* ‘turėti’ atitikmenys: sakiniai skelbiami kaip faktai ir svarstymo fono dėl pranešamo dalyko nelieka. Atitikmenys rodo, kad PC laiku vartojamas aptariamasis veiksmažodis reiškia stipresnį autoriaus įsitikinimą kalbamuoju dalyku nei IMPF ep-*devoir* ‘turėti’: autorius tvirčiau įsitikinęs subjekto atliktų veiksmų realizacija nei jo emocinė būseną. IMPF vartojamas ep-*devoir* ‘turėti’ gali reikšti labai nevienodo laipsnio autoriaus požiūrį į skelbiama mintį, tačiau faktas, kad episteminiai galimumo žymikliai *regis*, *rodės*, *gal*, *gal(būt)*, *rasi*, *bene* (nors kiekybiškai ir

nereikšmingi) yra tik IMPF laiku vartojamo ep-*devoir* ‘turėti’ atitikmenys lietuvių kalboje, leidžia manyti apie šiuo laiku vartojamo tiriamojo veiksmožodžio savybę perteikti silpnesnį autoriaus įsitikinimą pranešamu dalyku nei kitais būtojo plano gramatiniais laikais.

Prie *kita* kaip kompensuojamieji funkciniai-semantiniai ep-*devoir* ‘turėti’ atitikmenys į lietuvių kalbą yra priskirtos ir tikslinamosios dalelytės *apie, gal, kažkur, maždaug*, nežymimasis įvardis *koks*, pavyzdžiui:

(182) FR-orig: *Assis derrière son bureau, **il devait mesurer un mètre quatre-vingt-dix** et peser dans les cent vingt kilos.*

LT-vert: *Vyras sėdėjo už rašomojo stalo, bet galėjai numanyti, kad jo ūgis siekė **apie metrą devyniasdešimt**, o svoris apie šimtą dvidešimt kilogramų.*

(183) FR-orig: *L'aubergiste **doit faire deux fois et demie son volume.***

LT-vert: *Užeigos ponis už ją storesnė **kokius du su puse karto.***

Lietuvių vertimo kalbos (182)–(183) pavyzdžiuose formali raiška skiriasi, tačiau funkcija – autoriaus abejonė pranešamu dalyku – išlaikoma.

(184) sakiny, išverstas iš lietuvių į prancūzų kalbą, patvirtina šią tendenciją:

(184) LT-orig: *Pasiturinčių ūkininkų **vaikas, maždaug septyniolikos metų**, eidamas pro šalį sumanė nusiskinti obuolį.*

FR-vert: *C'était le fils de paysans riches, **il devait avoir dans les dix-sept ans.***

Buvo išanalizuotas ir lietuvių (originalo) kalbos episteminį būtinumą ir galimumą koduojančių adverbialų vertimas į prancūzų kalbą (patikrinti tie adverbialai, kurie rasti LT (vertimo) kalboje kaip FR (originalo) ep-*devoir* ‘turėti’ atitikmenys, žr. 18 lentelę). Patekstinio medžiaga parodė, kad LT adverbialai dažniausiai verčiami FR adverbialais, t. y. taikant tiesioginę adverbialinę vertimo strategiją (žr. 19 lentelę). Pastebėta, kad tik labai nereikšminga dalis yra verčiama pasirinkus veiksmožodinę strategiją, t. y. ep-*devoir* ‘turėti’ pasirenkamas gana retai – iš 184 adverbialų tik 17 yra ep-*devoir* ‘turėti’ atitikmenys prancūzų (vertimo) kalboje.

19 lentelė. Lietuvių kalbos adverbialinių atitikmenų distribucija prancūzų vertimo kalboje (CTL_{LT-FR} (FR-vert))

LT adverbias	n	Sûrement	Certainement	Probablement	Sans doute	Peut-être	Vraisemblablement	Apparemment	Visiblement	Sembler	Autre	Devoir
<i>tikriausiai</i>	62	19	12	8	6	5	2	0	0	0	6	4
<i>matyt(i)</i>	59	3	0	3	4	2	0	10	18	4	11	4
<i>turbūt</i>	30	0	6	7	5	8	2	0	0	0	0	2
<i>regis</i>	12	0	0	0	0	0	2	3	4	1	0	2
<i>rasi</i>	9	0	0	0	2	3	0	0	0	1	1	2
<i>ko gero</i>	9	0	0	3	0	4	0	0	0	0	0	2
<i>rodės(i)</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1
Iš viso:	184	22	18	21	17	22	6	13	23	7	18	17

Tas faktas, kad ep-*devoir* ‘turėti’ gali būti pasirinktas aktualizuoti adverbialą, galintį perteikti stiprų episteminių būtinumą ar silpną episteminių galimumą lietuvių (originalo) kalboje, dar kartą rodo ne tik tikimybės laipsnių griežtą neskirstymą lietuvių kalboje, bet ir paties veiksmažodžio ep-*devoir* ‘turėti’ reikšmių netolygumą. Kaip matyti iš pateikiamų (185)–(189) pavyzdžių, lietuvių kalbos adverbialai *tikriausiai*, *matyt*, *turbūt*, *rasi*, *regis* prancūzų kalboje tampa ep-*devoir* ‘turėti’ atitikmenimis:

(185) LT-orig: *Ne, ką jūs, – Pipiras suvirpėjo iš pasibjaurėjimo pagalvojęs, kad prisilies prie jų **drabužių, irgi tikriausiai pradvysusių** riebia aviena su mairūnu.*

FR-vert: *Jamais de la vie! - Pipiras frémit de dégoût à l'idée d'un contact avec **leurs vêtements qui devaient empester**, eux aussi, le mouton gras à la marjolaine.*

(186) LT-orig: ***Motina, matyt, kregždžių kiaušinius vogė**, ne kitaip.*

FR-vert: ***La mère devait voler des œufs d'hirondelles**, ce n'est pas possible autrement.*

- (187) LT-orig: ***Turbūt kitiems atrodžiau panašus į primušą bandšunį, kuris lekuoja iškišęs liežuvį.***
FR-vert: ***Je devais ressembler à un chien berger qu'on aurait roué de coups, haletant, la langue pendante.***
- (188) LT-orig: ***Rasi būsiu nukritęs, – mėginau pasiaiškinti, kilstelėjęs ant alkūnės.***
FR-vert: ***J'ai dû tomber; dis-je pour me justifier, me soulevant sur un coude.***
- (189) LT-orig: ***Regis, bus metas papusryčiauti, – sumurmėjo jis.***
FR-vert: ***Il doit être temps de prendre un petit déjeuner.***

Prancūzų kalbos *ep-devoir* ‘turėti’ vertimo į lietuvių kalbą analizė parodė, kad episteminio būtinumo fonas, koduojamas veiksmožodyje *ep-devoir* ‘turėti’, funkciškai perkliamas į lietuvių kalbą 94 %. Viena vertus, būtinumo raiškos priemonės, padedančios perkelti *ep-devoir* ‘turėti’, rodo, kad lietuvių kalba pasižymi didele jų įvairove ir neskirsto lietuviškųjų adverbialų pagal stiprumo laipsnį, tačiau kita vertus, šie veiksniai liudija paties prancūzų kalbos veiksmožodžio *ep-devoir* ‘turėti’ reikšmių netolygumą ir savybę perteikti autoriaus tvirtą ir / ar silpną įsitikinimą skelbiama mintimi.

7. KIEKYBINĖ IR KOKYBINĖ PRANCŪZŲ KALBOS MODALINIO VEIKSMAŽODŽIO *FALLOIR* ‘REIKĖTI’ ANALIZĖ

7 skyriuje aptariamos modalinės *falloir* ‘reikėti’ reikšmės, užfiksuotos $CTL_{FR-LT-FR}$ tekstyne, aiškinami modalinių veiksmažodžių *falloir* ‘reikėti’ ir *neep-devoir* ‘turėti’ reikšmių skirtumai bei vartojimo kontekstai, analizuojami *falloir* ‘reikėti’ atitikmenys lietuvių kalboje. Pirmiausia atkreipiamas dėmesys į nemodalinį *falloir* ‘būti būtinumui’ reikšmės lygmenį, kai subjektas patiria kokio nors objekto ar daikto poreikį. Pastaroji, kaip rodo $CTL_{FR-LT-FR}$ pavyzdžių analizė, panašiai kaip ir *devoir* ‘būti skolingam’, linkusi abstraktėti (plačiau apie tai žr. 7.1. skyrelį). 8 skyriuje bus plačiau aptartos įvairios konstrukcijos, kuriose *falloir* ‘reikėti’ patiria pragmatikalizacijos procesą, o šiame – 7 skyriuje – analizuojama tik konceptualioji *falloir* ‘reikšmė’.

7. 1. Veiksmažodžio *falloir* nemodalinė reikšmė ‘būti būtinumui’

$TLFi$ žodyne nurodomos šios pagrindinės nemodalinės *falloir* reikšmės: *būti būtinumui, reikalui, trūkti, stigti*. Ši reikšmė išsirutuliojo iš šnekamosios lotynų kalbos veiksmažodžio *fallire* ‘trūkti’:

- (190) ***Il lui fallait cent francs. D'abord il crevait de faim. Puis Georgina, sa maîtresse, avait besoin d'argent.***($TLFi$)
‘**Jam reikėjo šimto frankų.** Pirma, jis mirė iš alkio. Antra, jo meilužei Georginai reikėjo pinigų.’

Sangražinė veiksmažodžio forma *s'en falloir de* taip pat gali būti koduojama *trūkumo, stygiaus reikšmė*.

- (191) ***Il s'en faut de moitié que ce vase soit plein.***($TLFi$)
‘Ši vaza tik puspilnė.’

Analizuota medžiaga patvirtino, kad nemodalinės *falloir* reikšmės perteikia subjekto patiriamą konkretaus daikto (192 pavyzdys) poreikį arba būsenos

būtinumą (193). Pirmuoju atveju *falloir* komplementu eina konkretus daiktavardis, o antruoju – abstraktus:

(192) FR-orig: ***Il nous faudrait deux paires de bottes en caoutchouc.***
 LT-vert: ***Mums reikėtų dviejų porų guminių batų.***

(193) FR-orig: ***Il leur faut un détachement absolu sans doute, un cynisme intégral.***
 LT-vert: ***Be abejonės, jiems reikia visiško atsižadėjimo, neapsakomo cinizmo.***

Beveik pusė nemodalinių reikšmių (68 iš 141) rasta pasakymuose, kai subjektas patiria laiko trūkumą veiksmui (veiksmams) atlikti. Retai nurodomas konkretus laiko intervalas, dominuoja neapibrėžta laiko trukmė (*des années* ‘metų’, *plusieurs semaines* ‘keleto savaitių’, *plusieurs jours* ‘keleto dienų’ ir pan.). Pavyzdžiui:

(194) FR-orig: ***Il leur faudra du temps pour se réapproprier, pour se reconquérir peut-être, ou pour décider que leur histoire commune est bien révolue.***
 LT-vert: ***Jiems prireiks laiko iš naujo vienas kitą prisijaukinti, galbūt iš naujo užkariauti, arba nuspręsti, kad jų istorija vėl bus bendra.***

Nemodalinio ir modalinio veiksmažodžio *falloir* kiekybiniai duomenys pateikiami 20 lentelėje.

20 lentelė. Nemodalinio ir modalinio veiksmažodžio *falloir* dažnis (CTL_{FR-LT} (FR-orig))

Nemodalinis vs modalinis <i>falloir</i>		n	%
Nemodalinis <i>falloir</i> ‘būti būtinumui’	Teigiamosios formos	140	99
	Neigiamosios formos	1	1
Iš viso:		141	100
Modalinis <i>falloir</i> ‘reikėti’	Teigiamosios formos	1185	89
	Neigiamosios formos	150	11
Iš viso:		1335	100

Prancūzų (vertimo) kalboje nemodalinių *falloir* ‘būti būtinumui’ reikšmių užfiksuota žymiai mažiau nei modalinių: ta pati kiekybinė tendencija pasitvirtina kaip ir originalo kalboje (žr. 21 lentelę).

21 lentelė. Nemodalinio ir modalinio veiksmazodžio *falloir* dažnis (CTL_{LT-FR} (FR-vert))

Nemodalinis vs modalinis <i>falloir</i>		n	%
Nemodalinis <i>falloir</i> ‘būti būtinumui’	Teigiamosios formos	60	97
	Neigiamosios formos	2	3
Iš viso:		62	100
Modalinis <i>falloir</i> ‘reikėti’	Teigiamosios formos	320	90
	Neigiamosios formos	35	10
Iš viso:		355	100

Nemodalinė *falloir* ‘būti būtinumui’ abstraktėja: *konkretaus daikto poreikio* reikšmė retesnė (19 atvejų) nei *abstrakcijos poreikio* (43 atvejai).

7. 2. Veiksmazodžio *falloir* ‘reikėti’ modalinė reikšmė ir jos vertimo į lietuvių kalbą paradigmos

Kaip nurodoma *Prancūzų kalbos istoriniame žodyne* (pranc. *Dictionnaire historique de la langue française*, toliau tekste *DHLF*), apie XV a. veiksmazodis *falloir* ‘būti reikalui, reikėti’ išstumia kitas savo reikšmėmis labai panašias beasmenes būtinumą / reikėjimą reiškiančias konstrukcijas (pavyzdžiui, *estouvoir*, kuris šiuolaikinėje kalboje prancūzų kalboje reikštų *falloir* ‘reikėti’, *être nécessaire* ‘būti būtinam’, *convenir* ‘tikti’) ir pradeda aktyviai dominuoti prancūzų kalbos vartosenoje. Iš šiuolaikinėje prancūzų kalboje esančių būtinumą perteikiančių veiksmazodinių konstrukcijų dar galima paminėti *être obligé de* + INF *qqch* ‘būti įpareigotam kažką padaryti’, *être contraint de* + INF *qqch* ‘būti priverstam kažką padaryti’, *avoir à faire qqch* ‘turėti kažką padaryti’, *être tenu de* + INF *qqch* ‘būti privalančiam kažką padaryti’, *il est nécessaire de* + INF *qqch* ‘būtina kažką padaryti’ ir kt., bet jos neįeina į šio darbo tyrimų objektą.

Jei kalba disponuoja įvairiomis raiškos priemonėmis labai panašiam reiškiniui įvardinti, ilgainiui įsitvirtina trumpesnės raiškos formos – būtent taip aiškinamas neep-*devoir* ‘turėti’ dominavimas *être obligé de* + INF *qqch* ‘būti įpareigotam kažką padaryti’ atžvilgiu (Kronning 1996, 146).

Patekstinio CTL_{FR-LT} (FR-orig) neep-*devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ asmenuojamųjų teigiamų formų analizė rodo, kad pastarųjų užfiksuota daugiau: neep-*devoir* ‘turėti’ rasti 879 atvejai, o būtinumo / reikėjimo konceptualiąją

reikšmę teigiamai vartojamas veiksmazodis *falloir* koduoja 1091 kartą³². Prancūzų vertimo kalboje CTL_{LT-FR} (FR-vert) neep-*devoir* ‘turėti’ atvejų užfiksuota 219, o *falloir* ‘reikėti’ – 280 (iš viso rasta 320 pasikartojimų, bet 40 atvejų neįskaičiuota dėl minėtos 32 pastabos išnašoje).

22 lentelė. Absolūtus ir normalizuotas neep-*devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ dažnis CTL_{FR-LT} (FR-orig) ir CTL_{LT-FR} (FR-vert)

neep-<i>devoir</i>	n	f/1000	<i>falloir</i>	n	f/1000
neep- <i>devoir</i> FR-orig	879	0,7	<i>falloir</i> FR-orig	1091	0,9
neep- <i>devoir</i> FR-vert	219	1,1	<i>falloir</i> FR-vert	280	1,4
Iš viso:	1098	1,8	Iš viso:	1371	2,3

Ši kiekybinė aptariamųjų modalinių veiksmazodžių vartojimo disproporcija gali būti aiškinama ne tik *devoir* ‘turėti’ asmenavimo sudėtingumu, palyginti su beasmeniu *falloir* ‘reikėti’, bet ir vengimu deontiniuose kontekstuose vartoti ambivalentinį *devoir* ‘turėti’ (Larreya 2004). Pavyzdžiui, sakinyje *il faut que vous sachiez...* ‘reikia, kad jūs žinotumėte’ / ‘jūs turite žinoti’ / ‘žinokite’ aiškiai perteikiama būtinumo žinoti / įpareigojimo žinoti reikšmė, o pasakyme *vous devez savoir que...* galimi du interpretacijos variantai: 1. *jūs turite / privalote žinoti, kad...*; 2. *jūs tikriausiai žinote, kad...*.

Patekstyne CTL_{FR-LT} (FR-orig) daugiausiai rasta tiesioginės nuosakos esamojo laiko teigiamųjų atvejų *il faut* ‘reikia’ (708 pavyzdžiai) – jais reiškiami patarimai adresatui, duodami kalbamuuju momentu: adresatas gali būti eksplicitiškai įvardijamas asmeniniais įvardžiais *tu* ‘tu’ ir *vous* ‘jūs’, o pačios rekomendacijos varijuoja nuo praktinio iki filosofinio pobūdžio:

- (195) FR-orig: ***Il faut que vous vous reposiez.***
 LT-vert: ***Jums reikia pailsėti.***

³² Iš viso *falloir* ‘reikėti’ pavyzdžių rasta 1 185, tačiau iš šios statistikos eliminuoti tie atvejai (94 pavyzdžiai), kuriuose šis veiksmazodis nekoduoja konceptualiosios būtinumo / reikėjimo reikšmės, pvz. konstrukcijos (*il faut croire que* ‘reikia manyti, kad’ ir kiti panašūs atvejai. Jie bus aptarti 8 skyriuje.

- (196) FR-orig: *Tu saisis la philosophie, en tout cas: **il faut que tu vives un certain** nombre d'expériences qui fassent évoluer ton point de vue, qui t'amènent à dépasser tes craintes, tes doutes, tes angoisses, etc.*
- LT-vert: *Na, bet supratai: **tau reikia patirti tam tikrų dalykų, kurie pakeistų tavo požiūrį, paskatintų atsikratyti baimių, abejonių, nerimo ir panašiai.***

Patekstyne užfiksuota atveju, kai adresantas klausytojui išsako asmeninių pamokymų ar priekaištą, siekdamas pabrėžti savo minties visuotinumą pateikia pamokomųjų posakių, panašių į sentencijas – tokį individualizuotą pamokymą paprastai lydi generinis pasakymas su *falloir* 'reikėti'. Toks sakiny su būtinumo veiksmažodžiu paprastai būna nenukreiptas į konkretų adresatą, bet pasirėmęs visuotine išmintimi autorius sustiprina prieš tai išsakytą pamokymą, pavyzdžiui:

- (197) FR-orig: *Tu veux que je te dise? Tu es un égoïste prétentieux, tu t'intéresses tellement qu'à toi que ça en devient écœurant. Pour pouvoir aimer quelqu'un d'autre, il faut d'abord s'aimer soi-même.*
- LT-vert: *Nori, kai ką pasakysiu? Tu pretenzingas egoistas, domiesi tik savim ir tai darosi šlykštu. Kad galėtum mylėt kitą žmogų, visų pirma turi mylėt save.*

(198) pavyzdyje autorius pirma pateikia visuotinumą pasižyminčią tiesą – atrodo, kad taip siekia motyvuoti subjektą, o paskui jau kreipiasi su konkretesniu patarimu:

- (198) FR-orig: ***Pour devenir un saint, il faut vivre. Lutte.***
- LT-vert: ***Kad taptum šventu, reikia gyventi. Kovokite.***

Panašių sakinių porų, kaip iliustruojama (199)–(200) pavyzdžiais, patekstyne CTL_{FR-LT} (FR-orig) rasta 34. Jas galima traktuoti kaip teksto argumentavimo strategiją.

- (199) FR-orig: ***Il faut que quelque chose finisse, il faut que quelque chose commence.***
- LT-vert: ***Kažkas turi pasibaigti, kažkas turi prasidėti.***

- (200) FR-orig: *Quand le ciel ne t'aide pas, il faut bien s'aider.*
 LT-vert: *Kai dangus nepadedą, pats turi stengtis.*

Analizuotoje medžiagoje rasta atvejų, kai kalbamuoju momentu adresatas raginamas drauge atlikti veiksmą. Tai spontaniški kvietimai *susitikti* (201 pavyzdys), *išgerti* (202 pavyzdys) ir pan. Pasakymų spontaniškumą rodo funkcinio įvardžio *il* nevartojimas, konkretaus laiko, vietos neįvardijimas, gale esantys šauktukai:

- (201) FR-orig: *Faut se voir un jour!*
 LT-vert: *Reikia gi kada susitikti!*

- (202) FR-orig: *Faut arroser ça!*
 LT-vert: *Reikia aplaistyti!*

Pavyzdžiai su *falloir* 'reikėti' rodo, kad adresanto ir adresato santykiai artimi, pokalbio konfidencialumą liudija pats situacinis kontekstas, kreipiamasi konkrečiai į vieną žmogų, o ne į plačią publiką. Šnekamosios, spontaniškos kalbos stilių patvirtina ne tik formalaus veiksnio *il* praleidimas, bet ir *puis* 'paskui' redukavimas į formą *pis* [pi] (203 pavyzdys). *Falloir* 'reikėti' su žinojimo (*savoir* 'žinoti' ir kt.), sakymo (*raconter* 'pasakoti', *dire* 'sakyti' ir kt.) predikatais sukuria pasakymus, kuriais perteikiamas subjekto kontroliuojamas veiksmas. Taip (203)–(205) pavyzdžiuose išreiškiamas subjekto volityvus poreikis informuoti:

- (203) FR-orig: *Pis, faut que je te dise encore autre chose...*
 LT-vert: *Be to, turiu tau dar ką pasakyti...*

- (204) FR-orig: *Il faut que tu saches une chose, Mathias: le seul être au monde qui compte pour moi, c'est toi.*
 LT-vert: *Isikalk į galvą, Matiašai: pasaulyje man brangi vienintelė būtybė – tai tu.*

- (205) FR-orig: *Il faut que je vous raconte ce qui est arrivé à Constitution, me dit-elle lorsque je lui ouvre la porte.*
 LT-vert: *Turiu jums papasakoti, kas nutiko Konstitucijai, – sako ji man, kai atidarau duris.*

Analizuojamoje medžiagoje užfiksuota pavyzdžių, kuriuose įsipareigojimas atlikti kokį nors veiksmą ar atitinkamai pasielgti priklauso nuo paties subjekto vidinio nusistatymo:

- (206) FR-orig: ***Mais il faut que je me force**, si je sors avec elle, Alice en crèvera, **il faut tenir**, coûte que coûte.*
 LT-vert: ***Bet reikia tvardyti** – jeigu eisiu kur nors su ja, Alisa nusprogs, **reikia laikytis**, kad ir kas būtų.*
- (207) FR-orig: *Mais **il fallait bien que je me justifie**, vaille que vaille.*
 LT-vert: *Bet žūtbūt **privalėjau pasiteisinti**.*

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad subjekto pastangas atlikti veiksmą pabrėžia adverbialai *coûte que coûte* ‘kad ir kas būtų’ (206 pavyzdys), *vaille que vaille* ‘žūtbūt’ (207 pavyzdys). Tiriamojoje medžiagoje užfiksuota nemažai ir kitokių adverbialų *bien* ‘labai’, *forcément* ‘būtinai’, *absolument* ‘visiškai’, *à tout prix* ‘bet kokia kaina’, kurie taip pat atlieka pabrėžiamąją funkciją. Kadangi veiksmazodis *falloir* ‘reikėti’ pats nėra labai stiprus imanentiškai, kalbėtojas renkasi šią strategiją siekdamas sukurti pasakymo stiprumo įspūdį. Patekstyniuose CTL_{FR-LT} (FR-orig) ir CTL_{LT-FR} (FR-vert) nebuvo užfiksuotas nė vienas kartu su neep-*devoir* ‘turėti’ einantis į(si)pareigojamą atlikti veiksmą stiprinantis panašaus tipo adverbialas (išskyrus su ep-*devoir* ‘turėti’, žr. (89) ir (90) pavyzdžius).

Analizuotoje medžiagoje rasta pavyzdžių, kur veiksmo ar poelgio būtinumą lemia išorinės aplinkybės, bet subjektas pats kontroliuoja savo elgesį ir emocijas:

- (208) FR-orig: *Je vais à la synagogue **quand il faut que j'y aille**, pour me sentir proche des miens, je ris avec eux **quand il faut rire**, je pleure **quand il faut pleurer**, pour ne pas me montrer insensible à leurs joies ou à leurs malheurs.*
 LT-vert: *Į sinagogą einu, **kai reikia eiti**, kad jausčiausi artimas saviškiams, juokiuosi drauge su jais, **kai reikia juoktis**, verkiu, **kai reikia verkti**, kad nepasirodyčiau nejautrus jų džiaugsams ar nelaimėms.*

Įdomu pastebėti, kad neep-*devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ pavartojimas viename pasakyme padeda išryškinti jų verčių skirtumą. Nors, žinoma, tik pats pasakymo autorius geriausiai atskleistų komunikacinę intenciją, tačiau (209) pavyzdyje jaučiama, kad neep-*devoir* ‘turėti’ jis labiau akcentuoja subjekto trūkumą (pastangų dėjimą paryškina lietuviškasis atitikmuo *privalau*, galima numanyti pasakymo intenciją: *jei nepamiegosiu, blogai jausiuosi*), o pasitelkus *falloir* ‘reikėti’ reiškiamas kontroliuojamas, bet natūralus subjekto nusiteikimas:

- (209) FR-orig: *Je suis dans un avion pour le bout du monde, je dois dormir, **il faut que je dorme**.*
 LT-vert: *Aš esu lėktuve, skrendančiame į pasaulio kraštą, privalau užmigti, **reikia pamiegoti**.*

Priešingai nei neep-*devoir* ‘turėti’, apibūdinantis neigiamą savybę ar imanentinę ydą, dėl kurios dažnai atliekamas subjekto veiksmas (žr. (59)–(60) pavyzdžiai), *falloir* ‘reikėti’ koduoja įprastus subjekto atliekamus fiziologinius veiksmus ar įpročius, kuriuos jis natūraliai kontroliuoja, todėl logiška, kad ir atliekamo veiksmo ar poelgio priežastys nepateikiamos:

- (210) FR-orig: *Je peux m'absenter un instant de ma caisse? (Voix discrète). **Il faut que j'aille aux toilettes**.*
(Et la, on espère que la remplaçante arrivera vite!)
 LT-vert: *Ar galiu trumpam palikti kasą? **Turiu nueiti į tualetą**.*
(Dabar belieka tikėtis, kad pakeisti ateis greitai!)

Analizuojamoje medžiagoje pastebėta tendencija: jei į modalinio veiksmožodžio *falloir* ‘reikėti’ aprėptį patenka dinaminis veiksmas, t. y. jo komplementu būna judėjimo veiksmožodis, veiksmą paskatinusios prielaidos patikslinamos (žr. (211) ir (212) pavyzdžius):

- (211) FR-orig: ***Il faut que j'y aille** sinon je vais rater mon train.*
 LT-vert: ***Man reikia ten nueiti**, kitaip nespėsiu į traukinį.*
- (212) FR-orig: *À propos, réagit Charles, **il faut qu'on aille**. Ils doivent nous attendre pour le dîner.*
 LT-vert: *Beje, – atsiliepė Šarlis, – **mums jau reikėtų eiti**. Jie tikriausiai laukia mūsų prie vakarienės stalo.*

Ir lietuvių kalboje, ir prancūzų kalboje modaliniai sakiniai su *falloir* ‘reikėti’ yra dviejų struktūrinių tipų: arba *falloir* ‘reikėti’ papildomas bendratimi (DAT + *il faut* ‘reikia’ + INF), arba subordinuojamas komplemento sakiniu (*il faut* ‘reikia’ + *que* ‘kad’ + CP). Pastarojo tipo konstrukcijos dažniau vartojamos spontaniškoje, šnekamojoje kalboje, o DAT + *il faut* ‘reikia’ + INF – rašytinėje kalboje (Riegel *et al.* 1994).

Buvo patikrinti atvejai, kai DAT ir CP subjektas yra 1-asis asmuo. Tekstynė *CTL_{FR-LT-FR}* buvo užfiksuota mažiau *il **me** faut ‘man reikia’ + que ‘kad’ + CP* atvejų (tokių būta 29) nei *il faut ‘reikia’ + que ‘kad’ + **je** ‘aš’ + CP* (tokių rasta 78). Tai gali būti dar vienas duomuo, rodantis, jog grožinės literatūros kūrinius galima apibūdinti kaip spontanišką, šnekamąją kalbą.

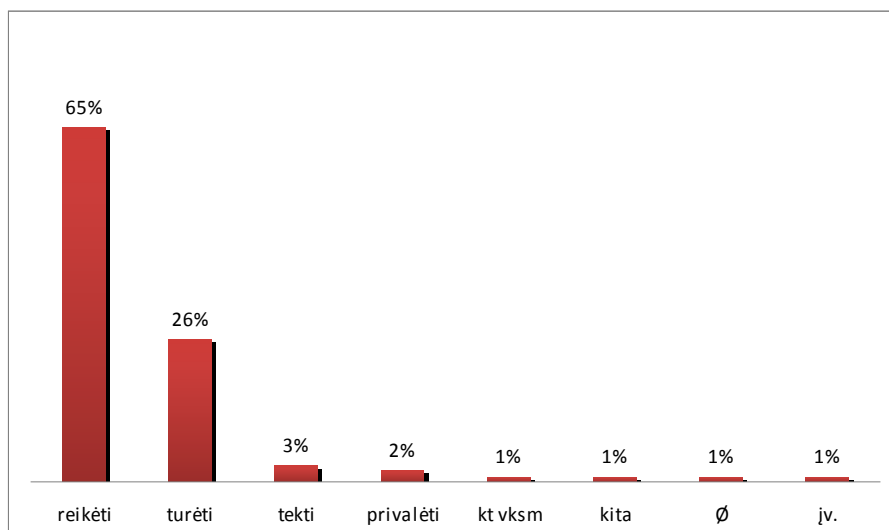
Pateikiame po vieną skirtingų struktūrinių tipų pavyzdį iš prancūzų (originalo) kalbos vartosenos:

- (213) FR-orig: ***Il me faut tenir encore un jour ou deux, dussé-je en souffrir plus que ceux que je cherche à punir.***
 LT-vert: ***Reikia išverti dar dieną ar dvi, nors ir kentėčiau labiau nei tie, kuriuos noriu nubausti.***
- (214) FR-orig: ***Il faut que je songe à refaire ma vie.***
 LT-vert: ***Reikėtų pagalvoti, kaip pradėti gyvenimą iš naujo.***

Tiriant tekstyno *CTL_{FR-LT-FR}* medžiagą užfiksuota nemažai atvejų, kai *falloir* ‘reikėti’ įeina į daugmaž pastovių sintaksinių konstrukcijų sudėtį ir netenka savo prototipinės neepisteminės būtinumo reikšmės. Toks vartojimas laikytinas dar vienu aptariamojo veiksmažodžio semantinės reikšmės reljefiškumo požymiu. Šis reiškinytis detaliau analizuojamas 8 skyriuje, o dabar bus aiškinami tik konceptualiosios būtinumo / reikėjimo *falloir* ‘reikėti’ reikšmės vertimo į lietuvių kalbą atitikmenys.

4 paveiksle matyti, kad dažniausi *falloir* ‘reikėti’ atitikmenys lietuvių kalboje yra *reikėti* (65 %) ir *turėti* (26 %). Šie tiesioginiai funkciniai-semantiniai atitikmenys sudaro 91 % visų atitikmenų.

4 paveikslas. *Falloir* ‘reikėti’ atitikmenų distribucija lietuvių vertimo kalboje (CTL_{FR-LT} (LT-vert))

Patekstinio CTL_{FR-LT} (LT-vert) medžiaga parodė, kad grožinės literatūros vertėjai ir individualizuotuose, ir visuotinio žymę turinčiuose pasakymuose *falloir* ‘reikėti’ atitikmenimis laiko veiksmažodžius *reikėti* ir *turėti*. Tą rodo ir (215)–(216) pavyzdžiai:

- (215) FR-orig: *Pardonnez-moi, dit Grand au coin de la place d'Armes. Mais **il faut que je prenne mon tramway.***
 LT-vert: *Atsiprašau, bet **man jau reikia lipti į savo tramvajų**, – pasakė Granas jiems priėjus Ginklų aikštės kampą.*
- (216) FR-orig: *Nous vivons au milieu des cyniques, et **il faut être cynique soi-même pour espérer s'en sortir.***
 LT-vert: *Gyvenime mus supa cinikai, ir, jei nori išlikti, **tu turi ir pats būti cinikas.***

Lietuvių kalbos vertimo pavyzdžiuose 2-asis *reikėti* ar *turėti* asmuo nebūtinai turi būti tiesioginis pašnekovas, bet gali turėti ir apibendrintą reikšmę *žmogus apskritai* (216 pavyzdys).

Vertimo medžiaga atskleidė, kad veiksmažodis *privalėti* niekada nebūna *falloir* ‘reikėti’ atitikmeniu apibendrinamojo pobūdžio sakiniuose (panašaus tipo kaip rodo (199) ar (200) pavyzdžiai). Būtų galima teigti, kad vertėjai jį pasirenka labai retai (iš viso – 18 atvejų). Tai rodo, kad *falloir* ‘reikėti’

reiškiamas į(si)pareigojimas yra silpnėsnis, palyginti su neep-*devoir* ‘turėti’, nes lietuvių kalboje pastarasis dažniau (*privalėti* sudaro 13 % neep-*devoir* ‘turėti’ atitikmenų, žr. 2 paveikslą) vartojamas kaip *privalėti* atitikmuo. Pastebėta tendencija, kad lietuviškasis *privalėti* vartojamas kaip *falloir* ‘reikėti’ atitikmuo tuo atveju, kai šis eina kartu su adverbialu, kuris pridedamas veiksmo neišvengiamumui sustiprinti (aptarta 7.2. skyrelyje):

(217) FR-orig: *Je me voyais parcourir la planète au volant de l'une de ces camionnettes qui servent à faire la promotion des cirques en tournée; je crierais dans le haut-parleur qui diffuserait ma voix amplifiée de village en village: „Mesdames et messieurs, **il faut absolument arrêter de croire** ce que vous croyez. Vous vous faites souffrir, croyez-moi“.*

LT-vert: *Jau įsivaizdavau save lekiantį per pasaulį vienu iš tų sunkvežimių, kurie naudojami cirko turnė reklamai. Sėdėdamas prie jo vairo rėkčiau į garsiakalbį ir mano balsas garsiai sklįstų iš miestelio į miestelį: „Ponios ir ponai, **privalote tuojau pat liautis tikėti** tuo, kuo tikite. Dėl to tik kenčiate, patikėkite manimi.“*

Veiksmažodžiui *privalėti* artimi bevardės giminės būtinumo dalyvių *svarbu*, *privalu*, *būtina* pavieniai atvejai rodo, kad *falloir* ‘reikėti’ retai koduoja stiprų klausytojo įpareigojimą:

(218) FR-orig: ***Il faut sauvegarder**, envers et contre tout, notre cohésion nationale, notre langue et notre culture.*

LT-vert: ***Svarbu išlikti** vieningiems, gelbėti gimtąją kalbą ir gimtąją kultūrą.*

(219) FR-orig: ***Il faut viser** la plus grande commodité.*

LT-vert: ***Privalu siekti** didžiausio patogumo.*

Analizuojamoje medžiagoje veiksmažodis *gauti* nė karto nepavartotas kaip *falloir* ‘reikėti’ atitikmuo, o veiksmažodis *tekti* pavartotas 32 kartus. Galima sakyti, jog pasitvirtino tendencija, kad *tekti* vartojamas individualizuotuose neigiamai konotoutuose sakiniuose, tačiau *tekti* koreliuoja dažniausiai (22 atvejai) su FUT *falloir* ‘reikėti’, o ne su būtuojų ar esamuojų

laiku – tokia pati tendencija buvo pastebėta ir analizuojant neep-devoir ‘turėti’ vertimo paradigmas į lietuvių kalbą. Teks yra dažnas būsimuoju laiku vartojamos konstrukcijos *il faudra bien* atitikmuo, pavyzdžiui:

- (220) FR-orig: *Partir, ce serait comme mourir, avait-elle confié à Manuela.
Enfin, je ne parle pas pour vous, ma fille.
Il faudra bien vous y résoudre.*
LT-vert: *Išeiti prilygtų numirti, – atskleidė ji Manuelai.
Na, nekalbu už jus, mano dukra.
Jums teks tam ryžtis.*

Vertimo į lietuvių kalbą pavyzdžiai patvirtino, kad būsimąjo laiko kontekstuose *falloir* ‘reikėti’ apima įvairaus stiprumo laipsnio įpareigojimą adresatui. Kitaip nei *neep-devoir* ‘turėti’, kuris būsimuoju paprastuoju laiku perteikia tik griežtą įpareigojimą klausytojui, *falloir* ‘reikėti’ perteikiamas būtinumo atlikti veiksmą tonas gali varijuoti nuo kategoriško (220) iki rekomendacinio lygmens. Tai liudija ir jo lietuviški atitikmenys, dažniausiai veiksmažodžiai *reikėti* ir *turėti*, vartojami sąlygine nuosaka:

- (221) FR-orig: *Elle lui dit qu'elle n'était pas fatiguée et tout de suite après:
Il faudra que tu ailles te reposer en montagne, là-bas.*
LT-vert: *Ji pasakė jam, kad nepavargo, ir tuoj pridūrė: **Tau reikėtų išvažiuoti pailsėti** ten, į kalnus.*
- (222) FR-orig: *C'est du français, il faudra t'y mettre, même si ce n'est pas très bien vu ces temps-ci.*
LT-vert: *Čia prancūziškai, **reikėtų tau pradėti mokytis tos kalbos**, nors tai ir ne per daug madinga šiais laikais.*

Lietuvių kalbos patekstyne CTL_{LT-FR} (LT-orig) rasta 16 pavyzdžių su *reikės*, 10 iš jų išversta į prancūzų kalbą veiksmažodžio *falloir* ‘reikėti’ sąlygine nuosaka. Tokia vertėjų pasirinkta strategija patvirtina kalbininkų išvalgas apie tai, kad būsimuoju laiku vartojamas veiksmažodis pasižymi laipsniškomis vertėmis:

- (223) LT-orig: *Mums žinoma daug atvejų, kuomet kilmingo kraujo vyrai vesdavo paprastas merginas. Žinoma, **reikės iškęsti savo luomo atstovų panieką**, bet jeigu meilė stipri...*
 FR-vert: *Nous connaissons d'autres cas où des jeunes gens appartenant à la noblesse ont épousé des jeunes filles d'origine modeste. Bien entendu, **il vous faudrait supporter** le mépris des représentants de votre classe, mais si l'amour est suffisamment fort...*

Falloir 'reikėti' savybę neperteikti kategoriško fono būsimąjo laiko kontekstuose patvirtina dar ir tai, kad su šiuo veiksmažodžiu kartu eina tikimybės adverbialai *peut-être* 'tikriausiai', *vraisemblablement* 'turbūt', padarantys pasakymus ne tokius kategoriškus.

- (224) FR-orig: *Alors, pourquoi m'aidez-vous à être plus à l'aise avec l'argent?
 Parce qu'il faudra **peut-être** que vous parveniez à en **gagner** avant de pouvoir vous en détacher.*
 LT-vert: *Tada kodėl man padedate lengviau juos [pinigus] priimti?
 Todėl, kad **galbūt turėsite išmokti užsidirbti pinigų**, kad vėliau galėtumėte iš jų išsilaisvinti.*

Panašių atvejų rasta ir esamojo bei būtojo laikų kontekstuose, kuriuose adverbialai *peut-être* 'tikriausiai', *vraisemblablement* 'turbūt' padeda susilpninti įpareigojimą adresatui ir suteikia pasakymui švelnesnę atspalvį:

- (225) FR-orig: *Il faut **peut-être** que vous repensiez cette histoire d'incendie et de suicide.*
 LT-vert: ***Turbūt jums reikėtų permąstyti** šią padegimo ir savižudybės istoriją.*

Kitų būtinumą žyminčių veiksmažodžių, pavyzdžiui, *derėti*, *vertėti* kaip *falloir* 'reikėti' atitikmenų, lietuvių (vertimo) kalboje nebuvo užfiksuota nė vieno atvejo, tačiau analizuojamo veiksmažodžio reikšmių reljefiškumą liudija ir imperatyvo raiškos priemonių įvairovė lietuvių kalboje: liepiamoji nuosaka (226), esamasis laikas (227), geidžiamoji nuosaka su dalelyte *tegu* (228):

- (226) FR-orig: *Il faut que tu*
 Reikėti.PRS.3SG kad.CONJ tu.PRON.PERS.2SG
le saches!
 tai.PRON.NEU žinoti.SUBJ.2SG
 LT-vert: *Žinok!..*
- (227) FR-orig: *Il faut repérer la place*
 Reikėti.PRS.3SG įsidėmėti.INF vieta.N.SG.F
exacte de chaque vêtement, chaque accessoire.
 tikslus.ADJ.SG.F
 LT-vert: *Ir įsidėmi kiekvieno drabužio, kiekvieno papuošalo vietą!*
- (228) FR-orig: *Il faut que le village entier*
 Reikėti.PRS.3SG kad.CONJ kaimas.N.SG. M visas.ADJ.SG.M
prenne les armes
 paimti.SUBJ.3SG ginklas.N.SG.M
et aille leur faire payer ça!
 LT-vert: *Tegul visas kaimas paima ginklus ir priverčia juos už tai sumokėti!*

Vis dėlto *falloir* ‘reikėti’ vertimo atitikmenų analizė parodė, kad šio veiksmažodžio atitikmenys lietuvių kalboje pasižymi mažesne įvairove, palyginti su neep-*devoir* ‘turėti’. Pasakymus su *falloir* ‘reikėti’ sustiprina ar susilpnina šalia einantys papildomai pridedami vienetai – adverbialai. Pastarasis faktas suponuoja mintį, kad šis veiksmažodis imanentiškai pasižymi tolygesnėmis vertėmis nei neep-*devoir* ‘turėti’ prancūzų kalbos vartosenoje. Abu veiksmažodžius galima traktuoti kaip kontekstinius kintamuosius – adresanto įpareigojimas adresatui tam tikru būdu veikti ar pasielgti varijuoja priklausomai nuo jų santykių pobūdžio ir bendros aplinkybinės situacijos, tačiau platų verčių diapazoną atskleidžiantys lietuviškieji atitikmenys leidžia teigti, kad neep-*devoir* ‘turėti’ semantine prasme yra imanentiškai reljefiškesnis nei *falloir* ‘reikėti’.

8. KONSTRUKCIJŲ SU MODALINIAIS VEIKSMAŽODŽIAIS *DEVOIR* ‘TURĖTI’ IR *FALLOIR* ‘REIKĖTI’ MULTIFUNKCIONALUMAS

Pastaruoju metu kalbotyroje vis rečiau operuojama autonominės sintaksės, semantikos ar leksikos sąvokomis. Kalbų tyrėjai akcentuoja leksikos ir gramatikos ribų nykimą ir vis didėjančią semantinio-pragmatinio konteksto svarbą kalbos vieneto reikšmės identifikavimui. Kalbos tyrimo objektu natūraliai tampa ne izoliuotas žodis, o konstrukcija.

Mokant(is) kalbų taip pat akcentuojama konstrukcija kaip kalbos mokymo(si) pagrindas (Prochasson 2009; Mari 2015). Deja, tenka pripažinti, kad konstrukcijų analizė kol kas netapo pagrindiniu prancūzų kalbotyros objektu, ir studijų, skirtų ne pavienių, bet konstrukcijų tyrimams, nėra daug (Chu 2008).

8. 1. Konstrukcijų *comme il se doit* ‘kaip privalu’, *comme il faut* ‘kaip reikia’ multifunkcionalumas

Siekiant pateikti kuo visapusiškesnę prancūzų kalbos modalinių veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ reikšmių analizės vaizdą iš realios prancūzų (originalo) kalbos vartosenos, šiame skyrelyje pristatomi šių veiksmažodžių pagrindu sudarytų konstrukcijų *comme il se doit* ‘kaip privalu’, *comme il faut* ‘kaip reikia’ kiekybinio ir kokybinio tyrimo rezultatai. Prancūzų (originalo) kalbos pavyzdžiais pagrindžiamas konstrukcijos su palyginamuoju žodžiu *comme* ‘kaip’ ir asmenuojamosios *devoir* ‘turėti’ formos su komplementu *être* ‘būti’ + (NP) multifunkcionalumas.

Labai svarbu matyti konstrukcijų, į kurių sudėtį įeina prototipiniai veiksmažodžiai, perteikiamas reikšmės ir atliekamas funkcijas, nes būtent tokiose konstrukcijose reljefiškas reikšmių spektras padeda suvokti kalbą kaip kontinuumą, kur reikšmių kitimas vyksta be staigių pokyčių, o funkcijų slinktys yra laipsniškos.

Nors patekstynis CTL_{LT-FR} savo dydžiu yra mažesnis nei prancūzų (originalo) kalbos dalis, tačiau prancūzų (vertimo) kalbos dalyje vienetų *comme il se doit* ‘kaip privalu’, *comme il faut* ‘kaip reikia’ rasta daugiau nei prancūzų originalo kalboje (žr. 23 ir 24 lenteles). Didžiąja dalimi jie yra lietuvių kalbos vienetų *kaip (pri)der-/ėjo, tinkamai, kaip reikia(nt)* atitikmenys. Šio tyrimo tikslas nėra per grožinės literatūros tekstų prizmę atskleisti lietuvių ir prancūzų tautų kultūrinius skirtumus, tačiau rasti LT pavyzdžiai su būtinumą, privalėjimą, į(si)pareigojimą reiškiančiais pasakymais suponuoja mintį, kad lietuviui labai svarbu laikytis tradicijų, normų, taisyklių tam, kad svetimas žmogus, svečias susidarytų palankią nuomonę apie šeiminką ir jo buitį.

Šį faktą patvirtina ir dažnai kiekybiškai pasikartojančios minėtos lietuvių kalbos konstrukcijos *kaip (pri)dera-/ėjo, kaip reikia(nt)*, kurios prancūzų kalboje dažniausiai realizuojamos vienetais *comme il se doit* ‘kaip privalu’, *comme il faut* ‘kaip reikia’. Pastarieji, tarp kitko, prancūzų originalo kalboje dažniau vartojami kalbant apie bausmės įvykdymą, įstatymų laikymąsi, teisinių normų gerbimą ir pan. Akivaizdu, tokio pobūdžio tarpkultūrinei studijai reikėtų išsamesnio tyrimo, o šiame darbe tiriamas tik pačių konstrukcijų multifunkcionalumas. 23 lentelėje pateikiami aptariamų prancūzų (vertimo) kalbos konstrukcijų, o 24 lentelėje – prancūzų (originalo) kalbos kiekybiniai duomenys:

23 lentelė. Konstrukcijų *comme il se doit* ‘kaip privalu’, *comme il faut* ‘kaip reikia’ dažnis ir funkcijos (CTL_{LT-FR} (FR-vert))

FR konstrukcijos	n	ADV	ADJ	N
<i>comme il se doit</i>	4	4	–	–
<i>comme il faut</i>	27	18	7	2
Iš viso:	31	22	7	2

24 lentelė. Konstrukcijų *comme il se doit* ‘kaip privalu’, *comme il faut* ‘kaip reikia’ dažnis ir funkcijos (CTL_{FR-LT} (FR-orig))

FR konstrukcijos	n	ADV	ADJ	N
<i>comme il se doit</i>	4	4	–	–
<i>comme il faut</i>	21	13	6	2
Iš viso:	25	17	6	2

Išanalizuoti empiriniai duomenys patvirtino, kad iš sangražinės prancūzų kalbos veiksmažodžio *se devoir* ‘jausti pareigą’ formos išsirutuliojusi konstrukcija *comme il se doit* ‘kaip privalu’ apibūdina veiksmą, vykstantį ar turėsiantį vykti socialinių ir moralinių normų besilaikančioje visuomenėje:

- (229) FR-orig: *En fin de compte, s'il s'avérait qu'à un moment donné vous ne vous êtes pas comporté **comme il se doit**, le cœur d'un fils est capable de comprendre et de pardonner plus que vous ne pourriez le croire.*
LT-vert: *Galiausiai, jeigu pasirodytų, kad kažkada pasielgėte ne taip, **kaip Jums derėjo**, sūnaus širdis įstengia suprasti ir atleisti daugiau, negu Jūs manytumėte.*

Savo reikšme panaši konstrukcija, sudaryta veiksmažodžio *falloir* ‘reikėti’ pagrindu *comme il faut* ‘kaip reikia’, taip pat įvardija teisingų ar teisėtų, vertinant pagal socialines nuostatas ir moralines normas, veiksmų požymį, taigi koduoja tai, kas privalu normatyvine prasme.

- (230) FR-orig: *Maman avait fait des choses **comme il faut**: le service à thé offert par mamie avec des dorures et des papillons verts et roses, des macarons de chez Ladurée <...>.*
LT-vert: *Mama viską buvo paruošusi **kaip reikiant**: senelės dovanotas paauksuotas arbatos servizas su žaliais bei rožiniais drugeliais, migdoliniai pyragaičiai iš Ladurė <...>.*

(231) pavyzdyje vieneto *comme il fallait* ‘kaip reikėjo’ reikšmė yra panaši kaip ir (230) sakinyje: (230) pavyzdyje *comme il faut* ‘kaip reikia’ apibūdina įprastą šeimyninio ritualo parengimo veiksmą – mama stalą padengė pagal šeimoje nusistovėjusias tradicijas, (231) sakinyje subjekto veiksmas atitinka padorios šeimos reikalavimus: mokyklos lankymas, licėjus, aukštasis išsilavinimas ir t. t. Skirtumas yra tas, kad (231) sakinyje veiksmažodis *falloir* ‘reikėti’ yra suderintas su pagrindiniame sakinyje esančiu veiksmažodžiu (*J'ai fait* ‘aš padariau’, veiksmažodis *faire* ‘daryti’ pavartotas būtuojų paprastuoju laiku), tai rodo, kad konstrukcijoje jis yra nepraradęs veiksmažodžio savybių. Riegelio *et al.* (1994) teigimu, šiuolaikinės kalbos vartosenoje konstrukcijos

comme il faut ‘kaip reikia’ laiko derinimas su pagrindiniu veiksmažodžiu jau retai pasitaiko. Tai patvirtina ir šio tyrimo duomenys, nes duomenų bazėje *ATL_{FR-LT}* iš viso rasti 7 atvejai, kuriuose *falloir* ‘reikėti’ derinamas su pagrindiniame dėmenyje esančiu veiksmažodžiu, o tekstyne *CTL_{FR-LT-FR}* toks atvejis užfiksuotas tik vienas:

- (231) FR-orig: *J'ai fait les choses **comme il fallait**: né dans un bon milieu, je suis allé à l'école au lycée Montaigne puis au lycée Louis-le-Grand, j'ai fait des études supérieures dans des instituts où j'ai croisé des gens intelligents <...>.*
 LT-vert: *Viską dariau **kaip reikėjo**: gimęs geroje šeimoje, iš pradžių lankiau Montenio licėjų, po to – Liudviko Didžiojo, studijavau aukštosiose mokyklose, kur sutikau protingų žmonių <...>.*

Šis faktas patvirtina tyrėjų nuomonę, kad konstrukcija *comme il fallait* ‘kaip reikėjo’ praranda veiksmažodžio funkcijas ir įgauna adverbialinei konstrukcijai būdingų bruožų, o tai rodo šio struktūrinio vieneto gramatiškumą.

Kalbant apie konstrukcijos multifunkcionalumą reikia pridurti, kad vienetas *comme il faut* ‘kaip reikia’ gali funkcionuoti ir kaip daiktavardžio modifikatorius, turintis reikšmę *mandagus, korektiškas, gerai išauklėtas*.

- (232) FR-orig: *Elle a appris que vous y alliez un peu plus souvent que tous les jours, et elle dit que ce n'est pas la place d'une fille **comme il faut**.*
 LT-vert: *Ji iš kažkur suuodė, kad vaikštot ten po keletą kartų per dieną, ir sako, kad **dorai merginai** tenai ne vieta.*

(232) pavyzdyje *comme il faut* ‘mandagus’ įvardijamas ne veiksmo pobūdis, o merginos bruožas – padorumas – kuris, be abejo, teigiamai vertinamas visuomenėje. Sinonimiškai čia galėtų būti pavartoti būdvardžiai *honnête* ‘garbinga’, *correcte*, ‘padori’, *bien élevée* ‘gerai išauklėta’ ir kt. (233) pavyzdyje *comme il faut* ‘kaip reikia’ vartojamas aukščiausiu būdvardžio laipsniu *la plus comme il faut* ‘pati padoriausia’ ir tai patvirtina aptariamojo vieneto būdvardžio funkciją:

- (233) FR-orig: *Elle avait beau être grise, elle était encore la plus chic et **la plus comme il faut**.*
 LT-vert: *Nors ji ir išgėrusi, bet užtat prašmatniausia tarp visų tų mergų ir **pati padoriausia**.*

Patekstyne CTL_{FR-LT} buvo rasta atveju, kai sakinio veiksnys eksplicitiškai yra net neišvardijamas, o šią funkciją atlieka konstrukcija *comme il faut* ‘kaip reikia’. (234) sakinyje jaučiama perteikiama reikšmė *padorus žmogus*, lietuvių kalbos vertimas „tokiam kaip reikia“ patvirtina daiktavardinę funkciją. Aptariamuoju atveju *comme il faut* yra leksikalizavęsis prancūzų kalbos vienetas (TLFi):

- (234) FR-orig: *Moi, je ne demandais pas mieux que de vous faire plaisir; être **comme il faut** ne me dérangeait pas tant que ça.*
 LT-vert: *Nieko kita nenorėjau, tik jus pamaloninti, būti „**tokiam kaip reikia**“ manęs beveik neerzino.*

Analizuojant tekstyno empirinius duomenis buvo užfiksuota sudėtinių sakinių, kurių šalutiniai būdo aplinkybės sakiniai savo reikšmėmis ir funkcijomis prilygsta *comme il se doit* ‘kaip privalu’. Ir adverbialas, ir šalutinių būdo sakinių palyginamasis žodelis *comme* ‘kaip’ su asmenuojamąja *devoir* ‘turėti’ + INF forma paryškina atliktino ar atliekamo veiksmo teisingumą, poelgio tinkamumą visuotinai priimtinomis taisyklėmis ir tradicijomis besivadovaujančioje visuomenėje:

- (235) FR-orig: *Il a répondu **comme doit répondre tout homme du commun** lorsque son maître lui fait l'honneur de s'intéresser à sa fille.*
 LT-vert: *Jis atsakė taip, **kaip ir dera atsakyti prastuomenės žmogui**, kai šeimininkas savo dėmesiu pagerbia jo dukterį.*

Pastebėta, kad analizuojamoje medžiagoje dominuoja toks struktūrinis tipas: palyginamasis žodis *comme* ‘kaip’ + *doit* ‘turi’ forma su komplementu *être* ‘būti’ + NP:

- (236) FR-orig: *Car ces derniers sont simplement traités **comme doit l'être toute personne humaine**...*
 LT-vert: *Tiesiog todėl, kad su jais elgiamasi taip, **kaip turi būti elgiamasi su kiekviena žmogiškąja būtybe**...*

Analizuojama medžiaga atskleidė, kad šiuolaikinės prancūzų kalbos tekstuose sintaksinė konstrukcija *comme* ‘kaip’ + asmenuojamoji *devoir* ‘turėti’ forma su komplementu *être* ‘būti’ + NP gali koduoti ne visuomenėje nustatytas normas, bet atspindėti autoriaus reiškiamą požiūrį į kalbamos propozicijos tikrumą. (237) pavyzdyje jaučiamas gana aukštas subjekto įsitikinimo laipsnis dėl biblinio personažo Lozorius fizinės būklės. Tai yra akivaizdi episteminio modalumo erdvė (episteminio modalumo foną patvirtina pagrindiniame sakinio dėmenyje eksplikitinis subjektyvios nuomonės reiškimas *il m'est avis* ‘man rodos’, neapibrėžta laiko referencija *jadis* ‘kitados, kažkada seniai’). (238) pavyzdyje reiškiamas spėjimas apie subjekto psichologinę būklę (*j'imagine* ‘įsivaizduoju’):

- (237) FR-orig: *Il m'est avis que j'ai frôlé le trépas de si près que certaines articulations en demeurent raidies jusqu'à ce jour, **comme ont dû l'être, jadis**, celles de Lazare ressuscité.*
 LT-vert: *Man rodos, mirtis buvo taip arti, kad kai kurie sąnariai sustingę ligi šiol, **kaip kitados tikriausiai buvo sustingę** prisikėlusio Lozorius sąnariai.*
- (238) FR-orig: *Je suis triste pour lui, **comme il doit l'être lui aussi, j'imagine**...*
 LT-vert: *Man liūdna dėl jo, **kaip turbūt ir jam pačiam dėl savęs, įsivaizduoju**...*

Pateiktuose pavyzdžiuose konstrukcijos, kitaip nei yra įprasta, deontinio pobūdžio pranešimo nekoduoja. Jei senos kalbos priemonės vartojamos naujoms funkcijoms reikšti, vadinasi, galima kalbėti apie žodžio ar konstrukcijos reikšmių plėtėjimą (Werner & Kaplan 1963; Marchello-Nizia 2006). Kad būtų įsitikinta, ar aptariama konstrukcija turi episteminę reikšmę, buvo patikrinta ir kitoje duomenų bazėje – *ATL_{FR-LT}* nerastas nė vienas aptartos konstrukcijos atvejis, žymintis autoriaus abejonę pranešamu dalyku.

Galime daryti išvadą, kad veiksmažodžio *devoir* ‘turėti’ pagrindu sudarytos konstrukcijos (*comme il se doit* ‘kaip privalu’ ir šalutiniai būdo aplinkybės sakiniai *comme* ‘kaip’+ asmenuojamoji *devoir* ‘turėti’ forma su komplementu *être* ‘būti’ + NP) ir yra tos būtinumo reiškios priemonės, kurios šiuolaikinėje prancūzų kalboje koduoja tai, kas yra privalu normatyvine prasme. Šiuos vienetus galima laikyti ir sintaksiniais-semantiniais konkurentais, nes galima substitucija pasakymo esmės nepakeičia. Šalutiniuose būdo aplinkybės sakiniuose konstrukcijos *comme* ‘kaip’ + asmenuojamoji *devoir* ‘turėti’ forma su komplementu *être* ‘būti’+ NP įprastai perteikia būtinumą / privalėjimą.

Tiriamajame tekstyne užfiksuota kita šios konstrukcijos reikšmė: autorius ją vartoja abejonei reikšti. Šis faktas rodo konstrukcijos reikšmės ir funkcijų platėjimą, patvirtina veiksmažodžio *devoir* ‘turėti’ kaip konstituento, įeinančio į šios konstrukcijos sudėtį, konceptualiosios reikšmės silpnėjimą ir išryškina jo reikšmės reljefiškumą duotojoje konstrukcijoje.

Ir konstrukcija *comme il faut* ‘kaip reikia’ pasižymi multifunkcionalumu: prancūzų kalbos vartosenoje ji gali atlikti adverbialo, būdvardžio, daiktavardžio funkciją. Veiksmažodinės funkcijos praradimas konstrukcijoje rodo, jog konstrukcija *comme il faut* ‘kaip reikia’ patiria gramatiškėjimo procesą.

8. 2. Konstrukcijų *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ multifunkcionalumas

Šiame skyriuje aptariamas prancūzų kalbos vienetų *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ morfosintaksinis statusas ir funkcijų įvairovė prancūzų kalbos vartosenoje.

Remiantis lingvistinėje literatūroje publikuotais tyrimais apie mentalinių (*verba cogitandi*) ir sakymo (*verba dicendi*) veiksmažodžių multifunkcionalumą ir reikšmių įvairovę, šiame skyriuje analizuojama, ar prancūzų kalbos veiksmažodžiai *devoir* ‘turėti’, *falloir* ‘reikėti’, *dire* ‘sakyti’, įeinantys į struktūrinių vienetų *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ sudėtį, išlaiko savo konceptualiąsias reikšmes ir

kokiomis aplinkybėmis šie vienetai virsta pragmatiniais žymikliais, įgaudami pastariesiems būdingų bruožų.

Prancūzų kalbos konstrukcija *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ kalbotyroje beveik nėra tirta. Šiek tiek dėmesio jai skyrė Kronningas (1988), o Puschas (2007), vienintelis analizavęs kitą panašią būtinumą pasakyti koduojančią beasmenę prancūzų kalbos konstrukciją *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’, epizodiškai lygina šiuos kalbos vienetus. Kalbėdamas apie jų panašumus jis teigia, kad atsižvelgiant į šių abiejų konstrukcijų sudedamųjų dėmenų pirminę semantiką (*devoir* ‘turėti’, *falloir* ‘reikėti’), jos abi galinčios koduoti deontinio modalumo būtinumą. Nagrinėdamas sakytinę prancūzų kalbą, Puschas (2007, 32) pateikia tokius šnekamosios prancūzų kalbos pavyzdžius, kuriuose, anot tyrėjo, veiksmazodžiai *falloir* ‘reikėti’ ir *dire* ‘sakyti’ yra išlaikę savo konceptualiąsias reikšmes ir visas pasakymas *(il) faut dire* ‘reikia pasakyti’ koduoja *būtinumo pasakyti* reikšmę. Vienas iš tokių atvejų, kai subjektas, atrodo, norįs perspėti aplinkinius ir jiems priminti dėl vairuotojo nekompetetingumo:

- (239) *Il savait il savait pas conduire quoi*
 mokėti.IPFV.3SG ne.PTCL.NEG vairuoti. INF ką.INTER
faut dire les choses
 reikėti.PRS.3SG sakyti.INF ART.DEF.PL dalykas.N.PL
claires et nettes. (Pusch 2007, 32)
 aiškus.ADJ.PL ir.CON grynas.ADJ.PL
 ‘Reikia pasakyti tiesą – jis nemokėjo vairuoti.’

CTL_{FR-LT} patekstyne tokio struktūrinio tipo – *(il) faut dire* + NP ‘reikia pasakyti’ – pavyzdžių rasta nedaug, tik 3.

Pavyzdys (240) iliustruoja tą atvejį, kai subjektas pasako informaciją ne savo noru:

- (240) FR-orig: *Courage. Je n'étais plus tout à fait moi-même. Il faut dire la phrase.*
 LT-vert: *Drąsiau. Klaikiai jaudinausi. Reikia ištarti tą sakinį.*

CTL_{FR-LT} patekstyne rasti tik du struktūrinio tipo *je dois dire* + NP ‘turiu pasakyti’ atvejai.

(241) pavyzdyje *būtinumo pasakyti* reikšmė taip pat yra nekvestionuojama:

- (241) FR-orig: *Enfin **je dois dire** la vérité aux collègues.*
LT-vert: *Visgi kolegoms **turiu pasakyti** teisybę.*

Kadangi prancūzų kalba pasižymi palyginti griežta, sugramatinta sakinio struktūra, prancūziško sakinio gramatinio veiksnio vieta visada turi būti užimta. (239) pavyzdyje matyti, kad konstrukcija *faut dire* ‘reikia pasakyti’ yra vartojama be prancūzų kalbos beasmeninėms konstrukcijoms būdingo formaliojo veiksnio *il*. CTL_{FR-LT} patekstyne rasti 5 *faut dire que* ‘reikia pasakyti, kad’ atvejai – visi jie yra grožinės literatūros dialoginės kalbos pavyzdžiai.

Viena vertus, tai rašytinės kalbos pavyzdžiai (jų pavidalas yra grafinis), tačiau, kita vertus, grožinio kūrinio dialogai sukuria sakininės kalbos iliuziją, taigi stilius yra šnekamasis (Miliūnaitė 2005). (242) pavyzdyje šnekamąjį stilių patvirtina bendra kontekstinė aplinka (*être dans les clous* ‘būti ten, kur reikia’, jaustukas *hein* ‘na? a?’):

- (242) FR-orig: ***Faut dire qu’il était pas dans les clous non plus, hein?***
LT-vert: *Bet jisėjo ne ten, kur reikia! Po šimts! Tai faktas!*

Puscho (2007) teigimu, toks formalaus veiksnio *il* praleidimas prieš asmenuojamąsias veiksmažodžio *falloir* ‘reikėti’ formas su sakymo veiksmažodžiu *dire* ‘sakyti’ yra žymiai dažniau pasitaikantis reiškiny s prancūzų kalboje nei su kitais veiksmažodžiais. Tokią tendenciją galima, anot tyrėjo, interpretuoti kaip konstrukcijos (*il*) *faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ deverbilizacijos požymį ir jos tolesnį gramatiškėjimą (plačiau apie tai žr. Pusch 2007, 34). Pirmieji šios konstrukcijos ir kitų struktūrinių vienetų, turinčių savo sudėtyje *verba dicendi*, gramatikalizacijos požymiai (jungtuko

que ‘kad’ praleidimo atvejai ir sintaksinis mobilumas) aprašyti dar XVII a. *Port-Ruajalio* (pranc. *Port-Royal*) loginės gramatikos laikais (Gachet 2009; Schneider 2009).

Tačiau apie konstrukcijos *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ sintaksinį mobilumą neužsimenama nei prancūzų kalbos žodyne *TLFi*, nei Kronningo (1988) analizėje. Puschas (2007), tyrinėdamas *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’, akcentuoja konstrukcijos *(il) faut dire* ‘reikia pasakyti’ sintaksinę laisvę, nors teigia, kad jo tyrime *(il) faut dire que* + CP ‘reikia pasakyti, kad’ buvo pats dažniausiai pasitaikantis modelis tarp kitų struktūrinių modelių. 25 lentelėje pateikiami kiekybiniai duomenys apie vienetų *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ ir *il faut dire* ‘reikia pasakyti’ sintaksinę distribuciją.

25 lentelė. Konstrukcijų *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ ir *(il) faut dire* ‘reikia pasakyti’ sintaksinė distribucija (CTL_{FR-LT} (FR-orig))

Konstrukcija	Inicialė	Medialė	Finalė
<i>je dois dire</i>	4	6	7
<i>il faut (le) dire</i>	0	1	1
Iš viso:	4	7	8

CTL_{FR-LT} patekstyne rasti 24 *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ pavyzdžiai. Kaip matyti iš 26 lentelės, 7 pavyzdžiai turi neredukuotą *je dois dire que* + CP ‘turiu pasakyti, kad’ formą (243 pavyzdys). Struktūrinio tipo *je dois dire* + Ø ‘turiu pasakyti’ atvejų iš viso rasta 17, iš jų 4 užima inicialės poziciją (244 pavyzdys), 6 pavyzdžiuose *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ eina sakinio viduryje (245 pavyzdys) ir pasitaikė 7 atvejai, kai ši konstrukcija buvo finalinėje pozicijoje (246 pavyzdys):

26 lentelė. Struktūriniai konstrukcijos *je dois dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ tipai ir jų distribucija (CTL_{FR-LT} (FR-orig))

Struktūrinis tipas	n
<i>je dois dire que</i> + CP	7
<i>je dois dire</i> + Ø	17
Iš viso:	24

- (243) FR-orig: *Je dois dire que M. Arthens, c'est un vrai méchant.*
 LT-vert: *Turiu pasakyti, kad* ponas Artenas yra tikras pikčiurna.
- (244) FR-orig: *Je dois dire, de ton côté, tu t'es bien débrouillé.*
 LT-vert: *Turiu pripažinti, savo ruožtu, tu sukaisi puikiai.*
- (245) FR-orig: *Mrs Stolton que moi-même en sommes, je dois dire, flattés...*
 LT-vert: *Reikia pasakyti, mudu su ponia Stolton jaučiamės pamaloninti...*
- (246) FR-orig: *Je pars avec vous, dit enfin le jeune homme, effaçant rires et sourires pour donner à sa décision quelque solennité. J'en suis heureux. Mais nullement surpris, je dois dire.*
 LT-vert: *Vykstu su jumis, – galiausiai pasakė jaunuolis, nustojęs juoktis ir šypsotis, kad suteiktų savo sprendimui šio tokio iškilmingumo. Aš džiaugiuosi. Bet reikia pasakyti, nė kiek nesistebiu.*

CTL_{FR-LT} patekstyne iš viso buvo rasta 14 *(il) faut (le) dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ atvejų, didžioji jų dalis (iš viso – 12) yra struktūrinio modelio *(il) faut dire que* + CP ‘reikia pasakyti, kad’ (žr. 27 lentelę), 5 tokio tipo struktūros neturėjo formaliojo veiksnio *il*. Neredukuotos konstrukcijos atvejų rasta šiek tiek daugiau:

- (247) FR-orig: *Il faut dire que Mathilde Brunel, ma grand-mère, était la clef de voûte de toute la famille.*
 LT-vert: *Reikia pasakyti, kad* senelė Matilda Briunel buvo visos šeimos siela.

27 lentelė. Struktūriniai konstrukcijos *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ tipai ir jų distribucija (CTL_{FR-LT} (FR-orig))

Struktūrinis tipas	n
<i>(il) faut dire que</i> + CP	12
<i>il faut (le) dire</i> + Ø	2
Iš viso:	14

Analizuotoje medžiagoje rasti tik du struktūriniai vienetai be jungtuko *que* ‘kad’, vienas iš jų užima medialės poziciją (248), o kitas – finalės:

- (248) FR-orig: *Oui, elle m’a dit, réponds-je avec, **il faut dire**, un certain talent dans le laconisme.*
LT-vert: *Taip, ji man sakė, – atsakau aš, **reikia pasakyti**, kažkaip talentingai glaustai.*
- (249) FR-orig: *Je veux dire: pouvez-vous porter condamnation totale ? Totale, non, **il faut le dire**.*
LT-vert: *Aš noriu pasakyti, ar galėsit paskelbti visišką pasmerkimą? Visišką – ne, **turiu pripažinti**.*

CTL_{FR-LT} patekstinio medžiaga patvirtina faktą apie sintaksinę konstrukciją *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ ir *(il) faut dire* ‘reikia pasakyti’ judumą ir redukuotas formas – kaip žinoma, tokie požymiai yra ir pirminiai išoriniai rodikliai, signalizuojantys, kad šie prancūzų kalbos vienetai gali turėti parentezinėms konstrukcijoms būdingų bruožų.

Kronningas (1988, 104) neredukuotą prancūzų kalbos konstrukciją *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ vadina „neabejotinu pragmatiniu parenteziniu žymikliu“ (pranc. *indicateur pragmatique parenthétique transparent*). Prancūzų kalbotyroje *parentezės* apibrėžimas nesiskiria nuo visuotinai priimtų šios sąvokos nusakymų. Glaustai kalbant, parentezė aiškinama kaip žodis ar sakiny, įterptas į kitą sakinį ir papildomai aiškinantis išreikštos propozicijos turinį arba teikiantis pasakymui papildomos informacijos (Blanche-Benveniste 1989). Prancūzų kalbotyroje tokie parenteziniai žymikliai dar dažnai vadinami redukuotais *parenteziniais pasakymais* (pranc. *clauses parenthétiques réduites*, Schneider 2007, 424), *episteminiais veiksmažodžiais* (pranc. *verbes épistémiques*, Avanzi 2009), *silpnaisiais valdančiais veiksmažodžiais* (pranc. *verbes recteurs faibles*, Blanche-Benveniste 1989, 60). Šie apibrėžimai tradiciškai sutinkami apibūdinant *sakymo* ir *mentalinius* veiksmažodžius.

Pasak Puscho (2003b) ir Andersen (1996), parentezinius kalbos vienetus, kurie vienaip ar kitaip žymi adresanto poziciją propozicijos atžvilgiu, būtų

galima priskirti ir *prie autoriaus pozicijos adverbialų* (pranc. *adverbes modalisateurs*) klasės. Prancūzų kalbai įdomių išvalgų šia tema taip pat pateikė Dostie (2004), italų kalbai – Venier (1991), lietuvių – Usonienė (2012).

Tačiau įmanomas ir parentezinis analizuojamų konstrukcijų statusas. Visų pirma, konstrukcijos *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ pašalinimas iš sakinio nepakeistų jo informacijos turinio. Galima palyginti du pasakymus (250) ir 250(a):

(250) FR-orig: *Non, je l'avoue, je n'avais rien compris jusqu'ici, rien soupçonné. Et Habib a su y faire, **je dois dire**.*

LT-vert: *Ne, prisipažįstu, ligi šiol aš nieko nesupratau, nieko neįtariau. O Habibas, **reikia pasakyti**, mokėjo slapukaut.*

(250a) *Non, je l'avoue, je n'avais rien compris jusqu'ici, rien soupçonné. Et Habib a su y faire.*

‘Ne, prisipažįstu, ligi šiol aš nieko nesupratau, nieko neįtariau. O Habibas mokėjo slapukaut.’

(250) pavyzdyje labiau jaučiama adresanto pozicija pabrėžti apie netinkamą Habibo elgesį, o (250a) pavyzdyje adresanto pozicijos atspalvio nebelieka, tačiau pasakymo esmė iš principo lieka nepakitusi. Be to, *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ gali užimti tiek medialės (*Et Habib a su, **je dois dire**, y faire*), tiek inicialės poziciją (***Je dois dire**, Habib a su y faire*) – dėmenų sukeitimas pasakyme pagrindinei sakinio informacijai įtakos neturi.

Taigi toks įmanomas įterpiamo vieneto *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ funkcionavimas ir laisva jo sintaksinė pozicija yra galimas jo reikšmės kitimo bruožas (Blanche-Benveniste 1989; Brinton 2008). Akivaizdu, kad konceptualioji reikšmė, koduojama tiek veiksmažodyje *devoir* ‘turėti’, tiek *dire* ‘sakyti’, (250) sakinyje yra išblukusi – būtent tai ir yra gramatiškėjimo arba pragmatiškėjimo procesų rodiklis ir, pasak Boone (1996), Blanche (1998, 2002), tokie semantiškai nudilę predikatai tampa tik savotišku *išoriniu priedu* (pranc. *ajout externe*) prie bendros sakinio informacinės struktūros.

Dar vienas rodiklis, galintis pasitarnauti įrodant, kad *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ tėra sintaksiškai išorinis elementas, yra tai, kad jam suteikus klausiamąją formą pasakymas (250b) tampa nelogiškas (plačiau apie tai žr. Blanche-Benveniste 2002, 80; Usonienė 2012, 229). Testavimui galima paimti jau nagrinėto (250) pavyzdžio pagrindą ir įsitikinti transformuoto pasakymo nevalidumu:

(250b) ??*Habib a su y faire, je dois dire, non?*
 ??‘Habibas mokėjo slapukaut, turiu pasakyti, **ar ne?**’

Kadangi *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ neturi propozicinio turinio, šio vieneto teisingumas negali būti tikrinamas klausiamuoju elementu *non?* ‘ar ne?’ Patikslinamasis klausimas *ar ne?* galėtų būti adresuotas tik propozicinę reikšmę turinčiam teiginiui apie Habibo slapukavimą ir jokių būdu negali būti siejamas su įterpiamai vartojamu *je dois dire* ‘turiu pasakyti’. Tai dar vienas įrodymas, kad *je dois dire* semantiškai blunka ir tampa tik šalutiniu informacijos nešėju.

Daugiau abejonių nustatant konstrukcijos parentezinį statusą, atrodo, galėtų kelti struktūriniai vienetai, einantys su prijungiamuoju *que* ‘kad’, tačiau, kaip buvo minėta, neredukuotą konstrukciją *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ Kronningas (1988) įvardija esant „neabejotinu pragmatiniu parenteziniu žymikliu“. Tokią savo poziciją jis grindžia dviem faktais. Visų pirma, sakytinėje prancūzų kalboje jungtukas *que* ‘kad’ dažnai neišlaiko savo pilno skiemens /ke/ ir tampa tik priebalsiu /k/, kuris prisišlieja prie veiksmažodžio *dire* ‘sakyti’. Jei struktūriniame vienete *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ *que* ‘kad’ /ke/ tampa tik /k/, vadinasi, vienetas *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ praranda stipriąją subordinacijos poziciją, neišlaiko savo propozicinės reikšmės ir tampa tik priedu, prisidedančiu aiškinant propoziciją. *Je dois dire que* [ʒ(ə) dwa diR ke] laikomas stipriuoju *que* ‘kad’ subordinacijos variantu, turinčiu propozicinę reikšmę, o *je dois dire que* [ʒ(ə) dwa diRk] – silpnuoju *que* ‘kad’ subordinacijos tipu, neturinčiu propozicinės reikšmės. Beje, tokios

pat pozicijos laikosi Boone (1996) ir Blanche-Benveniste (1989), tyrinėjusios sakininės prancūzų kalbos pavyzdžius su *verba cogitandi*.

Įmanoma konstrukcijos *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ substitucija teksto konektoriumi, adversatyviniu adverbialu *néanmoins* (liet. *vis dėlto, tačiau*) – dar vienas rodiklis, kad aptariamasis vienetas jau praradęs pagrindinio sakinio statusą ir yra tik jungiamasis elementas tarp pasakymų su autoriaus pozicijos žyme (Kronning 1988). Jis pateikia tokį pavyzdį:

- (251) *J'ai renvoyé Sevrès et je redoutais un éclat. **Je dois dire que / Néanmoins** je viens de le trouver très compréhensif.* (Kronning 1988, 107)

‘Išvariau Sevrè ir pabijojau jo reakcijos. **Turiu pasakyti, kad / Tačiau** jis man pasirodė esąs labai nuovokus.’

Kronningo teigimu, pakeitus *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ *néanmoins* ‘vis dėlto, tačiau’ pasakymo turinys nesikeičia: abu pasakymai koduoja tą pačią subjekto intenciją pasakyti tai, jog *nors aš ir išvariau Sevrè, bet jis man pasirodė esąs nuovokus* (plačiau apie tai žr. Kronning 1988, 107). Tiesa, Kronningas (1988) užsimena, kad tokia substitucija ne visada įmanoma, nes kartais nepavyksta atsekti pasakymo antecedento (p), ypač jei kalbama apie sakininės kalbos fragmentą. Keletui *CTL_{FR-LT}* patekstyne rastų pavyzdžių, kuriuose pavartotas *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’, buvo galima pritaikyti Kronningo (1988) siūlomą modelį. Vienas toks atvejis:

- (252) FR-orig: *En fait, il n'y a pas deux choses pareilles chez M. Ozu. Eh bien, **je dois dire**, ça fait une impression agréable.*
LT-vert: *Iš tiesų pas poną Odzu nėra net dviejų panašių daiktų. Ką gi, **turiu pasakyti**, tai sukuria malonų įspūdį.*

Pavyzdyje (252) subjektas pasako tai, ką fiksuoja jo akys: *en fait, il n'y a pas deux choses pareilles chez M. Ozu*, ‘iš tiesų pas poną Odzu nėra dviejų panašių daiktų’. Šis pasakymas, atliekantis antecedento (p) funkciją, suprantamas kaip pasakymo pretekstas, o pasitelkiant *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ įvedamas konsekventinis dėmuo (q) ir tokiu būdu *ça fait une*

impression agréable ‘tai sukuria malonų įspūdį’ suprantama kaip pasekmė, kurios lyg ir nebuvo tikėtasi. Jei pagal Kronningo (1988, 107) teoriją *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ pakeistume adverbialu *néanmoins* ‘vis dėlto, tačiau’, gautume tokį pranešimą:

- (252a) En fait, il n’y a pas deux choses pareilles chez M. Ozu, **néanmoins** ça fait une impression agréable.
‘Pas poną Odzu nėra net dviejų panašių daiktų, **tačiau** tai sukuria malonų įspūdį.’

Tiek originalo (252), tiek transformuotame (252a) pavyzdyje jaučiama ta pati adresanto intencija pranešti apie tai, jog *nors namuose pas poną Odzu ir nėra net dviejų panašių daiktų, vis dėlto susidaro malonus įspūdis*. Lietuvių kalboje, kai vartojamas jungiamasis žodis *vis dėlto*, o abu šnekos aktai yra pasakyti vieno kalbėtojo, sukuriamas išvada su tam tikra nuolaida (Bielinskienė 2009), arba tiksliau – sukuriamas priešpriešos ir nuolaidos santykis (LKŽ, 1976). Ir nors (252) ir (252a) pavyzdžius galima laikyti konkurenciniais pasakymais (jie turi tą pačią bendrąją komunikacinę intenciją ir gali vienas kitą pakeisti), tačiau semantinio turinio požiūriu (252) yra turtingesnis ir „gyvesnis“, nes girdimas pats kalbėtojas (asmeninio įvardžio pavartojimas *je* ‘aš’).

Jeigu *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ reikšmė gali būti prilyginama loginiam gramatiniam žymikliui *néanmoins* ‘vis dėlto, tačiau’, tai reiškia, kad konceptualiosios reikšmės, koduojamos veiksmažodžiuose *devoir* ‘turėti’ ir *dire* ‘sakyti’, netenka savo semantinio svarumo ir visa konstrukcija tampa tik papildomos, bet ne pagrindinės informacijos perteikėju.

Pasakymo *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, kad’ semantinį svorį galima nustatyti ne tik remiantis Kronningo (1988) loginės-semantinės analizės metodu, bet, kaip jau buvo minėta, ir pritaikius testą, aptartą su (250) pavyzdžiu. Dar vienas atvejis:

- (253) FR-orig: *Ce midi, maman est rentrée des courses comme une tornade et, sitôt dans l'entrée, elle a lancé à la cantonade: „Pierre Arthens est mourant!“*
Quand papa est rentré, ce soir, elle lui a sauté dessus pour lui apprendre la nouvelle.
Papa a semblé surpris: „Le cœur ? Comme ça, si vite?“ a-t-il demandé.
***Je dois dire que** M. Arthens, c'est un vrai méchant.*
- LT-vert: *Šiandien vidurdienį jau apsipirkusi mama įlėkė kaip viesulas ir dar tarpduryje visiems apskelbė: „Pjeras Artenas miršta!“*
Kai vakare grįžo tėtis, ji prišoko prie jo su naujiena. Tėtis atrodė nustebeęs: „Širdis? Taip greitai?“ – paklausė jis.
***Turiu pasakyti, kad** ponas Artenas yra tikras pikčiurna.*

Iš fragmento (253) eliminavus *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ informacijos turinys nepasikeistų, tik nebeliktų jungiamosios grandies tarp pasakymų. Be to, atsakymai į patikslinamuosius klausimus *Ar aš tikrai turiu pasakyti, kad ponas Artenas yra pikčiurna? Aš tai turiu padaryti, ar ne?* atrodytų nelogiški.

Patvirtinti, ar struktūrinio tipo *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ predikatinės konstrukcijos nekoduoja pilnos semantinės būtinumo pasakyti reikšmės, geriausiai galėtų prozodikos tyrimas. Remiantis tik kontekstine aplinka CTL_{FR-LT} patekstyne nebuvo rastas nė vienas pavyzdys, kuriame būtų išlaikyta konceptualioji *devoir* ‘turėti’ ir *dire* ‘sakyti’ būtinumo bei sakymo reikšmė. Teoriškai tai galėtų būti:

- (254) ***Je dois dire que** ma soeur n'est pas coupable.*³³
‘**Turiu pasakyti**, kad mano sesuo nekaltą.’

Galima šitą pasakymą interpretuoti taip: sužinojau, turiu patikimos informacijos ir todėl *privalau* pranešti visiems apie sesers nekaltumą. Tokia mano pareiga – išgelbėti žmogų.

³³ Pavyzdys sugalvotas darbo autorės – V. V.

Be prozodikos tyrimo tikriausiai negalima laikyti neredukuoto varianto *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ prancūzų kalbos parenteziniu vienetu ir pritarti Kronningo (1988) pozicijai, tačiau iš *CTL_{FR-LT}* patekstinio pavyzdžių analizės matyti, kad ir neredukuotos, ir redukuotos formos yra praradusios savo leksinę reikšmę. Redukuotos formos *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ ir *(il) faut dire* ‘reikia pasakyti’ turi visus požymius, būdingus parentezinėms konstrukcijoms.

Išvalgas apie konstrukcijų *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir ‘reikia pasakyti, (kad)’ pragmatiškumą dar labiau sustiprina Dostie (2004), tyrinėjusios diskurso žymiklius (DŽ³⁴) prancūzų kalboje, analizės rezultatai. Ji teigia, kad veiksmažodžiai, žymintys kalbėjimą (*verba dicendi*), yra potencialūs DŽ šaltiniai, o veiksmažodis *dire* ‘sakyti’ iš jų yra pats produktyviausias. Dostie (2004, 67) pateikia net 24 DŽ sąrašą, kurių pagrindą sudaro veiksmažodis *dire* ‘sakyti’. Kartais visą DŽ gali sudaryti viena kuri nors šio veiksmažodžio asmenuojamoji forma (*dis* ‘sakyk’, *disons* ‘sakykime’), ji taip pat gali įeiti į platesnio DŽ sudėtį (*c’est moi qui te dis* ‘tai aš, kuris taip sakau’) arba pati bendratis *dire* ‘sakyti’ tampa DŽ pagrindu (*il n’y a pas à dire* ‘nėra ką sakyti’). Tiesa, į minėtą DŽ sąrašą neįtrauktos konstrukcijos *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ , tačiau, kaip teigia autorė, šis sąrašas toli gražu nėra baigtinis.

Kalbotyroje tokiems pragmatiniams vienetams įvardyti vartojama be galo daug terminų: *metakomunikatyvinės dalelytės* (Vincent 1993, cituojama iš Dostie, 2004), *metadiskursiniai žymikliai* (Greidanus, 1990), *sakymo dalelytės* (Fernandez, 1994) ir kt.). Ir nors tokia terminų gausa rodo šios klasės heterogeniškumą, tačiau iš esmės sutariama dėl jų funkcijų: pragmatiniai vienetai kuria teksto rišlumą ir realizuoja įvairias adresanto pragmatines intencijas.

Ir prancūzų kalbos žodyne *TLFi*, ir Kronningo (1988) analizėje konstrukcija *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ yra įvardijama kaip

³⁴ Dostie atskirai išskiria diskurso žymiklių ir teksto konektorių klases, tačiau plačiąja prasme juos laiko pragmatiniais vienetais (Dostie 2004, 42).

sušvelnintas tvirtinimas (pranc. *affirmation atténuée*), vartojamas mandagumo sumetimais:

- (255) ***Je dois dire que** je viens de trouver Sevrais très compréhensif. Je redoutais un éclat. Comme il est agréable de se trouver devant quelqu'un d'intelligent! Alors les choses s'arrangent toujours.* (TLFi)

‘**Turiu pasakyti, kad** Sevrė man pasirodė labai nuovokus. Aš bijojau jo reakcijos. Kaip malonu bendrauti su protingu žmogumi! Tuomet reikalai susitvarko savaime.’

Dialoginės kalbos atvejis, rastas CTL_{FR-LT} patekstyne, gali patvirtinti tokią tendenciją:

- (256) FR-orig: *L'autre en prit acte en tendant la main, et ils scellèrent l'accord d'une poignée virile.*

***Je dois** maintenant vous **dire que** le pasteur a des scrupules. Quand nous serons revenus vers le bureau, il voudra vous parler en aparté pour vous demander de réfléchir pleinement avant de vous engager.*

LT-vert: *Vudas padavė jam ranką, ir jie patvirtino sutartį, vyriškai paspaudę delnus.*

*Dabar **turiu** jums **pasakyti, kad** pastorius dvejoja. Kai grįšime į biurą, jis norės su jumis pasikalbėti atskirai ir paprašys gerai pagalvoti prieš įsipareigojant.*

Iš visos kontekstinės situacijos galėtų susidaryti įspūdis, kad adresantas jaučia būtinumą perspėti adresatą apie pastoriaus dvejones, tačiau šiame pasakyme adresantas, pavartojęs *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’, paprasčiausiai nori užmegzti pokalbį nauja tema. Kurdamas santykį su adresatu, jis kiek skubotai, bet mandagiai siekia atkreipti adresato dėmesį į dėstomų argumentų validumą. (257) pavyzdyje interpersonalinę (ryšių tarp adresanto ir adresato) funkciją sustiprina kreipinys *vous* ‘jums’, o chronologinis rodiklis *maintenant* ‘dabar’ prisideda kuriant argumentavimo nuoseklumą. Tačiau, kaip teigia Charaudeau ir Maingueneau (2002), tokios loginės jungtys, kurdamos ryšius tarp sakinio ar teksto elementų diskurse (intratekstualinė funkcija), ne tik struktūrina tekstą, padeda palaikyti sakinio ir rašytinio teksto rišlumą, bet ir

suteikia jam papildomos prasmės – parodo autoriaus poziciją kalbamuoju klausimu. Ir (256), ir (257) pavyzdyje jaučiama objektyviai mandagi adresanto pozicija pabrėžti pranešamą informaciją.

- (257) FR-orig: ***Je dois d'abord vous dire que Luc Fausteri a beaucoup travaillé pour vous.***
LT-vert: *Visų pirma turiu pasakyti, kad Lukas Fosteri dėl jūsų nemažai padirbėjo.*

Tokios pozicijos – *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ yra patvirtinimo elementas – laikosi Deulofeu, Véronis’as (2002). Jie yra linkę ne tik nagrinėjamą konstrukciją *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’, bet ir kitus vienetus, pavyzdžiui, *disons que* ‘sakykime’, turinčius savo struktūroje sakymo veiksmažodį *dire* ‘sakyti’, priskirti prie argumentacinio pobūdžio asertyvinių žymiklių. Jų manymu, konstrukcijoje *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ veiksmažodžio *dire* ‘sakyti’ bendratis, konstrukcijoje *disons que* ‘sakykime, kad’ liepiamosios nuosakos forma *disons* ‘sakykime’ rodo, kad šiuo metu tvirtinamo teiginio paskatos šaltinis yra išorinės aplinkybės, o ne vidinis volityvus adresanto poreikis reikšti savo šališką poziciją, todėl būtinumas patvirtinti, sustiprinti kalbamos propozicijos turinio tikrumą rezorbuoja subjektyvų adresanto požiūrį: kalbėtojas tik sustiprina savo argumentaciją, bet šališkumo nėra. Deulofeu, Véronis’as (2002) priešpriešina šias konstrukcijas prototipiniams parenteziniams asertyvams *je pense* ‘aš galvoju’, *je trouve* ‘aš manau’, kurie atlieka labiau subjektyvią vertinimo funkciją. Sunkoka būtų, tarkime, (258) pavyzdyje, vienetai *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ pakeisti *je pense que* ‘manau, kad’. Be to, konstrukcija *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ autoriaus parašyta didžiosiomis raidėmis – tai leidžia daryti prielaidą, kad tokia ir buvo jo intencija – atkreipti dėmesį į argumentus:

(258) FR-orig: *Je me demande pourquoi on appelle ça des dents de sagesse...Plus ça pousse et plus t'apprends des trucs? Moi, j'ai appris que ça fait mal d'apprendre. **JE DOIS DIRE** que je m'y attendais vraiment pas.*

LT-vert: *Idomu, kodėl jie vadinami protiniais dantimis... Kad jiems augant sužinai daugiau dalykų? Aš sužinojau, kad nuo žinojimo skauda. **TURIU PASAKYTI, kad** šito visai nesitikėjau.*

Tokia pragmatinė funkcija – objektyvus autoriaus siekimas atkreipti adresato dėmesį į dėstomus argumentus – galėtų dar labiau tikti *il faut dire que* ‘reikia pasakyti, kad’ vienetui, turint galvoje, kad tai yra beasmenė konstrukcija, neturinti jokio formalaus asmens žymiklio savo struktūroje:

(259) FR-orig: ***Il faut dire qu'**à Kfaryabda, et depuis des générations, il y avait des coutumes précises en matière de prénoms.*

LT-vert: ***Reikia pasakyti, kad** Kfarijabdoje ištisos kartos, rinkdamos vardus, turėjo savus papročius*

(260) FR-orig: ***Il faut dire qu'un** des motifs de la fascination collective pour M. Ozu tient au fait qu'il est vraiment très riche (paraît-il).*

LT-vert: ***Reikia pasakyti, kad** viena iš kolektyvinio susižavėjimo ponu Odzu priežasčių susijusi su tuo, kad jis yra iš tiesų labai turtingas (bent jau taip atrodo).*

CTL_{FR-LT} patekstyne buvo rasta pavyzdžių, kai adresantas vartoja konstrukciją *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ norėdamas performuluoti mintį šitaip kurdamas žodžių patikslinimo strategiją. (261) pavyzdyje adresantas koreguoja savo poziciją – iš pradžių teigia, kad sutiko *puikią* merginą (pranc. *bien*), vėliau pasitaiso ir priduria būdvardį *fantastišką* (pranc. *fantastique*):

(261) FR-orig: *Mais je ne touche plus à la dope, j'ai rencontré une fille **bien**, enfin, une fille **fantastique**, plutôt, **je dois dire** (ses yeux s'éclaircissent et il renifle légèrement en me regardant) et j'ai trouvé un petit boulot bien sympa.*

LT-vert: *Bet aš nebeprišiliėčiu prie svaigalų, sutikau **puikią** merginą, na, veikiau, **fantastišką** merginą, **turiu pasakyti**, – jo akys nušvinta, ir jis nesmarkiai sušnarpščia žiūrėdamas į mane, – ir radau labai smagų darbėlį.*

Panašus ir (262) pavyzdys: kalbėtojas koreguoja mintį sustiprindamas savo pastebėjimą ir taip atkreipdamas adresato dėmesį į savo argumentus. Jis vertina širdies darbą *gerai* (pranc. *bien*), paskui patikslina savo pasakymą to paties adverbialo aukštesniu laipsniu *geriau* (pranc. *mieux*) jį dar labiau intensyvindamas žodžiu *beaucoup* ‘daug’:

- (262) FR-orig: *Eh bien, mon jeune ami, ce cœur m'a l'air de se porter bien...
Beaucoup mieux, je dois dire, qu'à la dernière auscultation...*
LT-vert: *Na, mano jaunas bičiuli, šita širdis, atrodo, gerai laikosi...
Turiu pasakyti – kur kas geriau nei tuomet, kai klausiau paskutinį kartą...*

Lietuvių kalbos vertime vienetų *turiu pasakyti* / *reikia pasakyti* parentezinis statusas visada išlaikomas. Tiesa, kartais sukeičiamos pozicijos, tarkime, prancūzų kalbos (262) pavyzdyje *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ užima medialės poziciją, o vertime – inicialės poziciją, tačiau pasakymo esmės tai nekeičia. Nė viename pavyzdyje prancūzų kalbos asmeninis įvardis *je* ‘aš’ į lietuvių kalbą nėra išverstas. Galėtų būti įmanomas ir toks vertimo variantas – *aš turiu pasakyti*, (*kad*) tačiau *aš* šioje konstrukcijoje nėra būtinas elementas, nes jis tik dar sykį pakartotų veiksmazodžio formoje fiksuotą gramatinę asmens reikšmę.

CTL_{FR-LT} patekstyne rasti 5 *je devrais dire* ‘turėčiau pasakyti’ atvejai, kur veiksmazodis *devoir* ‘turėti’ pavartotas sąlygine nuosaka. Kai kurių tyrėjų nuomone (Andersen 1996, 311), prancūzų kalbos parentezinėse konstrukcijose gali realizuotis tik veiksmazodžio esamasis laikas. Puschas (2003b) pripažįsta, kad tokia pastaba labiau tinka kalbant apie mentalinius (*verba cogitandi*), bet ne sakymo (*verba dicendi*) veiksmazodžius, ir pateikia pavyzdžių su vienetu *je dirais* ‘aš pasakyčiau’, kuris neginčijamai atlieka parentezinio vieneto vaidmenį pasakyme (plačiau apie tai Pusch 2003b, 4). *CTL_{FR-LT}* patekstyne rasti (263) ir (264) pavyzdžiai taip pat gali tokį teiginį patvirtinti

(263) FR-orig: *Elle [la fille du barbier] l'est toujours autant, et elle n'a pas perdu en fraîcheur ce qu'elle a gagné en tendresse. En tendresse et en rage, **je devrais dire**.*

LT-vert: *Ji [barzdaskučio duktė] tebėra graži ir dabar, nėra maž nepraradusi gaivos, tik įgijusi švelnumo. **Turėčiau sakyti** – švelnumo ir įsiūčio.*

(264) FR-orig: *Notre conversation – **je devrais dire** mon quasi-monologue – reprit jusqu'à l'heure du repas.*

LT-vert: *Mūsų pokalbis – **teislingiau**, mano monologas – tęsėsi toliau, kol atėjo metas pasistiprinti.*

(263) pavyzdyje kalbėtojas, pavartojęs *je devrais dire* 'turėčiau pasakyti', praplečia pasakymo konteksto ribas ir patikslina situaciją. Panašią patikslinimo performulavimo (pranc. *reformulation*) funkciją galima išvelgti pavyzdyje (264) – kalbėtojas tuo pat metu dar padeda adresatui susiformuoti nuomonę apie save (*ne mūsų pokalbis, bet mano monologas*). (265) pavyzdyje adresatas skatinamas tęsti pradėtą pokalbį. Jis pavartoja žodžių junginį *revenir à ses moutons* 'grįžti prie pokalbio temos' (pažodžiui: *grįžti prie savo avių*), bet performuluoja pasakymą pritaikydamas jį esamai konkrečiai situacijai. Šią *je devrais dire* 'turėčiau pasakyti' reikšmę galima prilyginti aiškinamajam jungtukui *c'est-à-dire* 'tai yra':

(265) FR-orig: *Bon... revenons à nos moutons. A nos agneaux, **devrais-je dire**.*

LT-vert: *Gerai... grįžkime prie pokalbio temos. **Noriu pasakyti**, prie mūsų avinėlių.*

Deja, kol kas nėra sukaupta gausių duomenų (lietuviškų tekstų ir jų vertimų į prancūzų kalbą), kad būtų galima atlikti visaverčius kontrastyvinius LT–FR tyrimus. Dabartiniame *CTL_{LT-FR}* patekstyne rasti tik du lietuviški sakiniai, kuriuose struktūrinis vienetas *je dois dire (que)* 'turiu pasakyti, (kad)' turį atitikmenį prancūzų kalbos vertime.

(266) lietuvių kalbos pavyzdyje – privalėjimą reiškiančiame klausiamajame sakinyje – modalinis veiksmažodis *turiu* yra praleistas,

prancūziškame vertime *devoir* ‘turėti’ forma *je dois* ‘aš turiu’ išlaikoma. Gramatinė raiška LT ir FR variantuose nėra vienoda, tačiau abiem atvejais išlieka privalėjimo pasakyti reikšmė:

- (266) LT-orig: *Tai ką **pasakyt** bobai dėl kūmijos?*
FR-vert: *Bon. Alors, qu'est-ce que **je dois dire** à ma femme pour les parrain-marraine?*

(267) pavyzdyje vartojamos abiejų lietuviškų veiksmažodžių *turėti* ir *pasakyti* formos, tačiau be jungtuko *kad*, o vertime į prancūzų kalbą konstrukcija yra inicialės pozicijoje su prijungiamuoju jungtuku *que* ‘kad’. Taip autorius siekia atkreipti dėmesį į teiginį:

- (267) LT-orig: *Tačiau, **turiu pasakyti**, Vilė buvo tikras masalas vairuotojams.*
FR-vert: ***Je dois** pourtant **dire que** Vilė était un véritable appât pour les conducteurs.*

Jei prancūzų kalboje *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ar *il faut dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ gali būti teksto jungimo žymiklis, tai ir lietuvių kalboje *turiu pasakyti* gali atlikti tokią funkciją (268 pavyzdys). Tokį išpūdį sustiprina vertime į prancūzų kalbą pavartotas veiksmažodis *ajouter* ‘ pridurti’:

- (268) LT-orig: ***Turiu pasakyti**, kad, prieš leisdamasis į visą tą kelionę, skaičiau keletą istorijos knygų ir šnekėjausi su išmanančiais šią sritį žmonėmis.*
FR-vert: ***Je dois ajouter** qu'avant d'entreprendre ce voyage je lus quelques livres d'histoire et consultai des spécialistes, des personnes compétentes en la matière.*

(269) ir (270) pavyzdžiuose samplaika *reikia pasakyti* koduoja panašią reikšmę ir atlieka tokią pat funkciją, kaip ir ką tik aptartame (268) pavyzdyje. Vertime į prancūzų kalbą šis vienetas išvis lieka neišverstas (269), o kitame (270) pavyzdyje lietuvių kalbos veiksmažodis *pasakyti* verčiamas *avouer* ‘prisipažinti’:

- (269) LT-orig: *Trumpai sakant, jo pajamos buvo menkos, bet pastovios, **ir reikia pasakyti**, būdas, kuriuo jis prasimanydavo pinigų, nebuvo elgetavimas, kaip daug kas iš pradžių manė.*
 FR-vert: *En d'autres termes, ses revenus étaient maigres, mais stables, et ce n'était pas de la mendicité qu'il tirait ses ressources, comme beaucoup l'avaient cru au début.*
- (270) LT-orig: *Į vienus mes dėjome daugiau vilčių ir lūkesčių, į kitus mažiau. **Ir reikia pasakyti**, kad tie, kurie iš pažiūros atrodo patikimiausi, ne visada tokie paskui būdavo. Toli gražu ne visada.*
 FR-vert: *Nous avons placé plus d'espoir dans certains d'entre eux que dans les autres. **Il faut avouer** que ceux qui semblaient les valeurs les plus sûres n'ont pas toujours tenu leurs promesses-bien loin de là.*

Turint omeny, kad CTL_{LT-FR} patekstyne rastas rudimentinis *turiu/reikia pasakyti*, (*kad*) kiekis, darytina prielaida, kad lietuvių kalbos grožinės literatūros kūriniuose šis vienetas apskritai nėra dažnai sutinkamas. *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno (DLKT)* lietuvių grožinės literatūros naujosios versijos dalyje (iš viso 15 765 554 žodžiai) rasti 22 atvejai *turiu pasakyti*, iš kurių tik 5 pavyzdžiai turi parentezinėms konstrukcijoms būdingų bruožų (271 pavyzdys), visuose kituose 17 išlaikomos referencinės privalėjimo ir sakymo reikšmės (272 pavyzdys):

- (271) *O ji, **turiu pasakyti**, buvo labai talentinga moteris. (DLKT)*
- (272) *Daugiau niekada nebesusitiksime... Todėl **turiu tau pasakyti**: aš viena kalta dėl Beno mirties. (DLKT)*

Atitinkama situacija ir su *reikia pasakyti*: iš viso rasta 18 atvejų, 13 pavyzdžių būtinumo ir sakymo reikšmės yra akivaizdžios:

- (273) *<...> aš turiu žengti žingsnį į šoną, kadangi **reikia pasakyti** porą neatidėliotinų dalykų. (DLKT)*

DLKT rasti 5 *reikia pasakyti* atvejai yra parenteziniai žymikliai:

- (274) *Tikrai, dède, jūs tikrai sapnuojate ir, **reikia pasakyti**, meistriškai...*
(DLKT)

Tokia statistika, aišku, nepakankama, kad būtų galima skelbti griežtą išvadą apie lietuvių kalbos vienetų *turiu pasakyti*, (*kad*) ir *reikia pasakyti* (*kad*) silpnesnį pragmatiškėjimo laipsnį, palyginti su prancūzų kalba, tačiau tokia mintis skatina reiškinių stebėti ir ateityje atlikti išsamesnius kontrastyvinius tyrimus ne tik grožinės literatūros, bet ir kitų diskursų tekstynuose. Konstrukcijos su kitais sakymo veiksmažodžiais – *avouer* ‘prisipažinti’, *reconnaître* ‘pripažinti’ – savo funkcijomis ir reikšmėmis artimos analizuotiems vienetams.

- (275) FR-orig: *Mademoiselle, **je dois avouer que** je suis curieux et impatient de vous entendre.*
LT-vert: *Panele, **turiu prisipažinti, kad** esu smalsus ir nekantrauju jus išgirsti.*
- (276) FR-orig: *Quelquefois, le matin, tandis que je me faufile hors de chez moi afin de me rendre à l’hôpital, je croise, dans ma rue, un homme que – **je dois l’avouer** – je trouve à mon goût.*
LT-vert: *Kartais rytą, išslinkusi iš namų ir eidama į ligoninę, gatvėje susitinku vyriškį, kuris, **turiu prisipažinti**, atitinka mano skonį.*

Tyrime išsamiau analizuoti konstrukcijos *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (*kad*)’, o ne (*il faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (*kad*)’ pavyzdžiai – pastarojo kalbinio vieneto CTL_{FR-LT} patekstyne buvo rasta mažiau vartosenos atvejų ir nepasitaikė ryškių struktūrinių variacijų. Tačiau šios kalbinės samplaikos (*il faut dire (que)* deverbilizacijos požymiai (formaliojo veiksnio *il* praleidimas), jungtuko *que* ‘kad’ praleidimas, sintaksinis judumas sakinyje, kompozicinių elementų – veiksmažodžių *falloir* ‘reikėti’ ir *dire* ‘sakyti’ – konceptualiųjų reikšmių silpnėjimas, įmanomos alternacijos su mentalinių veiksmažodžių formomis (Puscho (2007) tyrimas), leidžia kalbėti apie

konstrukciją (*il faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ kaip apie parentezinį prancūzų kalbos vienetą, realizuojantį adresanto intencijas (interpersonalinė funkcija) ir atliekantį intratekstualinę funkciją. Iš visų rastų pavyzdžių tik struktūriniame modelyje (*il faut dire* + NP ‘reikia pasakyti’ yra akivaizdi *būtino* pasakyti reikšmė. Taigi tyrimo rezultatai patvirtina Puscho (2007) atliktos analizės išvadas.

Atlikus CTL_{FR-LT} patekstyne rastų pavyzdžių su konstrukcija *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ detalesnį semantinę-funkcinį tyrimą galima daryti tokias apibendrinamąsias išvadas:

Struktūrinio tipo *je dois dire* + NP ‘turiu pasakyti’ sakiniuose *būtino* ir *sakymo* reikšmės, koduojamos veiksmažodžiuose *devoir* ‘turėti’ ir *dire* ‘sakyti’, yra akivaizdžios. Struktūrinio modelio *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ privalėjimo ir sakymo reikšmių stiprumą galėtų, matyt, tiksliai nustatyti tik prozodikos tyrimas, nes inicialės pozicijoje neredukuota forma (su jungtuku *que*) galėtų būti realizuojama ir leksinis variantas, tačiau CTL_{FR-LT} patekstyne rasti pavyzdžiai rodo, kad *je dois dire que* ‘turiu pasakyti, kad’ konstrukcijoje sudedamųjų dalių *devoir* ‘turėti’ ir *dire* ‘sakyti’ konceptualiosios reikšmės išblukusios. Šis struktūrinis vienetas gali atlikti pokalbio su adresatu užmezgimo, adresanto teiginių argumentavimo funkcijas, jungti sakinio ar diskurso dalis.

Inicialės ir medialės pozicijoje funkcionuojantis vienetas *je dois dire* ‘turiu pasakyti’ padeda sušvelninti kategorišką pasakymą, patikslinti konkretų žodį ar pasakymą. Iš tikrųjų nėra lengva vienareikšmiškai įvertinti dominuojančios funkcijos pobūdį, nes minėtosios funkcijos viena su kita susijusios laipsniškomis pereinamosiomis ribomis ir tik pats pasakymo autorius dažnai galėtų patikslinti savo intenciją arba platėsnės situacinės aplinkybės galėtų neutralizuoti konstrukcijos *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ multifunkcionalumą prancūzų kalboje.

Apibendrinant galima pasakyti, kad *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, kad’ nesudaro pasakymo branduolio sakinio komunikacinėje struktūroje, tačiau išlaiko autoriaus pozicijos žymes.

CTL_{LT-FR} patekstinio lietuviški vienetai *turiu* / *reikia pasakyti* / *pripažinti* statistiškai nėra reikšmingi, tačiau jų funkcijos iš esmės neturėtų skirtis nuo prancūzų kalbos vienetų *je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti (kad)’, *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ funkcijų. $CTL_{FR-LT-FR}$ ir $DLKT$ tekstynų duomenys rodo, kad nei lietuvių, nei prancūzų kalboje tokie junginiai nėra dominuojantys, bet realiai egzistuojantys vienetai, vadinasi, realiai „dalyvaujantys“ kalbos vartosenoje ir liudijantys konstituentų *devoir* ‘turėti’, *falloir* ‘reikėti’ prancūziškose konstrukcijose ir lietuviškų dėmenų *turėti*, *reikėti* įvairiuose struktūriniuose vienetuose reikšmių reljefiškumą ir pragmatiškumą.

8. 3. Konstrukcijų su modaliniu veiksmažodžiu

falloir ‘reikėti’ pragmatiškėjimas

Šiame skyrelyje, remiantis 8.2. aptartais pragmatiškėjimo rodikliais, pagrindžiamas konstrukcijų, į kurias kaip konstituentas įeina asmenuojamoji teigiamoji *falloir* ‘reikėti’ forma, pragmatiškėjimas.

Tokių konstrukcijų yra kelios: *(il) faut être* ‘reikia būti’ + AP; *(il) faut que ça arrive / tombe* ‘reikia, kad taip atsitiktų’; *(il) faut voir / entendre* ‘reik(ia) pamatyti / išgirsti’; *(il) faut croire que* ‘reikia manyti, kad’.

Prancūzų kalbos žodyne $TLFi$ nurodoma, kad *falloir* ‘reikėti’ gali turėti *numanymo* (pranc. *conjecture*) reikšmę. Analizuota medžiaga patvirtino, kad veiksmažodis *falloir* ‘reikėti’ gali būti autoriaus pasitelkiamas reiškiant apie susidariusių įvykių padėtį, darant spėjimą dėl savo buvusios emocinės būklės ir pan. *Falloir* ‘reikėti’ numanymo reikšmė rasta 42 struktūrinio tipo *il faut* ‘reikia’ + *que* ‘kad’ + CP atvejuose. (277) pasakyme, subjektas, remdamasis prisiminimais, beveik įsitikinęs savo pranešimu apie Šarlio poelgį – vien tik jis įprastai gelbėdavo padėtį, vadinasi, ir aptariamuoju momentu jis turėjo taip padaryti. (278) pavyzdyje subjektas prisimena ir numano, kokia turėjo būti jo paties psichologinė būseną praeityje:

(277) FR-orig: *A un moment, quand même, et **il fallait que ce soit lui [Charles]** parce que c'était toujours lui qui assurait l'ambiance et tamisait les éclairages, évoquèrent le souvenir de Nounou.*

LT-vert: *Vis dėlto vienu metu – **tai veikiausiai padarė jis [Šarlis]**, nes jis visada švelnindavo padėtį ir palaikydavo nuotaiką – jie prisiminė ir Nunu.*

(278) FR-orig: *Deux dingues sous les yuccas... Oh, quand j'y repense... **Il fallait vraiment que je sois désespérée...***

LT-vert: *Du pamišėliai, sėdintys po jukomis... Ak, kai apie tai pagalvoju... **Mano padėtis iš tikrųjų turėjo būti beviltiška...***

Jei pastarajame pavyzdyje *falloir* 'reikėti' būtų pakeistas į *ep-devoir* 'turėti', pranešimo esmė nepakistų:

(278a) *Deux dingues sous les yuccas... Oh, quand j'y repense... **Je devais être vraiment désespérée...***

'Du pamišėliai, sėdintys po jukomis... Ak, kai apie tai pagalvoju... **Mano padėtis iš tikrųjų / tikriausiai turėjo būti beviltiška...**'

Ar vartojama *falloir* 'reikėti', ar *ep-devoir* 'turėti' – abiem atvejais subjektas, darydamas išvadą apie savo būseną praeityje, abejoja. Galima daryti prielaidą, kad *falloir* 'reikėti' turi tokią pat savybę žymėti abejonę pranešamu dalyku, kaip ir *ep-devoir* 'turėti'. Tačiau jei *falloir* 'reikėti' būtų pakeistas kita būtinumą žyminčia konstrukcija, pavyzdžiui, *être obligé de* + INF *qqch* 'būti įpareigotam kažką padaryti', pasakymas taptų nevalidus.

(278b) ??<...> ***j'étais obligée d'être vraiment désespérée...***

??<...> 'aš buvau priversta, kad mano padėtis būtų beviltiška...'

Analizuotoje mokslinėje literatūroje apie *falloir* 'reikėti' perteikiamą numanymo reikšmę paskelbtos nuomonės nerasta, tačiau šią koduojamą vertę būtų galima prilyginti griežta struktūra pasižyminčių konstrukcijų reikšmei, kurią savo analizėje yra palietęs Larreya (2004):

- (279) FR-orig: ***Il faut être con pour essayer de franchir cette putain de frontière et en plein jour encore!***
 LT-vert: ***Reikia būti visiškam idiotui, kad mėgintum kirsti šitą velnio sieną, ir dar dienos aky!***
- (280) FR-orig: ***Il faudrait être fou pour accepter un marché pareil!***
 LT-vert: ***Tik beprotis galėtų sutikti su tokiu sandėriu!***
- (281) FR-orig: ***Il faut être aveugle pour ne pas voir un signe aussi manifeste!***
 LT-vert: ***Reikia būti aklam, kad nematytum tokio aiškaus ženklų!***

(279)–(281) pasakymuose akivaizdus subjekto nustebimas ir reiškiamą kritika adresatui ar kitam autoriaus aptariamam asmeniui dėl poelgio / veiksmo praeityje. Sakiniai pasižymi griežta struktūra. Larreya (2004) panašaus tipo pavyzdžius priskiria *implikaciniam modalumui* (pranc. *modalité implicative*), vienam iš episteminio modalumo pogrupiui. Jo teigimu, tokiuose pasakymuose sukuriamas implikacinis ryšys tarp dviejų propozicijų. Jei X kerta sieną, vadinasi, X yra idiotas (279 pavyzdys), jei X sutinka su tokiu sandėriu, vadinasi, X yra kvailas (280 pavyzdys), jei X nemato akivaizdaus ženklų, vadinasi, X yra aklas (281 pavyzdys). Šie pavyzdžiai yra panašūs į kontrafaktinius teiginius – dvi viena kitai prieštaraujančias propozicijas siejamas priežastingumo ryšiu.

Absoliučiai visi tiriamajame tekстыne *falloir* ‘reikėti’ komplementai (18 atvejų) yra neigiamai konotuoti: *être con* ‘būti kvailam’, *être fou* ‘būti išprotėjusiam’, *être naïf* ‘būti naiviam’, *être bizarrement constitué* ‘būti keistai surėdytam’ ir pan. Šie pavyzdžiai rodo didelį kalbėtojo įsitikinimo savo teiginiu laipsnį, kone visišką tikrumą pranešamu dalyku (pranc. *quasi-certitude*) ir konceptualiosios reikėjimo / būtinumo reikšmės nunykimą (Larreya 2004). Skelbiamos minties ekspresyvumą liudija esantys sakinių gale šauktukai.

(282) ir (283) pavyzdžiuose, kuriuose konstrukcijos *il faut que ça + arrive / tombe* ‘reikia / reikėjo, kad taip atsitiktų’ *falloir* ‘reikėti’, taip pat išeina už prototipinio neepisteminio modalinio būtinumo ribų, subjektas reiškia nepasitenkinimą gyvenimu – stebisi netikėtai pasikeitusiu likimu:

- (282) FR-orig: *C'est bien ma veine, **il faut que ça arrive** juste avant que je meure!*
 LT-vert: *Na man ir sekasi: **turi gi tai nutikti** kaip tik man prieš mirtį!*
- (283) FR-orig: *Et **il fallait que ça tombe** sur moi...*
 LT-vert: *Ir atsitik tu man taip...*

Konstrukcija *faut croire* 'reikia manyti', kaip ir kitos dvi konstrukcijos *on dirait* 'sakytum', *paraît* 'atrodo', kalbotyroje yra analizuojamos iš evidencialumo reiškinių perspektyvos (Rossari, 2012). Pasak Rossari (2012), šie vienetai, užimantys finalės poziciją, įprastai koduoja evidencinę nuogirdos reikšmę. Analizuojamoje medžiagoje buvo rasta tik (*il*) *faut croire que* 'reikia manyti, kad' (su jungtuku *que* 'kad' ir inicialės pozicijoje), tačiau tai, kad dėmenys *faut* 'reikia' ir *croire* 'manyti' yra praradę savo konceptualiąsias reikšmes, liudija ir vertimas į lietuvių kalbą:

- (284) FR-orig: ***Faut croire que** je veux être démasquée, dis-je à Léon qui vient de réintégrer ses quartiers et, j'en jurerais, a conspiré avec l'univers pour accomplir mon désir.*
 LT-vert: ***Galėtų pamanyti, kad** noriu būti demaskuota, – sakau Levui, kuris ką tik grįžo į savo būstinę ir, galėčiau prisiekti, susimokė su visu pasauliu, kad patenkintų mano troškimą.*
- (285) FR-orig: *Donc, ce matin, j'ai écouté du Glenn Miller avant de partir pour le collège. **Il faut croire que** ça n'a pas duré assez longtemps. Quand l'incident s'est produit, j'ai perdu tout mon détachement.*
 LT-vert: *Taigi širyti, prieš išeidama į mokyklą, klausiausi Gleno Milerio. **Veikiausiai**, nepakankamai ilgai. Kai įvyko incidentas, dinga visas mano atsijungimas.*
- (286) FR-orig: ***Il faut croire que** la mémoire emprunte des chemins étonnants et qu'elle a besoin de chocs émotionnels pour réveiller ce qu'elle enfouit dans sa besace.*
 LT-vert: ***Regis**, atmintis klaidžioja keistais keliais, jai reikia emocinių sukrėtimų, kad pabustų tai, kas snaudė tolimiausioje kertelėje.*

Faktas, kad lietuviškasis adverbialas *matyt* verčiamas konstrukcija (*il faut croire que* patvirtina šio prancūzų kalbos struktūrinio vieneto desemantizaciją ir jo virsmą pragmatiniu žymikliu:

- (287) LT-orig: *Aš esu, senuk, tik visų savo protėvių liekana. **Matyt**, ne kažin kas ten buvo, jeigu visa sutilpo į mane vieną.*
FR-vert: *Je ne suis que le résidu de tous mes ancêtres, sache-le! **Il faut croire qu'ils n'étaient pas grand-chose s'ils ont tous réussi à se caser dans ma seule personne.***

Lietuvių kalbos klausiamasis abejojamasis sakinyss taip pat verčiamas šia konstrukcija, o subjekto abejonę pranešamu dalyku sustiprina dalelytė *donc* ‘taigi’, kuri prancūzų kalboje koduoja abejonės reikšmę (Vold 2008, 86):

- (288) LT-orig: ***Tai ar nebus** į duobę vokiečių kaizerio kareivis atgulęs?*
FR-vert: ***Il fallait donc croire que** dans cette fosse se trouvait également un soldat du kaïser allemand.*

Mokslinėje literatūroje jau aptarta, kad prancūzų kalbos mentalinis veiksmažodis *croire* ‘manyti’ gali atlikti pragmatinio žymiklio funkciją, o lietuviškasis *manyti* yra pragmatiškėjantis vienetas (Gachet 2009; Liauksminienė 2015). Iš aptartų (284)–(288) pavyzdžių matyti, kad konstrukcija (*il faut croire que* ‘reikia manyti, kad’ taip pat nesudaro pasakymo branduolio komunikacinėje struktūroje.

Ištirta tekstyno *CTL_{FR-LT-FR}* medžiaga parodė, kad nei konstrukcija *faut voir / entendre* ‘reikia matyti / girdėti’, nei *falloir* ‘reikėti’ nei *voir* ‘matyti’ / ‘girdėti’ gali nekoduoti conceptualiųjų būtinumo ir žiūrėjimo / klausymo reikšmių. (284)–(288) pavyzdžiuose konstrukcijos funkcija yra pakviesti adresatą pažiūrėti ne tiesiogine matymo prasme, t. y. ne vizualiai įvertinti aptariamus subjektus, bet atkreipti dėmesį į adresanto dėstomus argumentus. (289)–(291) pavyzdžiuose *faut voir* ‘reikia pamatyti’ atlieka emfatinę funkciją (*TLFi*):

- (289) FR-orig: ***Faut voir** ce qu'elles rayonnent, les filles.*
 LT-vert: ***Kad tik pamatytumėte**, kaip jos nušvinta iš džiaugsmo, tos panos.*
- (290) FR-orig: ***Faut voir** ça [ces gens] au déballage!..*
 LT-vert: ***Pažiūrėtumėt**, kaip jie [šie žmonės] atrodo išlindę iš to kiauto!..*
- (291) FR-orig: ***Faut les** [les rats] **voir** courir!*
 LT-vert: ***Reik pamatyti**, kaip jos [žiurkės] bėga!*

Aptariama situacija priklauso adresanto ir adresato bendrajam žinių fondui, tik *faut voir* ‘reikia pamatyti’ konstrukcija adresantas siekia išlaikyti ir sustiprinti intrigą pokalbyje, todėl liepiamoji nuosaka čia atlieka interakcinę funkciją. Dar vienas parametras, rodantis veiksmažodžių, įeinančių į konstrukcijos *faut voir* ‘reikia pamatyti’, sudėtį, konceptualiųjų reikšmių blukimą yra formaliojo veiksnio *il* praleidimas (visuose rastuose 14 atvejų). Tai yra akivaizdus deverbilizacijos požymis ir rodiklis, kad konstrukcija *faut voir* ‘reikia pamatyti’ dialoginėse situacijose, kur siekiama sukurti gyvą ir tiesioginį ryšį tarp adresanto ir adresato, atlieka pragmatinio žymiklio funkciją. Panaši situacija ir su *entendre* ‘girdėti’:

- (292) FR-orig: *Bien, mais **il faut entendre ce gars** de droit ricaner à la cafétéria <...>.*
 LT-vert: *Ką gi, **bet jei tik paklausytum**, kaip šis vyrukas iš teisės šaiposi bufete <...>.*

Lietuviškojo patekstynio dalyje užfiksuota panašių konstrukcijų (žr. (293) pavyzdį). *Reikėti* su percepciniais veiksmažodžiais *pamatyti* ir *pajusti* nesukuria valios akto, bet tokiu būdu autorius siekia suintriguoti, atkreipti adresato dėmesį į pranešamą informaciją – netikėtai pasikeitusį svečių elgesį:

- (293) LT-orig: ***Reikia pamatyti tai ir pajusti**, kaip tie, kurie ką tik atvykę vengė susitikti kitų žvilgsnius ir stoviniavo atokiau, dabar meiliai glostė vienas kitam plaukus ar ranką, tapšnojo per nugarą.*

FR-vert: *Il faut l'avoir vu, avoir senti comment ceux qui, en arrivant, fuyaient les regards et restaient à l'écart, se parlaient maintenant affectueusement, se tenaient par la main, se donnaient des tapes dans le dos.*

Aptartose konstrukcijose *falloir* 'reikėti' reikšmė skiriasi nuo pastoviosios konceptualiosios semantinės būtinumą koduojančios reikšmės. Veiksmažodis *falloir* 'reikėti' praranda savo prototipinę reikšmę, o jo desemantizaciją nulemia atitinkamas sintaksinis ir pragmatinis kontekstas. *Falloir* 'reikėti' netenka pirminės savo vertės, bet įgyja kitą funkciją ir reikšmę didesnės apimties konstrukcijoje, daugiau ar mažiau fiksuotoje leksinėje-sintaksinėje ir pragmatinėje aplinkoje.

Atvejų, kai *falloir* 'reikėti' neturi konceptualiosios būtinumo reikšmės, patekstyne CTL_{FR-LT} (FR-orig) rasta 94, arba 8 % (iš viso 1 185 atvejai), patekstyne CTL_{LT-FR} (FR-vert) – 40 atvejų, arba 13 % (iš viso 320 atvejų). Vadinasi, *falloir* 'reikėti' yra išlaikęs prototipinės būtinumo reikšmės branduolį, tačiau jo periferijoje formuojasi reikšmės, kurios ima nederėti su konceptualiaja būtinumo reikšme. Lietuvių kalbos veiksmažodis *reikėti* aptartose konstrukcijose taip pat praranda semantinį svorį ir tampa įvairių pragmatiškėjančių konstrukcijų konstituentu.

9. IŠVADOS

Išanalizuotų prancūzų kalbos veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ multifunkcionalumą ir semantinį reljefiškumą prancūzų grožinės literatūros tekstuose patvirtina šie kiekybinės ir kokybinės analizės rezultatai:

1. Atliktas tyrimas patvirtino, kad sudarytas šiuolaikinės grožinės literatūros dvikalbis dvikryptis lygiagretusis tekstynas prancūzų ir lietuvių kalbomis $CTL_{FR-LT-FR}$ yra validus tekstynų lingvistikos įrankis – jis atskleidė didelę prancūzų kalbos veiksmažodžių *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ reikšmių ir funkcijų įvairovę.
2. Mokslinėje literatūroje postuluojamų episteminio ir neepisteminio modalinio būtinumo nustatymo kriterijų validumas prancūzų kalbos medžiagai pasitvirtino: neep-*devoir* ‘turėti’ reikšmės dominavimas siejamas su 1-ojo ir 2-ojo asmenų koreliacija ir su komplementu einančiomis nestatyvinėmis konstrukcijomis, o ep-*devoir* ‘turėti’ reikšmė priklauso nuo koreliacijos su 3-iuoju asmeniu ir komplemento statyvumo. Kiekybinė analizė leido nustatyti šimtaprocentinį ryšį tarp formalaus veiksnio ir ep-*devoir* ‘turėti’ interpretacijos.
3. Išanalizuota medžiaga paneigė Huot (1974) teiginį, kad būtuojų paprastuoju laiku (PS) vartojamas *devoir* ‘turėti’ perteikia išskirtinai neepisteminį būtinumą ir parodė, kad PS *devoir* ‘turėti’ formos prancūzų grožinės literatūros tekstuose perteikia ir neepisteminį, ir episteminį būtinumą. Abi reikšmės gali koduoti ir visais kitais laikais vartojamas *devoir* ‘turėti’, išskyrus vieną: būsimuoju paprastuoju laiku (FUT) vartojamas *devoir* ‘turėti’ perteikia tik neepisteminę būtinumo reikšmę.
4. Neep-*devoir* ‘turėti’ reikšmių netolygumas, t. y. nevienodo stiprumo laipsnio kalbėtojo įsipareigojimas tam tikrai įvykių padėčiai arba klausytojo įpareigojimas atlikti tam tikrą veiksmą iš dalies priklauso nuo to, koku gramatiniu laiku vartojamas neep-*devoir* ‘turėti’. Prancūzų grožinės literatūros tekstų ir jų vertimo atitikmenys į lietuvių kalbą

aiškiai apibrėžė būsimuoju paprastuoju laiku (FUT) vartojamą neep-*devoir* ‘turėti’ kaip perteikiantį išskirtinai kategorišką į(si)pareigojimą. Kokybinės analizės rezultatai patvirtino, kad tiesioginės nuosakos esamojo laiko (PRS) neep-*devoir* ‘turėti’ formos turi savybę koduoti griežto ir rekomendacinio pobūdžio į(si)pareigojimą veikti ar atitinkamai elgtis tam tikroje situacijoje, o sąlyginės nuosakos esamojo laiko formos (CONDprs) neep-*devoir* ‘turėti’ švelnina į(si)pareigojimą.

5. Ep-*devoir* ‘turėti’ perteikia skirtingo stiprumo (nuo tvirto įsitikinimo iki abejonės ir pan.) autoriaus poziciją kalbamuoju dalyku. Kokybiniu ir kiekybiniu požiūriu įvertinus būtojo plano laikais vartojamo ep-*devoir* ‘turėti’ perteikiamas reikšmės buvo nustatyta, kad būtoju sudėtinio laiku (PC) vartojamas ep-*devoir* ‘turėti’ labiau linkęs koduoti tvirtesnę kalbėtojo įsitikinimą skelbiama mintimi nei kitos būtojo plano laikais vartojamo ep-*devoir* ‘turėti’ formos. Grožinės literatūros vertėjų pasirenkami ne tik įvairūs lietuvių kalbos būtinumo, bet ir galimumo žymikliai patvirtino būtoju tęstiniu laiku (IMPF) vartojamo ep-*devoir* ‘turėti’ reikšmių netolygumą. PRS ep-*devoir* ‘turėti’ savybė perteikti ir tvirtą, ir silpną subjekto įsitikinimą pateikiama informacija paliudijo aptariamo veiksmažodžio semantinį reljefiškumą.
6. *Devoir* ‘turėti’ kiekybiškai dažniau vartojamas neepisteminiam modalumui perteikti, tačiau leksinės *skolos* reikšmės abstraktėjimas, tiesioginės ir sąlyginės nuosakų ep-*devoir* ‘turėti’ esamojo laiko (PRS ir CONDprs) formų vartojimas vietoj būsimojų paprastųjų (FUT) *avoir* ‘turėti’ ir *être* ‘būti’ formų, būtoju sudėtinio laiku (PC) vartojamo *devoir* ‘turėti’ didėjanti tendencija reikšti episteminį modalumą rodo šio veiksmažodžio episteminės reikšmės įsitvirtinimą šiuolaikinėje prancūzų kalboje. Veiksmažodžio gramatiškėjimas užfiksuotas ir konstrukcijoje su palyginamuoju žodžiu *comme* ‘kaip’ ir asmenuojamąja *devoir* ‘turėti’ forma, kuri komplementuojama *être* ‘būti’ + (NP).
7. *Devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ semantinį reljefiškumą patvirtino ir šių veiksmažodžių kaip konstituentų, įeinančių į konstrukcijų sudėtį su *verba*

dicendi, konceptualiosios reikšmės praradimas. *Je dois dire (que)* ‘turiu pasakyti, (kad)’ ir *(il) faut dire (que)* ‘reikia pasakyti, (kad)’ vienetai turi tendenciją nesudaryti branduolio komunikacinėje pasakymo struktūroje, bet atlikti kitas funkcijas: užmegzti pokalbį su adresatu, argumentuoti adresanto teiginius, jungti sakinio ar diskurso dalis.

8. Tyrimu nustatyta, kad *falloir* ‘reikėti’ yra išlaikęs prototipinės būtinumo reikšmės branduolį, tačiau jo periferijoje formuojasi reikšmės, kurios nederą su konceptualiaja būtinumo reikšme. Didesnės apimties konstrukcijoje – daugmaž fiksuotoje leksinėje-sintaksinėje ir pragmatinėje aplinkoje – jis įgyja kitą funkciją ir reikšmę. Tai patvirtina įvairūs struktūriniai vienetai: *(il) faut être* ‘reikia būti’ + AP; *(il) faut que ça arrive / tombe* ‘reikia, kad taip atsitiktų’; *(il) faut voir / entendre* ‘reikia pamatyti / išgirsti’; *(il) faut croire que* ‘reikia manyti, kad’. *Falloir* ‘reikėti’ gramatiškėjimą patvirtina ir konstrukcijos *comme il faut* ‘kaip reikia’ multifunkcionalumas bei veiksmazodinės funkcijos nunykimas.
9. Nuo subjekto priklausomo būtinumo atvejais neep-*devoir* ‘turėti’ žymi būtinumą, lemiamą imanentinių subjekto fizinių trūkumų, o su *falloir* ‘reikėti’ būtinumas dažniau reiškiamas dėl subjekto natūralaus vidinio poreikio. Išanalizavus prancūzų (originalo) kalbos ir lietuvių (vertimo) kalbos atitikmenis kokybiniu požiūriu galima teigti, kad prancūzų kalbos veiksmazodžiai neep-*devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ vartojami kaip semantiniai konkurentai deontiniuose ir nuo subjekto nepriklausančiuose kontekstuose – skirtumas tas, kad jie pasižymi nevienodu įsipareigojimo klausytojui arba jo įpareigojimu atlikti tam tikrą veiksmą stiprumo laipsniu: *falloir* ‘reikėti’ gali būti vartojimas spontaniškame, iš anksto neapgalvotame kvietime, o neep-*devoir* ‘turėti’ sutinkamas iš anksto paruoštame scenarijuje.
10. Aptariamųjų veiksmazodžių tarpusavio reikšmių netolygumą geriausiai atskleidė būsimojo laiko (FUT) kontekstai: neep-*devoir* ‘turėti’ reiškia tik griežto pobūdžio į(si)pareigojimą, *falloir* ‘reikėti’ gali perteikti ne tik stipraus, bet ir švelnaus, rekomendacinio pobūdžio patarimą. Tačiau

apskritai paėmus, *falloir* ‘reikėti’ vertimo atitikmenų analizė atskleidė, kad šio veiksmažodžio būtinumo raiškos priemonės lietuvių kalboje pasižymi mažesne įvairove, palyginti su neep-*devoir* ‘turėti’. Pasakymus su *falloir* ‘reikėti’ sustiprina ar susilpnina šalia einantys papildomai pridedami vienetai – adverbialai. Pastarasis faktas suponuoja mintį, kad prancūzų kalbos vartosenoje *falloir* ‘reikėti’ imanentiškai pasižymi tolygesnėmis vertėmis nei neep-*devoir* ‘turėti’.

11. Viena vertus, ir neep-*devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ atitikmenys rodo, kad lietuvių kalba disponuoja didele būtinumo raiškos priemonių įvairove neepisteminiam būtinumui reikšti, ir ep-*devoir* ‘turėti’ atitikmenys lietuvių kalboje patvirtina lietuvių kalbos tikimybės laipsnių griežtą neskirstymą, kita vertus, tai įrodymas, kad prancūzų kalbos veiksmažodžiai *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ pasižymi reikšmių netolygumu ir multifunkcionalumu.

Tolesnių tyrimų perspektyvos

Šiame darbe analizuoti tik du prancūzų kalboje neepisteminį būtinumą perteikiantys veiksmažodžiai *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’. Kitos neepisteminio būtinumo lauko raiškos priemonės nebuvo įtrauktos į tyrimų objektą. Ateityje vertėtų patyrinėti ir kitų prancūzų kalbos būtinumą koduojančių veiksmažodžių ir veiksmažodinių konstrukcijų reikšmes bei funkcijas ir išanalizuoti jas tarpkalbiniu aspektu.

Šiuo metu tekstynas $CTL_{FR-LT-FR}$ pildomas naujais grožinės literatūros kūriniiais, be to, numatomas prancūzų–lietuvių mokslo kalbos tekstyno kūrimas. Grožinės literatūros tekstuose *devoir* ‘turėti’ ir *falloir* ‘reikėti’ užfiksuotos reikšmės ir jų palyginimas su kito diskurso tipu padėtų dar geriau atskleisti šių veiksmažodžių multifunkcionalumą.

Ateityje ketinama palyginti lietuvių kalbos būtinumo lauko raiškos realizaciją prancūziškuose atitikmenyse su *devoir* ‘turėti’ ir su anglų kalbos *must* ‘turėti’³⁵.

³⁵ A. Šolienės grožinės literatūros lietuviškąjį patekstynį $ParaCorp_{LT \rightarrow A}$ kaip ir CTL_{LT-FR} sudaro dalis tų pačių lietuviškų kūrinių.

LITERATŪRA

- Andersen, Hanne Leth. 1996. Verbes parenthétiques comme marqueurs discursifs. *Dépendance et intégration syntaxique: subordination, coordination, connexion*. Claude Muller, éd. Tübingen: Niemeyer. 307–315.
- Anscombe, Jean-Claude. 1980. Voulez-vous dériver avec moi? *Communications* 32, 61–124.
- Avanzi, Mathieu. 2009. La prosodie des verbes parenthétiques en français parlé. *Linx*, 61, 131–144.
- Barbet, Cécile & Carl Vetters. 2006. Les emplois temporels des verbes modaux en français: le cas de *devoir*. *Cahiers de praxématique* 47, 191–214.
- Barbet, Cécile. 2008. Pragmatique des verbes modaux en français : aspects synchroniques et diachroniques. Interneto prieiga: <https://www2.unine.ch/files/content/sites/cognition/files/shared/documents/ProjetDeTheseCecileBarbet.pdf>. Žiūrėta: 2015 08 22.
- Barbet, Cécile. 2010. Le verbe modal *devoir* en français médiéval et contemporain: hypothèses pragmatiques sur le changement linguistique. *Etudes de linguistique diachronique*. Bernard Combettes et al. éds. Berne: Peter Lang, 19–41.
- Barbet, Cécile. 2012. *Devoir et pouvoir*, des marqueurs modaux ou évidentiels ? *Langue française* 173, 49–63.
- Barbet, Cécile, Louis de Saussure. 2012. Présentation : modalité et évidentialité en français. *Langue française* 173, 3–12.

- Benveniste, Emile. 1966. *Problèmes de linguistique générale*. Paris: Gallimard.
- Bentley, Delia. 2003. Sur la force d'une approche non-dérivationnelle de l'analyse linguistique: quelques données de l'italo-roman. François Jacques, éd. *Aspects de la Role and Reference Grammar*. Caen: CRISCO, 51–73.
- Bertocchi, Alessandra, Anna Orlandini. 2001. L'expression de la possibilité épistémique en latin. *Cahiers Chronos* 8, 47–65.
- Berthonneau, Anne-Marie, Kleiber Georges. 1993. Pour une nouvelle approche de l'imparfait : l'imparfait, un temps anaphorique méronomique. *Langages* 112, 55–73.
- Bielinskienė, Agnė. 2009. Relevancijos teorija ir diskurso jungtukų bei jungiamųjų žodžių pragmatika. *Kalbų studijos*, 15, 52–62.
- Blanche-Benveniste, Claire. 1989. Constructions verbales 'en incise' et rection faible des verbes. *Recherches sur le français parlé*, 9, 53–73.
- Blanche-Benveniste, Claire. 2002. Auxiliaires et degrés de 'verbalité'. *Syntaxe & Sémantique* 1(3), 75–97.
- Boye, Kasper. 2001. Evidence for Evidentiality in Danish. *Reflections on Modality*. Müller, Henrik H., éd. Copenhagen: Narayana Press. 81–127.
- Brinton, Laurel J. 2008. *The Comment clause in English*. Cambridge University Press.
- Brunot, Ferdinand. 1922. *La pensée et la langue*. Paris: Masson et Cie.
- Buridant, Claude. 2000. *Grammaire nouvelle de l'ancien français*. Paris: SEDES.

- Bybee, Joan, Revere Perkins, William Pagliuca. 1994. *The evolution of Grammar: Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*. Chicago: University of Chicago Press.
- Caron, Jean, Maryline Le Goff, Josiane Caron-Pargue. 1989. Analyse multidimensionnelle d'un corpus de paraphrases d'énoncés avec *pouvoir*. *Langue française* 84, 117–125.
- Celle, Agnès. 1997. *Etude contrastive du futur français et de ses réalisations en anglais*. Paris : Editions Ophrys.
- Cervoni, Jean. 1987. *L'énonciation*. Paris: PUF.
- Charaudeau, Patrick. 1992. *Grammaire du Sens et de l'Expression*. Paris: Hachette.
- Charaudeau, Patrick & Maingueneau Dominique. 2002. *Dictionnaire d'analyse du discours*. Paris: Editions du Seuil.
- Charaudeau, Patrick. 2009. Dis-moi quel est ton corpus, je te dirai quelle est ta problématique. *Corpus* 8, 37–66.
- Chu, Xiaoquan. 2008. *Les verbes modaux du français*. Paris: Ophrys.
- Chuquet, Hélène & Michel Paillard. 1989. Approche linguistique des problèmes de la traduction anglais- français. Paris: Ophrys.
- Ciszewska Ewa. 2011. Comment peut-on déterminer les valeurs du futur antérieur. *Romanica Cracoviensia* 11, 66–74.
- Coates, Jennifer. 1983. *The semantics of Modal Auxiliaries*. London: Croom Helm.
- Cornu, Gérard. 1990. *Linguistique juridique*. Paris: Montchrestien.

- de Haan, Ferdinand. 2004. Typological approaches to modality. *The expression of Modality*. William Frawley, éd. Berlin: Mouton de Gruyter.
- de Haan, Ferdinand. 1999. Evidentiality and Epistemic Modality: Setting Boundaries. *Southwest Journal of Linguistics* 18, 83–101.
- Dalbera, Jean-Philippe. 2002. Le corpus entre données, analyse et théorie. Interneto prieiga : <http://corpus.revues.org/10>. Žiūrėta: 2015 08 26.
- Damourette Jacques, Edouard Pichon. 1911–1940. *Des mots à la pensée. Essai de grammaire de la langue française*. Paris: d'Arthey.
- Depraetere, Ilse & Susan Reed. 2006. Mood and modality in English. *The Handbook of English Linguistics*. Aarts, Bas & April McMahon. Blackwell Publishing Ltd. 269–290.
- Dendale, Patrick. 1993. Le „conditionnel de l'information hypothétique“: marqueur modal ou marqueur évidentiel ? *Actes du XXe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes, Université de Zurich (6 au 11 avril 1992)*. Hilty, Gerold, éd. Tübingen : Franke.
- Dendale, Patrick. 1994. *Devoir* épistémique, marqueur modal ou évidentiel ? *Langue française* 102, 24–40.
- Dendale, Patrick. 1999. *Devoir* au conditionnel : valeur évidentio-modale et origine du conditionnel. *Cahiers Chronos* 4, 7–28.
- Dendale, Patrick, 2000. *Devoir* épistémique à l'indicatif et au conditionnel : inférence ou prédiction? Englebert, Annick *et al*, éd. *Actes du XXIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes. Bruxelles, 23–29 juillet*, volume VII. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 159–169.

- Dendale, Patrick, Walter de Mulder. 1996. Dédution ou abduction : le cas de *devoir* inférentiel. *L'énonciation médiatisée*. Guentchéva Zlatka, éd. Paris/Louvain: Peeters. 305–318.
- Desclés, Jean-Pierre & Zlatka Guentchéva. 2001. La notion d'abduction et le verbe *devoir* épistémique. *Les verbes modaux*. Dendale, Patrick & Johan van der Auwera, eds. Amsterdam: Rodopi, 103–122.
- Desclés, Jean-Pierre. 2003. Interactions entre les valeurs de *pouvoir*, *vouloir*, *devoir*. *Aspects de la modalité*. Birkelund Merete, Gérard Boysen & Poul Søren Kjærsgaard, eds. Tübingen: Max Niemeyer, 49–66.
- Deulofeu, José & Jean Véronis. 2002. L'utilité du recours au corpus pour rendre compte des différences entre les locuteurs du Sud et du Nord de la France dans l'emploi du morphème *que* en langue parlée. *Romanistische Korpuslinguistik: Korpora und gesprochene Sprache / Romance Corpus Linguistics: Corpora and Spoken Language*. Claus D. Pusch & Wolfgang Raible, eds. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 377–392.
- Do-Hurinvill, Dannah Thành. 2007. Étude sémantique et syntaxique de *être en train de*. *Information grammaticale*, 113, 32–39.
- Dobrea, Sanda Argentina. 2011. Etude contrastive des temps du passé en français et leurs réalisations en anglais, en roumain, et en norvégien. *Une approche comparative et contrastive*. Interneto prieiga: https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/25685/masterxfransk_xredigeringxmars.pdf?sequence=1. Žiūrėta: 2015 08 24.
- Dostie, Gaétane. 2004. *Pragmaticalisation et marqueurs discursifs. Analyse sémantique et traitement lexicographique*. Bruxelles: De Boeck-Duculot.

- Douay, Catherine. 2003. Des modalités de l'interlocution au système des modaux. *Corela* 1 (1). Interneto prieiga: <http://corela.revues.org/636>. Žiūrėta: 2015 08 24.
- Droessiger, Gražina. 2008. *Apie episteminio modalumo raiškos priemones vokiečių ir lietuvių kalbose. Interviu kaip pokalbio rūšies tyrimai remiantis komunikacine-pragmatine modalumo samprata*. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Dubois, Jean. 1969. Enoncé et énonciation. *Langages* 13, 100–110.
- Ducrot, Oswald. 1980. Analyse de textes et linguistique de l'énonciation. *Les mots du discours*. Bourcier Danièle & Oswald Ducrot, eds. Paris : Minuit, 7–56.
- Ducrot, Oswald. 1993. A quoi sert le concept de modalité? *Modalité et acquisition des langues*. Dittmar, Norbert & Astrid Reich, eds. Berlin: Walter de Gruyter, 111–129.
- Eggs, Ekkehard. 1994. *Grammaire du discours argumentatif. Le topic, le générique, le figuré*. Paris: Kimé
- Fachinetti, Roberta. 2003. Pragmatic and sociological constraints on the functions of *may* in contemporary British English. *Modality in Contemporary English*. Fachinetti, Roberta, Manfred Krug & Frank Palmer, eds. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 301–327.
- Fernandez, Jocelyne. 1994. *Les particules énonciatives*. Paris: PUF.
- Fillmore, Charles J. 1992. Corpus Linguistics or Computer-aided Armchair Linguistics. *Directions in Corpus Linguistics: Proceedings of Nobel Symposium 82*, Stockholm, 48 August 1991. Svartvik, Jan, éd. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 35–60.

- Fleischmann, Suzanne. 1982. *The future in thought and language. Diachronic Evidence from Romance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Florea, Ligia-Stela. 1989. Les auxiliaires modaux entre modalités propositionnelles et modalités illocutoires. *Revue roumaine de linguistique*, XXXVI, 4, 351–361.
- Gachet, Frédéric. 2009. Les verbes parenthétiques: un statut syntaxique atypique? *Linx*, 61, 13–29.
- Gosselin, Laurent. 2000. Le statut du temps et de l'aspect dans la structure modale de l'énoncé. Esquisse d'un modèle global. *Syntaxe et sémantique 2*, Presses universitaires de Caen, 57–80.
- Gosselin, Laurent. 2005. *Temporalité et modalité en français*. Bruxelles : Duculot.
- Gougenheim, Georges. 1938. *Système grammatical de la langue française*. Paris: d'Artrey.
- Gougenheim, Georges. 1971. *Etudes sur les périphrases verbales de la langue française*. Paris: Nizet.
- Greidanus, Tine. 1990. *Les constructions verbales en français parlé. Etude quantitative et descriptive de la syntaxe des 250 verbes les plus fréquents*. Tübingen: Niemeyer.
- Grevisse, Maurice. 2009. *Le petit Grevisse. Prancūzų kalbos gramatika*. Bruxelles: De Boeck & Larcier.
- Gudavičius, Aloyzas. 2013. Žodžio semantinė struktūra nominacijos požiūriu. *Filologija* 18, 70–85.

- Guillaume, Gustave. 1990. *Leçons de linguistique de Gustave Guillaume 1943 – 1944*, série A, *Esquisse d'une grammaire descriptive de la langue française* (II). Valin Roch, Walter Hirtle et André Joly, édés. Québec – Lille : Presses de l'Université Laval-Presses Universitaires de Lille.
- Haillet, Pierre Patrick. 1995. *Le conditionnel dans le discours journalistique*. Québec, Neuville: Bref.
- Heine, Bernd. 1995. Agent oriented vs epistemic modality: some observations on German modals. *Modality in grammar and discourse*. Bybee, Johan & Suzanne Fleischmann, édés. Amsterdam: John Benjamins. 17–53.
- Heine, Bernd. 2002. On the role of context in grammaticalisation. Wischer, Ilse & Gabriele Diewald, édés. *New reflexions on Grammaticalization*. 88–101.
- Herslund, Michael. 2003. Sur la modalité en danois et la tripartition de la phrase. *Revue belge de philologie et d'histoire*. Langues et littératures modernes. Moderne taal en litterkunde. 867–882.
- Holvoet, Axel & Arūnas Judžentis. 2004. Nuosakos kategorijos struktūra. *Gramatinių kategorijų tyrimai*, red. Holvoet, Axel & Loreta Semėnienė, 77–104. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Holvoet, Axel & Aurelija Tamulionienė. 2006. Apibrėžtumo kategorija. *Daiktavardinio junginio tyrimai*, red. Holvoet, Axel & Romualdas Mikulskas, 11–32. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Holvoet, Axel. 2009. Modals in Baltic. *Modals in the languages of Europe. A reference work*. Hansen, Björn & Ferdinand de Haan, édés. Berlin & New-York : Mouton de Gruyter. 199–228.

- Huot, Hélène. 1974. *Le verbe devoir. Etude synchronique et diachronique*. Paris: Klincksieck.
- Karttunen, Lauri. 1972. Possible and must. *Syntaxe and Semantics Volume 1*. Kimball, John P. éd. New York: Academic Press. 1–20.
- Kelling, Carmen. 2003. Verbes psychologiques et nominalisations. *Les unités morphologiques / Morphological Units*. Fradin, Bernard, Françoise Kerleroux, Nabil Hathout, Marc Plénat, Michel Roché. *Silexicales*, vol. 3, Silex, Villeneuve d'Ascq. 92–99.
- Kronning, Hans. 1988. Modalité, politesse et concession : *Je dois dire que Q*. *Opérateurs syntaxiques et cohésion discursive*. Nølke, Henning, éd. Copenhague : Arnold Busck, 99–112.
- Kronning, Hans. 1990. Modalité et diachronie : du déontique à l'épistémique. L'évolution sémantique du verbe *debere/devoir*. *Actes du 11 Congrès des Romanistes Scandinaves*, 13–17 août 1990, Université de Trondheim, 301–312.
- Kronning, Hans. 1993. Modalité et temps : *devoir* + *infinitif* périphrase du futur, *Actes du XIIIe Congrès des Romanistes Scandinaves*, Aalborg, 11–15 août 1993, Boysen Gérard, éd. Aalborg University Press, Volume I, 283–295.
- Kronning, Hans. 1996. *Modalité, cognition et polysémie : sémantique du verbe modal devoir*. Uppsala/Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Kronning, Hans. 2001a. Pour une tripartition des emplois du modal *devoir*. *Cahiers Chronos* 8, 67–84.
- Kronning, Hans. 2001b. Nécessité et hypothèse : *devoir* non déontique au conditionnel. *Le conditionnel en français*. Dendale Patrick & Liliane Tasmowski, éd. Presses Universitaires de Metz. 251–276.

- Kronning, Hans. 2002. Le conditionnel 'journalistique' : médiation et modalisation épistémiques, *Romansk forum* 16 (2), 561–575.
- Kronning, Hans. 2003. Modalité et évidentialité. Birkelund Merete, Gerhard Boysen, Poul Søren Kjærsgaard, eds. *Aspects de la modalité*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, *Linguistische Arbeiten* 469, 131–152.
- Jablonskis, Jonas. 1936: *Jablonskio raštai* 5. Kaunas.
- Jäkel, Olaf. 2003: *Morning, Noon and Night: Denotational Incongruencies between English and German*. – Text, Context, Concepts. Edited by Cornelia ZelinskyWibbelt. Mouton de Gruyter, 159–179.
- Johansson, Stig. 2003. Contrastive Linguistics and Corpora. *Corpus-based Approaches to Contrastive Linguistics and Translation Studies*. Granger Sylviane, Jacques Lerot & Stephanie Petch-Tyson, eds. Amsterdam & Atlanta: Rodopi 31–44.
- Johansson, Stig. 2007. *Seeing through Corpora: On the use of corpora in contrastive studies*. (Studies in Corpus Linguistics, 26). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Langé, Jean-Marc, Éric Gaussier. 1995. Alignement de corpus multilingues au niveau des phrases. *Traitement Automatique des Langues* 36, 67–80.
- Larreya, Paul. 2004. L'expression de la modalité en français et en anglais (domaine verbal). *Revue belge de philologie et d'histoire*. Tome 82, fasc. 3. Langues et littératures modernes - Moderne taal en litterkunde. 733–762.
- Laurendeau, Paul. 2004. Modalité, opération de modalisation et mode médiatif. *Les médiations langagières*. Volume 1, *Des faits de langue aux*

discours. Delamotte-Legrand, Régine. Rouen: Dyalang CNRS, Publications de l'Université de Rouen. 83–95.

Liauksminienė, Justina. 2015. Mentalinių veiksmažodžių *manyti*, *suprasti*, *žinoti* multifunktionalumas: epistemiškumas ir pragmatiškėjimas. Interneto prieiga: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviukalba/article/view/148/127>. Žiūrėta: 2015 08 25

Leonavičienė, Aurelija. 2011. Lietuvių kultūrinių teksto reikšmių interpretacija ir vertimas. *Kalbų studijos* 19, 39–45.

Jasionytė-Mikučionienė, Erika. 2014. *Gramatinimas lietuvių kalboje: modalinių reikšmių susidarymas*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.

Le Querler, Nicole. 1996. *Typologie des modalités*. Caen: Presses Universitaires de Caen.

Le Querler, Nicole. 2001. La place du verbe modal *pouvoir* dans une typologie des modalités. *Cahiers Chronos* 8, 17–32.

Lyons, John. 1978. *Sémantique lexicale*. Trad. par Jacques Durand et Dominique Boulonnais. Paris: Larousse.

Marchello-Nizia, Christine & Jaqueline Picoche. 1989. *Histoire de la langue française*. Paris: Nathan.

Marchello-Nizia, Christine. 2006. *Grammaticalisation et changement linguistique*. Bruxelles: De Boeck-Duculot.

Marcinkevičienė, Rūta. 2000. Tekstynų lingvistika. Teorija ir praktika. *Darbai ir dienos* 24, 7–63.

- Marcinkevičienė, Rūta. 2001. Daiktavardžių konotacijos tyrimas tekstynų lingvistikos metodu. *Lituanistica* 3 (47), 46–57.
- Marcinkevičienė, Rūta. 2002. Palyginamieji tekstynai – šaltinis tarptautinių žodžių vartosenai tirti. *Kalbotyra* 51 (3), 81–93.
- Mari, Alda. 2015. *Modalités et Temps. Des modèles aux Données*. Peter Lang.
- Marque-Pucheu, Christiane. 2001. Valeurs de *devoir* dans les énoncés comportant *selon N*. *Les verbes modaux*. Dendale Patrick & Johan van der Auwera, eds. *Cahiers Chronos* 8, 85–101. Rodopi: Amsterdam/Atlanta.
- Martin, Fabienne. 2008. *Les prédicats statifs. Étude sémantique et pragmatique*. Bruxelles : De Boeck/Duculot.
- Maingueneau, Dominique. 1999. *Précis de Grammaire pour les Concours*. 3ème éd. Dunot: Paris.
- Meunier, André. 1974. Modalités et communication. *Langue française*, 21, 8–25.
- Miliūnaitė, Rita. 2005-11-16 skaitytas pranešimas: *Vaikų ir jaunimo literatūros vertimas*. Interneto prieiga: <http://www.llvs.lt/?recensions=37&comments>. Žiūrėta: 2015 09 05.
- Narrog, Heiko. 2005. Modality, mood, and change of modal meanings: A new perspective. *Cognitive Linguistics* 16 (4), 677–731.
- Narusk, Kätlin. 2014. Les équivalents estoniens du verbe modal *devoir*. Sous la direction de Anu Treikelder. Université de Tartu. Mémoire de licence. Interneto prieiga : http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/41811/narusk_katlin.pdf?sequence=1. Žiūrėta: 2015 08 24.

- Nølke, Henning, Olsen, Michel. 2003. Le passé simple subjectivisé. *Langue française* 138 (1), 75–85.
- Nuyts, Jan. 2001. *Epistemic Modality, Language, and Conceptualization. A Cognitive-Pragmatic perspective*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Orlandini, Anna. 1990. Les énoncés génériques et *la consecutio temporum*. *Papers on Grammar*, 3. Gualtiero Calboli, éd. Bologna: CLUEB. 195–204.
- Palmer, Franc R. 1986. *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Palmer, Franc R. 2001. *Mood and modality* [2nd ed.]. Cambridge: Cambridge University Press.
- Papafragou, Anna. 1998. Inference and word meaning: The case of modal auxiliaries. *Lingua* 105, 1–47.
- Papafragou, Anna. 2000. *Modality: Issues in the semantics-pragmatics interface*. Amsterdam: Elsevier.
- Parsons, Terence. 1990. *Events in the Semantics of English: a Study in Subatomic Semantics, Current Studies in Linguistics Series*, t 19. Cambridge: MIT Press.
- Patard, Adeline, Johan van der Auwera. [in print]. The French comparative modal constructions *faire mieux de, valoir mieux, falloir mieux*. Interneto prieiga: <http://uahost.uantwerpen.be/vdauwera/mieux.pdf> . Žiūrėta: 2015 08 28.
- Perkins, Mick. R. 1983. *Modal Expressions in English*. London: Frances Pinter.

- Peytard, Jean. 1982. Sémiotique du texte littéraire et didactique du FLE. *Etudes de linguistique appliquée* 45, 91–103.
- Pietrandrea, Paola. 2005. *Epistemic modality. Functional properties and the Italian system*. Amsterdam: John Benjamins.
- Pikčilingis, Juozas. 1971. *Lietuvių kalbos stilistika*, I d. Vilnius: Mintis.
- Pottier, Bernard. 1983. Chronologie des modalités. *La notion sémantico-logique de modalité*. David Jean & Georges Kleiber, éd. Paris: Klincksieck. 55–64.
- Prochasson, Emmanuel. 2009. *Alignement multilingue en corpus comparables spécialisés*. Thèse de doctorat. Université de Nantes.
- Pusch, D. Claus. 2003a. La grammaticalisation de l'aspectualité : les périphrases à valeur progressive en français. *Verbum* XXV-4, 495–508.
- Pusch, D. Claus. 2003b. Verbes recteurs faibles en occitan. *Actas del XXIII Congreso Internacional de Lingüística y Filología Románica*, 23. 2001. Salamanca, Vol. 2, Tomo 2. F. Sánchez Miret, éd. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 247–258.
- Pusch, D. Claus. 2007. *Faut dire*: variation et sens d'un marqueur parenthétique entre connectivité et (inter)subjectivité. *Langue française* 154 (2), 29–44.
- Riegel, Martin. 1985. *L'adjectif attribut*. Paris : Presses Universitaires de France.
- Riegel, Martin, Jean Christophe Pellat, René Rioul. 1994. *Grammaire méthodique du français*. Paris : Presses Universitaires de France.

- Rimkutė, Erika, Jolanta Kovalevskaitė, Vidas Daudaravičius. 2006. Daugiakalbių tekstynų naudojimas ir taikymas. *Darbai ir dienos* 24, 41–62.
- Rivière, Claude. 1984. Les équivalents anglais de *devoir* et *falloir*. *Cahier Charles V*, 6, 7–26.
- Rocci, Andrea. 2000. L'interprétation épistémique du futur en italien et en français: une analyse procédurale. *Cahiers de linguistique française*, 22, 241–274.
- Rocci, Andrea. 2006. Le modal italien *dovere* au conditionnel: évidentialité et contraintes sur l'inférence des relations de discours argumentatives. *Tranel*, 45, 71–98.
- Rooryck, Johan. 1989. Les verbes à montée et à contrôle 'ambigus'. *Revue québécoise de linguistique* 18 (1), 189–206.
- Rossari, Corinne, Corina Cojocariu, Claudia Ricci, Adriana Spiridon. 2007. *Devoir* et l'évidentialité en français et en roumain. *Discours* 1. Interneto prieiga: <http://discours.revues.org/116><http://discours.revues.org/116>. Žiūrėta: 2015 08 24.
- Rossari, Corinne. 2012. Valeur évidentielle et/ou modale de *faut croire*, *on dirait* et *paraît*. *Langue française*, 173, 65–82.
- Roulet, Eddy. 1980. Modalité et illocution. *Pouvoir et devoir* dans les actes de permission et de requête. *Communications* 32, 216–239.
- Roy, Gérard-Raymond. 1976. *Contribution à l'étude du syntagme verbal: étude morpho-syntaxique et statistique des coverbes*. Paris : Klincksieck.
- Saussure, Louis de. 2012. Modalité épistémique, évidentialité et dépendance contextuelle en français. *Langue française* 173 (1), 131–143.

- Scheer, Tobias. 2004. Le corpus heuristique : un outil qui montre mais ne démontre pas. *Corpus* 3, 153–192.
- Shepherd, Susan C. 1982. From deontic to epistemic: an analysis of modals in the history of English, creoles, and language acquisition. *Papers from the Fifth International Conference on Historical Linguistics*, Galway, April 6–10, 1981. Anders Ahlqvist, éd. Amsterdam: Benjamins, 316–323.
- Schneider, Stefan. 2007. Les clauses parenthétiques réduites en français, italien, et espagnol. Une analyse pragmatique fondée sur des corpus de la langue parlée in Trotter David, éd. *Actes du XXIVe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes*. Aberystwyth, 2–5 août 2004. Volume 3, Tübingen: Niemeyer. 423–432.
- Schneider, Stefan. 2009. Les clauses parenthétiques dans les textes de la Nouvelle-France du 17e et du 18e siècle: aspects pragmatiques, syntaxiques et diachroniques. *Linx*, 61, 87–102.
- Silletti, Alida Maria. 2012. Situations d’occurrence des emplois du futur simple français sur la base d’un corpus économique de presse. Interneto prieiga : <http://corela.revues.org/2597>. Žiūrėta: 2015 08 24.
- Smetona, Antanas & Aurelija Usonienė. 2012. Autoriaus pozicijos adverbialai ir adverbializacija lietuvių mokslo kalboje. *Kalbotyra* 64 (3), 124–139.
- Squartini, Mario. 2001. The internal structure of evidentiality in Romance. *Studies in Language* 25, 297–334.
- Squartini, Mario. 2004. Disentangling evidentiality and epistemic modality in Romance. *Lingua* 114, 873–895.
- Stage, Lilian. 2002. Les modalités épistémique et déontique dans les énoncés au futur (simple et composé). *Revue romane*. 37(1), 44–66.

- Stage, Lilian. 2003. Les valeurs modales du futur et du présent. *Aspects de la modalité*. Birkelund Merete et al. Niemeyer: Tübingen, 203–216.
- Sten, Holger. 1964. *Les temps du verbe fini (Indicatif) en français moderne*. 2ème éd. Copenhague: Munksgaard.
- Sueur, Jean P. 1975. *Etude sémantique et syntaxique des verbes devoir et pouvoir*. Thèse de doctorat. Université de Paris X-Nanterre.
- Sueur, Jean P. 1979. Etude sémantique et syntaxique des verbes *devoir* et *pouvoir*. *Le français moderne*, 2, 97–120.
- Sueur, Jean P. 1981. Les verbes modaux, sont-ils ambigus? David Jean & Georges Kleiber, édés. *La notion sémantico-logique de modalité*. Paris: Klincksieck. 165–180.
- Šinkūnienė, Jolanta & Daniël van Olmen. 2012. Modal Verbs of Necessity in Academic English, Dutch, and Lithuanian: Epistemicity and/Evidentiality? *Darbai ir dienos* 58, 151–181.
- Šolienė, Audronė. 2013. *Episteminio modalumo ekvivalentiškumo parametrai anglų ir lietuvių kalbose*. Humanitarinių mokslų daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Tahara, Izumi. 2000. Le passé simple et la subjectivité. *Cahiers de linguistique française*, 22, 189–218.
- Tasmowski, Liliane. 1980. Un *devoir* opérateur. *Travaux de linguistique* 1, 43–58.
- Tasmowski, Liliane, Patrick Dendale. 1994. *Pouvoir*, un marqueur d'évidentialité. *Langue française* 102, 41–55.

- Tasmowski, Liliane, Patrick Dendale. 1998. *Must/Will* and *doit/futur* simple as epistemic modal markers. Semantic value and restrictions of use. *English as a human language*. To honour Louis Goossens. Johan van der Auwera, éd. München: Lincom Europa. 325–336.
- Theissen, Anne. 2011. *Sentir*: les constructions prédicatives de l'olfaction. *Langages* 181 (1), 109–125.
- Treikelder, Anu. 2014. La modalité dans une perspective contrastive: les emplois épistémiques des verbes modaux *devoir* en français et *pidama* en estonien. Université de Tartu. Interneto prieiga: <http://conference.hi.is/rom14/files/2015/07/ANUTREIKELDER.pdf> Žiūrėta: 2015 08 24.
- Usonienė, Aurelija. 1988. Lietuviškų statyvų problemos. *Kalbotyra* 39 (1), 110–117.
- Usonienė, Aurelija. 2004. *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Usonienė, Aurelija. 2006a. Episteminio modalumo raiška. Ekvivalentiškumo bruožai anglų ir lietuvių kalbose. *Darbai ir dienos* 45, 97–108.
- Usonienė, Aurelija. 2006b. Tikimybės veiksmažodžiai anglų ir lietuvių kalbose: atitikmenų paieška. *Baltistica* 46(2), 321–332.
- Usonienė, Aurelija and Audronė Šolienė. 2010. Choice of strategies in realizations of epistemic possibility in English and Lithuanian. A corpus-based study. *International Journal of Corpus Linguistics* 15(2), 291–316.
- Usonienė, Aurelija & Erika Jasionytė. 2010. Towards grammaticalization: Lithuanian acquisitive verbs *gauti* ('get') and *tekti* ('be gotten'). *Acta Linguistica Hafniensia* 2010, 42:2, 199–220.

- Usonienė, Aurelija. 2012. Komplementiniai predikatai ir jų multifunkcionalumas: lietuvių kalbos tekstynais paremtas tyrimas. *Darbai ir Dienos* 58, 223–233.
- van der Auwera, Johan & Vladimir Plungian. 1998. Modality's semantic map. *Linguistic Typology* 2, 79–124.
- van Hecke, Tine. 2007. La négation de la modalité déontique. Divergences et convergences entre français, italien et roumain. *La négation dans les langues romanes*. Franc Floricic, éd. Amsterdam: Benjamins. 161–176.
- Vendler, Zeno. 1957. Verbs and Times. *Philosophical Review* 66, 143–160.
- Venier, Federica. 1991. *La modalizzazione assertiva. Avverbi modali e verbi parentetici*. Milano: Franco Angeli.
- Vet, Co. 2003. Attitude, vérité et grammaticalisation: le cas du futur simple. *Aspects de la modalité*. Birkelund Merete, Gerhard Boysen, Poul Søren Kjærsgaard, éd. Tübingen: Niemeyer, 229–239.
- Vetters, Carl. 2001. Le conditionnel: ultérieur du non actuel. *Le Conditionnel en français. Recherches linguistiques* 25. Dendale Patrick & Liliane Tasmowski, éd. 169–207.
- Vetters, Carl. 2004. Les verbes modaux *pouvoir* et *devoir* en français. *Revue belge de Philologie et d'Histoire* 82, 657–671.
- Vetters, Carl. 2012. Modalité et évidentialité dans *pouvoir* et *devoir* : typologie et discussions. *Langue française* 173, 31–47.
- Vincent, Diane. 1993. *Les ponctuels de la langue et autres mots du discours*. Québec : Nuit Blanche.

- Vinzerich, Aude. 2007. La sémantique du *possible*: approche linguistique, logique et traitement informatique dans les textes. Thèse de doctorat. Interneto prieiga: <http://lalic.paris-sorbonne.fr/PUBLICATIONS/THESES/Vinzerich.pdf>. Žiūrėta 2015 08 27.
- Vion, Robert. 2001. Modalités, modalisations et activités langagières. *Marges linguistiques* 2, 209–231.
- Vold, Eva Thue. 2008. *Modalité épistémique et discours scientifique. Une étude contrastive des modalisateurs épistémiques dans des articles de recherche français, norvégiens, anglais, en linguistique et médecine*. Interneto prieiga: https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/2653/Dr.AvH._Eva_T_Vold.pdf?sequence=1. Žiūrėta: 2015 08 24.
- von Wright, Georg. H. 1951. *An essay in modal logic*. Amsterdam: North Holland Publishing Company.
- von Wright, Georg. H. 1963. *Norm and action. A logical Enquiry*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Vuillaume, Marcel, 1998. Le discours indirect libre et le passé simple. *Temps et discours*. Vogeleer, Svetlana, Carl Veters, Marcel Vuillaume, eds. Louvain-la-Neuve: Peeters. 191–201.
- Weinrich, Harald. 1989. *Grammaire textuelle du française*. Paris: Didier/Alliance française.
- Werner, Heinz & Bernard Kaplan. 1963. Symbol formation: *An organismic-developmental approach to language and the expression of thought*. New-York: Willey

DUOMENŲ ŠALTINIAI

Žodynai, tekstynai

ATL_{FR-LT-FR} Grožinės prancūzų literatūros kūrinių (XIX a. vid. – XIX a. pab.) (originalo kalbos) ir jų vertimų į lietuvių kalbą „archyvas“.

CTL_{FR-LT-FR} Grožinės literatūros dvikalbis dvikryptis lygiagretusis tekstynas prancūzų ir lietuvių kalbomis.

CTL_{FR-LT} patekstynis (FR tekstai (originalo kalba) ir jų LT vertimai).

CTL_{LT-FR} patekstynis (LT tekstai (originalo kalba) ir jų FR vertimai).

DHLF. 1992. Dictionnaire historique de la langue française. Hordé T., Rey A., Tanet Ch., Tomi M. Paris: Dictionnaires Le Robert.

DLKT. Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas. Interneto prieiga: <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>. Žiūrėta: 2016 10 17.

TLFi. Trésor de la langue française informatisé. Interneto prieiga: <http://atilf.atilf.fr/tlf.htm>. Žiūrėta: 2016 10 17.

TŽŽ. 2001. Vaitkevičiūtė, V. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas.

PRIEDAI

1 Priedas. Patekstinio *CTL_{FR-LT}* metaduomenys

Nr	Trumpinys	Autorius / vertėjas	Pavadinimas / Paimta iš	Spaustuvė	Vieta / Metai
1	1BarberyEleg OrigFr	Muriel Barbery	<i>L'élégance du hérisson</i>	Éditions Gallimard	Paris, 2006
	1BarberyEleg TradLt	Eglė Juciūnaitė	<i>Ežio elegancija</i>	Gimtasis žodis	Vilnius, 2010
2	2BeigbederAmou OrigFr	Frédéric Beigbeder	<i>L'amour dure trois ans</i>	Grasset	Paris, 1997
	2BeigbederAmou TradLt	Akvilė Melkūnaitė	<i>Meilė trunka trejus metus</i>	Tyto alba	Vilnius, 2002
3	3BernheinCoup OrigFr	Emmanuèle Bernhein	<i>Un couple</i>	Éditions Gallimard	Paris, 1987
	3BernheinCoup OrigLt	Vilhelmina Vitkauskienė	<i>Jis ir jo žmona</i>	Alma littera	Vilnius, 1995
4	4BessonArriOrig Fr	Philippe Besson	<i>L'arrière- saison</i>	Éditions Julliard	Paris, 2002
	4BessonArriTrad Lt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Rudenėjant</i>	Žara	Vilnius, 2007
5	5BessonFrèrOrig Fr	Philippe Besson	<i>Son frère</i>	Éditions Julliard	Paris, 2001
	5BessonFrèrOrig Lt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Jo brolis</i>	Žara	Vilnius, 2005
6	6BessonGarçOri gFr	Philippe Besson	<i>Un garçon d'Italie</i>	Éditions Julliard	Paris, 2003
	6BessonGarçTra dLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Vaikinas iš Italijos</i>	Žara	Vilnius, 2005
7	7BessonJourOrig Fr	Philippe Besson	<i>Les jours fragiles</i>	Éditions Julliard	Paris, 2004
	7BessonJourTrad Lt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Trapios dienos</i>	Žara	Vilnius, 2007
8	8BourinJeuOrig Fr	Jeanne Bourin	<i>Le jeu de la tentation</i>	Éditions de La Table Ronde	Paris, 1981
	8BourinJeuTradL t	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Pagundų verpetas</i>	Žara	Vilnius, 2011
9	9CamusPestOrig Fr	Albert Camus	<i>La Peste</i>	Éditions Gallimard	Paris, 1947
	9Maras5Camus PestTradLt	Rožė Jankevičiūtė	<i>Maras</i>	Valstybinis leidybos centras	Vilnius, 1994
10	10ChâteletFemm OrigFr	Noëlle Châtelet	<i>La femme coquelicot</i>	Editions Stock	Paris, 1997
	10ChâteletFemm TradLt	Aldona Merkytė	<i>Moteris aguona</i>	Vaga	Vilnius, 2002

Nr	Trumpinys	Autorius / vertėjas	Pavadinimas / Paimta iš	Spaustuvė	Vieta / Metai
11	11ErnauxFemm OrigFr	Annie Ernaux	<i>La femme gelée</i>	Éditions Gallimard	Paris, 1987
	11ErnauxFemm TradLt	Vilhelmina Vitkauskienė	<i>Sustingusi moteris</i>	Žaltvykslė	Vilnius, 1994
12	12ErnauxPlac OrigFr	Annie Ernaux	<i>La place</i>	Éditions Gallimard	Paris, 1986
	12ErnauxPlac TradLt	Vilhelmina Vitkauskienė	<i>Vieta gyvenime</i>	Žaltvykslė	Vilnius, 1994
13	13FermineNeig OrigFr	Maxence Fermine	<i>Neige</i>	Éditions Arléa	Paris, 1999
	13FermineNeig TradLt	Vytautas Bikulčius	<i>Sniegas</i>	Alma littera	Vilnius, 2005
14	14FermineViol OrigFr	Maxence Fermine	<i>Le Violon noir</i>	Éditions Arléa	Paris, 1999
	14FermineViol TradLt	Vytautas Bikulčius	<i>Juodasis smuikas</i>	Alma littera	Vilnius, 2005
15	15GavaldaCons OrigFr	Anna Gavalda	<i>La Consolante</i>	Le Dilletante	Paris, 2008
	15GavaldaCons TradLt	Nijolė Simona Pukinskaitė	<i>Guodėja</i>	Alma littera	Vilnius, 2010
16	16GounelleDieu OrigFr	Laurent Gounelle	<i>Dieu voyage toujours incognito</i>	Éditions Anne Carrière	Paris, 2010
	16GounelleDieu TradLt	Lina Perkauskytė	<i>Dievas visada keliauja incognito</i>	Alma littera	Vilnius, 2012
17	17GounelleHom mOrigFr	Laurent Gounelle	<i>L'homme qui voulait être heureux</i>	Éditions Anne Carrière	Paris, 2008
	17GounelleHom mTradLt	Erika Sabaliauskaitė	<i>Laimingas žmogus</i>	Alma littera	Vilnius, 2010
18	18GrangéForê OrigFr	Jean-Christophe Grangé	<i>La forêt des mânes</i>	Éditions Albin Michel	Paris, 2009
	18GrangéForê TradLt	Marija Bogušytė	<i>Sielų miškas</i>	Baltos lankos	Vilnius, 2012
19	19GuèneKiffOrig Fr	Faïza Guène	<i>Kiffe kiffe demain</i>	Hachette Littératures	Paris, 2004
	19GuèneKiffTrad Lt	Erika Sabaliauskaitė	<i>Rytoj pats tas</i>	Alma littera	Vilnius, 2006
20	20KarvelisDema OrigLt	Ugnė Karvelis	<i>Demain il n'y aura plus de trains</i>	Éditions de la Différence	Paris, 1991
	20KarvelisDema TradFr	Ugnė Karvelis	<i>Rytoj traukinių nebus</i>	Vaga. Autorizuotas vertimas iš FR į LT	Vilnius, 1997

Nr	Trumpinys	Autorius / vertėjas	Pavadinimas / Paimta iš	Spaustuvė	Vieta / Metai
21	21KristofC'est OrigFr	Agota Kristof	<i>C'est égal</i>	Éditions Seuil	Paris, 2005
	21KristofC'est TradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Man tas pats</i> (Apsakymai)	Alma littera	Vilnius, 2005
22	22KristofGran OrigFr	Agota Kristof	<i>Le Grand cahier</i>	Éditions Seuil	Paris, 1986
	22KristofGran TradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Storas sąsiuvinis,</i> paimta iš romanų trilogijos <i>Storas sąsiuvinis</i> , p. 5 - 146	Alma littera	Vilnius, 2004
23	23KristofPreu OrigFr	Agota Kristof	<i>La preuve</i>	Éditions, Seuil	Paris, 1988
	23KristofPreu TradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Įrodymas,</i> paimta iš romanų trilogijos <i>Storas sąsiuvinis</i> , p. 5–146	Alma littera	Vilnius, 2004
24	24KristofTroi OrigFr	Agota Kristof	<i>Le troisième mensonge</i>	Éditions, Seuil	Paris, 1991
	24KristofTroiTra dLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Trečiasis melas,</i> paimta iš romanų trilogijos <i>Storas sąsiuvinis</i> , p. 283–402	Alma littera	Vilnius, 2004
25	25MaaloufPéri OrigFr	Amin Maalouf	<i>Le périple de Baltassare</i>	Editions Grasset	Paris, 2000
	25MaaloufPéri TradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Baltazaro kelionės</i>	Žara	Vilnius, 2010
26	26MaaloufRoch OrigFr	Amin Maalouf	<i>Le rocher de Tanios</i>	Grasset	Paris, 1993
	26MaaloufRoch TradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Tanijo uola</i>	Alma littera	Vilnius, 2003
27	27NothombStup OrigFr	Amélie Nothomb	<i>Stupeur et tremblements</i>	Éditions Albin Michel	Paris, 2001
	27NothombStup TradLt	Dainius Gintalas	<i>Baimė ir drebėjimas</i>	Alma littera	Vilnius, 2005
28	28SamTribOrig Fr	Anna Sam	<i>Les tribulations d'une caissière</i>	Éditions Stock	Paris, 2008
	28SamTribTrad Lt	Erika Sabaliauskaitė	<i>Kasininkės vargai ir nuotykių</i>	Baltos lankos	Vilnius, 2009

Nr	Trumpinys	Autorius / vertėjas	Pavadinimas / Paimta iš	Spaustuvė	Vieta / Metai
29	29SchmittEnfa OrigFr	Éric-Emmanuel Schmitt	<i>L'enfant de Noé</i>	Éditions Albin Michel	Paris, 2004
	29SchmittEnfa TradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Nojaus sūnus</i>	Alma littera	Vilnius, 2006
30	30SchmittOsc OrigFr	Éric-Emmanuel Schmitt	<i>Oscar et la Dame rose</i>	Éditions Albin Michel	Paris, 2002
	30SchmittOsc TradLt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Oskaras ir ponia Rožė</i>	Alma littera	Vilnius, 2005
31	31SzalowskiFroi OrigFr	Pierre Szalowski	<i>Le froid change la trajectoire des poissons</i>	Éditions Hurtubise	Montréal, 2007
	31SzalowskiFroi TradLt	Eglė Juciūnaitė	<i>Šaltis keičia žuvyčių trajektoriją</i>	Gimtasis žodis	Vilnius, 2012
32	32VianHerbOrig Fr	Boris Vian	<i>L'herbe rouge</i>	Éditions Jean- Jacques Pauvert	Paris, 1950
	32VianHerbTrad Lt	Stasė Banionytė Gervienė	<i>Raudona žolė</i>	Žara	Vilnius, 2007

2 Priedas. Patekstinio *CTL_{LT-FR}* metaduomenys

Nr	Trumpinys	Autorius / Vertėjas	Pavadinimas / Paimta iš	Spaustuvė	Vieta / Metai
1	1AputisHori OrigLt	Juozas Aputis	<i>Horizonte bėga šernai. Novelės. Mokinio skaitiniai. p. 44–51</i>	Žaltvykslė	Vilnius, 2004
	1AputisHori TradFr	Giedrė et Loïc Salfati	<i>Les sangliers courent à l'horizon. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines. p. 23–31</i>	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003
2	2BaltušisSaga OrigLt	Juozas Baltušis	<i>Sakmė apie Juzą</i>	Vaga	Vilnius, 1979
	2BaltušisSaga TradFr	Denise Yoccoz-Neugnot	<i>La saga de Youza</i>	Editions Alinea	Aix-en-Provence, 1990
3	3BiliūnasBris OrigLt	Jonas Biliūnas	<i>Brisiaus galas Raštai I. Proza ir poezija. p. 184–186</i>	Vaga	Vilnius, 1980
	3BiliūnasBris TradFr	Isabelle Chandavoine - Urbaitis	<i>La fin de Brisius Cahiers lituaniens. N°5. p. 37–38</i>	Association Alsace-Lituanie:	Strasbourg 2002
4	4BiliūnasKliu OrigLt	Jonas Biliūnas	<i>Kliudžiau Raštai I. Proza ir poezija. p. 140–141</i>	Vaga	Vilnius, 1980
	4BiliūnasKliu TradFr	Isabelle Chandavoine - Urbaitis	<i>Touché. Cahiers lituaniens. N°3. p. 35–36</i>	Association Alsace-Lituanie	Strasbourg 2002
5	5GavelisBera OrigLt	Ričardas Gavelis	<i>Berankis. Nubaustieji. Apsakymų ciklas. p. 149–185</i>	Vaga	Vilnius, 1987
	5GavelisBera TradFr	Muriel Puig	<i>Le manchot. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines. p. 269–293</i>	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003
6	6Granauskas PeteOrigLt	Romualdas Granauskas	<i>Su peteliške ant lūpų. Raudoni miškai: novelės. Skaitinių serija/20 p. 116–141</i>	Baltos lankos	Vilnius, 1997
	6Granauskas PeteTradFr	Margarita Barakauskaitė	<i>Un papillon sur la bouche. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines. p. 35–61</i>	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003
7	7GrušasSaul OrigLt	Juozas Grušas	<i>Už saulę gražesnis. Už saulę gražesnis. Apsakymai ir novelės. Skaitinių serija/27. p. 13–23</i>	Baltos lankos	Vilnius, 2001

Nr	Trumpinys	Autorius / Vertėjas	Pavadinimas / Paimta iš	Spaustuvė	Vieta / Metai
	7GrušasSaul TradFr	Margarita Barakauskaitė	<i>Plus beau que le soleil. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines.</i> p. 141–151	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003
8	8Ivanauskaitė OrigLt	Jurga Ivanauskaitė	<i>Pakalnučių metai. Pakalnučių metai. Novelės. Skaitinių serija/27.</i> p. 157–170	Tyto alba:	Vilnius, 2003
	8Ivanauskaitė TradFr	Marielle Vitureau	<i>L'année des muguets. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines.</i> p. 155–167	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003
9	9JuknaitėStik OrigLt	Vanda Juknaitė	<i>Stiklo šalis. Stiklo šalis. Šermenys.</i> p. 7–37	Alma littera:	Vilnius, 2009
	9JuknaitėStik TradFr	Akvilė Melkūnaitė et Laurent Muhleisen	<i>Le pays de verre. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines.</i> p. 297–320	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003
10	10Kondrotas RūkeOrigLt	Saulius Tomas Kondrotas	<i>Rūke mano siela. Pasaulis be ribų.</i> p. 24–35	Vaga	Vilnius, 1977
	10Kondrotas RūkeTradFr	Isabelle Chandavoine - Urbaitis	<i>Mon âme dans le brouillard. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines.</i> p. 171–178	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003
11	11Kondrotas ŽalčOrigLt	Saulius Tomas Kondrotas	<i>Žalčio žvilgsnis</i>	Baltos lankos	Vilnius, 1981
	11Kondrotas ŽalčTradFr	Ugnė Karvelis	<i>L'ombre du serpent</i>	Éditions Albin Michel	Paris, 1992
12	12Kunčinas TurkOrigLt	Jurgis Kunčinas	<i>Turkas. Meilės istorija. Menestreliai maksipaltai.</i> p. 16–22	Lietuvos rašytojų sąjunga:	Vilnius, 1996
	12Kunčinas TurkTradFr	Marielle Vitureau	<i>Le Turc. Une histoire. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines</i> p. 229–237	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003

Nr	Trumpinys	Autorius / Vertėjas	Pavadinimas / Paimta iš	Spaustuvė	Vieta / Metai
13	13Landsbergis DainOrigLt	Algirdas Landsbergis	<i>Dainos gimimas. Kelionės muzika. Romanas ir novelės.</i> p. 180–190	Vaga	Vilnius, 1992
	13Landsbergis DainTradFr	Muriel Puig	<i>Genèse d'une chanson. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines.</i> p. 117–131	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003
14	14Melnikas AliuOrigLt	Jaroslavas Melnikas	<i>Aliuminis šaukštas. Kelias į rojų. Siurrealistinis romanas. Apysakos ir apsakymai.</i> p. 43–51	Baltos lankos	Vilnius, 2010
	14Melnikas AliuTradFr	Caroline Paliulis	<i>La cuiller en fer. La route pour le paradis: nouvelles et petits romans surréalistes.</i>	Baltos lankos	Vilnius, 2010
15	15MerasKart OrigLt	Ichokas Meras	<i>Kartus rūgštynių skonis. Stotelė vidukelėj. Apsakymai.</i> p. 84–101	Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla	Vilnius, 2004
	15MerasKart TradLt	Marielle Vitureau	<i>Le goût amer de l'oseille. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines.</i> p. 87–103	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003
16	16PapievisEiti OrigLt	Valdas Papievis	<i>Eiti</i>	Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla	Vilnius, 2010
	16PapievisEiti TradFr	Caroline Paliulis	<i>Marcher</i>	Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla	Vilnius, 2009
17	17Parulskis ŠiauOrigLt	Sigitas Parulskis	<i>Šiaurinė kronika. Nuogi drabužiai. Esė rinkinys.</i> p. 192–198	Baltos lankos	Vilnius, 2002
	17Parulskis ŠiauTradF	Vitas Kraujelis, Lily Denis	<i>Une chronique du Nord. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines.</i> p. 191–198	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003
18	18Radzevičius ŽmogOrigLt	Bronius Radzevičius	<i>Žmogus sniege. Link Debesijos. Apsakymai.</i> p. 49–58	Vaga	Vilnius, 1984
	18Radzevičius ŽmogTradFr	Caroline Paliulis	<i>L'homme dans la neige. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de</i>	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003

Nr	Trumpinys	Autorius / Vertėjas	Pavadinimas / Paimta iš	Spaustuvė	Vieta / Metai
			<i>nouvelles lituaniennes contemporaines. p. 65–75</i>		
19	19SajaPasa OrigLt	Kazys Saja	<i>Pasaka apie du karalius. Vėjo pamušalas. Pasakos. p. 14–22</i>	Alma littera	Vilnius, 2010
	19SajaPasa TradFr	Bronė Lipšienė, Brigitte Heidt	<i>Conte de deux rois. Cahiers lituaniens. N°5. p. 53–57</i>	Association Alsace-Lituanie	Strasbourg, 2004
20	20SavickisFlei OrigLt	Jurgis Savickis	<i>Fleita. Vasaros kaitros. Literatūros skaitiniai/4. p. 37–45</i>	Baltos lankos	Vilnius, 2011
	20SavickisFlei TradFr	Marielle Vitureau	<i>La flûte. Cahiers lituaniens. N°2. p. 50–57</i>	Association Alsace-Lituanie	Strasbourg, 2001
21	21SavickisRau dOrigLt	Jurgis Savickis	<i>Raudoni batukai. Vasaros kaitros. Literatūros skaitiniai/4. p. 234–248</i>	Baltos lankos	Vilnius, 2011
	21SavickisRau dTradFr	Marielle Vitureau	<i>Les souliers rouges. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines. p. 241–256</i>	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003
22	22Šaltenis AmžiOrigLt	Saulius Šaltenis	<i>Amžinai žaliuojantis klevas. Atminimo cukrus: apsakymai ir apysaka.</i>	Vaga	Vilnius, 1983
	22Šaltenis AmžiTradFr	Isabelle Chandavoine-Urbaitis	<i>L'érable éternellement verdoyant. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines. p. 79–83</i>	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003
23	23ŠerelytėKore OrigLt	Renata Šerelytė	<i>Korektorė ir reptilija. O ji tepasakė miau. Novelės. p. 95–105</i>	Lietuvos rašytojų sąjunga	Vilnius, 2001
	23ŠerelytėKore TradFr	Giedrė ir Loïc Salfati	<i>La correctrice et le reptile. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines. p. 211–219</i>	Presses universitaires de Caen	Caen, 2003
24	24Vaičiūnaitė TeleOrigLt	Judita Vaičiūnaitė	<i>Telefonų knyga. Vaikystės veidrody. Skaitinių serija/4. p. 7–9</i>	Baltos lankos	Vilnius, 1996
	24Vaičiūnaitė TeleTradFr	Liudmila Edel-Matuolis	<i>L'annuaire téléphonique. Cahiers lituaniens. N°4.</i>	Association Alsace-Lituanie	Strasbourg, 2003

Nr	Trumpinys	Autorius / Vertėjas	Pavadinimas / Paimta iš	Spaustuvė	Vieta / Metai
			p. 45–47		
25	25VilimaitėAts iOrigLt	Bitė Vilimaitė	<i>Atsigręžti meilėje. Užpustytas traukinys. Apsakymai.</i> p. 16–18	Lietuvos rašytojų sąjunga	Vilnius, 1996
	25VilimaitėAts iTradFr	Liudmila Edel- Matuolis	<i>Revenir sur ses pas. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines.</i> p. 262– 264	Presses universitair es de Caen	Caen, 2003
26	26VilimaitėKan dOrigLt	Bitė Vilimaitė	<i>Kandžių sukapotas. Papartynų saulė. Apsakymų rinktinė.</i> p. 341–343	Tyto alba	Vilnius, 2002
	26VilimaitėKa ndTradFr	Liudmila Edel- Matuolis	<i>Rongé aux mites. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines.</i> p. 259– 261	Presses universitair es de Caen	Caen, 2003
27	27ZingerisMan oOrigLt	Markas Zingeris	<i>Mano vargšė vargšė teta Rozalija. Iliuzionas. Apsakymai.</i> p. 91–98	Andrena	Vilnius, 2000
	27ZingerisMan oTradLt	Caroline Paliulis	<i>Ma pauvre pauvre tante Rosalie. Des âmes dans le brouillard. Anthologie de nouvelles lituaniennes contemporaines.</i> p. 181– 187	Presses universitair es de Caen	Caen, 2003